IDISHE PROBLEMEN

Yaakov Milkh

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

יעקב מילך

אידישע פּראָבלעמען

צווייטער באנד

ניו יאָרק, 1920.

צום צוואַנציג יעהריגען יובּילײ
פון דער „צוקונפט"

צום 20־יעהריגען יובילײ פון דער „צוקונפט"

(1912—1892)

צוקונפט.

(א וויסענשפטליך־סאציאליסטישע מאנאטשריפט. ארויסגעגעבען פון די צוקונפט פרעס פעדעראציאן. ניו־יארק).

דאס איז דער פולער טיטעל פון דעם זשורנאל, וואס האט צום ערשטען מאל ערשיינט אין ניו־יארק, צוריק מיט איין־און־צוואנציג יאהר (יאנואר 1892), און אט דעם טיטעל, מיט א קליינער ענדערונג אינ'ם נאמען און א גרויסער ענדערונג אינ'ם אינהאלט, טראגט ער ביז'ן היינטיגען טאג.

די „צוקונפט" איז ניט געווען דאס ערשטע אידישע ווארט אין אמעריקא. זי איז דאס געזעצליכע קינד פון דער אמאליגער וועכענטליכער „ארבייטער צייטונג", **) און די „ארבייטער צייטונג" איז אויך ניט ארויסגעשפרונגען, ווי מינערווא פון יופיטער'ס קאפ. מען קאן דאריבער ניט רעדען פון דער „צוקונפט" און דערבײ ניט דערמאנען די פריערדיגע צייטונגען אין אמעריקא. דערפאר וועל איך זיין געצוואונגען אפצוגעבען אין דעם דאזיגען ארטיקעל פיל פלאץ פאר די אנדערע צייטונגען, הגם מיין עצם טעמע איז די „צוקונפט".

---

*) ערשיענען אין „פנקס", ווילנא, 1913

**) ארויסגעגעבען אין ניו־יארק אין די יארען 1894—1890 זעלבסטשטענדיג. פון 1894 ביז 1902 אלס זונטאג־אויסגאבע פון דעם „אבענדבלאט" — צוערשט אונטער דער רעדאקציע פון אב. קאהאן און שפעטער — פון פיליפ קראנץ.

צו דערזעלבער צייט איז וויכטיג, דער לעזער זאָל אין זינען האָבען, אַז איך שרייב ניט די געשיכטע פון די אידישע צייטונגען אין אַמעריקאַ. עס האַנדעלט זיך נאָר אום אַבצוּשילדערן דעם הינטערגרונד פון דעם בילד, אויף וועלכען עס באַווייזט זיך די „צוקונפט“, אום אריינצוברענגען דעם לעזער, אויב מעגליך, אין דער אַטמאָספערע פון יענער צייט.

1

מען זאָגט: וואו צעהן אידען קומען זיך צוזאַמען, מאַכען זיי אַ מנין. דער דאָזיגער שפּרוך קאָן היינטיגע צייטען אומגעמאַכט ווערען. מען קען זאָגען: וואו עס קומען זיך צוזאַמען צעהן אידען, ביי גינסטיגע אומשטענדען, מאַכען זיי אַ צייטונג:

פון דעם יאָהר 1857 ביז דעם יאָהר 1871, אויף וויפיל מען קאָן עס פעסטשטעלען לויט דער אָפיציעלער סטאַטיסטיק, זיינען אין די פעראייניגטע שטאַטען אָנגעקומען בס"ה 5302 איינוואַנדערער, „אידען און ניט־אידען, פון דער רוסישער אימפּעריע און פינלאַנד“. פאַר דער צייט פון 1861—1871 זיינען אָנגעקומען 7794 איינוואַנדערער פון עסטרייך־אונגאַרן, וואָס דער רוב פון זיי זיינען, בלי ספק, געוועזן ניט־אידען — און שוין אין יאָהר 1871 ערשיינט אַ וואָכענשריפט: די „אידישע נייעס“, אַרויסגעגעבען פון איינעם יעקב קאָהן, אויף ענגליש, דייטש, העברעאיש און אידיש. אַ יאָהר שפּעטער, אין 1872, ערשיינט די „אידישע פּאָסט“, אַרויסגעגעבען פון הענרי גערשוני. אין 1874 הויבט אָן צו ערשיינען די „אידישע גאַזעטען“, אַרויסגעגעבען פון כתריאל צבי שרהזאָן בשותפות מיט זיין שוואָגער יהלם שטיין, וועלכער האָט געשריבען „דייטשמעריש“.

מיט פיער יאָהר שפּעטער שפּראָצט אַרויס אַ נייע צייטונג, די „אידישע פאָלקס־צייטונג“, אַרויסגעגעבען פון מ. טאָפּלאָווסקי און ג. לאַנדו. אָט די צייטונג איז אין איין צייט געוועזן אַזוי שטאַרק, אַז זי האָט שיער ניט איינגעשלונגען די „גאַזעטען“, וואָס פון איהר איז זי סוף כל סוף אַליין איינגעשלונגען געוואָרען, ווי פילע אַנדערע צייטונגען נאָך איהר.

עטליכע יאהר איז די „אידישע גאזעטען" כמעט געווען די איינציגע וועכענטליכע אידישע צייטונג. מיט צרות און מאטערניש האט זי זיך געשלעפט, ביז איהר ערפאלג איז סוף כל סוף געקומען. און אט דער ערפאלג איז געקומען, ווי הער יחזקאל שרהזאן דערצעלט אין די 25־יעהריגער יובילייר־אויסגאבע פון דעם „יידישען מאגעבלאט", מחמת דעם וואס:

„פרינטינג (דרוקעריי־ארבייט) איז אריין אין מאדע ביי אידען. קאסטימער פעדלער (הויזירער, וואס גיבען אויף אויס־צאלען) האבען געדארפט וויזיט קארדס, יונגע לייט האבען אויף אונזער מזל חתונה געהאט און איינלאדונגען באשטעלט, סטארקיפער (קרעמער) האבען אויך אנגעפאנגען צו „פאטרא־נייזען" (אונטערשטיצען); אידישע מעבעל־געשעפטען האבען זיך געעפענט דריי אויף איין מאל, און ווען איינער האט אריינגעשטעלט אן אדווערטייזמענט (אנאנס), האבען די אנ־דערע געמוזט נאכטון".

חכלל, די צייטונג, א דאנק איהר דרוקעריי, איז געווא־רען זעהר א גוטער געשעפט, און הער שרהזאן האט געמאכט עטליכע פרובען ארויסצוגעבען א טעגליכע צייטונג, צום ער־שטען מאל אין 1881, דאן ווידער אין 1883, דאן ווידער אין 1885. דאס לעצטע מאל איז געווען אין א מזל'דיגער שעה. די ארויסגעבער זיינען געוואקסען און רייך געווארען.

זינט דעמאלט אן הויבען אן די צייטונגען צו וואקסען, ווי שוועמלעך נאך א רעגען. דעם דאזיגען וואוקס האבען פיל מיטגעהאלפען די גוט באקאנטע, און אין פילע פרטים באגאב־טע, גאלדפאדען און שמ"ר. אבער אט די אלע צייטונגען הא־בען קיין לאנגען קיום ניט געהאט. בין לילה היה ובין לילה עבר.

דעם ערשטען וויכטיגען קאנקורענט האבען די „גאזעטען" געקראגען אין יאהר 1886, ווען די „ניו־יארקער אידישע פאלקס־צייטונג" האט ערשיינט, רעדאקטירט פון מ. מינטץ און דאקטאר בראסלאווסקי.

די „ניו־יארקער אידישע פאלקס־צייטונג" איז געווען די ערשטע „סאציאליסטישע" צייטונג אין אמעריקא. זי איז גע־ווען דער ערשטער שטיין אין דעם פונדאמענט, וואס אויף איהם איז מיט פיער יאהר שפעטער אויפגעבויט געווארען די

שוין דערמאנטע „ארבייטער־צייטונג“, ארויסגעגעבען פון א געזעלשאפט פון אידישע ארבייטער — סאציאליסטען, אונטער דעם נאמען: די „ארבייטער־צייטונג פאבלישינג אסאסיאיי־שאן“ („ארבייטער צייטונג“ פארלאגס־געזעלשאפט).

דיזעלביגע געזעלשאפט האט מיט עטליכע יאהר שפעטער ארויסגעגעבען דעם טעגליכען „אבענד בלאט“, און דיזעלביגע מענשען האבען, אונטער אנאנדער נאמען, אויך ארויסגעגע־בען די „צוקונפט“. די לעצטע דערמאנטע צייטונגען זיינען ארויסגעגעבען געווארען ניט צוליב ריוח, נאר צוליב אויפקלע־רונג. דער ריוח פון דער צייטונג, אויב אזעלכער וואלט געווען, האט געדארפט געהן צו פארגרעסערען די אויפקלערונגס־ארבייט.

אין יאהר 1888—89 האט ערשיינט דער „פאלקס־אדוואָ־קאט“, אונטער דער פירונג פון דעם באוואוסטען „פראפעסאר“ געציל זעליקאוויטש, ארויסגעגעבען פון מינץ, בראדי און קאמפ. (*

ענדע די אכציגער און אנהויב די נייינציגער יאהרען פון לעצטען יאהרהונדערט געפינען מיר פאלגענדע פיער צייַ־טונגען, קעמפענדיג איינע מיט דער אנדערער פאר דעם אידישען אימיגראנט:

די „יידישע גאזעטען“, וואס נאך איהר האט זיך שוין נאכגעשלעפט דאס „יידישע טאגעבלאט“, מיט דער לעצטער זייט אויף ענגליש, און וואס מען פלעגט איהם אין שפאס רו־

---

*) מינץ איז א ברודער פון מאזעס מינץ, הויפט־רעדאקטאר פון דער „ניו־יארקער אידישער פאלקס־צייטונג“, און דער מאן פון דער באוואוסטער אידישער אקטריסע מאדאם ליפצין. ער האט שפע־טער געגרינדעט אין טשיקאגא דעם „אידישען קוריער“, וועלבער עקזיסטירט נאך היינט. א דריטער ברודער, גוסטאוו מינץ, האט א געוויסע צייט ארויסגעגעבען דעם „אידישען רעקארדער“, א פערטער ברודער איז געפארען קיין סאן פראנציסקא און דארט ארויסגעגע־בען עפים א צייטונג, ועל כולם, איז געווען נאך א פינפטער ברו־דער, וואס האט זיך שטארק באטייליגט אין דער ארויסגאבע פון דער אנארכיסטישער „פרייער ארבייטער שטימע“ און וואס ער טוט נאך עד היום.

פען: „דאס מארגעדיגע טאגעבלאט“; דער „פאלקס־אדוואקאט“; די „פרייע ארבייטער שטימע“, און די „ארבייטער צייטונג“. און די פיער צייטונגען מיט זייערע באשטימטע גאנץ פארשיעדענע ריכטונגען זיינען געווען דער אמת'ער אויסדרוק פון די פארשיידענע ריכטונגען ביי די נאר וואס אנגעקומענע אידישע איינוואנדערער. (*

די „גאזעטען“ איז פון אנהויב אן געווען א „כל־ישראל־בלאט“, א בלאט פון רבנות און בטלנות — רבנות און בטלנות אויסגעמישט מיט דעם אמעריקאנער געלד־מאכעריי־אינסטינקט, אז אינסטינקט, וואס די אימיגראנטען האבען גיך דערפילט אין זיך, אויף פארקערטען זייט, נאטירליך. און עס איז ארויסגעקומען א טאפעלטע פארזעהעניש, א פארזעהעניש פון רבנות און בטלנות, און א פארזעהעניש פון געלד־מאכעריי, הגם די געלד גופא איז געווען גאנץ גוטע, רעאלע אמעריקאנישע דאלארס.

דער „פאלקס־אדוואקאט“ האט רעפרעזענטירט די אלטע השכלה, אדער ריכטיגער, די „מליצה“ פון דעם אלטען דור; „מליצה“, וואס צו איהר איז צוגעקומען, אויסער דער געלד־מאכעריי, די הפקרות פון אימיגראנטענטום, די ווילד געווארענע אומפאראנטווארטליכקייט, וואס האט ניט קיין מורא פאר גאט און קיין בושה פאר לייט.

די „פרייע ארבייטער שטימע“, איז געווען פון פונקט א פארקערטען שניט. זי האט פארטיידיגט גרויסע אידעאלען.

---

*) פון די דאזיגע צייטונגען איז די „ארבייטער־צייטונג“ אינגאנצען אונטערגעגאנגען, אין קאמף מיט דעם „פארווערטס“. די „אידישע גאזעטען“ געהט נור אין דער „קאנטרי“ (אויף דער פראווינץ), מיט מאטעריאל, וואס ערשיינט דורך דער וואך אין דעם „טאגעבלאט“, דיזעלבע ארבייט טוט דער „פאלקס־אדוואקאט“ פאר דער „ווארהייט“. די איינציגע צייטונג, וואס עקזיסטירט נאך היינט, נאך פיל גלגול מחילות, איז די „פרייע ארבייטער שטימע“, פאר די לעצטע 13 — 14 יאהר אונטער דער פירונג פון ש. יאנאווסקי. זי איז אבער היינט א גאנץ אנדערע צייטונג, ווייט פון דעם אמאליגען פראזענהאפטיגען אנארכיזם.

געלד־מאַכעריי איז געווען ווייט פון איהר. זי האָט געוואָלט איבערקערען די גאַנצע וועלט כהרף עין. זי האָט אָבער רע־פּרעזענטירט די ערגערע, די ערגסטע זייט פון דעם באַפריי־אונגס־געדאַנק — זי איז געווען אַנאַרכיסטיש, ווילד־אַנאַרכיס־טיש. די אַנאַרכיסטישע באַוועגונג איז אין אַלע צייטען גע־ווען אַן אויסדרוק פון אומגעדולד, פון היסטעריע. זי האָט דאַריבער תמיד אָפּערירט מיט קנאַקענדיגע פראַזען און פּלאַ־צענדיגע באָמבעס. דער אידישער אַנאַרכיזם, ניט האָבענדיג דעם מוט צו באַנוצען באָמבעס, האָט באַנוצט אַ טאָפּעלע פּאַרציע פון קנאַקענדיגע פראַזען. און לעבערליכע פראַזען זיי־נען עס געווען, אין זייער סך הכל — פיל ערגער פון דער „מליצה“.

די „ארבייטער־צייטונג“ איז געווען די איינציגע צייטונג, וואָס איז געווען געזונט אין אַלע פּרטים. זי האָט זיך פאַרנומען דערהויפּט מיט דער אַרבייטער־פראַגע; זי האָט געלערנט דעם אַרבייטער זיך אָרגאַניזירען עקאָנאָמיש און פּאָליטיש און האָט זיך אָפּגעגערופען אויף זיינע אוממיטעלבאַרע באַדערפנישען.

עס איז שווער צו ברענגען ציטאַטען פון צייטונגען, וואָס האָבען עקזיסטירט פיל יאָהרען, כדי צו באַווייזען זייער אַל־געמיינעם כאַראַקטער. און נאָך שווערער איז אין אַזאַ פאַל גערעכט צו בלייבען בנוגע צו די צייטונגען. עס ליגט אין דער נאַטור פון אַ צייטונג צו געבען יעדען די מעגליכקייט אויסצו־קלייבען גראַד דאָס, וואָס עס פּאַסט פאַר איהם צום בעסטען. חוץ דעם, איז מיר שווער געווען צו קריגען די גאַנץ ערשטע נומערן. די עלטסטע נומערן „אידישע גאַזעטען“, וואָס איך האָב געקאָנט נעפינען אין דער גרויסער ניו־יאָרקער ביבליאָ־טעק, איז געווען פון דעם יאָהר 1890, ווען דער „גייסט“ פון „פּראָפעסאָר“ נעציל זעליקאָוויטש האָט שוין דאָרט ארומגע־שוועבט, און זי האָט שוין נעהאַט פאַרלאָרען פיל פון איהר פריערדיגען כאַראַקטער און אויך איהר „טייטשמעריש“. אָבער ניט קוקענדיג אויף דעם אַלעמען, וויל איך דאָך ברענגען אייניגע כאַראַקטעריסטישע שטיקלעך.

אין די „גאַזעטען“ פון דעם 22־טען אויגוסט, 1890, אונ־טער „אידישע נייעס“ לעזען מיר:

„סאנט לואיס. דאקטאר מ. זאנענשיין, דער בעקאנטער רעפארם פרעדיגער פון סאנט לואיס, האט איינע לאנגע אנט־ווארט צוגעשיקט דעם „איזראעליט“ אויף די אנפראגע, וועל־כע רעווערענד דאקטאר בערקאוויטש, דער פרעדיגער פון קאנ־זעס סיטי, האט פאר צווייא וואכען אין דעם „איזראעליט“ אנגעפראגט, אויב עס איזט נאך דעם רעפארמירטען יודישען דין ערלויבט ערלים מגיר צו זיין, און זיי אהנע מילה מיט זייערע ערלת תחת כנפי השכינה הערונטער צו ברענגען. און רעווערענד דאקטאר זאנענשיין איזט מתיר בביעה בכרתא, און ער ברענגט דרייא ראיות צו זיין היתר. ערשטענס, פון דער גמרא יבמות מ"ז, וואו ר' יהושע בן חנניה זאגט, דאס טבל ולא מל הרי זה גר. צווייטענס פון מהרי"ל מפרג, וועלכער זאגט אין זיין ספר נצחון, אין האמונה תלויה במילה אלה בלב, הלא כותי שאני מאמין כשורה אין מילתו משנה ליהודי, גם המאמין כשורה, הרי הוא יהודא אפילו אינו גמול. דריטענס בערופט זיך דער געלעהרטער דאקטאר אויף די ענטשיידונג דער פיטסבורגער פרעדיגער־קאנפערענץ, וואס האט בעשלא־סען און אנגענומען מצוות און עברות, וועלכע האבען בעצוג אויף מאכלות אסורות, קרבנת... זיינען יעצט אין חוץ לארץ בטל ומבוטל“.

דיזעלבע טעמא פארנעמט נאך פיל שפאלטען אין די ווייטערדיגע נומערן.

א איד האט זיך גענומען דאס לעבען, און די „גאזעטען“ ברענגט די נייעס אונטער דער אויפשריפט: „שאן וויעדער איין יודישער מערדער בעוה"ר“.

מען קאן אנפילען גאנצע ביכער מיט אזעלכע און כדומה נאך אזעלכע אויסצוגען, אבער אלס מוסטער פון בטלנות איז דאס, גלויב איך, גענוג.

דער ערשטער נומער „פאלקס־אדוואקאט“, וואס איך האב באנוצט, איז שטארק צעריסען און ערטערווייז פארלאטעט, אזוי אז מען קאן ניט אלץ לעזען. דער נומער הויבט זיך אן מיט צוויי „שירים“ פון אונזער „פראפעסאר“, אונטער דעם פסעוודאנים וחלקלקות. דער ערשטער שיר הייסט: „וחלקלקות צום פאלק“. עס איז געזעצט אויף אזא אופן, אז

עס מאכט דעם איינדרוק פון א פיגור מיט א קליין קעפעלע, נאר קלענערע פיסלעך, און מיט זעהר א גראבען בויך, און לעזט זיך כהאי לשנא:

קינד
געשווינד
געה דיר מיין בלאט
צייג מיט שטאלץ דיין געזיכט
דיין יסוד איז פרייהייט און ליכט
פערטהיידיג דאס פאלק געגען די צבויאקעס
דו הייסט „אדוואקאט" אונד דיין פאטער וחלקלקות...
אין דער שווארצער נאכט זייא דער לייכט טהורם
פירכטע קיין וואלקען און קיין שטורם
גיעב א זיפץ און גיעב אויך א לאך
נור אין א קלארע שפראך
פאלקס אדוואקאט
נייעס בלאט
א ד י ע !
געה.

דער צווייטער שיר הייסט: „דער פאלקס־אדוואקאט" צום לעזער", און הויבט זיך אן:

פיעלע לעזער וועלען פרעגען מן הסתם
איך זאל זיי זאגען: וואס איז מיין פראגראם
לעזער לעבען! אין מיין נאמען פאלקס־אדוואקאט,
קען מען לייכט לעזען דעם פראגראם פון מיין בלאט...
ס'איז דייטליך פאר יעדען מיין נאמען, מיין...

ווייטער זיינען האלבע שורות אויסגעריסען. מען קען לייכט זעהן, אז די ראשי תבות פון די ערשטע פינף שורות זיינען א. ד. וו. א. ק. א. ט. (אדוואקאט), ווי די ראשי תבות פון דעם ערשטען פערז מאכען „פאלקס", פונקט ווי די אמאליגע ארים בחורים פלעגען פארפאסען די שירים אויף זייערע חתונה־בילעטען, אדער די שירים אויף מצבות.

באלד נאך די צוויי „שירים" קומט „פאליטיק", אונטער דער אויפשריפט „אהין און אהער", און הויבט זיך אן מיט א „שיר":

די סערבישע קעניגין איז אויף צרות
איהר מאן מילאן וויל מיט איהר שלאגען כפרות
טרויער קעניגין! אדיע דיין הימעל בעט!
דוא מוזט יעצט נעמען א סערבישען גט...
טרוי ניט קיין לאיערס (אדוואקאטען), ציטער
ניט ווי א בלאט,
פערלאז זיך אויף דעם יושר פון פאלקס־אדוואקאט.

און נאך דעם הויבט זיך אן די „פאליטיק“ גופא, בזה הלשון:

„ווען דער „פאלקס־אדוואקאט“ וואלט אבער געבוירען גע־ווארען מיט א פאר וואכען פריער, צווישען שבעה עשר בתמוז און תשעה באב, וואלט אפשר די סערבישע קעניגין נאטאליע ניט געהאט אזא שווארצען סוף פון איהר מאן, וואס האט געקויפט א גט אויף אויסצוצאהלען“ א. אז. וו.

אין דעמזעלבען ערשטען נומער הויבט זיך אן דרוקען א ראמאן:

ציפקע די חנעוודינע — א ראמאן אוים דעם ניו יארקער לעבען. איבערזעצט אוים דעם פראנצויזישען פון שפרינצעס שטיעפ־אייניקעל.

ווען מען פארגלייכט דאס מיט פאלגענדען אויסצוג פון דער אנארכיסטישער „פרייער ארבייטער שטימע“, קאן מען גלייך זעהן דעם אונטערשייד פון צוויי וועלטען און דעם חילוק פון „מליצה“ ביז פראזע.

די „פרייע ארבייטער שטימע“ האט צום ערשטען מאל ער־שיינט אין יוני 1890, מיט א פראגראם, וואס איז געווען לאנג, ווי דער אידישער גלות, און אכזריות'דיג, ווי די קאפיטאליס־טישע געזעלשאפט. א טייל פון דעם פראגראם ברענגען מיר דא:

„ווען א געזעלשאפט עררייכט אין איהר ענטוויקלונג ביז צו אזא שטופע, אז עס איז פשוט אונמעגליך צו געפינען א צופריעדענעם מענשען אין איהר מיטע, און דער קול פון אונ־צופרידענהייט לאזט זיך פון איבעראל הערען — דאן איז עס א זיכערער סימן, אז די ארדנונג פון דיזער געזעלשאפט האלט

ביים באנקראטירען, ביים קראכען, און מענשען זענען גע־
צוואונגען אויף איהר ארט א נייע ארדנונג איינצוריכטען....

„עס זענען דא מענשען, וואס ציטערן פאר דעם געדאנק,
וואס האבען מורא פאר דער רעוואלוציאן דער צוקונפט. אומ־
זיסט זוכען זיי פערשיעדענע ווייכע מיטעל ווי אזוי דעם קאמף
צו פערמיידען, און אין דיזער סענטימענטאלער טהעטיגקייט
פערגעהן ליידער אייניגע ארבייטער רעפארמער אזוי וויט,
אז זיי פערגעסען אז דעם רעוואלוציאנערען גייסט פון דער
ארבייטער בעוועגונג. ווייל מיר פערשטעהען גרינדליך די
יעצטיגע פערהעלטנים, ווייל מיר ווייסען, אז מיר דארפען קו־
קען דער געשיכטע גלייך אין די אויגען, דארום דענקען מיר,
אז עס איז נויטווענדיג די יעצטיגע צייט פון פיינהייט און
פון ליעבע צו קליינע רעוואלוציעלער צו בעלעבען דעם אמת
רעוואלוציאנערען גייסט דער בעוועגונג, אדער ריכטיגער צו
זאגען, צו דערמאנען שטענדיג אין דעם אמת היסטארישען,
און דארום רעוואלוציאנערען אידעאל פון דער צוקונפט. און
דאס איז איינע פון די וויכטיגסטע און הייליגסטע אויפגאבען
פון דער „פרייער ארבייטער שטימע“.

צו יענער צייט האבען די אידישע ארבייטער דורכגעמאכט
זייער ערשטען גרויסען סטרייק, דעם גרויסען קלאוק־מאכער
(דאמען־מאנטעל־מאכער) סטרייק, אונטער דער פירונג פון
יוסף באראנדעס, און די „פרייע ארבייטער שטימע“ האט,
נאטירליך, דעם דאזיגען סטרייק אונטערשטיצט מיט אלע
כחות. אפשר דערפאר, ווייל זי האט דאס באטראכט פאר דעם
אנהויב... פון דער סאציאלער רעוואלוציע. אבער די לייט זיי־
נען גיך געווארען ענטוישט. פון רעוואלוציע איז קיין סימן
ניט געווען. און זיי האבען גלייך אנגעהויבען א קאמף קעגען
די סאציאל־דעמאקראטען מיט זייער „ארבייטער צייטונג“,
וואס זיינען אין זייערע אויגען געווען בוגדים און פארפי־
רער פון פאלק.

דער פאלגענדער אויסצוג איז אפשר א ביסעל צו לאנג,
אבער ער איז, דוכט מיר, נויטיג כדי צו כאראקטעריזירען
יענע צייטען און יענע צייטונג.

אין אַן אַרטיקעל מיט דער אויפשריפט:
„רעוואָלוציאָנערען און רעפאָרמער“
שטעהט, צווישען פיל אַנדערע זאַכען, אַזוי געשריבען:
„בעטלען ביי אונזערע אונטערדריקער, זיי זאָלען אַ וואָרף
טאָן אַן אָבגענריזעטען ביין, אויסוויינען ביי זיי אַ פּאָר סענט,
בעטען זיי, זיי זאָלען מאַכען געזעצע פאַר די באַשיצונג פון
אונזערע פרויען און קינדער — דאָס אַלעס איז קיין רעוואָ־
לוציאָנערע באַוועגונג. דאָס הייסט איינפאַך אַרומדרעהען זיך
אויף אַן אָרט. ווייל דערמיט ווערט כמעט גאָר ניט עררייכט...
נור דאָס איז נאָך ניט אַלעס. די ריין געווערקשאַפטליכע פאָ־
דערונגען האָבען אין די גאַנץ יונגע יאָהרען פון דער אַרבייטער
באַוועגונג געהאַט אַ זין, זיינען געווען אַ נויטווענדיגער רע־
זולטאַט פון דעם דאַמאַלדיגען ענטוויקלונגס־צושטאַנד. דער
סאָציאַליזם איז נאָך געווען אין די וויקעלעך. די צייט האָט
שוין אָבער באַוויזען די רעזולטאַטען פון דיזער טאַקטיק פון
יוניאָנס. און נור מיט אַבזיכט ווילען אונזערע רעפאָרמערס
און פּאָליטישענס ניט אַנערקענען די רעזולטאַטען... הייסט דען
דאָס אַראָפּלאָזען זיך צום פאָלק, צו זיין פאַרשטאַנד, צו זיין
ענטוויקלונגס צושטאַנד, ווען מיר ווערען איהם ניט זאָגען,
אַז די עקאָנאָמישע ענטוויקלונג פון דער געזעלשאַפט איז אַזוי
ווייט געקומען, אַז די געווערקשאַפטליכע קאַמפּמיטעל מיט די
געזעצע וועגען פרויען אַרבייט, וועגען פאַרקירצונג פון דער
אַרבייטס־צייט זיינען קאַלטע רפואות, זיינען רעאַקציאָנער אין
זייער כאַראַקטער, ווייל זיי זיינען קיינמאָל ניט אימשטאַנד
צו פאַרניכטען די היינטיגע לאָהן סיסטעם, דעם פּריוואַט באַ־
זיץ אין אַרבייטס מיטעל און די פּאָליטישע הערשאַפט?...
דער הייליגער אידעאַל פון דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן קען
דורך פאַרמאַסקירען איהרווירקליכען ציעל ווייניג וואָס גע־
ווינען. שפּאַט, פערפּאַלגונג, דער קערקער, דער עשאַפאָט, זאָ־
גאָר דער דומער האָס פון דעם שקלאַף זעלבסט דאַרף די רע־
וואָלוציאָנערען ניט אָפּהאַלטען פון צו זאָגען דעם אמת, אָנצע־
ווייזען דעם אַרבייטער, אַז ער מוז זיך אָרגאַניזירען, אום אַלס
אָרגאַניזירטע מאַכט אַרויסצוטרעטען געגען אָרגאַניזירטען קאַ־
פּיטאַל ניט מיט האַלבע פאָדערונגען פון „בעטלערישע רעכ־

טע", זאנדערן מיט א פראגראם פון פרייהייט און גלייכהייט פאר אלע מענשען, דער מוז וויסען, אז די געשיכטע האט שוין כמעט אויסגעפלאנירט דעם גאנצען כאראקטער פון דעם בלוטיגען קאמף... דאס איז די פליכט פון א רעוואלוציאנער, און אין דעם אונטערשיידעט ער זיך פון רעפארמער און דע־מאגאגען אדער פאלקס פארפיהרער".

עס האט זיך מיר ניט איינגעגעבען צו באקומען דעם ער־שטען נומער „ארבייטער צייטונג", אבער אויף וויפיל איך געדענק, און נאך איצטיגען איבערלייענען פארשידענע נומערן פון דער אלטער „ארבייטער צייטונג", קאן איך מיט א ריי־נעם געוויסען זאגען, אז די „ארבייטער צייטונג" איז געווען די איינציגע צייטונג, וואס איז געווען געזונט אין אלע פרטים, די איינציגע צייטונג, וועלכע איז געווען דער אמת'ער אויס־דרוק פון דעם געזונטערען טייל פון דער איינוואנדערונג. עס איז אמת, אז אויך די „ארבייטער צייטונג" איז ניט געווען גאנץ פריי פון מנידות, ספעציעל אין דער וועכענטליכער „דרשה" פון „פראלעטארישקער מגיד", וואס האט געזוכט צו געבען א סאציאליסטישע „דרשה" אויף דער טעמא פון דער סדרה. אבער זי איז געווען די ערשטע, וואס האט גערעדט כאחד האדם, וואס האט קודם כל געשריבען אידיש — אידישע אידיש, און וואס האט זיך פארנומען מיט לעבעדיגע פראגען, און לעבעדיגע מענשען פארבונדען מיט א גרויסען אידעאל, א אידעאל, וועלכער האט געהאלטען די מענשען אין א באַ־שטענדיגען צושטאנד פון באגייסטערונג, ניט לאזענדיג זיי דערביי פארגעסען, אז זיי גהען ארום אויף דער ערד.

מען מוז מודה זיין: די לייט פון דער „פרייער ארבייטער שטימע" האבען פונקט אזוי ערנסט, פונקט אזוי באגייסטערט און מיט פונקט אזוי פיל איבערגעבענקייט געארבייט און זיך מקריב געווען פאר זייער אידעאל און האבען ארום זיך גרופּ־פירט איניגע, געצעלטע איבערגעגעבענע מענשען; איינער פון זיי איז געווען דער יונג פארשטארבענער דוד עדעלשטאט, וועל־כער האט געזונגען אין גוט אידיש:

„ליעבע לעזער! שוועסטער און ברידער!

איך וואלט אויך אמאל געוואלט
פאר מיינע דיכטער־ארבייט, פאר מיינע ליעדער
ווערען ביי אייך בעצאהלט!
איך וויל ניט קיין רענדלאך, איך וויל ניט קיין דוקאטען,
איך פערקויף ניט מיין מוזע פאר גאלד:
מיט ליעבע צו פרייהייט, מיט הייליגע טהאטען,
מיט ביטערען האס, ברידער, באצאלט.

אבער די לאגיק פון לעבען איז ניט געווען אויף זייער זייט. אין אנהויב האבען זיי, דורך זייער אייגענער באגייסטע־רונג, די געוואלדיגע פראזען און דער בלישטש פון באלדיגער באפרייאונג, צוגעצויגען א געוויסע צאל מענשען פון די, וואס קומען ארויס פון דעם פאלק וואס איז געוועהנט צו שרייען „נעשה“ פאר „נשמע“. אבער דאס האט לאנג ניט געדויערט. אין א גאנץ קורצער צייט האט די „ארבייטער צייטונג“, וואס האט פארווארפען די „פראפאגאנדא דער טאט“, וואס האט געפרעדיגט „נשמע“ פאר „נעשה“, געוואונען די אויבערהאנד, און אויך דעם גרויסען, דעם נרעסטען, מאראלישען איינפלוס, ניט נור אויף די, וואס זיינען לכתחילה געווען סאציאליסטען, נאר אויך אויף פילע פון די געוועזענע אנהענגער פון די בטלנים, אויף די נאך ניט גאנץ פארדארבענע משכילים און אויף זעהר פיל פון די אנארכיסטען.

די „ארבייטער צייטונג“, די „צוקונפט“ און דערנאך דאס „אבענד בלאט“, האבען איינגאנצען איינגענומען די עפענטליכע מיינונג. אלץ, וואס האט געדענקט ערליך, וואס האט גע־שטרעבט צו שענס און דערהויבענס, האט זיך גרופירט ארום די נאר וואס דערמאנטע צייטונגען. די „ארבייטער צייטונג“, פון איהר זייט, האט זיך געפלייסט ארייגצוציהען אלע די, וועלכע האבען געהאט וואס צו זאגען און געוואוסט ווי עס צו זאגען. איז יעקב גארדין געקומען קיין אמעריקא, איז זיין נאטירליכער מקום מנוחה געווען אין דער „ארבייטער צייטונג“, און בעת ער האט לויט דער עצה און אויפמונטערונג פון פי־ליפ קראנץ, זיך גענומען שפעטער פאר דער דראמא, איז עס ווידער געווען די „ארבייטער צייטונג“, דאן שוין אונטער דער פירונג פון אב. קאהאן, וועלכער האט איהם געגעבען די גרעס־

טע שטיצע, בעת די „כל ישראל'ניקעס“ האבען איהם נע־רודפ'ט עד חרמה. יעקב גוידא (ב. גארין), קומענדיג פון רום־לאנד מיט א רעפוטאציע פון זיינע ערשטע אויסגעצייכענטע ערצעהלונגען, האט גלייך געפונען זיין היים אין דער „ארביי־טער צייטונג“. דוד פינסקי האט פון אייראפא נאך מיטגע־ארבייט אין דער „ארבייטער צייטונג“. ז. ליבין, ל. קאברין זיינען אויסגעוואקסען אויף איהר שוים. האבען זיך באוויזען נייע דיכטער, ווי דער יונגער פארשטארבענער ב. ראזענבלום, האבען זיי זיך געטוליעט צו דער „ארבייטער צייטונג“. שפע־טער זיינען צוגעקומען יהואש, ליעסין, ה. רויזענבלאט און פיל אנדערע, און, — אחרון, אחרון חביב, — י. ל. פרץ איז צום ערשטען מאל באקאנט געווארען דעם אמעריקאנער פובליקום דורך די שפאלטען פון דער „ארבייטער צייטונג“. פון דער אנ־דער זייט, ווען פיליפ קראנץ האט אמאל, בזכות אלטע בא־קאנטשאפט, אויפגעעפענט די „ארבייטער צייטונג“ פאר די „פעליעטאנען“ פון דעם „פראפעסאר“, אונטער דעם פסעוו־דאנים „סמבטיון“, האט זיך אויפגעהויבען א שטורעם פון פראַ־טעסט, און ער האט די פעליעטאנען געמוזט אפשטעלען. *)

*) ביי דער געלעגענהייט איז אפשר אנגעבראכט צו דערצעלען פאלגענדעס:

אין יאהר 1891 האט אב. קאהאן, דעמאלט דער רעדאקטאר פון דער „ארבייטער צייטונג“, נאך ניט געהאט געהערט פון י. ל. פרץ, און עס איז געווען דער שרייבער פון אט די שורות, פון תמיד באגייסטערט פאר אונזער גרויסען קינסטלער, וועלכער האט נאך זיין אנקומען אהער אויף פרץ'ן אויפמערקזאם געמאכט און גערא־טען איהם איינצולאדען. די עצה איז אנגענומען געווארען. ב. פיי־גענבוים האט דורך זיינעם א שוואגער אין ווארשא זיך דורכגע־שריבען מיט פרץ'ן, און עס האט ניט לאנג געדויערט, ווי עס זיינען אנגעקומען עטליכע ערצעהלונגען פון פרץ'ן. אב. קאהאן האט אויפ'ן שטעל אפגעשאצט דעם גרויסען קינסטלער און אין זיין התלהבות איהם געמאכט א גרויסע רעקלאמע. איך וויים ניט ווי לאנג דאס האט געדויערט, נאר די בעלי־בתים פון „אידישען טאגע־בלאט“ האבען זיך מתקנא געווען, ניט פאר דער קונסט, חלילה!

2

א גרויס שטיק פון דעם ערפאלג פון דער „ארבייטער צייטונג“ דארף מען, נאטירליך, צושרייבען דער אומגעווענליכער טעטיגקייט פון דער גרופע מענשען, וואס האבען זי אויף דער וועלט געבראכט. בראש פון דער גרופע זיינען געשטאנען אב. קאהאן, דער איצטיגער רעדאקטאר פון „פארווערטס“, פיליפ קראנץ, דער ערשטער אידישער סאציאל־דעמאקראטישער רעדאקטאר, וועלכער הערט זיך היינט ניט פיל נור מחמת דעם, ווייל ער איז ביז היינטיגען טאג געבליבען א „גרינער“, און האט זיך נאך ניט אויסגעלערענט די קונסט פון רעקלאמע; מ. זאמעטקין, וועלכער איז דערהויפט געווען רעדנער; מארים הילקאוויטץ (איצט: מארים הילקוויט), וועלכער איז היינט אן אנערקענטער פירער פון דער אמעריקאנישער סאציאליסטישער פארטיי, און ל. מיללער, היינטיגער רעדאקטאר און הויפט־אייגענטימער פון דער „ווארהייט“, וועלכער שטעהט היינט זעהר ווייט פון זיינע יוגענד־אידעאלען.

זעהר פיל, ווי געזאגט, דארף מען צושרייבען אויף זייער קאנטא. אבער דערמיט ענדיגט זיך ניט די זאך. די הויפט־זאך איז, וואס די מענשען און די צייטונג האבען אין זיך געטראגען די לאגיק פון די פאקטען. זיי האבן דעפרעזענטירט דעם גייסטיגען און מאטעריעלען צושטאנד פון די אימיגראנטען. אט דאס איז, וואס האט זיי פארזיכערט דעם גרויסען מאראלישען ערפאלג.

עס האבען שוין אנדערע באמערקט, אז דער סאציאליזם האט געהאט א גרויסע ווירקונג אויף דער ענטוויקלונג פון

דערין קאן מען זיי ניט חושד זיין. אבער די רעקלאמע! די „ארבייטער צייטונג“ זאל האבען ביי זיך דעם גרויסען אידישען שרייבער — דאס קאנען זיי ניט דערלאזען. איך ווייס ניט, וואס זיי האבען געטאן. איך ווייס נאר, אז שפעטער האבען אלע גערעדט, אז מען קאן קויפען פרץ'ס ערצעהלונגען בחצי חנם. „כל ישראל“ האבען ניט געקאנט פארטראגען, און אפשר — לאמיר זיי דן זיין לכף זכות — ניט געקאנט פארשטעהן דעם קינסטלער פרץ.

דער אידישער ליטעראַטור, אַבער מען דאַרף האָבען איבערגע־לעבט יענע יאָהרען אין אַמעריקאַ, מען זאָל דאָס קאָנען ווי געהעריג איז אָפּשאַצען.

די אידישע אימיגראַציע פון די 80־ער יאָהרען איז ניט געווען קיין אימיגראַציע פון אַוואַנטוריסטען, וואָס האָבען זיך געלאָזען אין דער ווייטער וועלט צו זוכען גאָלד. ברויט און מנוחה האָבען זיי געזוכט. די נויט און דחקות, פון איין זייט, די רדיפות און רעכטלאָזיגקייט, פון דער צווייטער זייט, האָ־בען זיי געטריבען צו זוכען אַ מקום מנוחה אין פרעמדע לענדער.

עס איז געווען אַ פאַראַרימטע, האַלב פאַרהונגערטע, פאַר־צווייפעלטע און נידערגעשלאָגענע מאַסע, וואָס האָט זיך גענו־מען צום וואַנדערשטאַק.

און די רייזע אַליין איז אויך ניט געווען קיין גליקליכע. פאַר דעם גרעסטען רוב איז די נסיעה איבער דעם ים הגדול געווען שווערער ווי קריעת ים סוף.

און אַז זיי זיינען אָנגעקומען אַהער, האָבען זיי אויך קיין האָניג ניט געלעקט. דער ביסען ברויט, אמת, איז אָנגעקומען אַ ביסעל גרינגער, אַבער דאָס איז געווען, ערשטענס, אַדאַנק די קליינע השגות און באַדערפנישלויזינקייט, און, צווייטענס, מחמת דער ניט אין ערד שווערער אַרבייט, מחמת דער עבודה פרך.

מיט אַ שווער האַרץ האָבען זיי פאַרלאָזען די אַלטע היים, וואָס פאַר אַ סך איז זי געווען אַזוי טייער, און די נייע באַדינ־גונגען האָבען עס נאָך פיל שווערער געמאַכט. דאָס ביטערע, האַראַפּאַשנע, מיט אימפּעט לויפענדיגע פאַבריק־לעבען, פון איין זייט, און דאָס געמיטלויזע, גייסטלויזע, חושכ'דיגע לע־בען אין די גרויסע טענעמענט־הייזער, פון דער צווייטער זייט, — האָט געמאַכט דאָס לעבען ניט צום דערטראָגען.

אין איין פּרט איז דאָ געווען גוט: דאָס פרייע וואָרט! דער שלאָס פון מויל איז געווען אָראָפּגענומען. דער שלייער פון די אויגען איז געפאַלען. עס האָט זיך געהערט אַ נייער „שם המפורש", דער „שם המפורש" פון סאָציאַליזם, און דער געפּענטעטער גייסט האָט זיך גענומען רירען.

דער סאציאליזם פאר אידען האט באטייט מעהר ווי פאר נים־אידען, ער האט באטייט, ערשטענס, א באפרייאונג פון דער שווערער לאסט פון דלות. עס האט דעם נאר וואס גע־ווארענעם פראלעטאריער געלערענט זיך צו ארגאניזירען און שטרייטען פאר זיינע רעכט. און ער האט זיך ארגאניזירט אין פאך־פאראיינען און אלע פאראיינען פארבונדען אין איין גרויסען פאראיין, די „פאראייניגטע אידישע געווערקשאפטען", און צוזאמען געקעמפט פאר העכערע שכירות און קירצערע שטונדען. דער סאציאליזם האט איהם געלערנט: „אייניגקייט איז מאכט!" ער האט איהם אבער אויך געלערנט: „וויסען איז מאכט!" און האט אזוי ארום געלעגט דעם פונדאמענט אי פאר אן עקנאמישער, אי פאר א גייסטיגער טעטיגקייט, און נאך ביידע האט דעם אידען'ס נשמה תמיד געלעכצט. אבער דער סאציאליזם האט דעם אידען נאך פיל מעהר צו־געזאגט צו געבען. ער האט אנגערירט דעם סאמע אנגעוועטאגט־סטען פונקט פון זיין גאנצער עקזיסטענץ, ער האט איהם בא־וויזען די מעגליכקייט זיך צו באפרייען פון דער אייביגער מכה פון אנטיסעמיטיזם. דער סאציאליזם וועט פארברידערן אלע פעלקער, „ולא ישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה". קורץ, אין דעם סאציאליזם האט דער אידישער אי־מיגראנט געפונען א צווייפאכיגע רפואה פאר א צווייפאכיגער מכה. עס וועט איהם באפרייען אלס ארבייטער, עס וועט איהם אויסלייזען אלס איד... די אנגעוועטאגטע הארץ האט זיך גע־עפענט, און די גאנצע גייסטיגע ענערגיע, וואס האט געטליעט פון דורות און האט קיין אויסוועג ניט געפונען, האט מיט אמאל אויסגעגאסען אין א פלאם פייער, וואס האט ארומגעכאפט אלע, וועלכע האבען דערוועגט זיך נעהענטער צוצוגעהן...

„ברידער, מיר טראגען א דרייפאכע קייט —
„אלס אידען, אלס שקלאפען, אלס דענקער,
„מיר ווערען געיאגט און געמאטערט צום טויט
„פון אנטיסעמיטען און הענקער". —

אזוי האט דוד עדעלשטאט דאן געזונגען און האט אויף

זיין איינפּאַכען, אַבער אויפריכטיגען אופן אויסגעדריקט ריכטיג די געדאַנקען און געפילען פון דער גרויסער צאָל אימיגראַנטען.

און כמעט אַלע אידישע אימיגראַנטען זיינען געוואָרען סאָציאַליסטען, ווייל אַלע, אַן אויסנאַם, זיינען דורכגעגאַנגען די שבעה מדורי גיהנום פון דער פאַבריק און פון דער „שוויץ־סיסטעם“.

דאָס איז די הויפּט־סיבה, פאַרוואָס די „אַרבייטער צייטונג“ איז געוואָרען דער וואָרט־פירער פון די אידישע אימיגראַנטען אין אַמעריקאַ.

דאָס דאַרף מען אַבער ניט נעמען צו שטרענג. אין אַמעריקאַ — און ניו יאָרק איז דער קאָפּ און די האַרץ פון אַמעריקאַ — אין דעם „לאַנד פון אונבעגרענעצטע מעגליכקייטען“, איז ניט ריכטיג צו זאָגען, אַז אַלע אַן אויסנאַם זיינען געווען גלייך, ספּעציעל צום סוף פון די אַכציגער יאָהרען, ווען מיר האָבען שוין דאַ געהאַט אפשר הונדערט טויזענט אידען. שוין פון דעם ערשטען טאָג אַן הויבט זיך אָן אַ דיפערענצירונג. ניט אַלע בטלנים זיינען געוואָרען אויס בטלנים, און די קריכער, די קאַריערישטען — פאַר זיי האָט זיך דאָ געעפענט אַ נייע וועלט. דער צופאַל, וואָס זיי זיינען געקומען אַ ביסעל פריער, אין אַ צייט, ווען אידיש איז נאָך ניט געווען די „לאַנדס־שפּראַך“ פון דעם אידישען קוואַרטאַל, ווען עס איז נאָך קיין „קוואַרטאַל“ ניט געווען, האָט זיי געצוואונגען בעסער צו לערנען ענגליש, און דאָס האָט זיי געגעבען די אויבערהאַנד. זיי זיינען ביסלעכוויז געוואָרען די פּאָליטישענס, די פעדלער, וועלכע האָבען זיך ענטוויקעלט צו קרעמער. פון זיי זיינען דאָס געוואָרען די „שוויץ־מייסטער“, וואָס האָבען ענטוויקעלט די שוויץ־סיסטעם, וואָס דורך איהר האָבען זיי אַזוי אומ'ברחמנות'דיג אויסגענאַגט די אָרימע, הילפלאָזע, נייע אימיגראַנטען. עס זיינען אַלע מאָל געווען די אַלטע אימיגראַנטען, וואָס האָבען אויסגענוצט די ניי־אָריבערגעקומענע, און די לעצטע זיינען עס געווען די, וואָס האָבען געקעמפט קעגען די פריערדיגע אימיגראַנטען, וועלכע האָבען זיך שוין געהאַט אַרויפגעאַרבייט.

זינט דעם ערשטען טאָג אַן האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו

אנטוויקלען א מיטעל־קלאס, וואס א גרויסער טייל פון איהם איז היינט איבערגעגאנגען צו דער גרויס־בורזשואזיע, וואס קען איהר איז געפירט געווארען דער לעצטער גרויסער שניידער־סטרייק, וואס האט ארומגעכאפט 120 טויזענט מענשען. די דאזיגע אויפגעקומענע לייט האבען זיך, נאטירליך, ניט געקאנט האלטען ביי דער סאציאליסטישער „ארבייטער ציימונג“, און נאך ווייניגער ביי דער אנארכיסטישער „פרייע ארבייטער שטימע“, וואס האט ארגאניזירט יום־כפור בעלער א גרויסער טייל פון זיי זיינען געווארען „סטאטיקס“, ווי עס פאסט זיך פאר שענע בעלי־בתים, האבען זיך דערמאנט, אז זיי זיינען אידען און גענומען בויען שולען, אויסגעשריבען פון רוסלאנד ר' יענקעלע חריף פאר זייער רב הכולל, געגרינדעט בתי מדרשים וכדומה. אדער זיי האבען געגרינדעט לאדזשען, וואו זיי האבען, נאכמאכענדיג די אמעריקאנער, זיך גענומען שפילען אין „מאסטערס“ און „גראם מאסטערס“, מיט די געהיימע סמנים און די אלע זיבען זאכען. די דאזיגע בעלי־בתים האבען, יעדער נאך זיין גוסט נאך, געהאלטען זיך אדער ביי די „אידישע גאזעטען“, וואס האט געשטיצט די רבנים מיט די דינים מיט די ארץ־ישראל־פושקעס, און וואס דאס האט, אגב, געגעבען א געלעגנהייט פאר בייזע צינגער שטארק צו מורמלען וועגען די „גאזעטען“ און די פושקע־געלדער; אדער ביי דעם „פאלקס־אדוואקאט“, וועלכער האט דוקא חוזק געמאכט פון דעם „רב הקלוקל“. עס האבען אויך ניט געפעלט די „כלי קודש“, דער ספעציעלער אמעריקאנער מין „רעווערענדס“, מוהלים ומסדרי קדושין מיט זייערע ירידים פאר די ימים נוראים.

צו זיי זיינען שפעטער צוגעקומען אונזערע באוואוסטע „העכסט אינטערעסאנטע“ ראמאנען־שרייבער, ווי שמ"ר, מ. זייפערט, און די, וואס האבען זיך אנטוויקעלט אויף דעם אמעריקאנער באדען, ווי א. טענענבוים, דער פארשטארבענער יאהאן פאליי, וואס איז צוריק געקומען פון שמד, דער שוין דערמאנטער „פראפעסאר“ און מ. מ. דאליצקי, וועלכער איז אמאל, אין דער אלטער היים, געווען א העברעאישער פאעט; זיי אלע האבען געפונען א מקום מנוחה ביי די „גאזעטען“ אדער „פאלקס־אדוואקאט“. אין טעאטער האט געהערשט יאזעף לא־

טיינער און י. הורוויטש מיט זייערע „היסטאָרישע“ דראַמעס. און די אַלע צוזאַמען האָבען פאַרגעשטעלט אַן אמת'ע אידישע קאַפּעליע, אַ קאַריקאַטור פון דער היימישער אידישקייט. און ווייל עס איז געווען אַ קאַריקאַטור, האָבען זיי אַלע צוזאַמען מיט זייערע שולען, לאַדזשען, חברות, „העכסט אינטערעסאַנטע“ ראָמאַנען, „טריאַטערס“, צייטונגען, ניט פאַרגעשטעלט קיין געזעלשאַפטליכע קראַפט. די צייטונג, וואָס האָט געגעבען דעם גייסטיגען טאָן, וואָס איז געווען אַן אמת קולטורעלע קראַפט; די צייטונג, וואָס איהר האָבען אַלע, אפילו זייטיגע עלעמענ־טען, געגלויבט און רעספּעקטירט, איז בלי ספק געווען די „אַרבייטער צייטונג“, און שפּעטער, זייט ביי זייט, די „צוּ־קונפט“ און דאָס טעגליכע „אַבענד בלאַט“. און דאָס איז אמת ביז'ן היינטיגען טאָג. *)

3

די „אַרבייטער צייטונג“ איז אַרויס צום ערשטען מאָל אין מערץ 1890 און, ווי שוין געזאָגט, איהר ערפאָלג איז גע־ווען זעהר גרויס. אָבער דער ערפאָלג איז ניט געווען קיין פי־נאַנציעלער ערפאָלג. פינאַנציעלען ערפאָלג האָבען געהאַט יע־נע, די אַנדערע צייטונגען. און מען מעג גאַנץ דרייסט זאָגען, דער מאָראַלישער ערפאָלג איז געקומען צום גרעסטען טייל אַדאַנק דעם פינאַנציעלען שלים־מזל; מען האָט אין איהר גע־גלויבט, ווייל דורך איהר דלות האָט אַרויסגעלויכטען די ער־ליכקייט און די איבערגעבענקייט. פיליפּ קראַנץ האָט אָנגע־הויבען זיין אַרבייט אַלס רעדאַקטאָר מיט שכירות פון זעקס דאָלאַר אַ וואָך. צום סוף אָבער איז דער פינאַנציעלער „ער־פאָלג“ אויך געקומען. שוין אויף דעם צווייטען יאָהר איז די

---

*) הער פרוידוס, דער הויפּט־ביבליאָטעקאַר פון דער אידי־שער אָפּטיילונג אין דער באַרימטער ניו יאָרקער שטאָט־ביבליאָ־טעק, האָט מיר ערשט ניט לאַנג דערצעהלט דעם זעהר אינטערעסאַנ־טען פאַקט. אַז פון אַלע די, וואָס קומען אין ביבליאָטעק לעזען די אַלטע צייטונגען, איז נאָך ניטאָ אפילו קיין איינער פון הונדערט, וואָס פרעגט זיך נאָך אויף יענע „רבנישע“ און „מליצת“־צייטונגען.

שכירות פון דעם רעדאקטאר געהעכערט געווארען אויף 12 דאלאר א וואך; דער געשעפטס־פירער, וועלכער איז אויך געווען דער בוכהאלטער, האט געקראגען 10 דאלאר א וואך; דער עקספעדיטאר, 8 דאלאר א וואך, און דערצו האט מען זיך פארגונען אויסצושרייבען ב. פייגענבוימען פון לאנדאן, מיט א פעסטען געהאלט פון 10 דאלאר א וואך. ביי אזא גע־וואלדיגען „ערפאלג“ האט דער לעבעדיגער גייסט פון דעם אי־דישען אינטעליגענטען ארבייטער (עס זיינען אויך געווען ניט־אינטעליגענטע) ניט געקענט רוהען, און מען האט גענומען טראכטען פון נייע אויפטוען. די „ארבייטער ציימונג“ האט זיך על פי רוב פארנומען מיט'ן אלטעגליכען קאמף פאר די אר־בייטער, פון איין זייט, און מיט דעם מלחמה האלטען קעגען די אנארכיסטען, פון דער צווייטער זייט. און א גרויסע אויפ־גאבע איז דא געווען. פון איין זייט האט מען באדארפט אר־גאניזירען אן אנגעלאפענע, אומגעבילדעטע, אומדיסציפלינירטע מאסע, א מאסע, וואס איז מיט יעדען טאג געווארען גרע־סער און געמאכט נויטיג יעדען טאג אנצוהויבען די ארבייט פון ס'ניי; א מאסע, וואס האט פריער קיינמאל ניט געהערט פון ארגאניזאציע. פון דער צווייטער זייט, האט מען באדארפט באקעמפען א געגנער, וועלכער איז געקומען אין נאמען פון הייליגע אידעאלען, פון באפרייאונג, וועלכער האט מיט גרויס התלהבות און מיט נאך גרעסערע פראזעס געארבייט קעגען די אלע זאכען. און הגם דיזע טאפעלע אויפגאבע האט געפא־דערט איינע און דיזעלבע טעטיגקייט — אלגעמיינע אויפקלע־רונג און בילדונג, און די „ארבייטער ציימונג“ האט די דאזיגע אויפגאבע ערפילט אויסגעצייכענט, לויט איהר מעגליכקייט, האבען אבער די אינטעליגענטע אידישע ארבייטער, די וואס האבען געטראגען די גאנצע משא אויף זיך, געפילט, אז די „ארבייטער צייטונג“ אליין איז ניט ביכולת צו טון די גאנצע ארבייט. עס האט זיך געפילט א באדערפניש צו באשאפען אן ארגאן, וואס זאל זיין פריי פון די טעגליכע, אפט קליינלי־כע ארבייטען, אן ארגאן, וואס זאל זיך איינגאנצען אפגעבען דער וויסענשאפטליכער פערטיפונג פון דער אויפקלערונגס־ארבייט. גאנץ געווי, וואס דער זשורנאל האט געזאלט זיין, האט בעצם

קיינער נים געוואוסט. מען האט נור געוואוסט, אז ער דארף זיין „וויסענשאפטליך", דער עיקר בכדי צו געבען אויפקלע־רונג אין דעם וויסענשאפטליכען סאציאליזם. דער רעזולטאט פון דעם איז געווען, אז „אויף דעם 5טען יולי 1891 איז צו־זאמענגערופען געווארען א צוזאמענפאר פון די אידישע סא־ציאליסטישע פאראיינען פון ניו יארק און אומגעגענד, און נאך אן אלזייטיגער דיסקוסיאן, איז שליסליך אנגענומען געווארען מיט א גרויסער מערהייט ארויסצוגעבען א „ווירקליך" וויסענ־שאפטליכען סאציאליסטישען מאנאטליכען זשורנאל. דער נא־מען וואר באשטימט די „צוקונפט". אלס רעדאקטאר וואר איינ־שטימיג ערוועהלט פיליפ קראנץ". דערעזלבער קראנץ, וועלכער איז געווען דער ערשטער רעדאקטאר פון „ארבייטער צייטונג" און וועלכער איז נאך פריהער איז לאנדאן געווען דער ערשטער רעדאקטאר פון „ארבייטער פריינד", די צייטונג, וואס פון איהר האבען די אידישע ארבייטער אין אמעריקא פריהער גע־צויגען זייער גייסטיגע יניקה. די מיטלען ארויסצוגעבען דעם זשורנאל האבען געזאלט קומען, ווי דר. ארטמאן, וואס איז צו יענער צייט געווען דער געשעפטס־פירער פון דער „ארבייטער צייטונג און דער סעקרעטאר פון דער „צוקונפט", דערצעהלט אין דער יובילייאויסגאבע פון דער „צוקונפט" — די מיטלען האבען געזאלט קומען פון דעם, וואס „יעדע סעקציאן האט זיך פארפליכטעט בייצושטייערען 2 דאלאר א מאנאט, צו זאמלען אבאנענטען און פרייוויליגע בייטראגע. אזוי ווי דער פאנד האט זיך ניט גערירט פון ארט, האבען מיר איינבארופען א קאנפערענץ". אויף אט דער קאנפערענץ פון א 150 פער־זאן, וואס איז פארגעקומען אין אקטאבער, איז אויף דעם פאר־שלאג פון מארים הילקאוויטש געמאכט געווארען א זאמלונג, וואס האט אריינגעבראכט 53 דאלאר מיט 25 סענט. „ווי גרויס די עשירות איז צווישען אונז געווען", דערצעהלט דר. ארט־מאן, „קען מען זעהן פון פאלגענדע בייטרעגע: דאקטאר ראם און דאקטאר האלפעריז, יעדער פון זיי האט זיך פארשריבען א גאנצען דאלאר און איהם אויך גלייך באצאלט, קארפ, וויי־נעס האבען זיך פארשריבען צו 50 סענט און איינגעצאלט צו 25 סענט א. אזו. וו."

אין נעלר איז, בכן, קיין מניעה ניט געווען. שלעכט איז נור געווען מיט דער פּראָגראַם. די פּראָגראַם האָט ערשט באַדאַרפט אויסגעאַרבייט ווערען פון אַ קאָמיטעט. און אין נאָוועמבער פון דעמזעלבען יאָהר איז דער קאָמיטעט, וואָס איז באַשטאַנען פון פיליפּ קראַנץ, אב. קאַהאַן, מאָררים הילקאָוויטץ, ל. מיללער און דעם שרייבער פון די דאָזיגע ציילען, זיך צוזאַמענגעקומען.

די ערשטע פראַגע ביי אונזער צוזאַמענקומען איז געווען: מיט וועמען געהט מען צום טיש? און עס האָט זיך באַלד אַרויסגעשטעלט, אַז אונזערע איז אַן אָרימע חתונה. מיר זיינען גיך מוסכם געוואָרען צווישען זיך, אַז די „צוקונפט“ דאַרף זיך פאַרשפּרייטען אויף דריי געביטען: סאָציאַליזם, אַלגעמיינע וויסענשאַפט און שענע ליטעראַטור. אבער וואו נעמט מען די שרייבער? און וואו נעמט מען די שרייבער, וואָס זאָלען שרייבען פאַר אונזערע לעזער? קיינער פון די שפּעטערדיגע און איצטיגע מיטאַרבייטער פון דער „צוקונפט“ איז נאָך ניט געווען. ב. פייגענבוים איז געקומען אין יולי 1891, אַלזאָ מיט זעקס מאָנאַטען פריער, איידער די „צוקונפט“ האָט ערשיינט, און הגם די „אַרבייטער צייטונג“ האָט איהם ספּעציעל אויסגעשריבען פאַר אַ הילפס־רעדאַקטאָר, האָט די מערהייט פון קאָמיטעט איהם ניט געהאַלטען פאַר גענוג וויסענשאַפטליך. דאָס האָט איהם נאַטירליך ניט געשטערט צו ווערען איינער פון די הויפּט־מיטאַרבייטער פון דער „צוקונפט“, און נאָך שפּעטער אויך דער רעדאַקטאָר. דער שרייבער פון דעם אַרטיקעל איז נאָר וואָס געווען געקומען, אַ בן בלי שם און איז נאָך וואָס אַרויסגעטראָטען אין דער „אַרבייטער צייטונג“. יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי (דער באַקאַנטער אייזאַק גורעוויטש) האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט פּלענער פון אַ רוסישער צייטונג, וואָס פון איהר איז אַרויסגעקומען אַ מפּיל, האָט ער זיך ביי אונז ווייניג געמישט. ל. בודין איז נאָך, דאַכט זיך, אין אַמעריקאַ ניט געווען. ער איז יעדענפאַלס געווען נאָך גאַנץ יונג. די שרייבער פון די „גאַזעטען“ און „פאָלקס־אַדוואָקאַט“ זיינען לכתחילה געווען אויסגעשלאָסען, עס איז אויך צווישען זיי ניט געווען קיין איינער, וואָס איז פעהיג

געווען עפּיס צו געבען פאר אזא זשורנאל, ווי די „צוקונפט“ האט געזאלט זיין. עס זיינען דאן שוין געווען מ. קאַטץ, דר. מעריסאן, דר. זאלאטאראף און ר. לואים (דער לעצטער איז אינ־גאנצען פארשוואונדען), אבער די האבען געהערט צו דעם נעגנערישען לאגער, צו דעם לאגער פון די אנארכיסטען, וואס זיי האט מען באדארפט באקעמפען. מיט איין ווארט: חוץ די פיר פון דעם קאמיטעט, איז ניט געווען קיינער, וואס האט געקענט מיטארבייטען אין דער „צוקונפט“.

מכוח דער שענער ליטעראטור איז געווען נאך ערגער: אויף דעם געביט איז לחלוטין קיינער ניט געווען, אחוץ אב. קאהאן, וואס האט זיך דאן ערשט אנגעהויבען צו רעכענען פאר א בעלעטריסט. וואס ער איז, אגב אורחא, קיינמאל ניט געווארען, און דעם פארשטארבענעם יעקב גארדין, וועלכער איז נור וואס געווען געקומען און איז נאך ווייט ניט געווען דאס, וואס ער איז דערנאך געווארען. קאבריז און ליבין זיי־נען נאך אפשר אין ניו יארק ניט געווען. זיי האבען יעדענ־פאלס אנגעהויבען שרייבען ערשט מיט דריי יאהר שפעטער. דוד פינסקי איז נאך דאן ניט געווען קיין שרייבער, ער האט אנגעהויבען שרייבען אין איין צייט מיט קאבריז און ליבין; יהואש איז נאך ניט געווען נתגלה געווארען, הגם ער האט שוין פריער געהאט פארעפענטליכט עטליכע לידער אין מ. ספעק־טאר'ס „הויזפריינד“ און איז שוין, דאכט זיך, געווען אין אמעריקא; ב. גארין איז נאך דא ניט געווען, און, זעלבסט־פארשטענדליך, איז נאך ניט געווען קיינער פון די, וואס גע־הערען היינט צו די „יונגע“.

אין דער פאעזיע האבען מיר געהאט נור מאריס ראזענ־פעלד, וואס איז אמאל געווען אונזערער און אמאל ניט, און מאריס ווינטשעווסקי, וועלכער האט נאך געוואוינט אין לאנ־דאן. א. ליעסין איז ערשט געקומען מיט א דריי יאהר שפע־טער און איז נאך געווען א יונגער בחור. י. באוושאווער איז געווען אין דער „פרייע ארבייטער שטימע“. מיט איין ווארט: עס איז נאך געווען א תוהו ובוהו. עס איז ניט געווען קיינער: ניט קיין פובליציסטען, ניט קיין בעלעטריסטען, ניט קיין ווי־סענשאפטליכע און ניט קיין געלעהרטע סאציאליסטען. און אז,

דער קאמיטעט האט געווענדט די אויגען נאך רוסלאנד, האט ער אויך דארט ניט געפונען קיין אויפמונטערונג. פון דער גאנצער רייה אויסגעצייכענטע פובליציסטען, בעלעטריסטען און פאע־טען, וואס מיר האבען היינט, איז נאך קיין זכר ניט געווען, מיט דעם אויסנאם פון די עטליכע אלטע, ווי ר' מענדעלי, לי־נעצקי, שלום עליכם, פרץ, דינעזאן און ספעקטאר. די בטלנים, וואס האבען געשריבען מליצה אין צעדערבוים'ס „פאלקס־בלאט", ווי אויך די שונד־ראמאניסטען, וואס א טייל פון זיי איז שוין געווען אין ניו יארק, געהען נאטירליך, ניט אריין אין חשבון. און פון די עטליכע גרויסע שרייבער איז שוין פרץ, ווי געזאגט, געווען מיט אונז.

עס איז, אלזא, אויסגעפאלען אויף דעם גורל פון די דער־מאנטע פיער פון קאמיטעט ניט נור צו באשטימען דעם כא־ראקטער און די פראגראם פון דער „צוקונפט", זיי זיינען אויך געווען די איינציגע, וואס האבען געדארפט די פראגראם דורכ־פירען. דערביי איז קיינער פון זיי ניט געווען קיין גרויסער געלעהרטער אדער קינסטלער. פיליפ קראנץ איז געווען דער געבילדעסטער צווישען אלע; אב. קאהאן האט צו זיינע פאָ־פולאריזאטארישע פעהיגקייטען ארויסגעוויזען נאך טאלאנט פון א פעליעטאניסט; מארים הילקאוויטץ, א זעהר געשייטער, עלעגאנטער און פעהיגער מאן, איז שטענדיג געווען איבער־פלעבליך, און ל. מיללער, מיט זעהר א גרויסער אגיטאטארי־שער פעהיגקייט, איז אליין ניט געשטאנען אויף קיין גוטען פוס מיט דער וויסענשאפט. דערצו זיינען זיי אלע געווען יונ־גע לייט, צווישען 25 און 30 יאהר, און קיינער פון זיי איז ניט געווען קיין ספעציאליסט אין קיין פאך, אז ער זאל קע־נען ארויסטרעטען ווי אן אויטאריטעט. דאס איז אפילו ניט געווען דער פאל מיט סאציאליזם. נייִן, מיט סאציאליזם אפשר נאך ווייניגער ווי מיט אלע איבעריגע זאכען.

די דאזיגע לעצטע באמערקונג ווערט געשריבען ניט מיט דעם צוועק צו פארמינדערען, חלילה, דעם פונדאמענט פון די דערמאנטע פערזאנען, נאר צו מאכען זייער פארדינסט גרעַ־סער. עס איז קיין שום ספק ניט, אז זייער טעטיגקייט האט זעהר פיל מיטגעהאלפען דער ענטוויקלונג פון דעם נייעם

אידישען קולטור־לעבען בכלל, און פון דעם סאציאליזם צווי־שען אידען אין אמעריקא און אין רוסלאנד בפרט. און געוויס וואלטען זיי עס קיינמאל ניט דערגרייכט מיט זייערע באַ־גרעניצטע קרעפטען, ווען ניט דער גרויסער ענטוזיאזם און די איבערגעבענקייט, מיט וועלכע זיי זיינען אלע געווען איבער־פולט. ניט צו פארמינדערן זייער פארדינסט איז, אלזא, די באַ־מערקונג נעמאכט געווארען. זי איז אבער נויטיג, כדי קלאר צו מאכען דעם מצב פון יענער צייט, און צו ווייזען, פארוואס די „צוקונפט" האט אנגענומען דעם כאראקטער וואס זי האט געהאט, און ניט קיין אנדערן.

דערצו דארף מען ניט פארגעסען, אז די יונגע לייט, וואס האבען געוואלט אנהויבען א נייע עפאכע אין דעם אידישען לעבען, וואס האבען באדארפט געבען א ריכטונג צו א זשור־נאל, וואס זיין גלייכען איז נאך ביז דאן ניט געווען אין דער אידישער וועלט, זיינען געווען א פראדוקט פון דעם רוסישען ניהיליזם פון איין זייט, און אידישער אסימילאציע פון דער אנדערער. מיט יאהרען שפעטער, מחמת געוויסע סיבות, האט דער סאציאליזם ביי אידען אין רוסלאנד זיך אויסגעגאסען אין א נייער פארם, אין דער פארם פון נאציאנאלער „אויפלע־בונג", ווי דער בונדיזם און די פיל פארשידענע פראלעטאריש־נאציאנאליסטישע באוועגונגען. פון דעם אלעמען האט מען נאך ניט געוואוסט און ניט געקאנט וויסען אין די אכציגער יאה־רען, ווען די דערמאנטע גרינדער פון דער „צוקונפט" האבען פארלאזען רוסלאנד. קומענדיג דירעקט פון ניהיליזם און אסי־מילאציאנס־אידעאלאגיע אין דער פרייער און דעמאקראטי־שער אמעריקא און ווערענדיג באקאנט מיט דער לעהרע פון דער סאציאל־דעמאקראטיע, האט זיך ביי די מענשען די וועלט נעמוזט מאלען גאנץ אנדערש, ווי ביי זייערע ברידער, וואס זיינען פארבליבען אין רוסלאנד. מיט איין מאל זיינען אלע פראגען געלייזט געווארען. ניטא קיין אנטיסעמיטיזם, ניטא קיין „אידענפראגע", ניטא קיין נאציעס, ניטא קיין נאציאנאלע פראבלעמען. עס איז נאר דא איין פראגע, די ארבייטער־פראַ־גע. מען האט נאָך, אמת, געדענקט די צרות אין דער אלטער היים. עס זיינען אנגעקומען כסדר נייע ידיעות, אָבער דאָס

אלץ האט מען פארענטפערט מיט דעם ווארט: דעמאקראטיע. די איינציגע פראגע, די אמת'ע פראגע, די פראגע איבער אלע פראגען, איז די ארבייטער־פראגע; די איינציגע פראבלעם צו לייזען איז די פראבלעם פון קאפיטאל און ארבייט, און די פראבלעם קען נור געלייזט ווערען אויף דעם וועג פון קלאסענ־באוואוסטזיין, וואס קאן נור קומען דורך אויפקלערונג און ביל־דונג; א טייל פון אט דער לעצטער ארבייט באשטייט אויך אין אויסווארצלען דעם רעליגיעזען פאנאטיזם.

4

אט דאס זיינען געווען די מענשען, און דאס איז געווען דער געדאנק פון די מענשען, וואס האבען באדארפט געבען א פיזיאנאמיע דער „צוקונפט“. און דער גרונדשטיין איז גע־לעגט געווארען. ער האט געהייסען: פאפולאריזאציען פאפו־לערע וויסענשאפט, וואס אהער זאל אויך אריינקומען קאמף קעגען רעליגיע. דערצו דארף נאך צוקומען די שענע ליטע־ראטור, אויך ביאגראפיעס פון גרויסע מענער. דערמיט זיינען אלע פראגען פארענטפערט געווען. אריגינעלעס, אייגענס און אייגענארטיגס — אז עס וועט זיין — מהיכא תיתי, אבער אז נים, איז אויך רעכט. די וויסענשאפט איז רייך, די ליטעראַ־טור־אוצרות פון די אומות העולם זיינען ניט אויסצושעפען, און עס איז גאר ניט נויטיג קיין אייגענע געלעהרטע אדער קינסטלער, עס איז גענוג צו האבען דעם גוטען ווילען און די פעהיגקייט צו פאפולאריזירען און צו איבערזעצען פון די אנ־דערע שפראכען.

אבער דער פאפולאריזירען פון וויסענשאפטען און קאמף קעגען רעליגיע האט דא ניט באטייט דאסזעלבע, וואס איז די פריערדיגער השכלה־צייט אין רוסלאנד. עס איז ניט גע־ווען א זעלבסט־צוועק, כדי „צו זיין א מענש אין גאס און א איד אין הויז“. עס איז נור געווען א מיטעל צו א צוועק, א מיטעל צו פארשפרייטען סאציאליזם. סאציאליזם איז דער עיקר, די וויסענשאפט דער טפל. די שענע ליטעראטור, אויף וויפיל זי פארפיינערט דעם געשמאק און מאכט ווייטער דעם

בליק, איז זי נויטיג צו פארשטעהן דעם סאציאליזם, און אויף אזוי פיל דארף מען איהר העלפען.

דאס אלץ, צוזאמען מיט דער מורא, טאמער וועט דער זשורנאל ניט האבען קיין קיום, איז גאנץ דייטליך אויסגע־דריקט געווארען אין דעם ערשטען נומער „צוקונפט“, אין דעם פראגראם פון דער רעדאקציע.

„אונזער פראגראם, שטעהט דארט, קענען מיר אייגענט־ליך אויסדריקען אין דריי ווערטער: מיר זיינען סאציאל־דע־מאקראטען.

„וואס דאס באדייט, איז שוין ערקלערט געווארען אין אייניגע ארטיקלען אין דער „ארבייטער צייטונג“, און מיר וועלען עס נאך גרינדליכער און אויספירליכער ערקלערען אין דער „צוקונפט“, אויב די טרייהייט און טעטיגקייט פון אונ־זערע גענאסען וועלען אונז געבען די מעגליכקייט צו האבען א צוקונפט...

„מיר זאגען דאס גאנץ אפען, מיר ווילען פון קיינעם ניט באהאלטען דעם פאקט, דאס מיר פאנגען אן ארויסצוגעבען א וויסענשאפטליכען זשורנאל אין זשארגאן — נור אלס פראבע. די אידישע ארבייטער באוועגונג וואקסט זעהר שנעל און ענט־וויקעלט אויך אזעלכע ארבייטער, וואס ווילען זעהר גרינד־ליך לערנען די סאציאלע פראגע פון אונזער צייט און איבער־הויפט זיך אויסבילדען; אבער זיי קענען דאס ליידער ניט דערגרייכען, ווייל אויף זשארגאן האט מען ביז די לעצטע צייט געשריבען נור באבע מעשיות און בדחנות, און אנדערע שפרא־כען קענען זיי ניט, אדער קענען אזוי ווייניג, אז זיי זיינען נאך ניט אין שטאנד צו פארשטיין א בוך אדער איין ערנסטען ארטיקעל. פאר דיזע ערנסטע ארבייטער וואס געהרען צו ווי־סען און צו ווערען געבילדעטע מענשען, גיבען מיר ארויס די „צוקונפט“; און אויב זייער צאל איז ווירקליך אזוי גרויס, ווי פילע גענאסען באהויפטען, וועט זי עקזיסטירען און ערפי־לען איהר ערציהונגס־אויפגאבע; און אויב ניט, דאן וועלען מיר ווארטען אויף די צייט, ווען אונזער פראפאגאנדא אויף פארזאמלונגען און דורך די „ארבייטער צייטונג“ וועט ענט־

וויקלען אזא צאל ערנסטע ארבייטער, אז א וויסענשאפטלי־בער זשורנאל זאל יא קענען עקזיסטירען“...

דאן קומט אן ערקלערונג וועגען פארשיידענע וויסענשאפ־טען, און די פראגראם ענדיגט:

„אויסער וויסענשאפטליכע ארטיקלען אין ריינעם מאמע לשון איבער פארשידענע וויכטיגע פראגען, וועלען מיר אויך געבען ערציילונגען, געדיכטע און קריטיק איבער קונסט; דען מיר האלטען, אז די קונסט בילדעט און איידעלט דעם מענ־שען, און מיר ווילען אויך פאראייניגען, ווי מען זאגט, „אנ־גענעהמעס מיט נוצליכעס“.

„צום שלום ערקלערען מיר, דאס אזוי ווי אונזער צוועק איז נאר ארויסצוגעבען א בילדונגס־זשורנאל פאר אידישע אר־בייטער און אזוי ווי די ריינע וויסענשאפט איז קיין פארטיי זאך, לאדעט די „צוקונפט“ הערצליכסט איין די מיטווירקונג פון־יעדען איינעם, וואס איז אים שטאנדע עטוואס אנצושריי־בען, אז די לעזער זאלען דערפון לערנען אדער האבען איין עסטעטישען גענוס“.

נאך אט דער פראגראם־ערקלערונג עפענט זיך די „צו־קונפט“ אויף מיט א קורצער ביאגראפיע פון קארל מארקס, געשריבען פון מארים הילקאוויטש. דאן קומט אן ארטיקעל פון פיליפ קראנץ איבער „גאט, רעליגיאן און מאראל“. נאך דעם געהט אן ארטיקעל פון פראפעסאר דע ליאן, וואס איז דע־מאלט געוועזן דער הויפט־פירער פון דער סאציאליסטישער פארטיי, איבער דעם „וואוקס פון פראלעטאריאט אין אמעריּ־קא“. נאך דעם ארטיקעל געהט אן ארטיקעל איבער „די וואה־לען אין דייטשלאנד“, פון הערמאן שליטער, דעם רעדאקטאר פון דער „ניו יארקער דייטשער פאלקס־צייטונג“. די לעצטע צוויי זיינען ניט קיין אידען, און זייערע ארטיקלען זיינען גע־שריבען געווארען, דער ערשטער אין ענגליש און דער צוויי־טער אין דייטש.

אט די אלע אריטקלען פארנעמען 21 זייטען פון דעם 48־זייטיגען זשורנאל. היינט האלט די „צוקונפט“ ביז הונ־דערט זייטען. די איבעריגע זייטען זיינען אויסגעפילט מיט א גרויסען ארטיקעל, דער ערשטער פון א סעריע, איבער

„דארווינגיזם“, געשריבען פון אב. קאהאן, און א צווייטער אר־טיקעל פון פיליפ קראנץ איבער „מאלטהוזיאניזמוס און קאפי־טאליזמוס“, און ענדיגען מיט „די שווימענדע טרונע“, א פאנ־טאזיע פון יעקב גארדין, און א קורצען פעליעטאן „פון דער לבנה“, געצייכענט: דער שטערנזעהער. דער צווייטער נומער ענטהאלט א גדיכט פון מאריס ראזענפעלד, א ביאגראפיע פון פרידריך ענגעלס, געשריבען פון א. ארטמאן, די המשכים פון די ארטיקלען: „גאט, רעליגיאן און מאראל“; „מאלטהו־זיאניזמוס און קאפיטאליזמוס“ פון פיליפ קראנץ, און „דאר־ווינגיזמוס“ פון אב. קאהאן, צו וועלכען עס איז צוגעקומען א ארטיקעל „דער אנהויב פון כעמיע“, פון א. קאספע; א אר־טיקעל איבער „קאפיטאליזמוס אין אמעריקא“, פון דעם בא־וואוסטען פראנצויזיש־אמעריקאנישען סאציאליסט לוציאן סעניאל; א ארטיקעל איבער „פראדוקציאן און פריי האנדעל“, פון י. פראנץ, א דייטשער סאציאליסט, און „דאס קינד“, א ערציילונג פון ג. דע מאפאסאן, איבערזעצט פון דוד בערנ־שטיין (אב. קאהאן).

די נומערן דריי און פיר ברענגען המשכים פון אב. קא־האנ'ס „דארווינגיזמוס“, צוויי שירים פון מאריס ראזענפעלד, א ביאגראפיע פון טשערנישעווסקי, געשריבען פון ס. פאללאק, א ביאגראפיע פון זשול געד, דעם בארימטען פראנצויזישען סאציאליסט, פון אב. קאהאן; „די פאריזער קאמונע“, פון פ. קראנץ; די „סאציאל־דעמאקראטיע און מלחמה“, נאך פריד־ריך ענגעלס, פון איזאק ארטמאן; „א צופאל“, ערציילונג פון פראנסוע קאפפעע, איבערזעצט פון פ. קראנץ; „א אפיקור־סישע צואה פון א גלח“, נאך דר. קארל גרינבערג, פון ב. פיי־גענבוים; „וואס זאל מען טאן?“ א ארטיקעל וועגען דער בא־וועגונג, פון ל. מיללער; „די רעליגיאן פון קאפיטאל“, נאך פאול לאפראג, פון איזאק ארטמאן; „די לעבענס־געשיכטע פון דעם משוגענעם פילאזאף, באשריבען פון איהם אליין“ (מא־רים ווינטשעווסקי); „דער פאעט און די שטראסענמיידעל“, ערציילונג פון פראנסוא קאפפעע, איבערזעצט פון פ. קראנץ; „א מאסענפארזאמלונג אויף דער לבנה“, פון דעם שטערנ־זעהער. און... דערמיט זיינען די כוחות אויסגעגאנגען.

פיר נומערן האבן ערשיינט. מער איז ניט געגאנגען. פיל, זעהר פיל זיינען געווען באגייסטערט פאר דער „צוקונפט“, אבער זיי זיינען געווען ווינציג אין צאל, אום זי אויפצוהאל־טען. און, איין גאט ווייס, די הוצאות זיינען ניט אזוי גרויס געווען. דער רעדאקטאר, ער איז אויך געווען דער קארעקטאר, האט געזאלט קריגען 20 דאלאר א מאנאט געהאלט פאר דעם רעדאגירען, קאריגירען און עקסטרא ארטיקלען. ער האט גע־זאלט קריגען, אבער מיר דוכט, אז ער האט זיי קיינמאל אין די אויגען ניט געזען. מיט אמאל געווים ניט. אלע איבעריגע שרייבער, אחוץ אפשר מארים ראזענפעלד, וועלכער איז גע־ווען א גרעסערער ארימאן פון אלעמען, האבען געשריבען אומ־זיסט. מען וואלט, דוכט זיך, יענעם געלעגט אין חרם אריין, ווער עס וואלט זיך דערוועגט צו בעטען געלד פאר אזא דבר שבקדושה. און די שרייבער אליין וואלטען עס געהאלטען פאר א פארברעכען צו בעטען געלד. קיין עקסטרא געשעפטס־ פי־רער איז אויך ניט געווען. א. ארטמאן, דער געשעפטס־פירער פון דער „ארבייטער צייטונג“, האט געטאן די ארבייט אומ־זיסט. קיין דירה־געלד פאר א רעדאקציע האט מען אויך ניט באדארפט. דארויף איז געווען די „ארבייטערצייטונג“ רעדאק־ציע. און פונדעסטוועגען האט מען מעהר ווי פיר נומערן ניט געקענט ארויסגעבען. אפנים, אז די צאל ארבייטער, וואס האבען זיך געגוויטיגט אין אזא זשורנאל, ווי די „צוקונפט“, איז ניט געווען אזוי גרויס, „ווי די געגאסען האבען באהויפטעט“.

עס קאן דא ניט זיין מיין אויפגאבע צו זוכען די סיבה, פאר־וואס די „צוקונפט“ האט ניט געקאנט עקזיסטירען. עס איז אויך ניט דא דער פלאץ צו קריטיקירען אדער אפילו אבצו־שאצען אלע ארטיקלען פון די פיר נומערן. איך האב אויסגע־רעכענט די ארטיקלען, כדי דעם לעזער צו געבען א באגריף, אויף וואסער אופן עס איז אויסגעפירט געווארען די פראגראם פון דער רעדאקציע. צו דערזעלבער צייט וויל איך אויפמערק־זאם מאכען אויף צוויי הויפט־פעלערען פון די ערשטע נומערן „צוקונפט“. איך טו דאס ניט צוליב דער קריטיק פון דער „צו־קונפט“, נאר אום בולטער צו כאראקטעריזירען די אטמאספע־רע פון דער דאמאלטיגער צייט.

אז מען לייענט איבער די אינהאַלטס־פאַרצייכענונג, אדער אַפילו די אַרטיקלען גופא, זעט מען גלייך, אז די „צוקונפט“ איז ניט געווען קיין זשורנאַל אין דעם געוויינליכען זין. עס איז געווען אַ פּעקיל מאמרים, אַ זאַמלונג פון פאַרשידענע אַר־טיקלען, אַרטיקלען, וואָס זיינען געווען מעהר אדער ווייניגער גוט און פּאָפּולער געשריבען, אבער ניט מעהר. איך האָב דער־פאַר טאַקע געמיט זיך אזוי פיל אבצושילדערן דעם גייסטיגען צשטאַנד פון יענע מענשען און יענער צייט, ווייל די „צוקונפט“ אליין שווייגט וועגען דאָס אַלץ. אזוי ווי מען וואָלט זיך מיט אַ כיון געהאַט אָפּגערוקט פון לעבען. ווען איהר נעמט היינט די אַלטע „צוקונפט“ אין האַנד, קאָנט איהר ניט וויסען, ווען און וואו זי איז אַרויסגעגעבען געוואָרען. דאָס, משמעות, איז געווען איינע פון די הויפּט־סיבות, וואָס דער זשורנאַל האָט געהאַט אַזאַ קליינעם ערפאָלג.

אבער עס איז געווען נאָך אַ סיבה. מען האָט געמאַכט אַ גרויס געשריי וועגען דער וויסענשאַפטליכקייט פון דעם זשור־נאַל, געגעבען האָט מען אבער פּאָפּולאַריזאַציעס. דער רעזול־טאַט איז געווען: דער אַרבייטער, וואָס פאַר איהם זיינען די פּאָפּולירזאַציעס געמאַכט געוואָרען און וואָס פאַר איהם האָ־בען זיי זיך געפּאַסט, האָט זיך געשראָקען פאַר דער „וויסענ־שאַפט“. „איך קאָן דאָס ניט פאַרשטיין“, האָט ער זיך געזאָגט, ווי וויקטאָר הוגאָ'ס אַרבייטער, וואָס האָט פאַרברענט אַ ביב־ליאָטעק מיט זעלטענע ביכער, בעת דער אינטעליגענטער מענש האָט גע'טענה'ט: צו וואָס דאַרף איך לייענען אייערע פּאָפּו־לאַריזאַציעס, אז איך קאָן עס לעזען אין אָריגינאַל אין אַן־דער שפּראַך.

אבער דאָס איז נאָר אַ מיינונג, אגב אורחא.

די „צוקונפט“ האָט זיך אָפּגעשטעלט, אבער זי איז ניט אונטערגעגאַנגען. זי האָט זיך מערערע מאָל אָפּגעשטעלט און קיינמאָל ניט אונטערגעגאַנגען. אין די גאַנצע ערשטע דריי יאָר, אין די יאָרען 1892, 1893 און 1894, האָבען סך הכל ערשיינט 17 נומערן.

זיבען חדשים האָט די „צוקונפט“ געמוזט רוהען נאָך

איהר פיר מאל ערשיינען. די כוחות זיינען געווען אויסגע־
שעפּט.

צולעצט, אין סעפּטעמבער 1892, האָט זי ווידער ערשיינט
אויף דעמזעלבען אופן: די המשכים פון קאַהאַן'ס „דאַרוויניז־
מוס", קראַנץ'ס „פּאַריזער קאָמונע", ווינטשעווסקי'ס „לעבענס־
געשיכטע פון א משוגע'נעם פילאָזאָף", א ביאָגראַפיע פון
פראַנסוא באַבעף, געשריבען פון אב. קאַהאַן; „קאָלעקטיוויז־
מוס און רעוואָלוציאָן", פון זשול געד, איבערזעצט, ווי ס'איז
צו זעהן פון דער שפּראַך, פון אב. קאַהאַן; ווינטשעווסקי'ס
א שיר; „א ראַציאָנאַליסטישע ערקלערונג וועגען דעם מבול",
פון מאָרים הילקאָוויטש, און אן איבערזעצונג פון בייראָן'ס
„געפאַנגענער פון שילאָן", פון בנימין ראָזענבלום, דעם יונג
פאַרשטאָרבענעם פּאָעט.

דערמיט האָט זיך געענדיגט דער ערשטער יאַרגאַנג.

אין די ווייטערדיגע נומערן איז קיין שינוי ניט פאָרגע־
קומען, אחוץ דעם, וואָס ביסלאַכווייז האָבען זיך אנגעהויבען
צו קלייבען אַרום דער „צוקונפט" נייע קרעפטען.

דער צווייטער יאַרגאַנג, אָדער ריכטיגער, דער זעקסטער
נומער, עפענט זיך אויף מיט א ביאָגראַפיע פון ראָבערט אָוען,
פאַרפאַסט פון דעם שרייבער פון די צייל[ען]. אין די ווייטער־
דיגע נומערן פון דעמזעלבען יאַרגאַנג דרוקען זיך שירים, ער־
ציילונגען און אפּהאַנדלונגען, ווי „די אנטוויקלונג פון מאָראַל",
נאָך לעטורנאָ, פון י. ל. פּרץ, אונטער דעם פּסעוודאָנים פּלא"י.
עס באַווייזט זיך י. א. שאַרקאַנסקי, ש. פּעסקין, דער איצטי־
גער דאָקטאָר פּעסקין, און זיין ברודער איזראַעל פּעסקין. אין
1894 קומט ז. ליבין מיט זיין סקיצע א „פּיקניק", און אויב
איך האָב ניט קיין טעות, איז דאָס געווען זיין ערשטע סקיצע,
אחוץ א גאַנץ קליינער זאַך אין דער „אַרבייטער צייטונג".

כדי צו געבען נאָך א גענויערן באַגריף פון דעם כאַראַק־
טער פון דער „צוקונפט", וועט אפשר ניט שאַטען איבערצו־
געבען א טייל פון דעם אינהאַלט פון די ערשטע 11 נומערן.
חוץ די ביאָגראַפיעס, שירים, ערציילונגען און וויסענשאַפט־
ליכע אַרטיקלען, וואָס א טייל פון זיי איז שוין דערמאָנט גע־
וואָרען, קאָן מען נאָך מוסיף זיין אַזעלכע טעמעס, ווי „די באַ־

ווענונג פון הארץ און בלוט", פון דאקטאר ה. ספיוואק; „דער מענש און זיין נשמה", פון דאקטאר ס. אינגערמאן; „דער קוואל פון לעבען", פון י. פעסקין; „שפראכען און ווי זיי צו לערנען", פאעזיע און ווי מען שרייבט זי", פון אב. קאהאן; „די קונסט פון שרייבען געדיכטע", פון אב. קאהאן; „פייער שפייענדע בערג", נאך באמעלי, פון שמואל פעסקין; „דאר־וויניזמוס און סאציאליזמוס", נאך אן ארטיקעל אין דער „נייער צייט", פון ס. ריס; „ערד־ציטערניסען", פון ש. פעסקין; „פון וואנען שטאמט דאס קאפיטאל", נאך קארל מארקס, פון אב. קאהאן; „דער מקור פון פראפיט", פון זיידעס (דאס איז דער היינטיגער בארימטער פראפעסאר זיידעס פון הארווארד־אוניווערזיטעט); „ווי אזוי האט זיך ביי מענשען גענומען די שפראך", נאך טאילאר, דארווין און מאקס מיללער, פון שואל עלענבויגען (מיר דוכט אז דאס איז אב. קאהאן); „ווארים־קייט און איהר קראפט", א קאפיטעל פיזיקע, פון נ. ראבינא־וויטש; „וואס איז די ליבע", פון ל. מיללער; „די אפשטאמונג פון אייניגע אידישע ווערטער", פון אלעקסאנדער הארקאווי; „וואס האבען אויפגעטאן די מאשינען פאר דעם מענשליכען פארשריט", נאך פאול לאפראג, (דער דאזיגער ארטיקעל איז געחתמ'עט: ווילנא: נעמא); „די היסטארישע פילאזאפיע פון קארל מארקס", פון שמואל פעסקין; „די שיף און דער לופט באלאן", פון י. פינן; „די אנטוויקלונג פון בעלעטריסטיק"; „פון וואנען לעבען די פלאנצען", פון איזראעל פעסקין; און נים צו פארגעסען א גרויסע צאל ארטיקלען פון ב. פיינגע־בוים וועגע אידישקייט און אפיקורסות, ווי „די אידעע וועגען א גאט", נאך לודוויג ביכנער; „דער וואהרער כאראקטער פון דעם אלטען אידישען גאט"; אידישע מלוכות אין רוסלאנד און אראביען"; „אידישע אינקוויזיציע כדת רחמנים בני רחמנים", און נאך אנדערע.

ווי שוין געזאגט, איז נים איצט די צייט, און עס איז אויך איצט נים מעגליך, צו קריטיקירען די אלע ארטיקלען, אדער די „צוקונפט" בכלל. פאר דעם שרייבער פון דעם ארטיקעל וואלט זיך דאס נאך וועניגער געפאסט, ווייל ער איז געווען א לאנגע צייט איינער פון די הויפט־מיטארבייטער, און א גע־

וויסע צייט אויך דער רעדאקטאר פון דער „צוקונפט". מען מעג אבער גאנץ דרייסט זאגען, און די דערמאנטע ארטיקלען באווייזען דאס, אז די „צוקונפט" האט געזוכט ארומצונעמען אלע געביטען פון מענשליכען וויסען, און ביי די געשילדערטע אומשטאנדען און מיט די זעהר באגרעניצטע כוחות האט זי פיל אויפגעטאן.

אויף אזא אופן איז די „צוקונפט" געגאנגען ביז דעם יאר 1897. דאן איז ארויסגעקומען א מחלוקת אין די רייען פון די אידישע סאציאליסטען. איבער די סיבות פון דער מחלוקת איז פאראן פיל צו רעדען. דאס איז אן אינטערעסאנטער קאפי־טעל פאר זיך גופא. עס וועט זיין גענוג צו זאגען, אז די מענ־שען, וואס האבען יארען־לאנג געארבייט צוזאמען, האבען זיך צעטיילט. אב. קאהאן, ל. מיללער און מ. זאמעטקין, מיט א גרויסער אנהענגערשאפט, זיינען ארויסגעטרעטען פון דער „ארבייטער צייטונג" פובלישינג אסאסיאיישאן" (פארלאג אר־בייטער צייטונג) און האבען געגרינדעט דעם „פארווערטס". מארים ווינטשעווסקי, וואס איז דאן נור וואס געווען געקומען קיין אמעריקא, איז צוגעשטאנען צו דער אפאזיציע, דער רעזול־טאט פון דער מחלוקת איז געווען, אז די „ארבייטער צייטונג" און דאס „אבענד בלאט" זיינען סוף כל סוף אונטערגעגאנגען. אבער דער ערשטער קרבן וואס איז געפאלען, איז געווען די „צוקונפט". די „צוקונפט" איז פינאנציעל קיינמאל ניט געווען זעהר שטארק. עס איז שטענדיג געווען די התלהבות פון א קליינער צאל מענשען, וואס האבען זי מיט געוואלד געהאל־טען ביים לעבען. ווען די מחלוקת איז אויסגעבראכען, איז אב. קאהאן געווען דער רעדאקטאר פון דער „צוקונפט", און אזוי ווי ער איז, נעבען ל. מיללער, געווען דער פירער פון דער אפא־זיציע, איז די „צוקונפט", נאטירליך, געווען אויף זייער זייט. די הויפט־אויפגאבע פון דער אפאזיציע איז געווען א טעגליכע צייטונג, און די „צוקונפט" איז אפגעשטעלט געווארען. דער אנדער צד, דער, וואס איז געבליבען ביי דער „ארבייטער צײי־טונג" און „אבענד בלאט", ווי פיליפ קראנץ, ב. פייגענבוים, ש. פעסקין, ל. בודין, דער שרייבער פון דיזען, נ. י. סטאון (דער איצטיגער פירער פון דעם טאריף־ביורא אין וואשינג־

טאָן) און נאָך אייניגע האָבען געפּרובט אַרויסגעבען אַ נייעם זשורנאַל „די נייע צייט", מיט דערזעלבער טענדענץ, ווי די „צוקונפט", אָבער עס איז ניט געגאַנגען. דער דאָזיגער זשור־נאַל האָט עקזיסטירט בלויז עטליכע מאָנאַט.

6

אין יאָר 1892 זיינען זיך ווידער צוזאַמענגעקומען עטליכע פון דער „אַלטער גוואַרדיע", און האָבען מחיה מתים געווען די „צוקונפט", און פון דאַן אָן עקזיסטירט זי ביז היינטיגען טאָג.

עס וואָלט פאַרנומען צופיל פּלאַץ צו פאַרגלייכען דעם נייע „צוקונפט" מיט דער אַלטער. קורץ ווי די צייט איז געווען, זיינען אין די עטליכע יאָר דאָך פאָרגעקומען זעהר פיל שינויים, און די נייע „צוקונפט" האָט זיך אויך געביטען. מיט איין אונ־טערשייד: דער אומבייט בכלל איז געווען צום שלעכטען, די „צוקונפט" האָט זיך געביטען צום גוטען. די פּראָגראַם פון דער נייער „צוקונפט" איז געווען דער אויסדרוק פון דעם דאָ־זיגען אומבייט.

„די „צוקונפט" לעבט ווידער! — שטייט דאָרט געשרי־בען. — אין די אַלטע גוטע צייטען, ווען אונזער באַוועגונג איז נאָך געווען יוגענדליך פריש, ריין און ענטוזיאַסטיש, ווען קיין ביזנעס בלוט האָט נאָך ניט פאַרגיפטעט די הערצער, וואָלט זיך דיזע בשורה, אַזוי ווי אַן עלעקטרישער שטראָם דורכגע־טראָגען איבער די גענאָסענשאַפטליכע רייען, אָנצינדענדיג אומעטום אין די נשמות אַ פייער פון באַגייסטערונג. ניט אַזוי איז איצט דער פאַל. די „צוקונפט" האָט אויפגעלעבט, אָבער פילע פון אונזערע בעסטע גענאָסען האָבען אָפּגעלעבט. אַמאָל זיינען געווען אפילו אונזערע עלטערע מענשען יונג אין גייסט, היינט זיינען אויך אונזערע יונגע לייט גייסטיגע זקנים".

און אָט דער „היינט" און „אַמאָל" איז אינגאַנצען אַלט געווען פיר מיט אַ האַלב יאָהר. וואָס האָט פּאַסירט אין דער קורצער צייט, וואָס האָט געמאַכט פון „אונזערע יונגע לייט גייסטיגע זקנים?"

א. ליעסין, דער שרייבער פון דער דאזיגער פראגראם ענטפערט:

„די אמאליגע „צוקונפט“ איז געשטארבען פון מאראלי־שע אויסצערונג. דער פייער פון מחלוקת, וועלכער האט גראדע דאן אויסגעבראכען אין דער באוועגונג, האט אויסגע'שרפה'ט ביי די גענאסען יעדע מעגליכקייט צו ארבייטען די געלאסענע, לאנגזאמע ארבייט פון א מאנאטליכער אויסגאבע. זיי האבען פארלארען דעם געדולד און זיך גענומען יאגען נאך נאהענטע רעזולטאטען, וועלכע זאלען זיך פילען שוין אויף דער הייסער מינוט און וועלכע מען זאל קענען ארויסשטעלען דעם שונא אויף צופוקעניש. פון אזא זשורנאל האבען זיי עס ניט געקענט ערווארטען,און זייער גאנצע אויפמערקזאמקייט, כוחות און מוחות זיינען איינגעשלונגען געווארען פון דער טעגליכער פרעסע“.

אט די פראגראם, ווי מען קאן זעהן, האט מיט שארפע ווערטער פאראורטיילט די מחלוקת און דעם גרינדען פון א נייער צייטונג. אבער א. ליעסין איז די גאנצע צייט געשטאנען מיט דער צייטונג (דעם „פארווערטס“), וואס איהר גרינדונג האט ער איצט פאראורטיילט.

צי דאס איז געשריבען געווארען מיט א כיון, צי ניט, אבער דאס איז טאקע געווען די ריכטונג, וואס די „צוקונפט“ האט אנגענומען. פון יאר 1902 ביז 1912 איז די „צוקונפט“ געווען א באשטענדיגער פראטעסט קעגען דעם טעגליכען „פארווערטס“.

אין דעם פראגראם פון דער ערשטער „צוקונפט“ האט די רעדאקציע געשריבען: „אונזער פראגראמע קען אויסגעדריקט ווערען אין עטליכע ווערטער: מיר זיינען סאציאל־דעמא־קראטען“.

וועגען דעם שרייבט די נייע פראגראם:

„דאס איז געשריבען געווארען אין יענער גליקליכער צייט, ווען אונזער באוועגונג האט נאך געהאלטען אין אויפבליען... דאן האבען מיר געהאט איין תורה, איין אמת, איין פארטיי... דענסטמאל איז ווירקליך גענוג געווען צו זאגען בקיצור מיר זיינען סאציאל־דעמאקראטען. יעדער איינציגער אין לאנד,

וועלכער האָט נור געוואוסט פון אונזער עקזיסטענץ, וואָלט שוין אין אונז קיין טעות ניט געמאַכט.

„אַנדערע צייטען, אַנדערע לידער! די נייע לידער קלינגען אפשר טרויעריגער, אָבער זיי זיינען אַנדערע".

און די „צוקונפט" פון יאָר 1902 איז באמת געוואָרען אַ אַנדערע. אָבער די לידער זיינען ניט געווען טרויעריגער. אמת, אינגאַנצען איז די „צוקונפט" ניט אַפּגעטראָטען פון איהר אַל־טער פּראָגראַם; די ביאָגראַפיעס זיינען ווייטער געדרוקט גע־וואָרען אין יעדען נומער; די „וויסענשאַפט" איז ניט פיל גע־מינערט געוואָרען; די „צוקונפט" איז אָבער אין פיל זאַכען אַפּגעטראָטען פון דער אַלטער פּראָגראַם. זי איז געוואָרען בריי־טער, פילזייטיגער און פילפאַרביגער. זי האָט זיך גענומען באַ־שעפטיגען מיט דעם לעבען. דאָס נייע לעבען, וואָס האָט אָנ־געהויבען צו וועהען אַרום איהר, די פּאַסירונגען אין רוסלאַנד, די נייע באַוועגונג צווישען די אידען אין רוסלאַנד, ווי דער פּאָליטישער ציוניזם, דער בונדיזם, האָבען זיך ביסלעכווייז אַריבערגעטראָגען קיין אַמעריקא, און דאָס אַלץ צוזאַמען האָט אַריינגעבלאָזען אַ ביסעל לעבען אין דער „צוקונפט".

די „צוקונפט" פון 1902 באַשעפטיגט זיך שוין מיט זאַ־כען, ווי „די כינעזישע פראַגע"; „דער אמת וועגען די בורען־מלחמה"; „די מלחמה איז זיך אַפריקא"; „די רוסיש־פראַנ־צויזישע אַלליאַנץ"; די „אַגיטאַציאָן פאַר'ן רעפערענדום"; „ציוניזמוס און נאַציאָנאַליזמוס" א. אז. וו.

דעם דאָזיגען שינוי האָט מיטגעהאָלפען דער אָפּטער בייט פון די רעדאַקטאָרען. עס איז, דאַכט זיך, ניטאָ קיין איין זשורנאַל, וואָס האָט אין אַ קורצען משך צייט געהאַט אַזוי פיל רעדאַקטאָרען, ווי די „צוקונפט". דאָס יאָר 1902 איז רע־דאַגירט פון אַב. קאַהאַן און מאָרים ווינטשעווסקי; 1903 איז רעדאַגירט פון מאָרים ווינטשעווסקי און ב. פייגענבוים; 1904 און 1905 פון פיליפ קראַנץ; 1906 פון דר. פאַרנבערג; 1907 פון יעקב מילך און מאָרים ווינטשעווסקי; 1908 פון מאָרים ווינטשעווסקי. און פון דאַן אַן ביז צו ענדע פון 1912 אונטער אַ רעדאַקציאָנס־קאָמיטעט, געפירט פריער פון דר. פאַרנבערג און דערנאָך פון ש. א. זאַקס.

מיט יעדען נייעם רעדאקטאר האט די „צוקונפט" אנגענו־מען א נייע געשטאלט. אבער בכלל איז דער הארויזאנט גע־ווארען ברייטער. די ליטעראטור און ליטעראַרישע קריטיק האט פארנומען אלץ א וויכטיגערן פלאץ, די אידישע פראגע אין איהר פילזייטיגקייט האט זיך אלץ מעהר פארברייטערט, און די אזוי גערופענע פאפולאריזאציעס זיינען אלץ מעהר פארשטופט געווארען אין א ווינקעל. אזוי אז מען קאן זאגען, אז פון דעם יאר 1902 האט די „צוקונפט" דורכגעמאכט א פראצעס פון זיך שטעלען אויף די אייגענע פיס. און אז מען בלעטערט דורך די אלטע „צוקונפט", מוז מען פארוואונדערט ווערען פון די פיל שענע און אריגינעלע ארבייטען, וואס זיי־נען דארט פארעפענטליכט געווארען אין משך פון די יארען, פון אונזערע אייגענע שרייבער.

אן איבערבליק איבער די טעמעס און ווי זיי זיינען בא־האנדעלט געווארען, וואלט לייכט באוויזען דעם חלק, וואס די „צוקונפט" האט אין די אנטוויקלונג פון דער אידישער פובלי־ציסטיק און שפראך. אבער די גרויס פון דער אונטערנעמונג און מיין אייגענע מיטווירקונג אין דעם זשורנאל פארבאטען מיר דאס, כאטש עס וואלט געוואונשען געווען. מיר וועלען זיך באגנוגענען דערמיט, וואס מיר וועלען זאגען, אז די „צו־קונפט" איז קיינמאל ניט אראפ פון איהר סאציאליסטישען שטאנדפונקט, איז קיינמאל ניט געווען וואולגאר און האט קיינ־מאל ניט געמאכט קיין קאמפראמיסען צו געפעלען דעם המון.

עס איז אוממעגליך צו רעדען פון דער „צוקונפט" זינט 1902, און ניט דערמאנען איהר געוועזענעם געשעפטס־פירער, א. ר. נעטטער.

א. ר. נעטטער איז היינט א איד פון א יאר זיבעציג, אדער מעהר, און עס איז כדאי איהם צו קענען. ער איז א איד א בר אוריין, א משכיל פון ריב"ל'ס חדר, וועלכער האט מעהר ווי איינמאל געפרובט זיין כוח מיט דער פעדער און האט, אחוץ פיל ארטיקלען אין די צייטונגען, פארעפענטליכט א ביכעל איבער רעליגיע. זיין ערנסטקייט און ערליכקייט און געטריי־שאפט צו זיינע פרינציפען, האט איהם פארשאפט אלגעמיינע

אכטונג. און אין יאר 1902 איז ער אויסגעקליבען געווארען פאר'ן געשעפטס-פירער פון דער „צוקונפט". א שווערע אויפגאבע האט ער געהאט. לא די וואס ער האט באדארפט שאפען די פינאנצען; לא די וואס ער האט באדארפט פארהאנדלען מיט דעם דרוקער און פאפיר-הענדלער, — א זאך, וואס האט געפאדערט זעהר פיל טאקט, ביי דער זעהר אומגינסטיגער פינאנציעלער לאגע, אין וועלכער די „צוקונפט" האט זיך תמיד געפונען, — האט ער נאך באדארפט באשאפען די ליטעראטור. דאקטאר אב. קאספע, דער ערשטער רעדאקטאר פון דער נייע באלעבטער „צוקונפט", האלט זיך ניט פאר קיין רעדאקטאר. ער האט די רעדאקציע אנגענומען ניט ווילענדיג, ווייל עס איז דאן קיין אנדערער ניט געווען. דער סוף איז געווען, אז די גאנצע ארבייט איז געפאלען אויף דעם זעכציג-יעריגען נעטטער. ער האט זיך די פיס אפגעהאקט לויפענדיג פון איין שרייבער צום אנדערען. גאנצע טעג איז ער אפגעזעסען ביי אייניגע, און ער האט באקומען ארטיקלען אומזיסט דארט, וואו קיין אנדערער וואלט ניט באקומען פאר געלד. דעם אלטען, גרייז-גראען, בנעימות'דיגען נעטטער האט קיינער ניט געקענט אפזאגען. און מען קען מיט רעכט זאגען, ווען ניט נעטטער, וואלט ניט געווען קיין „צוקונפט". ער האט אבער אויפגעטאן נאך עטוואס: איז א געוויסען זין האט ער געגעבען א ריכטונג דער „צוקונפט", אפשר די אויסגעהאלטענסטע ריכטונג, וואס זי האט געהאט.

אין זיין פראגראם פון יאר 1902 שרייט א. ליעסין: „איינע פון די גרויסע דינסטע פון אונזער טעגליכער פרעסע איז די וואקסענדע אונצופרידינהייט מיט איהר גופא". ליעסין האט דאס געמיינט אין אן אנדער זין. ער האט געמיינט, אז די טעגליכע פרעסע באשאפט א סארט לעזער, „וועלכע קענען זיך שוין מיט איהר ניט באנוגענען, וועלכע פאדערען עטוואס מעהר". אויסגעקומען איז עס אבער בוכשטעבליך. דער „פארווערטס" איז געגרידעט געווארען דורך דעם כוח פון א געוואלדיגען ענטוזיאזם פאר צוויי גרויסע פרינציפען: „פרייע פרעסע" און „פאלקס-פארוואלטונג". אבער עס האט ניט גדויערט זעהר לאנג, — און די פריערדינע אנהענגער פון דעם „פאר-

ווערטס“ זיינען געווארען זיינע געגנער. אין דער צייט, ווען די מחלוקת האט זיך געפירט, האט אויך געטמער זעהר פיל געשטיצט דעם „פארווערטס“ צד, און זיין שטיצע האט באדייט פיל. זיינען יארען, זיין אינטעליגענץ און ערליכקייט האט פארשאפט דער „פארווערטס“-באוועגונג פיל אנהענגער. ער האט זיך אבער באלד ענטוישט, און ער איז געווארען א פאר־ביסענער געגנער פון דעם „פארווערטס“ מעטאדען און פירונג. מיט זיין מיטהילף אלס געשעפטס-פירער האט זיך די „צו־קונפט“ אלץ מעהר אנטוויקעלט צום געגנער פון „פארווערטס“. די דאזיגע געגנערשאפט האט ניט געשטערט דעם „פארווערטס“ צו ווערען די גרעסטע און רייכסטע אידישע צייטונג אין דער וועלט, וועלכע דרוקט זיך, לויט דער לעצטער סטאטיסטיק, אין 150 טויזענד עקזעמפלארען יעדען טאג. זי האט אבער גע־שטערט זיין רוה. צווישען דעם „פארווערטס“ און דער „צו־קונפט“ האט זיך איבערגע'חזר'ט די פארהעלטנים, וואס איז פריער געווען צווישען דער „ארבייטער צייטונג“ און די אי־בעריגע צייטונגען — דער „פארווערטס“ איז געווארען וואס אמאל רייכער, די „צוקונפט“ — איינפלוסרייכער.

דער דאזיגער צושטאנד האט געפירט צו רייסערייען, וואס די „צוקונפט“ האט געליטען פון זיי פינאנציעל, דער „פאר־ווערטס“ — מאראליש.

דער סוף איז געווען, אז אין אפריל פון יאר 1912 זיינען די מענשען ארום דער „צוקונפט“ צולעצט מיד געווארען און האבען, אויף דעם פארלאנג פון „פארווערטס“, זי איבערגע־געבען צו דעמזועלבען. דער „פארווערטס“ האט זיך מתחיב געווען אויסצוצאלען אלע חובות, ארום פינף טויזענד דאלאר, פון דער „צוקונפט“, וואס ער האט אויך מקיים געווען.

ביז יאנואר 1913 איז קיין שינוי ניט פארגעקומען. אין יאנואר האט דער „פארווערטס“ ארונטערגעזעצט דעם רעדאק־ציאנס-קאמיטעט מיט זיין אויספירענדען רעדאקטאר ש. א. זאקס און האט ארויפגעזעצט על כסא הרעדאקטאר א. ליעסין.

ווענען דער נייער רעדאקציע קאן מען נאך, נאטירליך, נאך ניט זאגען, אבער אויב א שינוי השם האט עטוואס צו באדייטען, קען מען עס זעהן פון דעם: אנשטאט „א וויסענ־

שאפטליך־סאציאליסטישע מאנאטשריפט", שרייבט זיך איצט אויף דעם שער: „א פאפולער־וויסענשאפטליכע, ליטעראריש־סאציאליסטישע מאנאטשריפט".

אונטער דער נייער רעדאקציע און געשעפטס־מעטאדען האט די „צוקונפט" זעהר פיל געוואונען אין צירקולאציע. וועט זי אויך געווינען אין איינפלוס? דאס דארף מען אפווארטען.

רעאַקציאָנערע שטרעמונגען *)

דאָס יאָהר 1905 קען מיט רעכט באַטראַכט ווערען אַלס דער אנהויב פון אַ נייער עפּאָכע אין דעם לעבען פון די אידען אין אַמעריקאַ.

געשיכטליכע פּעריאָדען לאָזען זיך ניט לייכט פאַנאַנ־דערטיילען. מען קען ניט זאָגען מיט באַשטימטהייט: די און די פּעריאָדע הויבט זיך אָן אין אַזאַ און אַזאַ יאָהר. געוועהנליך וואַקסט איין פּעריאָדע ארויס פון אַנ׳אַנדערע, אַ פריהעריגע, דורך אַ לאַנגע אַנטוויקלונג און אַ לאַנגע רייהע פון יאָהרען. עס דויערט לאַנג ביז די נייע תקופה ציינט ארויס די סימפּ־טאָמען, דורך וועלכע זי לאָזט זיך דערקענען. יעדע פאַנאַנדער־טיילונג איז דערפאַר ווילקירליך. דאָס בעסטע וואָס מען קען טון איז נאָכצושפּירען די סימנים ריקווערטס, ביז מען קומט אָן צו אַ פּונקט וואָס פירט ניט ווייטער. דיזען פּונקט דאַרף מען נעמען פאַר דעם אנהויב פון דער פּעריאָדע. דער אנהויב, ניט דער אָנפאַנג. דער אָנפאַנג ליגט געוויינליך באַהאַלטען טיעף אין דער פאַרגאַנגענהייט, איינגעהילט אין טויזענדע פאַרשיעדענע באַגעבענהייטען, פאַראורזאַכט פון אונצעליגע סבות — באַגעבענהייטען און סבות, וועלכע קיין אויג קען ניט כאַ־פּען.

געהענדיג אַזוי אַרום אין געדאַנקען צוריקוועגס, זוכענדיג דעם עק פון דעם קנויל פון דעם היינטיגען אידישען לעבען אין אַמעריקאַ, מוז מען זיך אָפּשטעלען ביי דעם יאָהר 1905.

פאַר וואָס דוקא 1905?

די פאָלגענדע בלעטער ווילען זוכען צו פאַרענטפערען די פראַגע.

---

*) ערשיענען אין די „שריפטען“, זומער 1919.

דאָס אידישע עפענטליכע לעבען צייכענט זיך אַלע מאָל אויס מיט אַ פיבערהאַפטע נערוועזיטעט — אַ נערוועזיטעט, וועלכע באַמערקט זיך ניט ביי אַנדערע נאַציאָנען. די איבעריגע מענשהייט, וואָס קען אונז אייגענטליך זעהר ווייניג, טראַץ דעם וואָס זי טוט אונז אָן אַלע נגישות, באַטראַכט אונזער נערוועזיטעט פאַר אַן אויסדרוק פון אונציוויליזירטקייט, פון אַ פעלען אין מאַנירען, פון דעם וואָס מיר זיינען ניט גענוג פּאָלירט, און ווייניג געבילדעט. דאָס איז איינס פון די טויזענדע בלבולים וואָס ווערט געוויינליך געגען אונז געמאַכט. דאָס איז אונזער מזל אַזאַ, ניט נאָר ליידען מיר פאַר אונזערע חסרונות, מיר צאָלען אויך טייער פאַר אונזערע מעלות. אַזוי לאַנג ווי מיר וועלען זיך ניט אויסקעמפען דאָס רעכט צו האָבען חסרונות, וועלען מיר ניט האָבען קיין רעכט צו האָבען מעלות. ווארום די נערוועזיטעט, וואָס מיר ציינען אין עפענטליכע טעטיגקייטען איז ניט אַ חסרון ביי אונז, עס איז אַ גוטע מדה, וואָס מיר באַזיצען. דער חסידיזם שיינט צו זיין איינגעווארצעלט אין דעם אידישען כאַראַקטער. אין וואָסער באַוועגונג דער איד זאָל זיך ניט באַטייליגען, טראָגט ער אַריין זיין איינגעבוירענעם חסידיזם. די באַוועגונג ווערט באַלד אַ קאָכיגע, אַ היציגע, מיט אַ רירעוודיגקייט און אַ התלהבות, וועלכע זיינען פריהער געווען פרעמד צו איהר. דער איד אין די פאַרשיעדענע באַוועגונגען איז דער „שעור שבעסה“, דאָס זויערטייג וואָס מאַכט די גאַנצע באַוועגונג אויפּיערען, מאַנכעס מאָל — זאָגאָר איבערלויפען.

פון דעם קומט אויך, וואָס אונזערע אייגענע באַוועגונגען, דאָ וואו מיר זיינען אַליין פאַר זיך, באַשטעהענדיג פון בלויז „זויערטייג“, האָבען זעלטען אַ האַפּט. מיר הויבען געוויינליך אָן מיט רעש, מיט קולות און געשרייען, דעבאַטען אָהן אַ שיעור, מיט לויפען און פליהען, אַז אַ זייטיגער מענש קען מיינען די וועלט ענדיגט זיך, אָדער הויבט זיך אָן.

און טעטיגקייט פעלט ביי אונז ניט. עס איז ניט דאָ קיין צייט ווען מיר זאָלען ניט זיין זעהר באַשעפטיגט מיט עפענטליכע אַנגעלעגענהייטען. עס איז גענוג אַ קוק צו טון אין די אַנאָנסען פון די אידישע צייטונגען מען זאָל זיך איבערצייגען

אין די פּילזייטיגע, פילפאכיגע און פילפארביגע טעטיגקייטען אונזערע.

א פרעמדער קען מיינען, אז די מלחמה מיט איהרע ספּעציעלע פּראָבלעמען, האָט ארויסגערופען דיזע באוועגונגען. אָבער דאָס איז אַ טעות. די מלחמה האָט ניט פיל ביי̆געטראָגען צו אונזערע עפּענטליכע באַשעפטיגונגען. אפילו דער ציוניזם, וועלכער האָט געקריגען אַ שטאַרקען שטויס פון באלפאור'ס דעקלאַראַציע, און פּרעזידענט ווילסאָן'ס סימפּאַטישע ערקלערונגען, קען אין אמת'ען ניט צוגערעכענט ווערען צו די באוועגונגען, וואָס זיינען ארויסגערופען געוואָרען פון דער מלחמה. דער ציוניזם האָט זיך ניט אָנגעהויבען מיט דער מלחמה און וועט זיך ניט ענדיגען מיט דעם שלום.

דאָס זאַמלען פון געלדער פאַר די מלחמה ליידענדע, אַ דירעקטע מלחמה רעזולטאַט ביי אַלע אַנדערע נאַציאָנאַליטעטען, איז דאָס ביי אונז איינע פון אונזערע אַלטעגליכע ארבייטען. מיר זאַמלען די געלדער מעהר פאַר פּאָגראָם קרבנות אייִדער פאַר מלחמה קרבנות. דאָס האָבען מיר געטהון פאַר די מלחמה, און דאָס, ווי עס שיינט, דאַרפען מיר, ליידער, נאָך מעהר טהון נאָך דער מלחמה.

אונזערע טעטיגקייטען זיינען אַלזאָ באַשטענדיגע, און אַלס אַזעלכע האָבען זיי אימער אַ באַשטימטען כאַראַקטער, ענטהאַלטען זיי אַלע מאָל עטוואָס, וואָס קען באַטראַכט ווערען אַלס אַ כאַראַקטעריסטישער אויסדרוק פון דער גאַנצער באַוועגונג.

נעמט מען באַטראַכטען אָט דיזע באַשטענדיגע, נאַטירליכע באַוועגונגען פון דעם אַמעריקאַנער יודענטום, און מען וויל אויסגעפינען דאָס כאַראַקטעריסטישע פון דיזער נערוועזער קאָכיגקייט, מוז מען קומען צום שלוס, אַז אויף אַלעם ליגט דער שטעמפּעל פון רעאַקציע.

רעאַקציע, דאָס איז דער תמצית פון דעם היינטיגען יודענטום אין אַמעריקאַ.

רעאַקציע און פּאַרטשריטליכקייט ביי אונז, האָט היינט צו טאָג אָנגענומען אַ גאַנץ אַנדער געשטאַלט. ביי די סמנים פון אַמאָל קען מען זיי היינט מעהר ניט דערקענען. —

אין דער ערשטער השכלה פּעריאָדע זיינען די רעאַקציאָנערען

געווען די רעליגיעזע מענשען, די פאנאטיקער, ווי מיר האבען זיי דאן גערופען. אפּיקורסוס איז באטראכט געווארען אלס דער העכסטער שטאפּעל אויף דעם לייטער פון פּראָגרעס. אלץ וואס איז געווען גלויביג און פרום איז פאררעכענט געווארען פאר רעאקציאָנער, אלץ אונגלויביגע — פאר פארטשריטליך.

צו יענער צייט איז דאס געווען אין אָרדנונג.

„די קריטיק פון רעליגיאָן איז די התחלה פון אלע קריטיק". זאגט קארל מארקס. כדי מען זאל זיך קענען אננעמען מיט דרייסטקייט פון א קריטיקער, מוז מען זיך פריהער באפרייען פון דעם רעליגיעזען לאסט. יעדע קריטיק הויבט זיך דערפאר אן מיט דער קריטיק פון דער רעליגיאָן. אזוי איז עס צוגעגאנגען אומעטום, אזוי איז עס אויך געשעהן ביי אונז.

מיט דער קריטיק פון דער רעליגיאָן זיינען מיר היינט פאר־טיג. אויף וויפיל מען קען מיט איהר איבערהויפּט פארטיג ווע־ווערען. ווייטער זיינען מיר ניט געגאנגען, ד. ה. מיר האבען זיך פּרובירט געהן, אבער מיר זיינען ניט ווייט דערגאנגען. די רע־ליגיאָן שפּילט היינט מעהר ניט די ראָלע וואס זי האט אמאל געשפּילט, דערפאר אבער האט זי אנגענומען אנ'אנדער צורה. די אפּיקורסים פון אמאל זיינען די רעאקציאָנערען פון היינט. אפּיקורסות איז אמאל געווען א סאָציאלע באוועגונג ביי אידען. עס האט געהאט דעם צוועק ארויסצופיהרען דעם אידען אויף דער ברייטער וועלט, איהם בילדען און פארלייכטערען דאס לעבען. די היינטיגע אפּיקורסים האבען גובר געווען די רעלי־גיע פאר זיך אליין, פאר דער אייגענער פּערזענליכער באקוועמ־ליכקייט: זיי האבען זיך באפרייט פון די פליכטען וואס די רעליגיע לעגט ארויף אויף דעם איינצעלנעם, אבער זיי באנוצען זיך מיט איהר אויף וויפיל זי דיענט זייערע צוועקען פאר רע־אקציאָנערע סאָציאלע אנזיכטען.

דאס וויכטיגסטע דאביי איז, וואס דיזע גרופּע, וועלכע איז היינט זעהר גרויס, טרעט ניט מעהר ארויס פאראייצעלט ווי אין די פריערדיגע צייטען. היינט צו טאג איז זי ארגאניזירט, מיט א באוואוסטזיין, מיט א מצח אשה זונה.

דיזע גרופּע וואלט סוף כל סוף ניט געהאט פיל מאכט, ווען זי וואלט ניט פארשטארקערט געווארען פון אנדערע גרופּען,

אונבאוואוסטע, אונשולדיגע, וויכטיג־טוענדיגע, פּראגרעסיוו זיך אויפשפּילענדע רעאקציאָנערען. נאַטירליך אונטערשיידען זיך דיזע גרופּען אין פילע הינזיכטען. פון דער גאַנץ אונטערשטער גרופּע, ביז דער גאַנץ אויבערשטער גרופּע איז די שיכטען פון רעאקציע איז אַ ווייטער מהלך: ווערענד אייניגע צווישען זיי זיינען אונסימפּאַטיש, אונפּרינציפּיעל און אונעהרליך, זיינען די אַנדערע זעהר ערנסט, איבערגעבען, אידעעל און פול מיט גלויבען, אז זייערס איז דאָס לעצטע וואָרט אין דעם אידיש נאַציאָנאַלען קולטור־לעבען. וויל מען אבער ארומנעמען די היינ־טיגע פעריאָדע אין איהר גאַנצקייט, וויל מען, אזוי צו זאָגען, אַנטאַפּען דעם דופּק פון דער פעריאָדע, מוז מען זיך אָפּשטעלען אויף דעם רעאקציאָנערען צוג וואָס בלאָזט פון אַלע זייטען. דער אונטערשייד אין די שיכטען רעדוצירט זיך דאָן צו אַן אונ־טערשייד אין גראַד און ערנסטקייט.

דאָס איז דער הויפּט חילוק צווישען דער היינטיגער צייט און דער ערשטער צייט פון די אידען אין אַמעריקאַ.

דיזעלבע רירעוודיגקייט, דאָס זעלבע שמייען, דיזעלבע התלהבות ווי אַמאָל, אבער עס איז דאָ אַ חילוק:

דאָס באַשטימטע, דאָס פּאָזיטיווע, דאָס כאַראַקטעריסטישע, דאָס וואָס האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען, און איבערגעוואוי־גען אַלעם אַנדערע אין דער ערשטער פעריאָדע, איז געווען דאָס פּראָגרעסיווע, דאָס פאָרטשריטליכע, דאָס פאָרווערטס־שטרע־בענדע, ווערענד היינט איז פונקט פאַרקערט:

דאָס איבערוועגענדע, דאָס מאַסגעבענדע, דאָס כאַראַקטעריס־טישע, איז דאָס ריקווערטס געהן, איז די רעאַקציע.

מען דאַרף מיך ניט פאַלש פאַרשטעהן.

איך זינג ניט קיין שירה צו דער ערשטער פעריאָדע, און איך מאַך ניט קיין הספּד די היינטיגע צייט.

אין דער ערשטער פעריאָדע פון דעם אידישען לעבען אין אַמעריקאַ, איז ניט אַלעם געווען פויגעלדיג, און היינט איז ניט אַלעם מיאוס. ניט זיינען דעמאָלט אַלע געווען מלאכים און ניט זיינען היינט אַלע גזלנים.

אין מאַנכע באַציהונגען איז די היינטיגע אידישע געזעל־שאַפט אַ שענערע, אַ סאָלידערע, אַ מעהר פאַראַנטוואָרטליכע.

צווישען דעם יום־כיפור באַל פון דעמאָלט און דעם חנוכה באַל פון היינט, איז מיר אַלע מאָל ליבער דער חנוכה באַל, ווייל אויך דעמאָלט איז ער מיר געווען ליבער, ווייל דער יום־כיפור באַל איז מיר אַלע מאָל געווען צו ווידער, ווייל ער איז קיינמאָל ניט געווען דער אויסדרוק פון דער אידישער פּראָגרעסיווער פּע־ריאָדע אין דיזען לאַנד. דער יום־כיפור באַל איז געווען ניט מעהר ווי אַן אויסוואוקס, אַן אונפערמיידליכער נאָכשלעפּער, ניט דער פיהרער, און ניט דער וועגווייזער, פון יענער פּעריאָדע.

פּונקט ווי איז אַ צייט פון אַן אַלגעמיינעם אויפשטאַנד, ווען די אַלטע אָרדנונג ווערט פאַרניכטעט און קיין נייע איז נאָך ניט באַשאַפען געוואָרען — פּונקט ווי אין אַזאַ צייט געפינען זיך אַלע מאָל מענשען, וואָס באַנוצען זיך מיט דעם אונפאַר־מיידליכען טומעל און פּראַקטיצירען רויבעריי אונטער אַ הויך קלינגענדיגען נאָמען, ווי עקספּראָפּריאַציע, רויבערייען, וואָס זיינען געגען דעם גייסט פון דעם אויפשטאַנד, און וואָס שעדי־גען זיין רעפּוטאַציע, אַזוי איז דער יום־כיפור באַל געווען אַן אומגליקליכער אבער אונפאַרמיידליכער באַגלייטער פון דעם פּראָגרעסיווען שטרעבען פון יענער צייט.

אונגעלומפּערט, פּראָכטליך און שעדליך ווי די גוואַלדזאַ־מע עקספּראָפּריאַציעס אין אַ צייט פון אַן אַלגעמיינעם אויפ־שטאַנד זיינען, זיינען זיי פונדעסטוועגען אַ סימן, אַז עס געהט אַן אַן אויפשטאַנד, וועלכער איז אין זיך אַליין מאָראַליש, גרויס־אַרטיג, נוצליך, און וועלכער באַשטרעבט אידעאַלע צוועקען, וואָס שטעהען אין ווידערשפּרוך צו דיזע אויסשרייטונג.

אונגעלומפּערט, נאַריש און שעדליך ווי דער יום־כיפור באַל איז געווען, האָט ער צו דערזעלבער צייט געדינט אַלס סימן פון אַ פּאָרטשריטליכער באַוועגונג. וואָס איז זיך געגאַנגען איהר איי־גענעם וועג, נאָך וועלכען דער יום־כיפור באַל האָט זיך נאָכ־געשלעפּט.

פאַרקערט ווידער: סימפּאַטיש און אנגענעהם ווי דער חנוכה באַל איז אין זיך אַליין, איז ער אַ סימן פון אַ רעאַקציאָנערען שטרעבען, וואָס געהט אַן היינט צו טאָג, וועמעס באַגלייטער ער איז.

2

איידער מיר געהן ווייטער, און כדי אויסצומיידען מיספאר־שטענדניסע, איז כדאי קלאר צו מאכען וואס איך פארשטעה אונטער דעם ווארט פראגרעס און זיין היפוך, רעאקציע.

נאטירליך איז אונמעגליך זיך דא ארייננצולאזען אין א לאנגע און אפשר לאנגווייליגע דיסערטאציע וועגען די פארשיידענע טעאריעס און דעפיניציעס פון דעם ווארט פראגרעס. איך וועל דאדורך נאר זאגען, אז אונטער דעם זאץ, פראגרעסיווע טע־טיגקייט פארשטעה איך פאר אלעמען א באוועגונג, אן עפענט־ליכע האנדלונג, א צוזאמענפיהרען פון סאציאלע כוחות, וואס פיהרט צו א בעסערע סאציאלע פארשטענדיגונג.

די האנדלונג מעג זיין פון א יחיד, געבויט, ווי עס מעג אויסזעהן אויבערפלעכליך, אויף זיינע פערזענליכע פארלאנגען, באדארפענישען, סימפאטיעס אדער עמאציעס. קוים רעפלעק־טירט דיזע האנדלונג א געזעלשאפטליכעס פארלאנגען, א שטרע־בען צו ערפילען אן אלגעמיינע באדארפניש, סיי א מאטעריע־לע, סיי א גייסטיגע באדארפניש, איז דאס א פראגרעסיווע טע־טיגקייט. מיט אנדערע ווערטער: די טעטיגקייט פון דעם יחיד צו פארבעסערען די סאציאלע לאגע פון דעם כלל; דאס שטרע־בען פון דעם יחיד צו דערווייטערען דעם בליק, אויסצופיינערען דעם געשמאק, צו פאראיידעלען די געפילען, צו פארטיפען די איינזיכט, צו פארשטארקערען די מאראלע באגריפען, צו באַ־פעסטיגען די אונאפהענגיגקייט און זעלבסטווירדע, צו פאר־מעהרען די נאטירליכע און געזעצמעסיגע באדירפנישען און פארלאנגען, צו פארלייכטערען די אויפגאבע פון די מאטעריעלע עקזיסטענץ פון דעם מענשען — דיזע טעטיגקייט, מעג זי קומען אלס רעזולטאט פון די איינענע באדארפנישען און פארלאנגען, איז פראגרעסיווע טעטיגקייט. דער רעזולטאט — דאס איז פראג־רעס.

ווען דיזע האנדלונג פון דעם איינצעלנעם געהט איבער צו א גרעסערע צאל מענשען, ווען זיי ערהויבען זיך צו מאסענ־האנדלונגען, ד. ה. ווען גרויסע מאסען מיט אמאל, באוואוסטזי־ניג און ארגאניזירט, באטייליגען זיך אין אזא ארבייט, דאן איז

דאס אליין, די באוועגונג גופא, דער אמת'ער, דער איינציגער פּראָגרעס.

דער פּראָגרעס, לויט זיין אינערליכער נאטור, קען קיינמאל ניט אויפהערען זיך צו באוועגען, און זיך צו באוועגען אין דיזער ריכטונג. די מינוט וואס ער הערט זיך אויף צו באוועגען, אין דיזער מינוט הערט ער אויף צו זיין פּראָגרעס. דארום איז די באוועגונג אליין, ווען גרויסע מאסען באטייליגען זיך אין איהר, און ווען זי באוועגט זיך אין דער אויבענאנגעצייכענטער ריכטונג, די איינציגע מאס פון פּראָגרעס. די סימנים, לויט וועלכע מען קען דערקענען א פּראָגרעסיווע באוועגונג, איהרע סימפּטאָמען, זיינען האָפנונג און גלויבען און א בעסערע צו־קונפט פאר דעם כלל.

דאס פארטשריטליכע איז אלע מאל סאציאל און אפּטימיס־טיש.

דער כלל, די געזעלשאפט, איז גרויס, ברייט, טיף, אונענד־ליך און פול מיט קראפט און לעבענס־זאפט.

די טעטיגקייט וואס בויט אויף דעם כלל, וואס שטיצט און ווערט געשטיצט פון דעם כלל, איז דארום אלע מאל גרויס און גרויסארטיג, פול מיט האָפנונג, ערווארטונג און גלויבען.

דאס פארקערטע איז אמת ווענען רעאקציע.

פונקט ווי דאס פארטשריטליכע איז אלע מאל סאציאל און אפּטימיסטיש, איז דאס ריקשריטליכע אנטי־סאציאל און פּע־סימיסטיש.

דער פּראָגרעס שפּאצירט געארעמט מיט סאציאלע באוועגונגען. אפען, פראנק, פריי, פרעהליך און לוסטיג.

די רעאקציע שלעפּט זיך ארום מיט דעם יחיד, באהאלטען און פארבארגען, פארזארגט און פארצווייפעלט.

די צייט פון רעאקציע איז די צייט ווען דער יחיד שליסט זיך איין אין זיין אייגענעם איך, שטעלענדיג זיך העכער פון אלעם און פון אלעמען. עס איז די צייט פון דעם איבער מענש, וועל־כער ווערט, צוליב זיין איינגערעדטע קראפט און אמת'ע מאכט־לאזיגקייט, שנעל דעגענערירט צו דעם אונמענשען.

דער יחיד מיט אלע זיינע איינגערעדטע גרויסקייט, איז בא־שרענקט, קליין און ענדליך.

דער קוואַל, וואָס שעפּט פון זיך אַליין, מוז זיך שנעל אויס־שעפּען.

אין זיך אַליין קען מען ניט לאַנג זיין פאַרליבט. איינגעשלאָ־סען אין זיך אַליין, דערקענט מען זיך שנעל און מען ווערט זיך פאַרמיאוסט.

דער רעזולטאַט איז פאַרצווייפלונג. קיין זאַך געפעלט ניט, און אויף בעסערס האָפען קען מען ניט.

זינט דער יחיד אין דיזען צושטאַנד איז דער מיטעל־פונקט פון אַלעמען, ווי אַזוי קען ער האָפען אויף בעסערונג, ווען ער אַליין, דער מיטעלפונקט, איז אין פאַרצווייפלונג? ער ווערט דעמאָלט מיסטיש. ער נעמט זיך צו מעטאַפיזיק, צו שוואַרץ קינסטלעריי, אָדער ער פאַרקויפט די נשמה צום טייוועל, ווי פאַוסט האָט געטאָן, אָדער ער נעמט קלעטערען צו די וואָל־קענס. די וואָלקענס ווערען פאַרשטעלען פון איהם די לויטער־קייט פון הימעל.

אין אַזאַ צייט ווערט די רעליגיאָן אַ קאַריקאַטור, און עס בליהען, ווי עס איז דער פאַל ביי אונז היינט, די ראַביי וויס׳עס, די מישאַ אַפּעלבוים׳ס, די בילי סאַנדיי׳ס, די נאָכגעמאַכטע, לעבערליכע רעפאָרם טעמפּעלס, פינאַקעל שפּיעל און — טשאַ־ריטי.

טשאַריטי, צדקה, אַמאָל דער אויסדרוק פון אַ גוט האַרץ, ווערט די אָפּשפּיגלונג פון אַ בייזען געוויסען. די בעלי צדקה זיינען דאָן ניט מעהר ווי די מטה טרעגער אין אַ מלחמה. זיי קלייבען צונויף די געפאַלענע: זיי גיבען ערשט הילף צו די פאַר־וואונדעטע און באַגראָבען די טויטע.

מיט דעם חילוק:

אין אַ מלחמה ריזיקירען די מטה־טרעגער מיט דעם איי־גענעם לעבען, ווערענד די בעלי־צדקה זיינען באַשעפטיגט ביי זיך אין דער היים, אַרומגערינגעלט מיט חניפה און באַשיצט מיט פאַלשען כבוד, אַז קיין קויל קען זיי ניט טרעפען.

פּעסימיזם, דער באַגלייטער פון אַן אָפּשטאַרבענדע פּעריאָ־דע, רופט דאַדורך אַרויס די טעטיגקייט פון טשאַריטי.

ווען מען רעדט פון פּעסימיזם, מוז מען זיין פאָרזיכטיג דאָס ניט צו פאַרבייטען מיט סקעפּטיציזם. אויבערפלעכליך זעהן זיי

ביידע אוים גלייך. אבער דער חילוק איז ווי טאָג און נאכט.

דאָס איז דער חילוק צווישען צווייפלען און פארצווייפלען. דער סקעפּטיקער צווייפעלט, דער פּעסימיסט איז פאַרצווייפעלט. פון צווייפלען קומט מען אַפט צו קלאָרקייט, פון פאַר־צווייפלען קומט מען געוועהנליך צו דונקעלהייט. דאָ וואו דער צווייפעל געפינט אן אנהויב פון לעבען, קומט דער פארצווייפ־לער צו דעם סוף פון לעבען. דער סקעפּטיציזם איז דער היס־טאריע איז אלע מאל געשטאנען ביי דער וויעג פון א נייגעבוי־רענער פּעריאָדע, דער פּעסימיזם — ביים קבר פון אן אפּגע־שטאָרבענער פּעריאָדע.

מאנכער גוטהערציגער מענש וועט אפשר האבען אויסצו־זעצען, פאר וואָס איך רעכען צדקה־געבעריי צווישען די סימנים פון אן אפּגעשטאָרבענער פּעריאָדע און רעאקציע. דיזער גוט־הארציגער מענש וועט ניט זעהן איז וואסער שייכות עס שטעהן מיסטיציזם, לעבערליכע רעפאָרם־רעליגיעס, קאָרטען שפּיעל און טשאַריטי.

קיין דירעקטע שייכות האבען זיי ניט. זיי קומען ניט ארוים איינס פון ס׳אנדערע, זיי ווערען נאָר ארויסגערופען פון דיזעל־בע צושטאנדען וואס ווירקען אויף פארשיידענע מענשען פאַר־שיידען. נאטירליך זיינען אויך היינט דאָ גוטע מענשען, וואָס מיינען ערנסט, אז זיי טוען פיל גוטס. אבער דאָס גופא פאַר־שטאָרקערט די מיינונג.

עס איז מיין איבערציינונג, אז צדקה־געבעריי, ווי עס ווערט פּראקטיצירט היינט צו טאָג, איז ניט מעהר ווי די טעטיגקייט פון דעם אונרוהיגען, איינזאמען, אונצופרידענעם, ענטוישטען, מיט זיך אליין קעמפּענדען יחיד, איז ווענעם געוויסען עס שלאָגט נאך אן אדער פון לעבען, און וואָס זוכט זיך צו ראַ־טעווען פון אונטערגאנג, און וועלכען עס פעלט געזונטע און נאָרמאלע עפענטליכע אקטיוויטעט.

אב. קאָהאן׳ס העלד, דוד לעווינסקי, באלאנגט צו דיזען טיפּ. אבער דוד לעווינסקי איז ניט פאלשטענדיג. ער שטעהט אויף דעם נידריגסטען שטאפּעל. דער פאלקאָמענער טיפּ, דאָס איז דער פּראָפעסיאָנעלער בעל־צדקה, דער גרויסער מיליאָנער, וועל־כער מאכט צדקה געבעריי כמעט פאר זיין געשעפט, וועלכער

רוהט ניט און ראסט ניט, ווארפט זיך פון איין אינסטיטוציע צו דער אַנדערער, איז פול אומעטום, וויל ראטעווען די גאַנצע מענשהייט און קען זיך ניט ספּראַווען צו פאַרטיילען אפילו אַ העלפט פון זיין „ייִנקונפט, ווי מיר זעהען דאָ אין די פערזאָנען פון אייניגע גוט באַקאַנטע בעלי צדקות, אַרונטער צו דוד לע־ווינסקי.

ווע עס וואלט מעגליך געווען צו עקזאַמינירען די באַהאַלטענע ספּרוזשינעס, וואָס פאַראורזאַכען די נערוועזע און האַסטיגע טעטיגקייט, וועט מען זי אימער געפינען, אין דעם בין איך איבערצייגט, אין דעם אונרוהיגען און איינזאַמען געוויסען פון די מענשען, וועלכע זיינען דורך פאַרשידענע אומשטענדען, סאָ־ציאַלע אומשטענדען, אַראָפּגעפיהרט געוואָרען פון זייער נאַ־טירליכען ענטוויקלונגס־גאַנג, וועלכע זיינען אַבער ניט צו־פרידען מיט זייער אויסערליכען ערפאָלג, און זוכען צו פאַרזיסען די ביטערע פּילען מיט אַן ארבייט וואָס מאַכט, דאַכט זיך, לייכ־טער דאָס לעבען פון די אָרימע, וואָס פאַרגרינגערט אין אמת'ן דאָס אייגענע שווער געוואָרענע לעבען.

דאָס געבען פון צדקה האָט אַלע מאָל געהאַט אַגרויסען, גרויסען ווערט — פאַר די געבער.

צי האָט עס אויך געהאָלפען דעם נעמער — דאָס איז אַ גרויסע פראַגע.

דאָס שיינט מיר, איז דער אמת'ער זין פון דעם פּסוק: צדקה תציל ממות! צדקה ראַטעוועט דאָס לעבען — פון דעם געבער.

די גרויסע אָרגאַניזירטע טשאַריטיס ,די טשאַריטיס, וואָס זיינען געבויט אויף דעמזעלבען פּרינציפּ ווי דער טראַסט, דער הויפּט פאַראורזאַכער פון טשאַריטי ; די טשאַריטי, וואָס האָט אָפּגעשאַפט די פּערזענליכע באַציהונג צווישען דעם געבער און דעם נעמער, וואָס האָט געמאַכט צדקה־געבעריי אַ טייל פון נויט־ווענדיגע געשעפטס הוצאות, וועלכע ווערען פאַרשריבען אין די געשעפטס־ביכער אין דעם קאָלומן פון פּראָפיט און פאַרלוסט — די טשאַריטי איז אַזוי אָרום פון איין זייט, דער אויסדרוק פון אַ געזעלשאַפטליכען צושטאַנד, וואָס קען ניט שטעהן אויף די אייגענע פיס, וואָס נויטיגט זיך אין אונטערשטיצונג, און פון

דער צווייטער זייט, דער אויסדרוק פון דעם אינערליכען גע־פיל פון דעם יחיד, וואס דענקט אז ער איז דער מיטעלפונקט פון דעם געזעלשאפטליכען לעבען, וועלכער איז צו דערזעלבער צייט אונצופרידען מיט דיזען צושטאנד, דער מיטעלפונקט פון וועלכען ער איז, ענטוישט מיט זיך אליין. פארצווייפעלט מיט זיין אויבערפלעכליכען ערפאלג און אומרוהיג אין זיין געוויסען.

פעסימיזם, דער צווילינגס־ברודער פון רעאקציע און דער הויפט סימן פון אן אפשטארבענדער פעריאדע, געפינט זיין אויסדרוק, אויף פארשיידענע וועגען ביי די פארשיידינע קלא־סען. ביי דער ארעמער אינטעליגענץ פארוואנדעלט ער זיך אין א מיסטיציזם, אין א גאט־זוכעניש, דארט וואו מען קען איהם ניט געפינען, פארשטעלט פון די וואלקענס צו וועלכע זיי קלע־טערען. דער רעזולטאט איז אן אונמענשליכע, פארשטעלטע, דעקאדענטע, מיסטיש־פערזענליכע, אפט ציניש ליטעראטור. ביי די רייכע, הויפטזעכליך די גאנץ רייכע, דריקט ער זיך אויס אין א רעפארם־רעליגיע און צדקה־געבעריי, א זוכעניש צו העל־פען די געזעלשאפט אויף אן אונמעגליכען און אונמענשליכען וועג, און דאביי צו ראטעווען די אייגענע נשמה. ביי דעם מיטעל־קלאס, דער קלאס, וואס שטעהט צווישען די ביידע, דער קלאס וואס איז ניט אהין און ניט אהער, וואס האט קיין אייגענע גע־דאנקען, וואסווארפט זיך פון איינעם צום אנדערן, נעמט ער אן אדער איינע פון די זאכען, אדער אלע צוזאמען און לעגט נאך צו דעם קארטען־שפיעל. דאס שפיעלען אין קארטען איז געווארען דער הויפטזעכליכער צייט־פארטרייב ביי דעם קלאס, ווייל דאס איז די איינציגע פארמע פון געזעליגען און געזעלשאפטליכען לע־בען וואס דער קלאס האט. אהן דעם קארטען שפיעל וויים דער קלאס ניט וואס צו טון מיט זיך אין געזעלשאפטליכען פאר־קעהר.

מיסטיציזם, צדקה־געבעריי, קארטען שפיעלען און רעפארם טעמפעלס, ווייט ווי זיי זיינען איינס פון דאס אנדערע, זיינען זיי צו דערזעלבער צייט די סימפטאמען פון איין און די זעלבע חולאת — די רעאקציע.

דאס, אין קורצען, איז מיין דעפיניציע פן פראגרעס און רע־אקציע. אויף וויפיל דאס שטימט מיט דעם אמת, לאז איך צום

לעזער צו אורטיילען. מיין אויפגאבע דא איז צו אונטערזוכען דאס היינטיגע לעבען פון די אידען אין אמעריקא, און צו זעהן אויף וויפיל עס שטימט מיט דיזע אלגעמיינע געדאנקען; פאר־וואס איך באטראכט די היינטיגע פעריאדע פאר א רעאקציאָ־נערע, און פאר וואס דוקא איך הויב אָן מיט דעם יאָהר 1905, הגם די צייט האט זיך אין אמת'ן אנגעהויבען פיל פריהער.

3

אין אַן ארטיקעל אין „פנקס", וואס איז ערשינען אין ווילנא אין דעם יאָהר 1913, אונטער דער רעדאקציע פון ש. ניגער, (* האָב איך געזוכט פעסטצושטעלען דעם פאקט, אז די ערשטע פע־ריאָדע פון די אידען אין אמעריקא, איז געווען א פעריאָדע פון איין לאנגעם שטרעבען פארוועדטס, אין דעם זינען פון די אויביגע דעפיניציע פון פראגרעס. דאס איז געווען נאטירליך פאר יענער צייט. דאס איז שוין געלעגען אין דעם מענשען־מאטעריאל פון וועלכען עס זיינען באשטאנען די ערשטע אימיגראנטען.

דאס מענשען מאטעריאל, וואס האט צום ערשטען אויסגע־וואנדערט פון רוסלאנד און אנדערשוואו, איז געווען א גאנץ אנדערעס ווי דאס מאטעריאל, וואס האט שפעטער איינגעוואנ־דערט קיין אמעריקא.

די איינגעפונדעוועטע, איינגעזעסענע, גאטספארכטיגע באַ־לעבאטים, אפילו די ארימע צווישען זיי, זיינען אין יענע צייי־טען קיין אמעריקא ניט געפארען. געפארען איז דאס יונגוואַרג, דאס אונפאראנטווארטליכע, זארגלאזע, גאטלאזע, פרייע, שטרע־בענדע און געוויסערמאסען אוואנטיוריסטישע יונגוואַרג. דאס יונגוואַרג וואס איז אימער בארייט אויפצונעמען נייע אידעען, וואס האט שוין פון פריהער געהאט אראפגעווארפען דעם עול פון פאנאטיזם. מען דארף ניט פארגעסען מיט וואסער אויגען די פוילישע, ליטווישע און גאליציאנער אידען האבען דעמאלט געקוקט אויף דעם גאטלאזען אמעריקא. דער אקט פון פארען קיין אמעריקא איז אין זיך אליין שוין באטראכט געווארען פאר אַן אראפגאנג פון גלייכען וועג. דער עלטערער דור, די עלטערן

*) זעה דאָס אַרטיקעל: „צוקונפט" אין דיזען באַנד.

פון די אימיגראַנטען, האָבען געגעבען זייער צושטימונג צום אוועקגעפאָרען אוים ביטערע נויט, מיט קרעכצען, מיט טרערען, אפּמ מיט רייסען קריעה.

פאַר דיזע ערשטע אימיגראַנטען איז געווען נאַטירליך זיי זאָלען ווערען סאָציאַליסטיש.

די איינציגע מעגליכקייט פאַר עקזיסטענץ, וואָס זיי האָבען געפונען אין דיזען לאַנד, איז געווען די פאַבריק־ארבייט. קומענ־דיג צום ערשטען מאָל אין לעבען פּנים אל פּנים מיט דעם ריינסטען קאַפּיטאַליזם, אָדער ריכטיגער, מיט דעם אַפּפאַל פון דעם ריינסטען קאַפּיטאַליזם — די שוויץ סיסטעם, איז געווען ניט מעהר ווי נאַטירליך, זיי זאָלען זוכען אַן ערלעזונג אין סאָ־ציאַליזם, ספּעציעל ווען דער סאָציאַליזם, מיט זיין אידעאַל פון אינטערנאַציאָנאַליזם, ווי ער איז דעמאָלט געפּרעדיגט גע־וואָרען, האָט אנגעוויזען אויף די איינציגע מעגליכע רפואה צו אַנ׳אַנדער גרויסער מכה — די מכה פון אנטיסעמיטיזם.

מיט דער צייט האָט זיך דאָס געענדערט.

די גרינע האָבען זיך אויסגעגרינט. פילע האָבען זיך ארויפ־געאַרבייט.

אויך דאָס איז געווען נאַטירליך, עס איז געווען אוממעגליך, אַז אַלע די הונדערטע טויזענדע אידען, וועלכע זיינען ביז דאָ־מאָלט קיין ארבייטער ניט געווען, זאָלען אויף באַשטענדיג בליי־בען ביי דער נאָדעל אָדער דעם פּרעס אייזען.

דאָס שוויץ סיסטעם גופא איז געווען אַזא וואָס האָט עס געמאַכט לייכט פאַר די געשייטע, די פריהער אנגעקומענע, זיך ארויפצואַרבייטען אויף דעם חשבון פון די שפּעטערע אימיג־ראַנטען. דער אומשטאַנד, וואָס די נאָדעל אינדוסטריע איז אין געוויסע באַציהונגען געווען אַ נייע אינדוסטריע און וועניג אנט־וויקעלט, האָט ניט אין ערד. פאַרגרעסערט די מעגליכקייט פאַר פילע שנעל רייך צו ווערען.

אב. קאַהאַנ׳ס דוד לעווינסקי איז געווען עלענד ווי אַ שטיין, ניט נאָר אין אַמעריקאַ, נאָר אויך אין דערהיים. ער איז געווען אַ בן־יחיד אַ יתום, ארעם, עלענד, פאַרלאָזען, אהן וועלכע עס איז צוגעהעריגע. אין אַמעריקא איז ער געווען אַזוי פאַרטאָן מיט

געלד מאַכען, אַז ער האָט אפילו קיין צייט ניט געהאַט חתונה צו האָבען.

מיט די אַנדערע, מיט די גרויסע מאַסען פון אימיגראַנטען, איז עס אַנדערש צוגעגאַנגען.

אַזוי שנעל ווי מען האָט זיך גענומען אַרויפאַרבייטען, האָט מען אָנגעהויבען אַריבער צו נעמען די עלטערען, מיט די איבעריגע קינדער, מיט אַנדערע פון דער משפחה. אייניגע, גלויבענדיג אַז אין אַמעריקאַ קען מען ניט געפינען קיין רעכט מיידעל, האָבען זיך אימפּאָרטירט כלות פון דער היים, אָדער אויסגעשריבען זייערע געליעבטע, וועלכע האָבען אויף זיי געוואַרט. די כלות האָבען דאַן אַריבערגענומען זייערע עלטערען מיט די איבעריגע קינדער.

אַזוי אַרום איז דאָ מיט אַמאָל אויפגעוואַקסען אַן אַלטער דור, אַ דור, וואָס האָט געהאַט זיינע וואָרצלען אין דער אַלטער היים, וואָס איז איבערפּלאַנצט געוואָרען פון אַנ׳אַנדער באָדען. אַ שווערע, קאָנסערוואַטיווע משא האָט זיך מיט אַמאָל אַרויפגעלעגט אויף דעם דור, וואָס איז ערשט נעכטען געווען אַזוי פּראָגרעסיוו.

דער אַלטער דור איז אין אָנהויב ניט געווען אַגרעסיוו. ער האָט זיך געהאַלטען, אַזוי צו זאָגען, אין דער מדרגה. ער איז מייסטענס געווען אָפּהענגיג פון די קינדער. ער האָט פּאַרלוירען די פריהעריגע מאַכט, און ער האָט זיך באַגניגענט מיט באַוויינען אַמעריקאַ און דאָס אייגענע מזל.

געווירקט האָט דער דור פונדעסטוועגען זעהר שטאַרק. ער האָט געווירקט מיט זיין אינערציע. די שווערקייט אַליין, ווי יעדע שווערע משא, האָט זיך געלאָזט פילען. דאָס ראַפּידע לויפען פון דעם יונגען דור איז אָפּגעהאַלטען געוואָרען פון דער משא, וואָס ער האָט געהאַט צו שלעפּען מיט זיך.

ביסלעכוויין איז אויך דער דור געקומען צו זיך. ער האָט זיך איינגעזעסען און האָט אָנגעהויבען פאָדערען זיינע רעכטע. פריהער מיט בקשות, און נאָכדעם שטרענגער און שטרענגער. „ווען מיר פּאַרווערען אייך ניט צו געהן שבת אין פאַבריק אָדער אין געשעפט, פאַר וואָס זאָלט איהר אונז שטערען צו געהן אין שול? " האָט דער אַלטער דור גע׳טענה׳עט.

דאס איז ניט קיין אויסגעקלערטע זאך. רעוורענד ה. מאַס־ליאַנסקי, דאס מונד־שטיק פון דעם אַלטען דור, האָט מיט יאָה־רען צוריק ווירקליך פאַרעפענטליכט אַן אַרטיקעל, וואו ער האָט אויפגעפאָדערט דעם יונגען דור ניט צו שטערען דעם אַלטען דור פון צו געהן אין שול אַריין: מיר האָבען צו אייך ניט, ווען איהר געהט אין געשעפט שבת, אויף דעם איז דאך דאס אַמעריקאַ, אַזוי האָט רעוו. מאַסליאַנסקי גע'טענה'ט, פאַרוואָס זשע שטערט איהר אונז, ווען מיר ווילען געהן אין שול?

די טענה איז געווען אַ גערעכטע, אַ לאָגישע און אַ נאַטירליכע. עס איז דאָדורך קיינעם ניט איינגעפאַלען צו שטערען דעם אַלטען דור צו לעבען אויף זיין אייגענעם שטייגער. עס וואָלט אויך ניט געהאָלפען, ווען עמיצער וואָלט געווען נאַריש צו ווע־לען טון אַזאַ זאַך. און עס האָבען זיך גענומען פאַרמירען די שולען, בתי מדרשים, חסידים־שטיבלעך און די מקואות. אין אַ משך פון אַ קורצע צייט איז איבערגעפּעקעלט געוואָרען דאָס גאַנצע אַלט מאַדישע און פאַרשימעלטע לעבען פון דער היים. עס פעלען אפילו ניט דאס היימישע חדר און דער חסידישער רבי מיט זיינע סגולות, הגם אָהן מופתים.

דאס אַליין איז סוף כל סוף ניט אַזוי שלעכט. דאס אַלטע אידישע לעבען, ווען עס איז עכט, ערנסט, אָהן אויבער המצאות און אָהן הינטערשפּיצלאַך, האָט אין זיך אַ סך שענע זייטען. אַ קאַריקאַטור, אַ חוזק איז פון דעם אַלעם געוואָרען, ווען דער יונגער דור, דער פריהער אַריבערגעקומענער דור, דער דור, וואָס איז דערווייל געוואָרען רייך, וואָס איז געוואָרען אַן „אַלרייטניק" און האָט מיט דער צייט געהאַט אייגענע קינדער — ווען דער דור האָט דערפילט, אַז ער מוז אָנהויבען צו סטאַטקעווען.

די טאַטעס פון איין זייט און די קינדער פון דער אַנדערער זייט, האָבען אַרונטערגעוואָרפען דעם ערשטען דור אין דעם אָפּגרונד וואו ער ליגט איצט.

ווען דער אַלטער דור, די טאַטעס פון די אימיגראַנטען, האָ־בען געמאַכט שווער דאָס פאַרווערטס־געהן, האָט דער יונגער דור. די קינדער פון די אימיגראַנטען, זיי מיט געוואָלט געטריבען ריקווערטס.

די היגע געבוירענע קינדער פון די אויפגעקומענע, פון די

האַלבע און גאַנצע „אַלרייטניקעס״, זיינען אויפגעהאָדעוועט גע־
וואָרען אין אַ גאַנץ נייע סביבה. ביי זייערע עלטערען איז נאָך
ווי עס איז פאַרבליבען אַ שמץ פון אידעאַלען. סיי עס איז געווען
די יוגענד עראינערונג פון דער רעליגיעזער אַטמאָספערע אין
דער אַלטער היים; סיי עס איז געווען די זכרונות פון דעם קאַמף
וואָס זיי האָבען דורכגעמאַכט אין דער היים געגען דעם רעלי־
גיעזען דרוק; סיי עס איז געווען די נייע אידעאַלען צו וועלכע
זיי האָבען געשטרעבט איידער זיי האָבען זיך אַרויפגעאַרביים
— אַזוי צי אַזוי, עטוואָס איז פאַרבליבען פון דער אַמאָליגער
גייסטיגער פיזיאָנאָמיע. אַמאָל, ווען קיינער האָט געזעהן, אין
דער שטיל, פאַר זיך אַליין, האָבען זיי אַ טראַכט געטאָן וועגען
דער נשמה, און ניט איינער פון זיי האָט געזינדיגט אין גע־
דאַנקען, טראַכטענדיג, אַז דעמאָלט האָט זיך געלעבט בעסער.
מען האָט טאַקע געהאַט ווייניגער געלט, אָבער אויף דער נשמה
איז געווען לייכטער. דאָס האַרץ האָט געאָטעמט פרייער, די
האָפנונגען האָבען געשלאָגען העכער און אין גאַנצען איז מען
געווען מענשליכער.

ביי די קינדער האָט דאָס אַלץ געפעלט.

קיין קאַמף און קיין שטרעבען. קיין רעליגיעזער לאַסט און
קיין עקאָנאָמישער דרוק!

זיי זיינען געקומען צו אַלעם גרייטען. די טאַטעס האָבען
פאַר זיי געוואונען דעם קאַמף, נאָך איידער זיי זיינען געבוירען
געוואָרען.

די טאַטעס זיינען געווען באַשעפטיגט מיט מאַכען געלט,
די קינדער האָבען זיך געהאָדעוועט אין גאַס, אויף׳ן בעסטען
אופן אין די הויך־שולען אָדער קאָלעדזשעס, וואו אַטלעטיקס
האָבען פאַרנומען דעם הויפּט פּלאַץ.

ווען די יונגע לייט זיינען נאָכהער געקומען צום טאַטען אין
געשעפט, אָדער האָבען זיך גענומען צו די פּראָפעסיעס, האָבען
זיי זיך ווידער געפונען אין אַן אַטמאָספערע, וואו געלט־מאַכעריי
און ציינישע וויצען באַפרידיגען די מאַטעריעלע ווי די גייסטיגע
באַדירפניסען.

עס איז אַזוי אַרום אויפגעוואַקסען אַ דור, וואָס ווייס ניט
פון עטוואָס הייליגעס, וואָס האָט קיין אידעאַלע שטרעבונגען,

וואס ווייס ניט פון קעמפען, וואס האט אפילו ניט דורכגעמאכט די יסורים און די ערנידריגונגען, וועלכע פאלען געוויינליך אויף דעם גורל פון דעם מענשען וואס ארבייט זיך ארויף; א דור, וואס איז צופרידען מיט זיך און מיט דער גאנצער וועלט; א דור, וועמעס איינציגע שטרעבען איז צו מאכען און — צו פאר־שווענדען געלט.

די פאליטישע צושטענדע אין אמעריקא, די קארופטע פאר־טיי־פאליטיק, און די מעגליכקייט וואס זי אפערירט צו אמערי־קאניזירטע יונגע לייט אהן פרינציפ, האבען דיזען צושטאנד פילפאך פארערגערט.

— אבער דאס איז ניט אלץ.

דער אידישער קאפיטאליסט איז אלע לענדער איז אן אויפ־געקומענער גביר. צום טראץ פון דער נייער דייטשער לעהרע, אז די אידען זיינען כמעט די באשאפער פון דעם קאפיטאליזם, איז די גרויסע, אונגעהייער גרויסע צאל אידען אין דער גאנ־צער וועלט אימער געווען און איז נאך היינט זעהר ארעם. עס איז מעהר אמת צו זאגען, אז דאס גאנצע אידישע פאלק איז א פראלעטאריער פאלק. רייכע אידען זיינען אלע מאל געווען נאר געציילטע. אידען קאפיטאליסטען אין דעם מאדערנעם זין, האָ־בען זיך באוויזען אויף דער סצענע גאנץ שפעט. דאס איז נאך מעהר אמת, און אויך נאטירליך, פאר אמעריקא. אידישע קאַ־פיטאליסטען אין אמעריקא, די שיף'ס און די גוגנהיימער'ס אריינגערעכענט, זיינען דאס געווארען זינט נעכטען, אזוי צו זאגען, זיי זיינען אויפגעוואקסען אונטער אונזערע אויגען.

אויפגעקומענע גבירים האבען צו ליידען פון פארשיידענע זייטען. ניט נאר ליידעט דער אויפגעקומענער גביר פון דעם וואס די עלטערע, די מעהר איינגעזעסענע, די פריהער רייך־גע־ווארענע ווילען איהם ניט אנערקענען, ער ליידט נאך מעהר פון דעם, וואס די ארימע קרובים ווילען ניט פארגעסען אז איהם. די ארימע שוועסטער און ברידער און אנדערע קרובים האלטען זיך אן איהם פעסט. ער קען זיך פון זיי ניט אפרייסען. ער מעג זיין ווי רייך, זיין סביבה איז אן ארימע. ער מוז זיך מישען מיט זיינע קרובים. צו דער זעלבער צייט קען ער מיט זיי ניט לעבען. זיין לעבען איז יעצט אנדערש, ער וואוינט אין אנ'אנדער גע־

גענד, ער רעדט אַנ׳אַנדער שפּראַד, ער טראָגט אַנדערע קליידער. אין די אַלע יאָהרען, וואָס ער איז געווען פאַרהאַוועט צו מאַכען געלט, האָט ער זיך אויסגעטאָן פון אַלעמען. געלט איז געווען זיין גאָט און זיין רעליגיע, פון זיינע קרובים האָט ער זיך דער־ווייטערט, זיינע קינדער האָבען זיך פון איהם דערווייטערט. די אַלטע פריינד דערקענט ער ניט, די נייע פריינד ווילען איהם ניט קענען. איצט, ווען ער איז עלטער, ווען ער איז רייך, ווען ער קען שוין מעהר ניט האַווען און האָט ניט קיין כוח נאָכצו־געהן וועלטליכע תענוגים — אַ זאַד, וואָס ער האָט אויך אין זיי־נע יונגערע יאָהרען פאַרנאַכלעסיגט — איצט נעמט ער זיך ריי־בען די אויגען. ער געפינט זיך איינזאַם און פאַרלאָזען, אָהן ווי־סען און אַן געוויסען. גאָט האָט ער שוין לאַנג פאַרלוירען, און ער פעלט איהם אויך ניט. ער זוכט איהם ניט, ניט אין הימעל און ניט אין די וואָלקענס; צו געבען צדקה מיט אַ ברייטער האַנט, ווי עס טוט דער עלטערער און דער גרעסערער גביר — צו דעם האָט ער זיך נאָך ניט אַרויפגעאַרבייט, אָדער דער בייטעל דערלאָזט ניט, אָדער די האַרץ דערלאָזט ניט. דער רעזול־טאַט איז אַ פוסטקייט, אַ לאַנגווייליגע זיך, אַן אַלגעמיינעם גע־נעצען. קיין שטרעבען, קיין זוכען, קיין האָפען. דאָס האַרץ איז פוסט, דער קאָפּ איז לעהר, די צייט איז לאַנג. עס איז נאָר פאַרבליבען אַן אונבאַשטימטעם בענקען, אַן עראינערונג אַן אַ צייט, וועלכע איז געווען פול מיט חלומות, מיט שטרעבען, מיט האָפנונג, הגם עס האָט געפעלט די קאָנטעמענט.

דיזער חלל מוז אויסגעפילט ווערען.

קאָרטען שפּיעלען מיט אַנדערע, וועלכע געפינען זיך אין דעמזעלבען צושטאַנד, און שעהן קלינגענדע רעדעס פון לייּ־דיגע ראַביים און רעפאָרמירטע טעמפּלען־רעדעס, ראַביים און טעמפּלען, וואָס פאַרפליכטען קיינעם ניט צו קיין זאַד — זיי־נען דאָס בעסטע מיטעל אויסצופילען דיזע הוילקייט.

דערפאַר שפּיעלט יעדעס הויז אין קאָרטען, און כמעט יעדע אידישע גאַס אין די רייכע געגענדען האָט אַ רעפאָרם־טעמפּעל. און כדי דאָס זאָל ניט פאַרמיאוסט ווערען, זיינען דאָ די „באַוועגונגען“, אי דער אַלגעמיינער ציוניזם, וואו מען קען זיך אויסקויפען פון דעם אונ׳ברחמנות׳דיגען געוויסען מיט אַ שקל,

אי די טשאַריטים, וועלכע גיבען דאָס רעכט אַרויסצוטרייבען יעדען אַרימאַן פון הויז.

אין איין פּונקט באַגעגענט זיך דער אידישער גרויסער גביר מיט דעם איד פון דעם מיטעלקלאַס, מיט דעם אַלרייטניק. —

פּונקט ווי מיט דעם מיטעל קלאַס מענשען, פעהלט אויך דעם אידישען „מאַגנאַט" אַ גייסטיגע סביבה. דער ניט אידישער באַנקיר מאַכט מיט איהם געשעפטען, באָרגט פון איהם אָן לייהט איהם געלט, קוגעל עסען וויל ער מיט איהם ניט. עס איז ניט ווי שיילאָק באַהויפּטעט, אַז ער וועט טוען געשעפטען מיט דעם קריסט, נאָר עסען צוזאַמען מיט איהם וועט ער ניט. עס איז פּונקט פאַרקערט, די מאָדערנע „שיילאָקס" זיינען שוין גאָר צופרידען צו עסען מיט די אַנטאָניאָס. עס זיינען די אַנטאָניאָס, וואָס לאָזען דעם אידען ניט אויף זייער שוועל. פּונקט ווי דער אַלרייטניק מוז זיך צוזאַמענקומען מיט זיינע אָרימע קרובים, מוז דער גרויסער גביר זיך באַגעגענען מיט זיינע אָרימע אידען. די אידישע פּראָלעטאַריער. אָהן זיי קען ער ניט לעבען. ער מוז זיך מישען מיט דעם אידישען אַרימאַן, ער מוז האָבען וועמען צו געבען צדקה. זיין גאַנצע עפענטליכע עקזיסטענץ, זיין פּאָלי־טישער איינפלוס איז אָפּהענגיג פון דעם. מיר זעהן דאָרום די קלאָסענבאַוואוסטע אידישע מיליאָנערען זיך מישען אין סטרייקס פון אידישע אַרבייטער געגען אידישע קאַפּיטאַליסטען, העלפען סטרייקערס מיט טויזענדער דאָלאַרס, און זוכען צו פּאַראַנטע־רעסירען די אידישע אַרבייטער אין אַנדערע אונטערנעמונגען.

אין דיזער אַרבייט איז דער מיטעל קלאַס אַ נוצליכער פאַק־טאָר. „ברב עם הדרת מלך". אום אַזאַ אַרבייט זאָל האָבען דעם געוואונשטען ערפאָלג, מוז מען האָבען אַ פּובליקום, וואָס זאָל אַלע מאָל שטעהן גרייט אָנצופילען אַ גרויסען באַנקעט האָל. דער מיטעל קלאַס, וועלכער האָפט און שטרעבט צו קומען נענ־טער צו די גבירים, שטעהט אַלע מאָל גרייט צו טון דיענסט. דאָס איניטערעסאַנטע דאַביי איז,—און דאָס איז אַנ'אַנדער סימן פון דעם רעאַקציאָנערען ווינד, וואָס בלאָזט פון אַלע דעכער — דאָס אינטערעסאַנטע איז, וואָס אויך די אידישע אַרבייטער שטאָלצירען מיט אַט דיזע רייכע „קרובים", פּונקט ווי זיי שטאָל־צירען מיט זייערע קרובים, די אַלרייטניקעס. דאָס ווייזט זיך

אַם בעסטען אַרויס אין די אַרבייט פון „די פּיפּעלס רעליף קאָ־מיטע", די אָרגאַניזאַציאָן, וואָס זאַמעלט געלט פאַר די מלחמה קרבנות אין אייראָפּאַ. פון איין זייט זוכען די גרויסע מיליאָנערען צו זאַמלען געלדער פון די אידישע אַרבייטער, הגם יעדער איי־נער פון זיי קען געבען מעהר ווי הונדערט אַרבייטער קענען גע־בען, פון דער צווייטער זייט, רייסען זיך די אידישע אַרבייטער־פיהרער דוקא צו שיקען די געזאַמעלטע געלדער צו די גרויסע גבירים, הגם זיי ווייסען גאַנץ גענוי, אַז די געלדער וואָס „די פּיפּעלס רעליף קאָמיטע" זאַמעלט קומען אַריין אין דערזעלבער קאַסע, און זיינען פּונקט אַזוי זיכער.

אָבער דאָס איז אַנ'אַנדער קאַפּיטעל. דאָ רעדען מיר פון דעם אידישען באַלעבאָס, דעם אידישען אַלרייטניק, און דעם אידי־שען גביר. דיזע דריי גרופּען צוזאַמען מאַכען אויס אַ גרויסען טייל פון אונזער אידישע באַפעלקערונג אין דיזען לאַנד.

4

ניט אַלע אידען האָבען זיך אַרויפגעאַרבייט פון דער אינ־דוסטריע אָדער האַנדעל. ניט אַלע זיינען געוואָרען קאַפּיטאַליס־טען, אָדער האַלב קאַפּיטאַליסטען, און ניט אַלע זיינען געוואָ־רען נאָדעל־אַרבייטער. צווישען די דערמאָנטע גרופּען שטעהט אַנ'אַנדער גרופּע, וועלכע פאַרנעמט אַ געוויסען פּלאַץ אין אונ־זער עפענטליכען לעבען; אַ גרופּע, וועלכע איז פינאַנציעל זעהר גוט געשטעלט, און וועלכע האָט ניט ווייניג צוגעהאָלפען צו פע־דערען דעם רעאַקציאָנערען גייסט וואָס הערשט ביי אונז.

דאָס איז די זאָגענאַנטע אינטעליגענציע.

דער אימיגראַציאָנס־שטראָם האָט פאַרשלעפּט צו די ברעגען פון דיזען לאַנד אַ גרויסען צאָל אינטעליגענטע אידישע יונגע לייט מיט אַן אַנהויב פון בילדונג, און נאָך אַ גרעסערע צאָל מיט אַ שטרעבונג צו בילדונג.

דער אָנהויב פון דער עמיגראַציע פון רוסלאַנד קיין אַמערי־קאַ, פאַלט צוזאַמען מיט דער מאָדערנער השכלה־פּעריאָדע אין רוסלאַנד.

יעדער איינער, וואָס איז נאָר עטוואָס באַקאַנט מיט יענער אויפוואַכונג־פּעריאָדע פון די רוסישע אידען, ווייס, אַז דער עצם

פון יענע עפאכע איז באשטאנען ניט אזוי פיל אין בילדונג, ווי
אין א זוכעניש פון בילדונג. אבער דאס איז געווען א זוכען אין
דער פינסטער. עס איז געווען פונקט ווי ווען מען לאזט אריין
א צאל מענשען אין אן ענגען, פינסטערען צימער מיט די טיר
און פענסטער פארהאקט, נאר מיט קליינע שפארעס, דורך וועל-
כע א שטראל פון דער זון גנב'עט זיך פון צייט צו צייט אריין.
אלע רייסען זיך צו דער ליכטיגער וועלט דורך די שפארעס,
אבער זיי קענען דעם אויסגאנג ניט געפינען. דורך לאנגע מא-
טערניש געלינגט עס איינינגע ווי עס איז זיך ארויסצוכאפען, די
גרעסטע צאל אבער האלט אין איין טאפען, אין איין רייסען זיך
פון איין עק צום אנדערען און קען זיך ניט ארויסרייסען.

פון דער גאנצער השכלה באוועגונג, איז עס געלונגען נאר
א קליינע צאל זיך צו דערשלאגען צו אן אמת'ע בילדונג. די
איבעריגע, די גרויסע מאסע, האט אדער נאר געכאפט אן אנהויב
פון בילדונג, אדער ניט מעהר ווי די פראזען וועגען בילדונג.
דער איינציגער וועג וואס איז פאר זיי געווען אפען איז געווען
די העברעאישע ליטעראטור, און דיזע איז באשטא-
נען מעהרסטענס אדער פון „מאמרים“, פול מיט פראזען, אין
וועלכע דאס „לשון“ איז געווען דער עיקר, אדער פון שלעכט
געשריבענע ראמאנען.

דיזע יונגע לייט זיינען געווען פול מיט פייער, פול מיט
שטרעבען און באגייסטערונג צו טון גרויסע זאכען. די פרייע
לופט וואס זיי האבען דערשמעקט אין דיזען לאנד, איז ביי זיי
געווען טייערער ווי ביי די איינגעבוירענע אמעריקאנער. זיי
האבען בעסער פארשטאנען דעם ווערט פון דיזער פרישער,
פרייער לופט, ווייל זיי האבען איהר פארגליכען מיט דעם שטי-
קעניש און דריקעניש אין דעם לאנד, וואס זיי האבען נאר וואס
פארלאזען. דיזע פרייע לופט האט זיי געקרעפטיגט און צוגעגע-
בען נאך מעהר חשק אויסצופירען די בילדונגס-פלענער, פון
וועלכע זיי האבען אין דער היים אפילו ניט געקענט טראכטען.
איין קלייניגקייט איז געשטאנען אין וועג. ס'איז ניט געווען
קיין ברויט.

מיט 25-30 יאהר צוריק איז געווען אנדערש ווי היינט.
היינט צו טאג, מיט דער גרויסער אידישער באפעלקערונג און

די פּילע אידישע ציימונגען; מיט די אידישע טעאַטערע; מיט די גרויסע אידישע אָרגאַניזאַציעס, לאַדזשעו און אָרדענס; מיט די פאַרשיידענע ריין אידישע באַוועגונגען, איז עס לייכט פאַר אַ אידישען אינטעליגענט, אפילו פון באַשרענקטע בילדונג און מיטעלמעסיגע פעהיגקייט, זיך שנעל צו אַקלימאַטיזירען און צו מאַכען אַ בכבוד'ען לעבען.

אין די ערשטע יאהרען איז די זאַך גאַר ניט געווען אַזוי לייכט. איבעראַל איז געווען אַ תוהו ובוהו. קיין סימן פון אידישע קולטורעלע אַרבייט איז ניט געווען צו געפינען. ווי אמת'ע פּיאָ־נערען האָבען די ערשטע אינטעליגענטען און האַלב אינטעליגענ־טען אַליין געמוזט פריהער צופּאַרטיגען זייער באָדען, אַליין מאַ־כען די אינסטרומענטען, אַליין באַאַקערען דאָס פעלד, אַליין באַשאַפען אַ באַדאַרפנים פאַר די פּראָדוקטען, און אַליין, אויף די אייגענע פּלייצעס, טראָגען זייערע פּראָדוקטען אויף דעם ליטעראַרישען מאַרק, און זעהר אָפט, זיי אַליין געמוזט צוריק אַהיים שלעפּען, מחמת עס האָבען געפעלט די קונים.

מיט אַלע אַמעריקאַנער גליקען, איז עס פאַר דעם סאַרט יונגע לייט געווען פיל שווערער צו מאַכען אַ לעבען, איידער פאַר די אַנדערע. דער איינציגער וועג וואָס איז פאַר זיי גע־ווען אָפען איז געווען דער סוועט שאָפּ, וואוהין זיי זענען געגאַנ־גען מחמת אין ברירה.

לאַנג זיינען זיי אין די סוועט שאָפּ ניט געבליבען. פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, אַז וועלכער זיי האָבען זיך אַלע אַנגעכאַפּט, וועלכע זיי האָבען אייגענטליך באַשאַפען, האָבען זיי זיך שנעל געכאַפּט צוצופּאַרטיגען צו די קאַלערזשעס.

יענע צייטען איז דאָס אין אַמעריקאַ געווען פיל לייכטער ווי היינט.

דאָס פרייע אַמעריקאַ איז אין דיזען פאַל געווען פריי און צולאָזען. ניט נאָר זיינען דאַ ניט געווען קיין רעכטס־באַשרענ־קונגען, ווי אין רוסלאַנד, עס האָבען אויך געפעלט די נויטיגע באַשרענקונגען. די פאָדערונגען פון די קאַלערזשעס בנוגע צו איינטריטס־עקזאַמענס זיינען געווען אַזוי גרינג, אַזוי אונבאַ־דייטענד, אַז די פראַגע פון אַריינטרעטען אין אַן אוניווערזיטעט

איז מייסטענס געווען אַ פראַגע פון אייגנטריטס־געלט, און פון פרנסה אין צייט פון שטודיום.

די געוויסענלאָזע, די שטרעבער, און אַזעלכע האָבען ניט גע־פעלט, האָבען די פראַגע פאַרענטפערט אויף אַ באַוואוסטען, פון לאַנג אויסגעפּרובירטען אופן.

פילע עהרליכע, אינטעליגענטע און אַרבייטזאַמע מיידלאַך, וועלכע האָבען פאַנטאַזירט און גע'חלום'ט פון אַ שענעם, אַנ־גענעמען און אינטעליגענטען פאַמיליען־לעבען, און וועלכע האָ־בען ניט געקענט האָפען דאָס צו דערגרייכען דורך זייערע איי־גענע אַרבייט אין דעם סוועט שאָפּ, האָבען זיך געלאָזט באַ־וועגען אָפּצוגעבען דעם גרעסטען טייל פון זייערע פאַרדינסטען צו אַט דיזע שטרעבער, און זיי געהאָלפען דערגרייכען דעם ציעל.

פילע פון דיזע פעלע האָבען זיך, נאַטירליך, געענדיגט מיט אַ דאָקטאָר דיפּלאָמאַ פאַר דעם שטרעבער, און מיט אַ טראַגעדיע פאַר דער מיידעל. אָבער דאָס געהער ניט צו אונזער טעמאַ. אויך זיינען די שטרעבער ניט געווען אין דער מערהייט.

די גרויסע מערהייט פון דיזע צוקונפטיגע סטודענטען ,האָ־בען געפונען אַן ענטפער צו זייער פּראָבלעמע אין דעם צייטונגס־סטענד. דער צייטונגס־סטענד, קען מען זאָגען, איז געווען אַ גרויסער פאַקטאָר אין דער אַנטוויקלונג פון די אידישע פּראָ־פעסיאָנאַליסטען. פאַר עטליכע הונדערט דאָלאַר, מייסטענס גע־ליהענע פון פריינד, האָט מען געקויפט אַ צייטונגס־סטענד, אָדער אַ צייטונגס־ראַוט, וואָס האָט געפאָדערט נאָר עטליכע שטונדען אַרבייט יעדען פריהמאָרגען, און האָט אַריינגעבראַכט אַן הכנסה פון 10 ביז 15 אָדער גאָר 20 דאָלאַר אַ וואָך, אַ גרויסע סומע פאַר יענער צייט און יענע מענשען.

עס האָט זיך דאַן אָנגעהויבען אַ סדרה פון צופּאַרטיגען צום קאָלעדזש. פון די היימישע אינטעליגענטען איז אָפּגערעדט. זיי איז עס געקומען פון דער היים. עס האָבען זיך אָבער באַלד צו דעם געשעפט געכאַפּט אַנדערע. פילע וואָס האָבען קיינמאָל ניט גע'חלום'ט פון שטודירען, וואָס וואָלטען געמיינט מען מאַכט חוזק פון זיי, ווען מען וואָלט זיי זאָ וואָס פאַרגעשלאָגען אין דער אַלטער היים; פילע וואָס זיינען אפילו ניט באַזעסען די אינטעליגענץ אָדער די פעהיגקייט, האָבען זיך געכאַפּט צום

פארפערט:גען. מאנכע פון זיי האבען אזוי אפגעארבייט יאהרען לאנג, זיך אויסגעקאלופעט די אויגען, און האבען ניט געקענט באמייסטערען דאס ביסעל, וואס האט זיך געפאדערט. די מייס־טע האבען זיך פונדעסטוועגען איספראוועט מיט די 12 אדער 13 אדער 24 „פוינטס“, וואס האט זיך געפאדערט אריינצו־טרעטען אין אן אמעריקאנער קאלעדזש.

צו די קליינע צאל אמת'ע אינטעליגענטען, איז אזוי ארום צוגעקומען א גרויסע צאל אמת'ע עמי הארצים, וועלכע זיינען מיט אמאל, פון העלער הויט, געווארען סטודענטען פון מעדי־צין, דענטיסטרי און אדוואקאטורי. מיט דער צייט האבען זיי אויך באקומען זייערע דיפלאמאס, פארקויפט די צייטונגס־סטענדען און גענומען פראקטיצירען די פראפעסיעס.

מיט דער וואקסענדער אידישער באפעלקערונג, וואס הא־בען זיך גענויטיגט אין דער הילף פון דיזע פראפעסיאנאליסטען, הויפטזעכליך צוליב דעם, ווייל זיי האבען צו זיי געקענט רע־דען אויף דער אייגענער שפראך, און מיט דער הילף פון די אונצעליגע לאנדסלייט פאראיינען, וואס זיינען דא שנעל אויפ־געוואקסען, איז געשאפען געווארען א ברייט פעלד פאר די פרא־פעסיאנאליסטען, און זיי האבען פראספערירט און זיך שנעל ארויפגעארבייט. מען האט געמאכט פיל געלט, געשפעקולירט אין ריעל עסטייט, געליהען געלט אויף מארטגיידזשעס, געקויפט אויטאמאבילס און געשפילט א פינאקעל. אהן פינאקעל געהט עס ניט.

דאס אלעס איז זיך געווען גאנץ גוט. אבער די אמאליגע פרינציפען, דער אלטער ליבעראליזם איז געשטאנען ווי א ביין אין האלדז. דער פינאקעל איז ניט באקומען. דאס לייהען געלט אויף הויכע פראצענטען איז ניט איינגעגאנגען. „דאס קאפיטאל“ פון קארל מארקס האט געדריקט ווי א שווערע משא און האט זיך בשום אופן ניט געקענט אויסגלייכען מיט דעם קאפיטאל פון ריעל עסטייט און הויכע פראצענטען.

די גייסטיגע און געזעלשאפטליכע טעטיגקייט איז דער־ווייל פארשוואונדען, די ארבייטער באוועגונג, אדער די סא־ציאליסטישע באוועגונג האט ניט מעהר אינטערעסירט, און קיין אנדערע גייסטיגע אינטערסען זיינען ניט געווען. געהן אין

שול אָדער אין טעמפּעל האָט מען ניט געקענט, — אויף דעם איז מען דאָך אַז אינטעליגענט, הגם אייניגע, געצעלטע, האָבען אויך דאָס געטאָן. דערווייל זיינען אונטערגעוואַקסען קינדער, און פאַר זיי האָט מען געהאַט נאָך ווייניגער ווי פאַר זיך. יעדער טאָג איז געווען גלייך. שבת ווי זונטאָג, זונטאָג ווי מאָנטאָג, קיין יום־טוב, קיין שבת, קיין גייסטיגע אַטמאָספערע אין הויז. די סיטואַציע איז געווען אַ שווערע. דאָס לעבען איז ניט געווען ניחא.

די רוסיש רעוואָלוציע, וואָס האָט זיך געענדיגט, אָדער ריכטיגער, וואָס האָט זיך אָנגעפאַנגען, אין דעם יאָהר 1905, האָט אַריינגעבראַכט אַ ענדערונג אין דיזע סיטואַציע, און האָט אַרויפגעלעגט איהר שטעמפּעל אויף דעם כאַראַקטער פון אַלע טעטיגקייטען פון דיזער גרופּע, וועלכע האָט מיט זיך מיטגעשלעפּט די אַנדערע גרופּען.

5

אין אַ געוויסען זין איז נאָך צו פריה צו רעדען פון דעם אַמעריקאַנער יודענטום. עס איז אייגענטליך נאָך ניט דאָ אַזא זאַך ווי אַן אַמעריקאַנער יודענטום. עס זיינען נאָך דאָ עלטערע אימיגראַנטען און יינגערע אימיגראַנטען. אימיגראַנטען, וואָס האָבען זיך שוין אַרויפגעאַרבייט, און אימיגראַנטען וואָס האָבען זיך נאָך ניט אַרויפגעאַרבייט; אימיגראַנטען וואָס האָפען נאָך זיך אַרויפצואַרבייטען, און אַזעלכע וואָס האָבען די האָפנונג שוין אויפגעגעבען.

מיט פערציג יאָהר צוריק איז אין דיזען לאַנד אודאי געווען ניט מעהר ווי טויזענד רוסישע אָדער גאַליציאַנער אידען. די ריכטיגע אימיגראַציע פון די רוסישע אידען האָט זיך אָנגעהויבען ערשט אין די אַכציגער יאָהרען פון דעם לעצטען יאָהרהונדערט, און זיי זיינען ניט אַלע געקומען מיט אַמאָל. דער עלטסער אימיגראַנט שטעקט אַזוי אַרום נאָך גאַנץ טיף מיט זיינע וואָרצלען אין דער אַלטער היים.

דאָס אַמעריקאַנער יודענטום איז גיכער אין אַ פּראָצעס פון ווערען. עס מאַכט זיך איצט. יעדער נייער שטראָם פון אימיגראַציע, אויב ער איז נאָר שטאַרק גענוג, מאַכט אַן איינדרוק

אויף דעם כאראקטער פון דעם אמעריקאנער יודענטום, צום שלעכטען אדער צום גוטען. מיר דא באזיצען דיזעלבע מעלות און דיזעלבע חסרונות, דיזעלבע פעהיגקייט און דיזעלבע אונ־פעהיגקייט, וואס זיי דארטען באזיצען.

דער ערשטער דור פון אימיגראנטען, ווייל ער איז געווען דער דור פון די משכילים אפיקורסים, איז געווען א דור פון פארטשריט און פראגרעס. דיזער פארטשריט איז אפגעהאלטען געווארען פון דער וועיטערער אימיגראציע, ווי מיר האבען גע־זעהן, ווייל די אימיגראנטען זיינען געווען פון אנ'אנדער כא־ראקטער. דער היינטיגער צושטאנד פון רעאקציע, די היינטיגע באוועגונגען און טעטיגקייטען פון די אידען אין אמעריקא, איז צום גרויסען טייל באאיינפלוסט פון דער אימיגראציע, וואס איז אנגעקומען אין דער צייט פון דער רעוואלוציע פון 1905, און נאך איהר.

וואס דאס יודענטום זאל דא ווערען, ווענדט זיך אן דעם, וואס דאס יודענטום דארטען איז.

דאס אמעריקאנער לעבען מיט איהרע פרייע אינסטיטוציעס, מיט איהר ברייטען שנים, מיט איהר אונטערנעמונגס־גייסט, מיט איהר רייכטום, מיט איהר פרייגיביגקייט, מיט איהר זארג־לאזיגקייט און אונבאשרענקטע מעגליכקייט, האט נאטירליך אריינגעבראכט אין אונז דא א באוואוסטזיין און א ברייטקייט, וועלכע מיר דארט האבען ענטוועדער ניט פארמאגט, אדער, אויב מיר האבען עס יא פארמאגט, ניט געהאט די מעגליכקייט דאס ארויסצוברייננגען מכוח אל הפועל. אויף אזוי פיל זיינען מיר ווירקליך אנדערש ווי אונזערע ברידער דארט. אבער דיזע שטריכען זיינען ביי אונז לעת עתה נאך ניט קיין צווייטע נא־טור. דיווארצלען פון אונזערע טראדיציעס ליגען נאך דערוויל דארט. איז פילע הינזיכטען אונטערשיידען מיר זיך דאדורך ווייניג פון זיי. מיט פיל יאהרען שפעטער, אפשר יא, דערוויל — נאך ניט.

די לעצטע דערמאנטע אימיגראציע, האט דארום געהאט א גרויסע ווירקונג אויף אונזער גייסטיגען לעבען דא.

אנגעהויבען האט זיך דער פראצעס גאר גוט. עס האבען אנ־געהויבען צו קומען משולחים פון רוסלאנד צו זאמלען געלט

פאר דער רעוואלוציע. דאס איז געווען א גוטער איינפאל פון זיי, און א גוטע זאך פאר אונז. עס האט אויפגעוועקט אונזערע אינטעליגענטען פון זייער לעטארגישען שלאף. ווי ווייט איינער זאל ניט האבען געווען אוועק פון די אלטע אידעאלען, פאר דער רוסישער רעוואלוציע האט ער אין הארצען אימער באהאלטען אווארם ווינקעל. א חוץ דעם איז די זאך גופא געווען באקוועם. ביז דעמאלט איז פון אלע אמאליגע טעטיגקייט און אידעאלען נאר געבליבען דער ניי־יאהר׳ס באל פון די רוסישע (דאס הייסט די אידישע) סאציאל־דעמאקראטען אלס זכר למים. דיזער באל איז געווארען דער זאמעלפונקט פון אלע סאציאליסטישע אל־רייטניקעס, וואו די דאמען האבען מיט זייערע דימענטען און קליידער געקענט באווייזען די העכערע פעהיגקייטען פון זייערע מענער.

מיט דער צייט זיינען די בעלער געווארען אזוי געפאקט, אז דאס האט זיך קוים מעהר איינגעגעבען. די צייט איז געווען ראוי פאר אנ׳אנדער טעטיגקייט פון דעמזעלבען מין.

אונזערע משולחים האבען, זעהר געשיקט, איינגעפיהרט דעם באנקעט אלס מיטעל צו זאמלען געלט. צו א באשטענדיגע אינ־סטיטוציע פאר פארשיידענע אנדערע צוועקען, האט דער באנ־קעט זיך אנטוויקעלט ערשט שפעטער. דער אורשפרונג, ווי די פאטערס פון דעם באנקעט האבען איהם פארשטאנען, איז גע־ווען נאר פאר געלט זאמלען. ווער עס האט ניט געהאט קיין געלט איז לכתחילה ניט געווארען געלאדען צו אזא באנקעט, און ווער עס איז געווען געלאדען און האט ניט געוואלט געבען, האט געוואוסט אז ער דארף זיצען אין דער היים.

דאס איז געווען אנגענעם פארביידע צדדים. איין צד האט געקראגען דאס געלד, און דער צווייטער צד האט געקראגען די געלעגענהייט ווידער אמאל צו קומען אין א ווארימע אטמאס־פערע פון שענע און הויכע אידעאלען און פראזען, און דאביי ניט באדארפט זיך צו קאמפראמיטירען. מען איז ווידער געווא־רען רעוואלוציאנער — פאר פרעמדע רעוואלוציע; מען איז געווארען ליבעראל אהן וועלכע עס איז מאראלע פליכטען. צו זיין אזא רעוואלוציאנער איז אין יענע צייטען געווען ניט גע־פערליך אפילו אין דער דעמאקראטישער אמעריקא.

צווישען דיזע משולחים איז געווען איינער, וואס האט גע־בראכט נייע געדאנקען פאר דיזער אינטעליגענציע, געדאנקען, וועלכע האבען זיי געגעבען דעם ערשטען באוואוסטזיניגען שטוים צו דער רעאקציע.

די געדאנקען זיינען אין אמת'ען ניט געווען ניי, און דער טרעגער פון דיזע געדאנקען האט זיכער ניט געמיינט צו ברענ־גען די רעזולטאטען, וועלכע ער האט ווירקליך געבראכט. פאר אונזער אינטעליגענץ אבער זיינען זיי געווען שפאגעל ניי און — העכסט ווילקאמען.

איך רייד דא וועגען דר. זשיטלאווסקי.

דר. זשיטלאווסקי איז געקומען אהער זאמלען געלט פאר דער פארטיי סאציאליסטען רעוואלוציאנערען. אבער אזוי ווי קלייבען געלט איז ניט זיין פאך, האט ער זיך גענומען פאר־שפרייטען אידעען.

אנגעהויבען האט דר. זשיטלאווסקי מיט א קריטיק פון דעם מארקסיסטישען געדאנקענגאנג. זיין ערפאלג איז געווען א גוואל־דיגער. איבער נאכט איז ער געווארען בארימט. די אינטעליגענ־ציע האט געהאנגען ארום איהם ווי ביהנען ארום א בינשטאק. זיין רוהם איז געוואקסען פון טאג צו טאג.

וואס איז געווען דער סוף פון דעם אונערהערטען ערפאלג?

זעהר פיל, נאטירליך, דארף מען פארשרייבען אויף דעם חשבון פון דעם זעהר באדייטענדעם רעדנער טאלאנט, און הויכע אינטעליגענץ פון דר. זשיטלאווסקי. אבער דאס איז ניט געווען דער עיקר, ווי די שפעטערע ערפאהרונג האט געלערענט. דער עיקר איז געווען, און דעם סוד האט דר. זשיטלאווסקי שוין אודאי ביז היינט אויסגעפונען, וואס מיט זיין קריטיק האט ער פון זיי אראפגענומען די קייטען פון מארקסיזם. ער האט באפרייט זייער גייסט פון אן עול וואס איז געווען אונערטרעגליך. פון איהם הא־בען זיי זיך דערוואוסט, אז די מאטעריעלע באדינגונגען זיינען ניט דער הויפט פאקטאר אין דער געזעלשאפטליכער אנטוויק־לונג. ער האט זיי דערציילט, אז עס איז די לעבעדיגע, ווירקענ־דע אינטעליגענץ, ניט די טויטע, עקאנאמישע אומשטענדען, וואס שפילט דעם ערשטען פידעל אין דעם מענשליכען צו־זאמענלעבען.

א שטיין איז אראפ פון הארץ!

ווי דער בורזשוא איז מאליער'ס קאמעדיע, וואס האט זיך דערוואוסט, אז ער האט דאס גאנצע לעבען גערעדט פראזא, האבען זיי זיך דערוואוסט וואסער גרויסע ראלע זיי שפילען אין לעבען.

די אינטעליגענציע, האבען זיי זיך געטראכט — דאס זיינען דאך מיר!

א שאד, וואס זיי האבען דאס ניט פריער געוואוסט, דער פינאקעל וואלט גאר געהאט אנ'אנדער טעם.

ניט לאנג האט געדויערט די גדולה פון אונזער פריינד זשיטלאווסקי. אזוי שנעל ווי זיי האבען אויסגעפונען, אז די אינטעליגענץ, וועלכע ער מיינט, איז ניט די אינטעליגענץ וואס זיי מיינען, האבען זיי זיך פון איהם אפגעווענדעט. אבער די ארבייט איז געווען געטאן. ניט וועלענדיג און ניט וויסענדיג, האט ער אראפגעקייקעלט דעם גרויסען שטיין, וואס האט גע־לאסטעט אויף זייער געוויסען.

דערווייל האט די רעוואלוציע זיך געענדיגט מיט א גרויסע ענטוישונג פאר אלעמען. די טעטיגקייט אין רוסלאנד האט זיך איינגעשטעלט. דעם פלאץ פון די פריהערדיגע אידעאלען האט פארנומען דער סאניניזם, די אויסגעלאסענהייט אויס פרינציפ.

ביי אידען האט דער סאניניזם ניט געקענט האבען קיין גרויסען אפגאנג. דער טהרת המשפחה געפיהל, איז ניט נאר א רעזולטאט פון מאראלישע קראפט, ער איז אין א גרויסער מאס אויך דער רעזולטאט פון באשרענקטע פיזישע קראפט. צו זיין אויסגעלאסען דארף מען האבען כוח, און דאס פעלט דעם אידען.

די ענטוישונג, וואס דער אויסגאנג פון דער רעוואלוציע האט מיט זיך געבראכט, האט ביי די אידען געפונען איהר אויסדרוק אין אן אלגעמיינעם פעסימיזם, וואס האט אין פילע פעלע גע־טריבען צו זעלבסטמארד.

פילע פון די, וואס האבען ניט געהאט די פייגהייט צו באַ־געהן זעלבסטמארד, האבען אויסגעוואנדערט קיין אמעריקא.

דיזע נייע עמיגראציע איז ניט מער געווען דאס רוי־מאַ־טעריאל פאר פארטשריטליכע באוועגונגען, ווי עס איז געווען די ערשטע אידישע אימיגראציע. די נייע אימיגראציע איז געווען,

פונקט פארקערט, פון א סארט וואס האט שוין געהאט דורכגע־מאכט אלערליי באוועגונגען; וואס איז שוין געווען אין פייער און האט זיך אפגעבריט; וואס איז געווען מיד און מאט, ענ־טוישט און נידערגעשלאגען; וואס איז געווען זאט, איבער זאט מיט רעוואלוציע; וואס איז געווען גיכער פארטיג, אויף וויפיל עס איז נאך געבליבען כוחות, צו געהן ריקווערטס.

די אידען פארפאלגונגען אין רוסלאנד זייט דעם יאהר 1905 האט, פון דער אנדערער זייט, אהער געטריבען א שטראם פון אלערליי אנדערע אידען, וואס זיינען אין דער היים געווען טעטיג אין נאציאנאלע באוועגונגען.

צו די צוויי גרופען זיינען שנעל צוגעשטאנען די פריהער כאראקטעריזירטע, ענטוישטע און פילאנטראפיזירענדע אלרייט־ניקעס, און די פון מארקסיסטישען עול נאר וואס באפרייט גע־ווארענע אינטעליגענטען. דער נאציאנאלער באדען האט זיי אלע פאראייניגט. עס איז באשאפען געווארען די מעגליכקייט פאר א גרויסע אידיש נאציאנאלע באוועגונג.

די באוועגונג האט ניט געלאזט ווארטען אויף זיך לאנג.

נאך פארשיידענע פראבעס אין טעריטאריאליזם, סיימיזם און ציוניזם, וואס זיינען דא געמאכט געווארען זייט דעם יאהר 1905, האט די באוועגונג זיך ענדליך קריסטאליזירט אין איין ציוניסטישע באוועגונג מיט דריי פארשיידענע געשטאלטען. א נייער מין דריי־אייניגקייט, א אידישע דריי־אייניגקייט.

מיר האבען די אלגעמיינע ציוניסטען, די מזרחי ציוניסטען און די פועלי ציון.

דער ערשטער סארט באשטייט הויפטזעכליך ,און ווערט גע־פירט פון דעם אמעריקאנער ,ד. ה. פון דעם אמעריקאניזירטען, פילאנטראפיזירענדען טעמפעל יודענטום, וואס האט זיך שוין ארויפגעארבייט, וואס פילט זיך דא גאנץ באקוועם, וואס פאנ־טאזירט וועגען ציון ניט פאר זיך, נאר פאר זיינע אומגליקליכע גלויבענסגענאסען אויף יענער זייט ים.

דער צווייטער סארט באשטייט פון די ארטאדאקסישע אי־דען, וועלכע האבען מורא אלס ציוניסטען צו דערמאנען דאס ווארט „גאולה", ווייל די גאולה מוז קומען דורך משיח'ן, וועל־כע, האבען אבער אין דער ציוניסטישער באוועגונג געפונען

דאָס בעסטע מיטעל צו האַלטען דאָס אָרטאָדאָקסישע יודענטום אַלס אַ אָרגאַניזירטע, קאָנסערוואַטיווע מאַכט.

דער דריטער סאָרט באַשטייט פון די אורשפּרינגליכע קליי־נע צאָל פּועלי ציון, צו וועלכע עס זיינען צוגעקומען די אַלע געוועזענע, ענטוישטע רעוואָלוציאָנערען פון יענער זייט ים, און פון יענער זייט רעוואָלוציע, און די נאַר וואָס דערמאָנטע, פון סאָציאַליזם באַפרייטע, האַלב ליבעראַליזירנדע אינטעליגענץ, וואָס קען ניט געהן אין שול אָדער אין טעמפּעל. וואָס האָט ניט דאָס האַרץ צו געבען צדקה, און וואָס מוז האָבען גייסטיגע שמעק־טאַבּעקען פון צייט צו צייט צו דערכאַפּען דאָס פאַר'חלש'טע האַרץ, אַלע צוזאַמען שטעלען פאַר איין גרויסע, רעאַקציאָנערע באַוועגונג.

אַט דיזע באַוועגונג איז דאָס כאַראַקטעריסטישע פון דעם היינטיגען יודענטום אין אַמעריקאַ.

דאָס מיינט ניט צו זאָגען, אַז די אַלע, אַן אויסנאָם, זיינען רעאַקציאָנערען. לחלוטין נים. עס זיינען דאָ פילע אמת'ע פּאַרט־געשריטענע מענשען. ביי די פּועלי ציון איבערהויפּט זיינען דאָ אַ היבשע צאָל, אַנגעזעהענע, פעהיגע, אינטעליגענטע און וויכ־טיגע פּערזענליכקייטען. אָבער דאָס ענדערט ניט די זאַך. ער־שטענס זיינען זיי אין אַזאַ קליינע, פאַרשווינדענע מינדהייט לגבי די גרויסע באַוועגונג, אַז זיי קענען קוים מאַכען וועלכען עס איז איינדרוק. צווייטענס, באַווייזט דאָס נאַר, אַז אונטער געוויסע אומשטענדען קענען אויך פּראָגרעסיווע מענשען זיך באַטייליגען אין רעאַקציאָנערע באַוועגונגען. דער עיקר איז, אַז די גאַנצע טעטיגקייט, דער הויפּט כאַראַקטער איהרער איז רע־אַקציאָנער.

וואָרים יעדע נאַציאָנאַלע באַוועגונג איז אין תוך רעאַק־ציאָנער.

דער פונדאַמענט אויף וועלכען די נאַציאָנאַלע באַוועגונג בויט, איז די פאַרגאַנגענהייט, דאָס מיטעל וואָס זי באַנוצט צו דערגרייכען איהר ציעל, איז די אָפּגעזונדערטקייט. דיביידע זאַכען שמעקען מיט רעאַקציע.

פּונקט ווי דער יחיד, ווען ער שליסט זיך איין אין דעם איינענעם איך, מוז ער אָנקומען צו פּעסימיזם און רעאַקציע.

אזוי מוז א פאלק, ווען עס שליסט זיך איין אין זיך, ווערען רעאקציאנער.

אין אנאנדער צייט וואלט אפשר געווען נויטיג דיזע באַ־הויפּטונג צו באגרינדען. היינט צו טאָג מיט די פּאסירונגען אין פּוילען און אוקראינא, איטאליען און יוגא־סלאוויען, און אנדערשוואו, פאר אונזערע אויגען, זיינען די באווייזע איבער־פליסיג.

די צוויי שלאג ווערטער, די גרויסע אידעאלען מיט וועלכע פּרעזידענט ווילסאן האט, מען קען זאגען, עלעקטריזירט די גאנצע וועלט, זיינען געווען: דעמאקראַטיע און זעלבסטבאשטי־מונג פון די נאציאנען. אין דער היץ פון דער מלחמה, ווען אלע נערוועז זיינען געווען אנגעשטרענגט, איז קיינעם ניט איינגע־פאלען צו אנאליזירען די צוויי באגריפען. מען האט עס אנגע־נומען פאר א כלל, אז דעמאקראטיע און נאציאנאלע זעלבסט־באשטימונג געהען האנד אין האנד. ארויסגעציינט האט זיך דער היפוך. די צוויי באגריפען שליסען זיך אוים. נאציאנאלע זעלבסט באשטימונג וויל ניט זיין קיין מחותן מיט דעמאקראטי.

דאס איז אמת ניט נאר ביי א נאציאן ווי די פּוילישע, למשל, וועלכע קעמפּט פאר איהר עקזיסטענץ, נאר אפילו ביי א נאציאן ווי די אמעריקאנישע, וואס איז שטארק, גרויס, רייך און זיכער. פּאלאניזיאציע ווי אמעריקאניזאציע, זיינען אלע מאל באגלייט פון רעאקציאנערע באוועגונגען. די לעצטע האנדלונגען פון די ציוניסטען אין פּאלעסטינא אין דער זאגענאנטער קאנ־סטיטואירענדער פארזאמלונג, די באליידיגונגען וואס די „אי־דיש שפּרעכענדע" לעגיאנערען האבען דארט געהאט אויסצו־שטעהן, זיינען שטארקער פון אלע ארגומענטען, וואס איך וואלט געקענט ברייננגען.

דיזע באהויפּטונג ווערט געמאכט ניט מיט א לייכט הארץ. איך בין זיך גוט באוואוסט אין וואסער ווידער־שפּרוך איך קום מיט מיין אייגענער שטרעבונג, מיט מיינע אייגענע געפילען און געדאנקען בנוגע צו דער לעזונג פון דער אידישער פראגע. אבער איך קען ניט העלפען, איך מוז קומען צו דיזען שלום.

קען איך אויסגלייכען דיזען גדאנק וועגען נאציאנאלע באַ־

ווענונגען מיט מיין אייגענע שטעלונג צו דער לעזונג פון דער אידישער פראגע?

אפשר יא. דערווייל מוז איך זיך אפשטעלען. די ארבייט האט זיך אויסגעצויגען צו לאנג.

ביי אנ׳אנדער געלעגענהייט, וועל איך די פראגע ווידער אויפנעמען. דאן וועלען אויך באטראכט ווערען די אנדערע קרעפטען אין דעם אידישען לעבען; די ליטעראטור, די פרעסע, די ארבייטער באוועגונג און די סאציאליסטישע באוועגונג, וואו עס צייגען זיך די אייגענע רעאקציאנערע סימפטאמען.

די אימיגראציאנס פראבלעמע

איינלייטונג

ווי דער אמעריקאנער באטראכט איר.

די פראגע פון אימיגראציע איז פון פיעלפאכער וויכטיגקייט פאר אונז. אלס איינגעוואנדערטע, אלס אידען, אלס ארבייטער, אלס סאציאליסטען, אלס אמעריקאנער בירגער — פון וועלכער זייט מיר זאלען זי ניט באטראכטען, איז די אימיגראציאנס־פראגע פון אומגעהייערער באדייטונג.

ליידער האבען זיך ביי אונז מיט דיזער פראגע ביז איצט באשעפטיגט נאר צוויי סארטען מענשען: אוואנטוריסטען פון איין זייט און סענטימענטאלע, הגם ערליכע מענשען פון דער אנדער זייט.

די סענטימענטאלע, ווי עס איז נאטירליך, האבען באהאנדעלט די פראגע פון דעם שטאנדפונקט פון דעם אימיגראנט, און די אוואנטוריסטען, ווי עס איז אויך נאטירליך, האבען די גוטע סענטימענטען אויסגענוצט פאר זייערע אייגענע צוועקען, ווי עס איז געווען דער פאל אין די וואהלען פון 1908, אין דעם 9טען קאנגרעס דיסטריקט אין ניו יארק, וואו מארים הילקוויט איז געווען דער קאנדידאט פון דער סאציאליסטישער פארטיי.

דיזער פאקט, צוזאמען מיט דעם פאקט, וואס באלד נאך די וואהלען האט א „גרינער" דאקטאר, וועלכער האט בייגעוואוינט די ערשטע וואהלען אין אמעריקא, מיט אן ערנסטער מינע זיך גע'חקרנ'ט אין דער „צוקונפט" איבער דעם רעזולטאט

---

*) ערשינען אקטאבער 1909 אין דער „נייער וועלט", א דריי מאנאטליכער זשורנאל, ארויסגעגעבען פון דעם מחבר. צוויי נומערן זיינען אין גאנצען ערשינען.

פון די וואהלען אין צוזאמענהאנג מיט דער פראגע פון אימי־גראציע — דיזע פאקטען באווייזען ווי אויבערפלעכליך, ווי איינזייטיג, ווי ניט ערנסט די פראגע ווערט ביי אונז באַהאנדעלט.

דיזע אויבערפלעכליכקייט און איינזייטיגקייט, שעדליך ווי דאָס איז אין זיך אליין, איז עס נאָך טאָפּעלט שעדליך מיט דערמיט, וואָס עס גיט די דערמאָנטע אוואנטוריסטען די מעג־ליכקייט כסדר צו האלטען די אידען אין איין שרעק און אין איין ציטערניש; וואָס עס גיט זיי די מעגליכקייט כסדר צו טרומייטערען וועגען די אידישע „געפאַרען" און וועגען זייער אייגענער וויכטיגקייט אלס אידישע פאַרזאָרגער.

שוין צוליב דעם אליין איז כדאי צו ווייזען די צווייטע זייט פון דעם מעדאל, איז כדאי צו באהאנדלען די פראגע פון דעם שטאנדפונקט פון דעם פאָלק, אין וועמעס טירען די אימי־גראנטען קלאפּען, — פון דעם שטאנדפונקט פון דעם אמעריי־קאנער. עס וועט זיך דאן ארויסצייגען, אז די „געפאַרען" פאר דער אימיגראציע ליגט, ביז אַ גרויסען טייל, אין די מחות פון די זעלבסט געמאכטע מליצי־יושרים.

עס איז אָבער דאָ נאָך אַן אורזאַך:

ווען מען רעדט ביי אונז פון אימיגראציע, ווי שוין געזאָגט, האָט מען נאָר אין זינען דעם אימיגראנט, אייגענטליך דעם אידישען אימיגראנט, און דאָס אויך נאָר פון איין זייט: צי וועט מען אים אריינלאָזען, צי ניט. אז דאָס פאָלק צו וועמען דער אימיגראנט קומט, האָט צו לעזען אַ שווערע און פארפּלאָנ־טערטע פּראָבלעמע; אז דיזע פּראָבלעמע איז אין פיעל הינזיכ־טען שווערער ווי די, וועלכע דער אימיגראנט האָט צו אנטשיידען, דאָס, ווי עס שיינט, פאַלט אונזערע לייט גאָר ניט איין. און דאָך איז עס פאר אונז נויטיג צו וויסען — נויטיג, אפילו פאר דער טובה פון דעם אימיגראנט גופא.

אין דער פאָלגענדער ארבייט נעמט זיך דאדורך דער שרייבער פאָר צו באהאנדלען די פראגע פון אימיגראציע פון פארשיי־דענע זייטען, הויפּטזעכליך אָבער, צו צייגען דעם שטאנדפונקט, אָדער ריכטיגער, די פארשידענע שטאנדפונקטען פון די אמע־ריקאנער.

די מאָראַלישע פראגע

כדי דעם גאנצען ענין צו באהאנדלען מיט א סדר, און כדי בולט ארויסצוברייננגען די הויפּט פּונקטען, איז נויטיג צו ענטפערען אויף דריי פאָלגענדע פראגען:

1) האָט אַמעריקע דאָס רעכט זיך צו באשעפטיגען מיט איר אימיגראַציע? מיט אַנדערע ווערטער: איז די אימיגראַציע קיין אַמעריקא אַזאַ זאַך, מיט וועלכער דאָס אמעריקאנער פאָלק, אָדער די רעגירונג, האָט א רעכט זיך צו באשעפטיגען, רעגולירען אָדער באשרענקען; אָדער דאַרף אַמעריקא פארלעגען די הענט, לאָזען געהן ווי עס געהט, און זאָל קומען ווער עס וויל?

2) וואָסער שטעלונג האָט אַמעריקא אָנגענומען ביז היינט?

3) אויף וויפיעל קאָן מען פון דער ביז־איצטיגער שטעלונג שליסען אויף ווייטער?

די ערשטע פון די דריי פראגען איז, נאטירליך, די וויכטיגסטע. דער ענטפער אויף די איבריגע פראגען הענגט זעהר פיעל אָב פון דעם, ווי די ערשטע פראגע ווערט פארענטפערט.

די זעהר „ליבעראַלע" מענשען, די מענשען מיט גרויסע פראזען און קליינע געדאנקען, ווען ווען אויף דער ערשטער פראגע שנעל ענטפערען: ניין! יעדעם לאנד, וועלען די מענשען זאָגען, דאַרף זיין פריי פאר אַלע מענשען; קיין לאנד האָט ניט דאָס רעכט צו פארשליסען איהרע טירען פאר קיינעם.

דאָס קלינגט זעהר שעהן.

פרעגען מיר דיזע מענשען: דאַרף אַמעריקא אריינלאָזען אימיגראנטען מיט אנשטעקענדע קראנקהייטען? מיר ווייסען אַז אין צייט פון א מגפה פירען די לענדער איין קאראנטין, און דאָס דענקט מען, איז ניט נאָר דאָס רעכט, נאָר די פליכט פון א לאנד, צו באשיצען אירע בירגער פון געפערליכע קראנקהייטען.

דאָ האָבען מיר א פאַל, וואו אַלע מענשען גיבען צו דאָס רעכט פון א לאנד צו רעגולירען, אָדער צו באשרענקען דאָס איינוואנדערען. ניט עס נאָך אַנדערע אַזעלכע פעלע?

די פראגע װעלען מיר צום בעסטען קאנען ענטפערען מיט א היפאטעטישער פראגע: לאמיר זיך פארשטעלען די ציוניסטישע, אדער זאגאר די טעריטאריאליסטישע אידעאלען זענען שוין מקוים געװארען; לאמיר זיך פארשטעלען די אידען אין זייער אייגען לאנד, „איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו"; לאמיר זיך װייטער פארשטעלען, אז די אידישע באפעלקערונג אין דעם אייגענעם לאנד צעהלט 8—9 מיליאן נפשות, װי די באפעלקערונג פון די אמעריקאנער איז געװען אין דעם אנפאנג פון דעם 19טען יארהונדערט; אז דאס אידישע לאנד פארמאגט א שטח װאס קאן אין זיך לייכט ארייננעמען 150 מיליאן מענשען, און אז אין דיזען אידישען לאנד גיסט זיך א שטראם פון מיליאנען אימיגראנטען, ניט אידען. װי װאלט זיך דאס אידישע פאלק פארהאלטען צו אזא אימיגראציע?

דאס אידישע פאלק איז דא אנגענומען געװארען אלס משל צוליב דער אידישער רעליגיע. די רעליגיע שפילט אזא גרויסע ראלע אין דעם אידישען לעבען, זי איז אזוי װייט פון די אנדערע רעליגיעס, אז עס איז גענוג נאר צו שטעלען די פראגע, מען זאל לייכט איינזעהן, אז א פיעל־מיליאנענדיגע אימיגראציע פון ניט אידען אין דעם אידישען לאנד, אן אי־מיגראציע פון קריסטען, װאס װאלט אין א פארהעלטניסמעסיג קורצע צייט צען מאל געקאנט אריבעריאגען די אידישע באַ־פעלקערונג, װאלט פאראורזאכט גרויסע קאפ־דרעהעניש די אי־דישע שטאאטסמענער און געלערטע; אז דיזע שטאאטסמע־נער װאלטען געװיס געזוכט מיטלען אזא אימיגראציע אויף װעל־כען עס איז אופן אומשעדליך צו מאכען, צוליב „קיום האומה.

די נאציאנאליסטען, אלע נאציאנאליסטען, בויען טעארע־טישע געביידעם אויף דער נאציאנאלער קולטור, נאציאנאלע אייגענשאפטען, נאציאנאלע אייגענטימליכקייטען, נאציאנאלע װערטען, נאציאנאלע אינדוסטריע א. א. װ., און א. װ. אויב דיזע טעאריעס זענען אמת — און אין פיעל הינזיכטען זענען זיי אמת — איז דאך אויך אמת, אז דיזע קולטור, אייגענטימ־ליכקייט, װערטען א. א. װ. מוזען װערען באשיצט, אנטװיקעלט און פארבעסערט אין זייער אייגענעם גייסט; און קיין פאר־נינפטיגער מענש װעט ניט אפלייקענען, אז אן אומאויפהערלי־

בער צופלוס פון מיליאָנען מענשען, מיט אַן אנדער קולטור און אייגענטימליכקייט, מוז ביז אַ הויכען גראד ענדערען די קולטור פון דעם לאנד אין וועלכען זיי קומען.

און דאָס איז אמת אפילו דאן, ווען די איינגעוואנדערטע קומען פון אַ פאָלק מיט אַ העכערער קולטור. אַ הויכע קולטור מיט אמאָל ארויסגעצוואונגען אויף אַ פאָלק, וועלכעס איז אין איר גאַנצער קאָנסטרוקציע ניט צוגעפּאַסטיגט דערצו, קאָן ווירקען גראדע אזוי שעדליך. „דער גערמאנישער סקעפּטיציזם“, זאָגט פּראָפעסאָר ריטשארד מאיאָ־סמיטה, וועלכער באשעפטיגט זיך מיט דיזער פראגע אין זיין בוך „עמיגריישאָן און אימיגריי־שאָן“, „מעג זיין אַ נאטירליכער פּראָדוקט פון גערמאנישען לעבען און סביבה. ער קאָן זאָגאַר זיין דער יסוד פאַר אַ נייער מאָראַל־לערע; אָבער אויב דיזער סקעפּטיציזם ווערט ניט אנטוויקעלט פון אמעריקאנער אידעען אויף דעם נאטירליכען אופן, נאָר ווערט דאָ ארויפגעצוואונגען פון אויבען, מוז ער ווירקען שעדליך אויף דעם אָרגאניזם פון אונזער נאציאָנאלען לעבען“.

דאָס איז געזאָגט, ווען די אימיגראנטען קומען אלע פון איין ראסע, אָדער פון איין פאָלק. דאן, שלעכט ווי דאָס איז, קאָן מען נאָך דעם שאָדען מעסטען און וועגען. פיעל פאַר־פלאָנטערטער אָבער ווערט די פראגע, ווען די אימיגראציע איז אזא, וואָס מאכט אָן אַ דור־הפלגה; ווען די אימיגראציע שטראָמט פון אלע קלימאטען, פון אלע ראסען, פון אלע לענדער, פעלקער, רעליגיאָנען און שפּראכען פון דער וועלט. דאן איז די פראגע כמעט אומלעזבאַר. דאן איז עס שוין ניט נאָר אַ פראגע פון מאָראַל און קולטור, עס ווערט אַ פראגע פון נאציאָנאלער עקזיסטענץ. ווען דאָס לאנד פון אימיגראציע איז געוויסער־מאסען אַ פריי לאנד, מיט העכערע לעבענס־געוואוינהייטען, ווי אמעריקא איז לכל הדעות, דאן ווערט דאָס פּראָבלעם נאָך מער קאָמפּליצירט, דאן ווערט עס אַ פראגע ניט נאָר פון נאציאָנאלער עקזיסטענץ, נאָר פון עקזיסטענץ איבערהויפּט — קולטורעל, פּאָליטיש און עקאָנאָמיש.

אנדערע וועלען זאָגען: אמעריקא האָט קיין אייגענע קול־טור, דאָס אַמעריקאנער פאָלק איז קיין נאציאָן אין דעם

אָנגענומענעם זין פון דעם וואָרט, און די אלע ארגומענטען קאָנען ניט אָנגעווענדעט ווערען אויף אמעריקא.

דאָס וואָלט געווען א גוטער תירוץ, ווען דיזע אנדערע וואָלטען באדארפט ענטשיידען די פראגע וועגען דער אימיגראציע קיין אמעריקא, דעמאָלט וואָלט מען זיך געקאָנט פּלפּול'ען איבער די טעאָרעטישע פראגען. די פראגע דארף אָבער גע־ענטפערט ווערען פון די אמעריקאנער גופא, און זיי, די אמע־ריקאנער, האלטען זעהר פיעל פון זייער קולטור און נאציאָנאלי־טעט. זיי האָבען דאדורך צו פארענטפערען די הארבע שאלה: וואָסער איינדרוק וועלען די נייע־אריבערגעקומענע מאכען אויף זייער קולטור? וועלען זיי זי פארגרעסערען, פארבעסערען, פארטיפען, פארשטארקען און אויפהויבען; אָדער וועלען זיי זי פארקלענערען, פארענגערען, פארפלאכען, אפּשוואכען און ארונטערדריקען? און די הויפּט זאך: ווי וועלען זיי באאייג־פלוסען די פּאָליטישע אינסטיטוציעס אין דיזען לאנד? מען דארף נישט פארגעסען, אז פּאָליטיש איז אמעריקא דאָס פרייסטע לאנד אין דער וועלט, אז עס איז ניט נאָר חאָס פרייסטע לאנד, נאָר אויך דאָס פרייגיביגסטע. אום צו ווערען א בירגער אין דיזען לאנד איז גענוג, נאָכדעם ווי מען איז אָפּגעווען פינף יאָהר אין לאנד, צו ערשיינען פאר א ריכטער, מיט איינעם אָדער צוויי עדות, ענטפערען אויף איניגע לייכטע און אומבאדייטענדע פראגען, און צו באצאָלען ניט מער ווי א פּאָר טאלאר. דיזע אלע מיליאָנען איינוואנדערער קאָנען אלזאָ, אין א גאנץ קורצער צייט, אונטער זעהר לייכטע באדינגונגען, ווערען פול בארעכטיגטע בירגער מיט אלע פּאָ־ליטישע רעכט פון דעם לאנד. און דער אמעריקאנער שטעלט זעהר ערנסט די פראגע: ווי וועלען די מענשען באנוצען די פּאָליטישע רעכט, צו וועלכע זיי זענען ניט ערצויגען געוואָ־רען, אין א לאנד, וואו קיין זאך, אויסער די מעגליכקייט צו מאכען געלד בינדט זיי ניט? ווי וועלען סלאָוואקען, טערקען, גרעקען, ארמעניער, איטאליענער און פּוילישע פּויערים, רוסי־שע מוזשיקעס, גאליציאנער און פּוילישע חסידים, אויסנוצען דאָס רעכט צו שטימען אין א פּאָליטיש פריי לאנד ווי אמע־ריקא?

עס איז קיין פראגע און עס קאָן ניט זיין קיין צווייפעל, אז די לענדער פון וואנען דער נייער אימיגראציאָנס־שטראָם פליסט (איטאליען, עסטרייך־אונגארען, רוסלאנד און פוילען) זענען עקאָנאָמיש ריקשטענדיג. די מענשען דאָרטען זענען ניט געוואוינט צו אזא ארט לעבען ווי די אמעריקאנער. די פראגע איז דאדורך זעהר בארעכטיגט: וואָס איז דער „סטענדארד אָוו לייף" ביי יענע מענשען? פארברויכען זיי פיעל, קאָנען זיי אויסקומען מיט ווייניג, וועלען זיי איבערהויפּט זיין אימשטאנד צו מאכען א לעבען? וועלען זיי ניט דריקען די שכירות פון אונזערע ארבייטער? וואָס פאר א באגריפען האָבען זיי פון קינדער־ערציהונג? א. א. וו. פראגען אָהן א שיער...

מיר זעהען פון דעם אלעם, אז גראָד די נאציאָנאליסטען מוזען צוגעבען די וויכטיגקייט פון דער פּראָבלעמע פאר דעם אמעריקאנער.

קוים איז מען דאָס איינמאָל מודה, קוים גיט מען צו די וויכטיגקייט פון דער פּראָבלעמע, מוז מען שוין געצוואונגענער־ווייז איבערלאָזען דעם לאנד דאָס רעכט צו ענטפערען אויף דער פראגע.

על כל פנים מעג דאָך דאָס אימיגראציאָנס־לאנד האָבען אזויפיעל רעכט וויפיעל דער אימיגראנט האָט. דער עמיגראנט קאָן זיך אויסוועהלען דאָס לאנד וואוהין צו פאָרען; ער קאָן, ווען שוין אין לאנד, באשליסען, אז דאָס לאנד טויג ניט פאר אים און עס ווידער פארלאָזען. וואָרום זאָל דאָס לאנד ניט האָבען דאָס זעלבע רעכט געגענאיבער דעם אימיגראנט?

וועלכע הויפּט מאָטיוען באשטימען מענשען צו פארלאָזען די היימאט און וואנדערען אין א פרעמד, אומבאקאָנט לאנד? די אימיגראציאָנס סטאטיסטיק אין דיזען לאנד, און די פארשידענע אויספאָרשונגען, וואָס די אמעריקאנער רעגירונג האָט געלאָזט מאכען אין אייראָפּעאישע לענדער, האָבען פעסטגעשטעלט די טאטזאך, אז פאר אלעם און הויפּטזעכליך זענען עס עקאָנאָמישע מאָטיוען. די אוממעגליכקייט צו מאכען א לעבען אין דער היים, און די האָפנונג צו פארבעסערען די לאגע דאָ, זענען די הויפּט כוחות וואָס טרייבען מענשען אריבער צו שפּרייזען דעם גרויסען אָקעאן. עס זענען דאָ נאָך

אנדערע אורזאכען, ווי דאָס ניט וועלען דינען אין מיליטער, פּאָליטישע פארפאָלגונג און ענליכע. דיזע לעצטע אורזאכען, מיט דער אויסנאַם פון רוסישע אידען אפשר, און דאָס אויך ניט אלס א כלל, שפּילען א קליינע ראָלע. די הויפּט אורזאכען זענען די עקאָנאָמישע.

די אימיגראַציאָנס סטאטיסטיק אין דיזען לאנד איז א זיכערער טערמאָמעטער פאר די מאטעריעלע צושטענדע פון אייראָפּא און אמעריקא. א שלעכט יאָר אין א געוויסען לאנד פארגרעסערט די אימיגראציע פון יענעם לאַנד. א קריזיס יאָר אין אמעריקא פארקלענערט די אימיגראציע צו אונז. און די לעצטע צוויי יאָר צוליב דעם היגען קריזיס, האָבען מיר זאָ־ גאר דערלעבט א גרויסע צוריק־וואנדערונג. דער אימיגראַנט אלזאָ, וועהלט ניט נאָר דאָס לאנד וואוהין צו פאָרען, נאָר אויך די צייט, ווען צו פאָרען. ווען די צייטען זענען שלעכט אין זיין היים, און דאָ גוט, נעמט ער זיין פּעקעל און זעקעל און קומט צו פאָרען — אן אומגעבעטענער גאסט. ווען מיר האָבען דאָ א קריזיס, בלייבט ער זיצען אין דער היים, אָדער, ווען ער איז שוין דאָ, פאָרט ער צוריק אהיים — אָהן שום פילאָזאָפיען, און אָהן שום פּאָליטיש עקאָנאָמישע טעאָריעס. זיין אינסטינקט, זיין געזונטער מענשען פארשטאנד, און הויפּטזעכליך, זיינע פּערזענליך, עגאאיסטישע אינטערעסען, דיקטירען אים צו האנדלען ווי ער האנדעלט. הייגט ווען דער אימיגראנט האָט אזא אומבאשרענקט רעכט, ווארום זאָל אמעריקא ניט האָבען דאָסזעלבע רעכט? ווען דער אימיגראנט קאָן זאָגען: אמעריקא איז ניט פאר מיר, איך פאָר אהיים, ווארום זאָל אמעריקא ניט קאָנען זאָגען צו א געוויסען אימיגראנט: דו ביזט ניט פאר מיר, פאָר אהיים! ווען דער אימיגראַנט קאָן זאָגען: היי־יאָר איז שלעכט אין אמעריקא, איך בלייב אין דער היים, ווארום זאָל אמעריקא ניט קאָנען זאָגען צו אלע אימיגראנטען: היי־יאָר איז שלעכט, בלייבט אין דער היים!? און פארגעסט ניט, ווען אמעריקא זאָגט דאָס גיט זי באַלד א שיפס־קארטע.

מיר זעהען פון דיזען, אז יעדעס לאנד האָט זעהר וויכ־ טיגע גרינדע זיך צוצוקוקען צו דעם כאַראַקטער פון אירע אימיגראַנטען, אז אין אמעריקא זענען די גרינדע נאָך פיעל

שטארקער. עס זענען אָבער פאראן נאָך אנדערע אורזאכען, ניט ווענינער וויכטיגע, ווי די אויבען דערמאָנטע.

נעמט אוועק דאָס רעכט פון אמעריקא (אויב אזא זאך איז מעגליך) צו רעגולירען איר אימיגראציע, און איר גיט מיט דעם אנדערע לענדער דאָס רעכט איבער אמעריקא.

די אימיגראציע נאָך אמעריקא ווערט געוועהנליך פארטיילט אין צוויי קלאסען: פרייוויליגע אימיגראציע און אונטער־שטיצטע. אין אמת'ן אָבער קאָן אָבער די אימיגראציע איינגע־טיילט ווערען אין פיר גרופען: פרייוויליגע, געצוואונגענע, אונטערשטיצטע און פארנארטע.

פון די ערשטע צוויי גרופען, פון די פרייוויליגע און גע־צוואונגענע איז דאָ ניט פיעל צו רעדען. די פראקטישע אמערי־קאנער האָבען אויסגערעכענט, אז פרייוויליגע אימיגראציע איז א געווינס פאר'ן לאנד. די וואָס פארלאָזען פרייוויליג די היימאט, זענען געוועהנליך ארבייטס־פעהיגע, אמביציעזע און שטרעבענדע מענשען. זיי זענען מייסטענס יונגע מענשען און פאָרען מיט דעם צוועק צו פארבעסערען זייער לאגע. דאָס לאנד קריגט אזוי ארום ארבייטס־פעהיגע מענשען, וועלכע זיינען אויסגעהאָדעוועט געוואָרען אויף דעם חשבון פון אנדערע לענדער.

די געצוואונגענע אימיגראציע, נאָך מיין קלאסיפיקאציע, באשטעהט פון פּאָליטיש פארפאָלגטע, צו דיזער גרופע באלאנגט א גרויסער טייל פון דער אידישער אימיגראציע, ווי אויך די רוסישע רעוואָלוציאָנערען פון דער לעצטער צייט. עס איז אמת, אז די דירעקטע אורזאך פון דער אידישער אימיגראציע פון רוסלאנד און רומעניען איז, גראדע ווי ביי אנדערע, די עקאָנאָ־מישע לאגע, זי אונטערשיידט זיך אָבער מיט דעם וואָס דיזע עקאָנאָמישע צושטענדע זענען אין א הויכען גראד קינסטליך ארויסגערופען דורך פּאָליטישע פארפאָלגונגען און אויסנאמס־געזעצע.

דיזער סאָרט אימיגראציע איז פאר דעם אמעריקאנער ניט גאנץ ווינשענסווערט, זי ווערט ארויסגערופען דורך דער האנד־לונג פון אנדערע לענדער, וואו ער האָט קיין דעה צו זאָגען, די טראדיציעס פון זיין פריי לאנד זענען אָבער אזוי שטארק, אז

זיי מאכען איהם אָפט שטאָלץ אויף דיזער אימיגראציע. עס איז אמת, ער פארלירט אמאָל דעם געדולד און פּראָטעסטירט, אָבער מען קאָן זיין זיכער, עס וועט נאָך נעמען צענדליגע יאָהרען איידער דער אמעריקאנער וועט זיך נעמען צו פארשליסען זיינע טירען פאר פּאָליטישע פארפאָלגטע. *)

גאַנץ אנדערש שטעהט עס מיט דער אונטערשטיצטער אי־מיגראַציע. אזא אימיגראַציע איז אין די מערסטע פעלע א פאר־לוסט פאר דעם לאַנד. און מיט וואָס צו שטאָלצירען איז אויך ניטאָ.

עס ליגט אין דער נאַטור פון דער אונטערשטיצטער אי־מיגראַציע צו באַשטעהן פון די אומפעהיגסטע מענשען. די בעלי

---

*) אַזאַ פּראָטעסט האָט מיט עטליכע יאָר צוריק (אין 1901, שיינט מיר) דער פארשטאָרבענער דזשאָהן העי, דער האמאָלסדיגער אויסלענדישער מיניסטער אין מאַק'קינלי'ס קאַבינעט, געשיקט צו דער רומענישער רעגירונג, אויפמאָדערענדיג זי אויפצוהערען פארפאָל־גען די אידען, ווייל דיזע פארפאָלגונג פאַראורזאַכט אַן אומגעווינשטע אימיגראַציע קיין אַמעריקאַ. די אידען פון איבעראַל, און ספּעציעל אין אַמעריקאַ, האָבען דיזע נאָטע דאַן אויפגענאָמען אַלס אַ גרויסע טאַט, און האָבען דזשאָהן העי באַטראַכט אַלס גרויסען מליץ יושר. עס איז געגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ל. מילער, צו יענער צייט רעדאַק־טאָר פון „פאָרווערטס", האָט נאָך דעם קישענאָווער פּאָגראָם צירקולירט אַ פּעטיציע, וועלכע צענדליגע טויזענטער אידען האָבען געצייכענט, בעטענדיג די אַמעריקאַנער רעגירונג, זי זאָל פּראָטעסטירען געגען די פּאָגראָמען אין רוסלאַנד, ווייל די פּאָגראָמען פאַראורזאַכען אַן אומגעווינשטע אימיגראַציע. דער שרייבער פון דיזען האָט דאַן אויפמערקזאַם געמאַכט אין דער „פרייע אַרבייטער שטימע" אויף די רעזולטאַטען, וואָס קענען אַרויסקומען פאַר דער ווייטערדיגער אימי־גראַציע פון אַזאַ צוגעשטענדניס פון די היגע אידען, און די פּעטי־ציע איז ניט געשיקט געוואָרען. דאָס ווערט דאָ דערמאָנט, ערשטענס, אַלס אַ וויכטיגער היסטאָרישער פאַקט; צווייטענס, צו באַווייזען דאָס אויבענגעזאָגטע, מיט וואָסער לייכטזיניגקייט, מיט וואָסער הפקרות, קען מען זאָגען, די אימיגראַציאָנס־פראַגע ווערט ביי אונז באַהאַנדעלט.

טובות, אָדער די רעגירונגען, וואָס אונטערשטיצען אימיגראנ־טען, וועלען נאַטירליך העלפען די אָרימסטע, די אומגליק־ליכסטע, די אומבאהאָלפענסטע. וואָס ווייניגער איינער קאָן זיך אליין העלפען, אלץ מער אָנשפּרוך האָט ער אויף דער שטיצע פון די בעלי טובות. עס איז א נאַטירליכער אויסוואַל. וויפיעל אזעלכע אומגליקליכע און אומבאהאָלפענע זאָלען קומען אין דיזען לאנד, ווענדט זיך אן די בעלי טובות, און אן די רעגירונגען פון אנדערע לענדער. שוין אין יאָהר 1854 האָט די רעגירונג פון די פאראייניגטע שטאַטען זיך באַקלאָגט פאר דער שווייצארישער רעגירונג אויף די פיעל טרעמפּס און הילפלאָזע מענשען, וואָס די שווייצארישע קאַנטאָנס האָבען געהאָלפען אויסוואנדערען קיין אמעריקא.

די ענגלישע רעגירונג האָט איבערהויפּט א סיסטעמע צו העלפען אויסוואנדערען. זי טוט עס מייסטענס צוליעב קאָלאָ־ניזאַציאָנס צוועקען, אָבער אין פיעל פעלע ווערט דאָס אויך געטאָן כדי פּטור צו ווערען פון וואַגאבונדען און שנאָרערס. פון דעם יאָר 1857 ביז דעם יאָר 1886 האָט די ענגלישע רעגירונג אויסגעגעבען אויף דיזען צוועק איבער דריי פערטעל מיליאָן דאלאר און האָט אונטערשטיצט איבער פערציג טוי־זענד אויסוואנדערער.

נאָך ערגער שטעהט עס מיט פארברעכער. עס איז זעלבסט־פארשטענדליך שווער אויסצוגעפינען די פאַקטען וואָס באווייזען וויפיעל פארברעכער די פארשידענע רעגירונגען האָבען געהאָל־פען אויסוואנדערען קיין אמעריקא. אייניגע אזעלכע פאַקטען זענען דאָך ענטדעקט געוואָרען.

„לויט די עדות פון א געוויסען מר. וואָלף צו דער פאָרד אונטערזוכונג קאָמיסיע, עקזיסטירט אין מינכען א חברה צו העלפען פריינגעלאָזענע פארברעכער. און לויט דעם באריכט פון דיזער חברה האָט זי, צוזאמען מיט אייניגע בראַנשען אין די יאָרען 1883—1884 געהאָלפען 62 אזעלכע לייט אויסוואנ־דערען“. אין באָסטאָן האָט מען געפונען צוויי געוועזענע ארעסטאַנטען, וועלכע די ענגלישע רעגירונג האָט געהאָלפען צו עמיגרירען“.

די עטליכע פאַקטען, אין זיך אליין, באווייזען נאַטיר־

ליך גאָרניט געגען אימיגראַציע. זיי זענען אָבער געגוג, ווען מען רעדט פון א מאָראַלישען רעכט צו קאָנטראָלירען די אימיגראַציע, צו באווייזען, אז ווען מען וויל אָבזאָגען א לאַנד דאָס רעכט אויפצופאַסען אויף איר איינוואַנדערונג, גיט מען דערמיט אַלע אנדערע לענדער די מעגליכקייט אויסצונוצען דאָס באַטרעפענדע לאַנד צו זייערע אייגענע צוועקען. און פּראָפעסאָר מאַיאָ סמיטה, פון וועמעס בוך מיר ציטירען דיזע פאַקטען, באַמערקט מיט רעכט: „ווען מען באַרעכענט ווי לייכט עס איז פאַר דער פּאָליציי צו געבען א וואונק צו צווייפעלהאַפטע פּערזאָנען, זיי זאָלען זיך באַצייטענס אָבטראָגען, טיילמאָל זיי זאָגאַר העלפען מיט א שיפסקאַרטע, און אויף אזא אופן לויז צו ווערען פון פאַרברעכער, מוז מען זיך וואונדערען וואָס דאָס ווערט ניט אָפטער פּראַקטיצירט".

דיזע אַלע זאַכען, וויכטיג ווי זיי זענען אין זיך אליין, האָבען אָבער קיין באַטרעף אין פאַרגלייך מיט דער פערטער גרופּע פון אימיגרנטען: די פאַרנאַרטע. דיזע לעצטע גרופּע איז אייגענטליך די, וואָס מאַכט אָן די הויפּט שוועריגקייט, וואָס רופט אַרויס דעם גרעסטען ווידערשטאַנד, וואָס האָט פאַראורזאַכט די גאַנצע אימיגראַציאָנס-געזעצגעבונג. און דאָס ברענגט אונז צו דער עקאָנאָמישער פראַגע.

די עקאָנאָמישע פראַגע

דאָס וואָרט „עקאָנאָמישע פראַגע" ווערט דאָ געברויכט אין א באַשרענקטען זין. צו ריידען פון דער עקאָנאָמישער זייט פון אימיגראַציע, וואָלט מען באַדאַרפט באַרירען פיעל פראַגען, מען וואָלט באַדאַרפט הויפּטזעכליך באַווייזען דעם גרויסען עקאָנאָמישען נוצען וואָס דאָס לאַנד האָט געהאַט דורך דער אימיגראַציע אין אַלגעמיין. מיר האַלטען אָבער איצט ניט ביי דעם קאַפּיטעל. איצט ווילען מיר ריידען פון דעם אוממיטעלבאַרען שאָדען וואָס די אימיגראַציע פאַראורזאַכט, פון די קלאַסען וואָס זענען דירעקט פאַראינטערעסירט אין דער פראַגע און אויך פון דיזען שטאַנדפּונקט טאָר די פראַגע ניט פאַרנאַכלעסיגט ווערען. דיזע זייט ברענגט צום דייטליכסטען אַרויס די

וויכטיגקייט פון דער פּראָבלעמע. זי ווייזט אונז וועלכע שיב־טען עס זענען געגען און וועלכע פאר אימיגראציע. זי גיט אונז דעם שליסעל צו דער לעזונג פון דער פראגע.

און זאָגאר אין אונזער באשרענקטען זין, האָט די פראגע א צווייפאכע באדייטונג: 1) די עקאָנאָמישע ווירקונג פון דער אימיגראציע אויף די אימיגראנטען גופא. און 2) איר ווירקונג אויף די אַלט־איינגעזעסענע. מיט אַנדערע ווערטער: די עקאָנאָמישע רעזולטאטען פאר די ארבייטער, די נאָר וואָס אריבערגעקומענע, ווי די איינגעזעסענע.

אין דעם אַלגעמיינעם קרייז צוג, וואָס איז געמאכט געוואָרען געגען דער סאָציאליסטישער פּארטיי פאר די לעצטע וואלען אין ניו יאָרק, האָט ראָבערט האָנטער אויך ניט טרוקען אָפּגע־שניטען. אויך אים איז מען באפאלען פאר זיין שטעלונג געגען אימיגראציע. עס איז אמת, האָנטער רעדט זעהר פיעל וועגען, אָדער געגען, אימיגראציע. מען מוז אָבער לעזען זיין בוך „פּאָווערטי" (ארימקייט) מען זאָל זיך איבערציייגען, ווי אומעדליך עס זענען די, וואָס זענען אים באפאלען.

אין זיין בוך „פּאָווערטי" האָט האָנטער אויסגעמאָלען א שוידערליך בילד פון אָרימקייט און עלענד, וואָס הערשט אין אונזער געבענשטען לאנד, א בילד וועלכעס איז א באשולדי־גונג אקט געגען דער גאנצער געזעלשאפטליכער אָרדנונג. ווען האָנטער האָט געשריבען זיין בוך איז ער נאָך קיין סאָציאליסט ניט געווען. איך גלויב עס איז געווען די ווירקונג פון זיין אייגען בוך, וואָס האָט אים געטריבען צום סאָציאליזם.

עס קען זיין, ווען האָנטער וואָלט היינט געשריבען זיין בוך, וואָלט דער טאָן פון דעם קאפּיטעל „דער אימיגראנט" געווען אַן אנדערער, די פאקטען וואָלט ער אָבער קוים געקענט ענדערען. און די פאקטען זענען, אז די גרעסטע אָרימקייט ליגט אין די גרויסע שטעט — אין אייניגע גרויסע שטעט; אז דיזע אייניגע גרויסע שטעט זענען מייסטענס באוואוינט פון אימיגראנטען; אז די אימיגראנטען זענען פאָלגליך, די אומ־גליקליכסטע, די מיזעראבעלסטע, די מייסטע געפּלאָגטע און די עלענדסטע פון אלע מענשען; אז דער גרעסטער טייל פון דיזע אומגליקליכע אימיגראנטען ווערען אהער פארנארט.

„דיזע פּרעמדע", שרייבט האַנטער, „קומען ניט אהער ווי נאָר די ערשטע אימיגראַנטען זענען געקומען, בייקומענדיג אַלע שטערונגען און שטאַרק זיי אריבערצוטראָגען צוליב אַ נייער גע־לעגענהייט אין דער נייער וועלט; זיי ווערען אהער פאַרפירט; זיי ווערען אריינגענאַרט מיט אַלע מעגליכע מיטעל און מיט אַלע קונצען, וואָס די אַנאָנסירער קאָנען אויסקלערען. באָלטאָן קינג, שרייבענדיג איבער „דאָס היינטיגע איטאַליען" זאָגט, אַז אין 1896 איז אין איטאַליען געווען איבער טויזענט אַגענטען, און צופיעל פון זיי האָבען ספּעקולירט אויף דער אומ־ וויסענהייט פון די פּויערים, געבענדיג זיי פאַלשע ידיעות וועגען דעם ארבייטס־מאַרק."

אזעלכע אַגענטען זענען דאָ אין יעדען לאַנד, אין יע־ דער שטאָט און שטעטעל. דיזע באצאָלטע אַגענטען געפינען אַ גרויסע שטיצע אין די ניט באצאָלטע אַגענטען פון די אימי־ גראַנטען גופא, דורך די איבערטריבענע גליקען, וואָס זיי שריי־ בען אהיים. מיט דיזע בריף נוצען זיך די אַגענטען אויס, און זייער ארבייט פון פאַרנאַרען די מענשען איז פיעל לייכטער.

די אידישע אימיגראַנטען זענען אין דיזער הינזיכט קיין אויסנאַם. וויפיעל טויזענטער, ניין, צענדליגע טויזענטער זענען אהער געקומען צוליב אזעלכע איבערטריבענע גליקען? וויפיעל וואָלטען צוריקגעפאָרען ווען זיי וואָלטען געהט די מעג־ ליכקייט, ווען זיי וואָלטען געקראָגען שיפסקאַרטען אויף צוריק אזוי לייכט ווי זיי האָבען באקומען אויף אהער? איין נאָט וויים!

עס וואָלט נאַטירליך ניט געווען ריכטיג צוצושרייבען די גאַנצע אָרימקייט נאָר צו דער אימיגראַציע. און אין דעם ליגט אַ שטיק פון האַנטער'ס טעות. די אורזאַכען צו וועלכע די אל־ געמיינע אָרימקייט פון דער מאָדערנער צייט מוז צוגעשריבען ווערען, ליגט פיעל טיפער. די אימיגראַציע גופא איז אַ פאָלגע פון דיזע אורזאַכען. מען קאָן אָבער ניט אָפּלייקענען, דאָס ווען צו די „נאַטירליכע" אורזאַכען, וואָס ברענגען ארוים די מאָדער־ נע אָרימקייט פון דעם פּראָלעטאַריער, קומען צו די „אומנאַ־ טירליכע": די אימיגראַציע, וואָס וואָלט קיינמאָל ניט פאָרגעקו־ מען, ווען מען וואָלט זי ניט פאַרנאַרט, — אז אזא אי־

מיגראציע מוז די אָרימקייט פארשטארקערען און מוז פאר אלעם זיך אָפּרופען אויף די אימיגראנטען גופא.

עס איז די לייכטסטע זאך אין דער וועלט צו ברענגען א רייהע ציפערען און פאקטען צו באווייזען ווי שרעקליך, און ווי שעדליך די אָרימקייט הערשט הויפּטזעכליך צווישען די נייע אריבערגעקומענע. איך וויל אָבער דיזע ארבייט ניט באלעסטי־טיגען מיט טרוקענע ציפערען. און עס איז אפשר ניט נויטווענ־דיג. יעדער וואָס איז באקאנט מיט די צושטענדע אין די אידישע אָדער איטאליענישע קווארטאלען אין שטעט ווי ניו יאָרק, פילאדעלפיא אָדער שיקאגאָ, ווייס דאָס פון פערזענליכע ערפארונג. אזא אביונ׳ישקייט, אזא עלענד ווי עס הערשט אין דעם אידישען קווארטאל אין ניו יאָרק, שיינט מיר, קאָן מען אין דער גאנצער וועלט ניט געפינען, אויסער, אפשר, אין דעם אידישען קווארטאל אין לאָנדאָן, וואו דיזעלבע אורזאכען האָ־בען ארויסגערופען דיזעלבע פאָלגען.

עס איז אמת, א געוויסער טייל פון די אימיגראנטען האָט זיך אויך ארויפגעארבייט. א געוויסער טייל קאָן זיך אלע מאָל ארויפארבייטען. אָבער וואָסער פארגלייך האָט דאָס צו די צענדליגע און הונדערטע טויזענטער, וואָס געהען אויס פון הונ־גער, וואָס צערען צוזעהענדיג, וואָס ליידען פון שווינדזוכט, וואָס וואוינען אין ענגשאפט און אין שמוץ אין די טענעמענט הייזער? וואָלט דיזע אימיגראציע געטאָן ניט מער ווי פאר־אומגליקט די אימיגראנטען — עס וואָלט דאן געוועזען גענוג אורזאך גוטהערציגע מענשען זאָלען זיך שטארק פאראינטע־רעסירען וועגען דער צוועקמעסיגקייט פון אזא אימיגראציע. זיי וואָלטען זיך דאן געפרעגט, און מענשען ווי האָנטער פרעגען טאקע: צי וואָלט ניט געווען גלייכער, צי וואָלט מען די אימי־גראנטען ניט געטאָן מער טובה, ווען מען וואָלט זיי אָפּגעהאל־טען פון אהערקומען? עס איז פעסטגעשטעלט געוואָרען, אז די הויפּט קראפט וואָס טרייבט די אימיגראנטען, איז די היימי־שע אָרימקייט; אז דער הויפּט ארגומענט דורך וועלכען דיזע אומגליקליכע לאָזען זיך פארנארען, איז די האָפנונג דאָ צו פאר־בעסערען זייער לאגע. היינט וואָס פירט מען אויס מיט אן עמיגראציע, וואָס מאכט די אָרימע אָרימער, די אומגליקליכע

אומגליקליכער, די עלענדע עלענדער, די פארוואָגעלטע פאר־וואָגעלטער?

דיזע אימיגראַציע טוט אָבער נאָך מער. זי העלפט נאָך פאַראָרימען די אַלטע איינגעזעסענע. אָרימקייט איז אַן אַנשטעקענדע קראַנקהייט. זי פארשפּרייט זיך. די אהערגעקומענע מוזען לעבען. זיי מוזען ארבייטען. און דער רעזולטאַט איז: א שארפע און ביטערע קאָנקורענציע אויף דעם ארבייטס־מארק, אן אראָפּדריקען פון די שכירות ביז צום לעצטען שטאַפּעל, א פרייער מארק פון סקעבס; דאָס דריקען די לעבענס־געוואוינהייטען, און דאָס ארויסטרייבען די בעסער באַצאָלטע ארבייטער פון די אינדוסטריען. פון דעם קומט, וואָס אין גאַנצע אינדוסטריען ווערען אָפּט געביטען די ארבייטער פון איין נאַציאָנאַליטעט אויף אַנדערע.

„די קאַטאַן טעקסטיל אינדוסטרי אין ניו ענגלאנד איז פריהער געווען באַזעצט פון ריינע אמעריקאַנער. די איירישע האָבען די מייסטע פון זיי פארטריבען; דאַן זענען געקומען די קענעדער פראנצויזען און האָבען פארטריבען די נאָך איבערגעבליבענע. ווען זייערע קינדער האָבען זיך אמעריקאַניזירט און האָבען אָנגעהויבען צו פארלאַנגען א בעסערען לעבען, זענען אָנגעקומען מחנות פּאָרטוגעזער, גרעקען, סיריאַנער, פּאָלאַקען און איטאַליענער, און האָבען געשטערט דאָס העכערען פון דעם געהאַלט. נאָך שפּעטער זענען ארונטערגעקומען די סקאָטש־איירישע פון די אַפּאַלטשיאַן געבערג, און מיט זייערע נידריגע שכירות, לאַנגע שטונדען און קינדער ארבייט, האָבען זיי נאָך מער ארונטערגעזעצט די לעבענס־געוואוינהייט. און גאָר צום סוף, הויבט מען אָן צו אימפּאָרטירען איטאַליענער צו פארנעמען די פּלעצער פון די אַנדערע. צווייגען פון דער קליידער אינדוסטרי אין ניו יאָרק האָבען זיך אָנגעהויבען מיט ענגלישע און סקאָטישע שניידערס; זיי זענען נאָכהער פארכאַפּט געוואָרען פון איירישע און דייטשען, נאכהער פון רוסישע אידען, און איצט האָבען איטאַליענער זיך שטאַרק גענומען צו דעם. אין באָסטאָן האָבען דאָסזעלבע געטאָן די פּאָרטוגעזער, און אין שיקאַגאָ — די פּאָלאַקען, בעהמער און סקאַנדינאַווער. כמעט יעדע גרויסע מאַנופאַקטור אָדער מיינינג אינדוסטריע האָט

דורכגעמאכט דאָסזעלבע: אזוי שנעל ווי א געוויסע נאציאָנאַ־
ליטעט ארבייט זיך ארויף צו א בעסערען לעבען, קומט אן אנ־
דערע, מיט וועניגער באדערפניסע, און פארטרייבט זי פון
פעלד."*) דער אמעריקאנער קאפּיטאליסט איז א גרויסער פּאַ־
טריאָט, אָבער צו דער ארבייט נעמט ער צו דעם, וואָס פאר־
לאנגט קלענערע שכירות.**) פון דעם קומט, וואָס אלע קאַ־
פּיטאליסטען פאָדערען פרייע און אומבאשרענקטע אימיגראַ־
ציע.

אין 1902 איז א רעפּרעזענטאנט פון די סאוטהערען פּאַ־
סיפיק אייזענבאַן ערשינען פאר א סענאט קאָמיטע מיט דעם
צוועק צו אָפּאָנירען די דאמאָלס פאָרגעשלאָגענע באשרענקונג
פון אימיגראציע, און ער האָט ערקלערט, אז זיין אייזענבאַן איז
ניט אימשטאנד צו קריגען א גענוגענדע צאָל ארבייטער. דער
גענעראל קאָמיסיאָנער פון אימיגריישאָן האָט דאן געענטפערט:
„זאָל די באַן צאָלען שכירות צום לעבען און זי וועט באקומען
ארבייטער". די שכירות, וואָס די באַן האָט צו יענער צייט גע־
צאָלט, ווי עס איז באוויזען געוואָרען ביי יענער קאָמיטע, איז
געווען צווישען $1.16 און $1.59 א טאָג. ראָבערט האָנטער באַ־
מערקט צו דעם: „די ארבייטסגעבער, וועלכע געברויכען אלע
נידריגע מיטעל צו קריגען אן איבערפלוס פון ארבייטער, כדי
דורך זיי צו קענען ארונטערדריקען די שכירות ביז צו דער ניד־
ריגסטער מדרגה, דארפען ווערען אריינגערעכענט צווישען די
געפערליכסטע מענשען פון יעדען לאנד".

ביי האָנטער'ן איז דאָס געווען א פראגע פון מאָראל. די
ארבייטסגעבער זענען ביי אים ניט קיין שעהנע מענשען. דער
פּונקט איז אָבער א סך וויכטיגער, אזוי וויכטיג, אז ער וועגט
אריבער אלע אנדערע פראגען צוזאמענגענומען.

די איינוואנדערונגס פראגע, ווי מיר זעהען זי איצט,
איז ניט מער און ניט ווייניגער ווי א נייע פאָרמע פון קלאסענ־

*) פּראָפעסאָר קאממאָנס אין זיין בוך: „ראסען און אימי־
גראנטען אין אַמעריקאַ".

**) פּונקט ווי עס טוען די אידישע קאָלאָניסטען אין פּאַלעס־
טינא. סדנא דערא חד הוא. (אומעטום איין וועלט)

קאַמף, דער אימיגראַנט שפּילענדיג די ראָלע פון דעם פּעשעק אין דעם שפּיל. דער ארבייטסגעבער װען ער שטרעקט אויס זיינע אָרימס אריבער דעם ים, און שיינט ארומצונעמען מיט ליבע די אונטערדריקטע פון אלע לענדער, טוט ער דאָס מיט דער באהאלטענער כונה צו פארגרעסערען דעם צופלוס פון אי־מיגראַנטען, כדי צו פארגרעסערען די מחנה פון ארבייטסלאָזע און אזוי ארום צו שניידען דעם ארבייטסלוין פון זיינע אייגענע לאנדסלייט, װערענד דער ארבייטער קעמפּט מיט אלע מיטעל אָפּצוהאַלטען דעם „ליבעראַלען" און מענשענפריינדליכען קאַ־פּיטאַליסט אין זיין באמיהונג צו שניידען שכירות מיט דער הילף פון דיזעלבע אונטערדריקטע.

די ארבייטס־געבער געפינען נאָך א גרויסע שטיצע אין די שיפס־קאָמפּאַניעס. די שיפס־קאָמפּאַניעס ארבייטען אויף זייער אייגענעם שטייגער, פאר זייערע אייגענע אינטערעסען, אָבער עס קומט אויך אינדירעקט ארויס א טובה פאר די ארבייטס־געבער. מען דאַרף נאַטירליך ניט באװייזען, אז א פארקלענער־טע אימיגראַציע קיין אמעריקא פארקלענערט אויך די פאר־דינסטען פון די קאָמפּאַניעס. א קינד קאָן דאָס פארשטעהן. עס איז פון רעסטװעגען אינטערעסאַנט דאָ צו פארצייכענען די קייבעלגראַם װאָס די אמעריקאַנער צייטונגען האָבען געדרוקט ערשט דעם 13טען אפּריל פון דיזען יאָר. זי לויטעט װי פאָלגט:

> די קונאַרד סטים־שיף קאָמפּאַניע, פּונקט װי די דייטשע שיף ליניעס, האָט שװער געליטען פון דעם, װאָס דער טראַנספּאָרט געשעפט איז געפאַלען דאָס יאָר און װעט ניט זיין אימשטאַנד צו צאָלען דיװידענדען... דער רעפּאָרט פון דער קאָמפּאַניע ער־קלערט, אז דער פינאַנציעלער קריזיס אין אמעריקא האָט פאָל־שטענדיג דעסאָרגאַניזירט דאָס פאָרען קיין אמעריקא. די צאָל פון דריטע קלאַס פּאַסאַזשירען אין 1908 קיין אמעריקא איז געװען ניט מער װי 335,000, װערענד אין 1907 איז די צאָל פון דעמזעלבען קלאַס פּאַסאַזשירען געװען 1,160,000.

פון א פינאַנציעלען קריזיס קאָן זיך די שיף קאָמפּאַניע ניט שיצען. װען עס האַנדעלט זיך אָבער װעגען געזעצגעבונגען, שלאָפט זי ניט. פארלאָזט זיך אויף איר.

מיט עטליכע יאָר צוריק האָט א הויפּט אַגענט פון די

דזשערמאן ללאיד סטים־שיפ קאמפאניע אויסגעשיקט פאלגענ־
דען בריעף צו אירע פיעל אונטעראבטיילונגען אין דעם גאנצען
לאנד:

דער אימיגראציאנס פארשלאג קומט פאר אין קאנגרעס מיטוואך. טעלעגראפירט צו אייער קאנגרעסמאן, אויף אונזערע קאסטען, פראטעסטירענדיג געגען די פארגעשלאגענע אויסשלי־סונג; פארלאנגט דעם פארשלאג נידערצושטימען, ערקלערענ־דיג איהם, אז שטימען פאר דעם פארשלאג, מיינט זיין איינגעני נידערלאגע ביי די נעקסטע וואלען. ה. קלאוסעניוס און קא.*)

דאס וואס די קאנגרעס לייט טוען פאר די שיף קאמ־פאניעס אין אמעריקא, דאס טוען פאר זיי די זשאנדארמען אין דייטשלאנד, די פארשידענע שווינדלערס און אגענטען אין גאנץ אייראפא, ווי מען קאן זעהן פון פארשידענע רעגירונגס רע־פארטען.

די אימפארטאציע פון היינטיגע שקלאפען געהט אלזא צו אויף אן אנדער אופן ווי אמאל. די שווארצע שקלאפען פלעגט מען אהער ברענגען מיט געוואלד, מיט אומערהערטע רציחות, די ווייסע שקלאפען ברענגט מען אהער מיט נייע מעטאדען, אויף דעם ציוויליזירטען אופן: מען פארנארט זיי מיט גוטע רייד, מיט פארשפראכענע גליקען, מיט גוטע האפנונגען. די מע־טאדען זענען אנדערע, די אכזריות דיזעלבע. געגען דער שוואר־צער שקלאפעריי האבען די ארבייטער ענדליך געקעמפט מיט דעם שווערד אין האנט, וואס קאנען זיי טון געגען די נייע מעטאדען?

די „ליבעראלע" מענשען, די וועלכע ליידען ניט דירעקט, קאנען זיך פארגינען צו מאראליזירען און צו געבען עצות. די יוניאנס דארפען זעהן, זאגט מען, די ניי אריבערגעקומענע צו ארגאניזירען. דאס איז א קלוגע עצה, אבער צו דער עצה האבען זיך די ארבייטער געכאפט נאך איידער די מאראל פרעדיגער האבען איינגעוואנדערט. וואס קאן העלפען דאס ארגאניזירען, ווען נאך איידער זיי ברענגען די ניי אריבערגעקומענע צו א געוויסער שטופע, קומט שוין א נייע כוואליע פון אימיגראנטען פון אן אנדער לאנד, מיט אן אנדער שפראך, מיט אנדערע

*) ציטירט ביי ראבערט האנטער, אין זיין בוך „פאווערטי".

זיטען, מיט אנדערע לעבענס-געוואָנהייטען. די ארבייט פון אָר־נאניזירען מוז זיך אָנהויבען פון דאָס ניי. און יעדעס מאָל ווערט די ארבייט שווערער.

„דאָס אָרגאניזירען ארבייטער אין יוניאָנס", זאָגט פּראָ־פעסאָר קאָממאָנס אין דעם שוין דערמאָנטען בוך, „איז געווען אין דיזען לאנד שווערער ווי אין אלע אנדערע פרייע לענדער. ביז יעצט איז עס געווען די לייכטסטע זאך פאר א פארוואלטער, ווען ער האָט מורא געקראָגען אז אגיטאטאָרס זאָלען ניט אָר־גניזירען א יוניאָן, אריינצופירען א נייע ראסע, מיט א נייער שפּראך אין דער פאבריק. אין אמת'ן, כמעט דער איינציגער נייער אויפטו און צייכען פון אָריגינאליטעט וואָס האָט זיך נעצייגט ביי אמעריקאנער ארבייטס-געבער אין דיסציפּלינירען זייערע ארבייטער, איז געווען דאָס אויפשפּילען פון איין ראסע נעגען די אנדערע. זיי זענען געווענליך געווען שוואך אין גע־פיהלבארקייט צו זייערע ארבייטער; זיי זענען געווען לאנגזאם איינצופיהרען מיטלען צו באשיצען דאָס לעבען און געזונט, אָבער זיי זענען געווען שטארק מיט דער וואָפע: „צעטייל און באהערש". די צאָל ראסען פון וועלכע זיי האָבען געצווינגען איז צום שטוינען. די הארד קוילען מיינערס נעמען ארום ניינצעהן שפּראכען און דיאלעקטען. די ארבייטער פון דער קאָלאָראדאָ „פיועל און אייראָן קאָמפּ." באלאנגען צו צוויי און דרייסיג נאציאָנאליטעטען און רעדען אויף זיבען און צוואנציג לשונות".

ביי אונז איז מען געוואוינט צו רעדען פון די ארבייטערס קאָנסערוואטיזם. עס איז אמת, די ארבייטער זענען קאָנסער־וואטיוו, אָבער אין דיזען פאל איז עס ניט זייער קאָנסערוואַ־טיזם וואָס טרייבט זיי צו וועלען באשרענקען די איינוואנדע־רונג. עס איז די מלחמה פאר'ן לעבען, פאר דעם שטיקעל ברויט. און זאָגאר אין דעם האָבען זיי וועניגער גליק פון די ארבייטס־געבער. די קאפּיטאליסטען קאָנען זיך אויסשפּילען אלס די לי־בעראלע. דאָס איז זייער אינטערעס און זייער פּאָליטיק, זיי זאָגען אייגענטליך קיינמאָל ניט, אז זיי זוכען ביליגע ארבייטער. זיי רעדען געווענליך פון דער רייכקייט פון לאנד, פון די אומ־אנטוויקעלטע קוועלען א. א. וו. די ארבייטער קאָנען זיך דיזען לוקסוס ניט פארגינען. ביי זיי האַנדעלט עס זיך וועגען זייער

עקזיסטענץ. זיי טענה'ן צו די קאפּיטאליסטען: איהר זייט פאר פּראָטעקציע ווען עס האנדעלט זיך וועגען אריינפיהרען סחורות אין לאנד, דאן זייט איהר ליבעראל און שרייט געגען „פּאופּער מעיד לייבאָר" (געגען ארבייט וואָס ווערט געמאכט פון שנאָ־רערס), איהר האָט אָבער גאָר ניט דאגעגען ווען מען ברענגט אהער די „פּאופּערס" אליין. איהר באנוצט נאָך אלע מעגליכע מיטעל, די „פּאופּערס" אהער צו פארנארען.

און דעמזעלבען תירוץ זאָגען זיי אויך צו די אינטער־נאציאָנאלע סאָציאליסטען. איהר, זאָגען זיי, האלט אונז פאר דעם פסוק: „ארבייטער פון אלע לענדער פאראייניגט אייך!" אָבער דאָס איז גראדע וואָס מיר טענה'ן צו די ארבייטער פון אלע לענדער. מיר שרייען: „ארבייטער פון אלע לענדער פאראיי־ניגט אייך!" ווארום קומט איהר אהער און העלפט די קאפּיטא־ליסטען אין זייער קאמף געגען אונז? ווארום העלפט איהר זיי ארונטערצודריקען אונזערע שכירות. דער קאפּיטאליזם באַ־שאפט איבעראל א באשטענדיגע מחנה פון ארבייטסלאָזע, אפילו אין די לענדער וואו דער צואוואוקס פון ארבייטס קראפט געהט צו אויף א נאטירליכען אופן — אויך אין די לענדער איז אימער דאָ א פראגע פון אומבאשעפטיגטע, היינט ווי מוז שוין דאָס זיין אין אמעריקא, וואו דער צואוואוקס איז אזוי אומנאטירליך, וואו אין איין יאָר קאָן צוקומען א מיליאָן ארבייטער פון דרויסען?

דער אמעריקאנער ארבייטער זאָגט דאָס אלעס ניט מיט די ווערטער, ווי זיי שטעהען דאָ געשריבען, אָבער דאָס איז דער תמצית פון זיינע טענות. איבריגענס, האָט סעמיועל גאָמ־פּערס אויף א קאָנווענשאָן פון דער אמעריקאן פעדעריישאָן אָוו לייבאָר זיך אויסגעדריקט אין דיזען זינען. און מען מוז צוגעבען אז אין דיזע טענות שטעקט פיעל אמת. אין קיין לאנד ווערען סטרייקס ניט אונטערדריקט אזוי לייכט, אזוי שנעל און אזוי גרינדליך ווי אין דיזען לאנד. מיט עטליכע יאָהר צוריק, ביי דעם האפען סטרייק אין האמבורג, האָבען די שיף קאָמ־פּאניעס געלאָזט ברענגען ענגלישע סקעבס צו צעברעכען דעם סטרייק. דאן האָט די גאנצע וועלט געקאָכט מיט דעם. די ענג־לישע ארבייטער האָבען זיך געשעמט און פארטיידינט; די

דייטשען האָבען פּראָטעסטירט; פּראָפעסאָרען האָבען געשריבען טיפזיניגע באטראכטונגען וועגען דעם פאקט. אין אמעריקא קומט דיזער פּראָצעס פאר טאָג טעגליך און קיינער רעדט ניט א וואָרט. און ווען די ארבייטער, וועלכע ליידען דירעקט פון דעם, פּראָטעסטירען, האלט מען זיי פאר קאָנסערוואטיווע, ענגאָאיסטישע מענשען. עס איז פעסטגעשטעלט געוואָרען מער ווי איין מאָל, דאָס אין אלע אינדוסטריען זענען דירעקט אימ־פּאָרטירט געוואָרען סטרייק ברעכער. דאָס איז אָבער גאָרניט נויטווענדיג. יעדען טאָג קומען אָן טויזענדער קאנדידאטען פאר סטרייק ברעכער. די „פּאדראָני סיסטעמע" ביי די איטאַליע־נער, און די שוויץ סיסטעמע ביי די אידען העלפען שטארק דערצו. זאָגאר די טשאריטים (די אָרגאניזירטע בעלי צדקות) האָבען מער ווי איין מאָל צוגעשטעלט סטרייק ברעכער.

דער טרייד־יוניאָניזם שטעהט הילפלאָז געגענאיבער דיזען מעכטיגען שטראָם. ער קאָן זיך שווער אן עצה געבען מיט די גרויסע כוואליעס אימיגראנטען וואָס קומען אָן טעגליך פון אלע זייטען.

דאָס שיינט מיר איז די ריכטיגע אורזאַך ווארום דער טרייד יוניאָניזם איז פארהעלטניסמעסיג שוואַך אין דיזען לאנד.

אָבער ווען דאָס וואָלט אפילו ניט געווען דער פאל, ווען זאָגאר אלע אימיגראנטען זאָלען באלד צומאָרגענס נאָך זייער אָנקומען אריינטרעטען אין די יוניאָנס, וואָלט די זאך ניט גע־שטאנען פיעל בעסער. די יוניאָן קאָן העכסטענס רעגולירען די שכירות און די ארבייטס צייט, זי קאָן אָבער ניט פארשאפען ארבייט פאר צענדליגע טויזענטער פרישע ארבייטער וואָס קו־מען אָן יעדען מאָנאט אומגעריכט, און א יוניאָן מיט א גרויסער צאָהל ארבייטסלאָזע קאָן זיך לאנג ניט האלטען. עס וואָלט זיך געמוזט אָנפאנגען א קאָנקורענץ קאמף אין דער יוניאָן גופא.

וואָס קאָן דער ארבייטער טון ? ער האָט געגען זיך צוויי מעכטיגע שונאים: די שיף־קאָמפּאניעס און די ארבייטסגע־בער. זיי באנוצען אלע מיטלען די אימיגראנטען אהער צו ברענ־גען. ער שטעהט הילפלאָז דאָ. און אין זיין פארצווייפלונג ווענדט ער זיך צו דער געזעצגעבונג.

אויף וויפיעל דאָס העלפט איהם, ווען מיר שפּעטער זעהן, מיר קאָנען אָבער איהם ניט פאראורטיילען ווען ער זוכט מיטלען זיך צו שיצען מיט דעם געזעץ.

אויף וויפיעל דאָס אלעס איז אמת, אויף וויפיעל די אומשטענדען טרייבען דעם אמעריקאנער ארבייטער צו זיין אָפּאָזיציע געגען איינוואנדערונג, קאָן מען זעהן פון דעם, וואָס ניט נאָר איז דער איינגעבוירענער אמעריקאנער ארבייטער געגען אימיגראציע, נאָר אפילו די אידישע ארבייטער, אָט די זעלבע פארפאָלגטע און געפּלאגטע רוסיש־אידישע ארבייטער וואָס זענען ערשט נעכטען אליין געווען אימיגראנטען, קאָנען דעם דרוק מעהר ניט איבערטראָגען. אומגלויבליך ווי דאָס זעהט אויס צו זיין, איז עס דאָך א פאקט, אז אויך די אידישע ארבייטער זענען אין דער אומגליקליכער לאגע פון צייט צו צייט ארויסצולאָזען א וועה געשריי. אויך זיי מוזען צוגעבען דאָס טראָץ דעם, וואָס זיי זענען אליין אימיגראנטען, קאָנען זיי ניט אויסהאלטען דעם באשטענדיגען דרוק פון די נייע אריבערגעקומענע.

אין 1905, נאָך א פארלוירענעם סטרייק, האָט די דזשענעראל עקזעקוטיוו פון די יונייטעד גארמענט וואָירקערס, אלע אידען, אלע, מיט דער אויסנאַם פון איינעם, רוסישע אידען, אנגענומען פאָלגענדע רעזאָלוציע:

באשלאָסען: די אומערהערטע באוועגונג פון די אָרימסטע פון אייראָפּא נאָך אַמעריקא אין די לעצטע דריי יאָהר האָט אין גאַנצען געענדערט די פריהעריגע סאָציאלע, פּאָליטישע און עקאָנאָמישע זייטען פון דער אימיגראציאָנס פראגע. דער אומגעהייערער צופלוס צו די רייהען פון די קאָנקורירענדע לוין ארבייטער, וואָס באשטעהט מייסטענס פון אומבאשעפטיגטע, אָדער נאָר טיילווייז באשעפטיגטע ארבייטער, פאר זעהר אומזיכערע שכירות, דריקט אַרונטער די לעבענס־געוואוינהייט (סטאנדארד אָף לייף) פון די אַרבייטער מאַסען אין דיזען לאַנד, און גיט ניט קיין האָפנונג, ווען עס איז אויפצוהויבען דיזע גרויסע מאַסע צו אַ העכערער שטופע. דאָס איבערפילען פון דעם אַרבייטסמאַרק איז געוואָרען אַ שטערונג צו פיעל טרייד יוניאָנס, ספּעציעל צו די וועניגער־געלערנטע מלאכות. זעהר וועניג גוטס קאָן אַרויסקומען פאַר דער גרויסער צאָל וואָס דאַרפען

נאך קומען, ווען די פראפארציע פון די אימיגראנטען וועט זיך רק פארגרעסערען; דיזע נייע אימיגראנטען זענען נים אימשטאנד אינטעליגענט צו קעמפפען פאר זייערע רעכט אין דיזער רעפובליק, צו ווערמעס משא זיי לעגען נאך צו זייער פעקעל. דער גורל פון דער מאיאריטעט פון די איינגעוואנדערטע ארבייטער, וואס זענען שוין דא, האט צום בעסטען באוויזען, אז אימיגראציע קען נים לעזען די אלוועלטליכע פראגע פון ארימקייט.

באשלאסען: דאס מיר רופען די אמעריקאנישע טרייד יוניאנס זיך שטארק אנטקעגען צו שטעלען דעם נייעם פלאן די רעגירונג זאל צעשפרייטען די אימיגראנטען, ווארים דאס וואלט געווען דער לייכטסטער מיטעל דירעקט און ביליג צוצושטעלען סטרייקברעכער פאר די ארגאניזירטע קאפיטאליסטען, וועלכע זוכען איצט די פארניכטונג פון די טרייד יוניאנס.

באשלאסען: דאס מיר פארדאמען אלע פארמעס פון אונטערשטיצטער אימיגראציע, סאי דורך די פילאנטראפען אדער דורך אנדערע.

באשלאסען: דאס מיר ווארענען די ארימע פון דער גאנצער וועלט פון צו קומען אהער מיט פאלשער האפנונג. מיר האלטען עס פאר א חוב זיי מודיע צו זיין, אז די עקאנאמישע סיטואציע אין דיזען לאנד ענדערט זיך מיט דערזעלבער שנעלקייט, ווי די מעטאדען פון אינדוסטריע און האנדעל.

באשלאסען: דאס וואס אנבאלאנגט אימיגראציע, פאדערען מיר פון דער רעגירונג פון די פאראייניגטע שטאטען, זי זאל באשיצען די ארבייטער, וואס זענען איצט אין אמעריקא. מיר ווינשען, דער קאנגרעס זאל 1) אדער אין גאנצען אפשטעלען די אימיגראציע פאר א משך פון יאהרען; אדער 2) מאכען אזעלכע באשרענקונגס געזעצען, וועלכע וועלען אויסשליסען די אומוויסענדע; אויך ארויפלעגען אזא קאפ־שטייער, וואס זאל באצאלען אלע קאסטען פון זייער לאנדען, און זאל אויך זיין גענוג צו באצאלען די קאסטען פון צוריקשיקען די וואס וועלען פאלען צו לאסט אין א באשטימטער צייט.

עס איז נים וויכטיג פעסטצושטעלען וויפיעל פון די אידישע אימיגראנטען וואלטען ווירקליך אונטערגעשריבען דיזע

רעזאלוציע, עס איז אויך ניט וויכטיג צי די וואס האבען זי פארפאסט האבען רעכט אדער ניט. עס איז וויכטיג דער פאקט, אז אזא רעזאלוציע האט געקאנט פארפאסט ווערען פון אר־בייטער, פון אימיגראנטען, פון אידישע אימיגראנטען, פון רוסיש־אידישע אימיגראנטען. דאס איז א וועה־געשריי וואס דריקט אינסטינקטיוו אויס א שווערע סיטואציע, וואס שטעלט ארויס בולט די וויכטיגקייט פון דער פראבלעמע. און יעדער איינער וואס איז באקענט מיט דער לאגע פון די אידישע ארביי־טער אין דיזען לאנד, מיט דעם שווערען עקזיסטענץ קאמף וואס די אידישע יוניאנס האבען דורכצומאכען, וועט צוגעבען, אז דיזער געשריי איז בארעכטיגט. אבער דיזע רעזאלוציע בא־ריהרט אויך די צווייטע זייט פון דער פראבלעמע: „דער גורל פון דער מאיאריטעט פון די איינגעוואנדערטע ארבייטער וואס זענען שוין דא האט צום בעסטען באוויזען, אז אימיגראציע קאן ניט לעזען די אלוועלטליכע פראגע פון ארימקייט“, זאגט די רעזאלוציע. מיט אנדערע ווערטער: ניט נאר שטערט די אי־מיגראציע די וואס זענען שוין דא, עס העלפט אויך ניט די אימיגראנטען אליין. האבערט האנטער זאגט דאס זעלבע פאר־קערט: לא די וואס די אימיגראנטען ווערען ניט געהאלפען, וואס זייער ארימקייט דא ווערט ניט געמינדערט, העלפט דאס נאך צו פארארעמען די וואס זענען שוין דא פון פריהער.

דאס אלעס געזאגטע איז ניט די אריגינעלע ארגומענטא־ציע פון דעם שרייבער פון דיזען. עס איז נאר א ווידערהאלונג פון די אמעריקאנער טענות געגען אימיגראציע, מיט דעם אונ־טערשיד: די אמעריקאנער ברענגען דיזע טענות אלס ארגו־מענטען געגען אימיגראציע, דא ווערען די טענות ארויסגעבראכט אום צו באווייזען די וויכטיגקייט פון דער פראבלעמע, אום צו ווייזען, אז די פריינד פון אימיגראציע דארפען זיך ניט מאכען די זאך לייכט. צי אלע טענות זענען גערעכט, צי ניט, די פראגע איז א וויכטיגע, די ארגומענטען זענען שטארקע, און מען מוז ניט דוקא זיין עגאאיסטיש אדער קאנסערוואטיוו זיי פארצובריינגען. מען קאן דאס טון מיט א גאנץ ריינעם געוויסען. אין אמת'ן, די אמעריקאנער געלערנטע און פובליציסטען וואס באשעפטיגען זיך מיט דער פראגע, זענען זעהר געוויסענהאפט

אין דער הינזיכט. עס איז א פארגעניגען צו זעהען מיט וואס פאר אן ערנסט, אומפארטייליכקייט און ליבעראליזם די מענשען באהאנדלען די פראגע.

עס איז דאדורך ניט גענוג זיך צו חקרנ'ען נאר וועגען דעם אימיגראנט, ווי אונזערע גוטע פריינד טוען אפט, און ווי זיי טוען אפט צו געווינען פאפולאריטעט. די ביליגע פאפולאריטעט, אויף דעם חשבון פון אמת, שאדט די, וועמען די פאפור־לאריטעט־זוכער מיינען צו העלפען. מען מוז ניכער זוכען צו פארשטעהן דעם שטאנדפונקט פון דעם פאלק צו וועמען דיזע אימיגראנטען קומען. ווארים דאס פאלק האט ניט נאר די פראבלעמע פאר זיך, עס האט אויך דאס רעכט, און הויפטזעכ־ליך די מאכט, די פראגע צו לעזען אויף דעם אייגענעם אופן.

מיר קומען איצט צו דעם צווייטען פונקט: ווי אין דיזע וויכטיגע פראגע פון אימיגראציע פארענטפערט געווארען ביז היינט?

אויף דיזער פראגע וואלט מען אייגענטליך געקאנט געבען א קורצען ענטפער: פון דעם יאהר 1820 ביז יולי 1908, אין 89 יאהר, זענען אהער געקומען 26,100,937 אימיגראנטען. און טאמער וואלטען די ציפער ניט געווען גענוג, קאן מען דעם ענטפער מאכען נאך שטארקער. די גרעסטע וואנדערונג פון אי־מיגראציע האט זיך אנגעהויבען אין די אכציגער יאהרען פון דעם לעצטען יאהרהונדערט, און ניט קוקענדיג אויף דעם, זע־נען פון דעם יאהר 1881 ביז יולי 1908, אלזא אין די לעצטע 28 יאהר, אנגעקומען 15,995,207 אימיגראנטען. קנאפע 16 מיליאן אימיגראנטען אין 28 יאהר! נאך אזא ביישפיעל פון איינוואנדערונג קאן די מענשליכע היסטאריע ניט אנצייגען.

דיזע 16 מיליאן מענשען זענען ניט אלע געבליבען אין אמעריקא. פיעל פון זיי האבען דאס לאנד ווידער פארלאזען, אבער דאס ענדערט ניט דעם פאקט, אז דיזע אומגעהייערע צאל מענשען איז אין דעם לאנד אריינגעלאזען געווארען אין א פאר־העלטניסמעסיג קורצער צייט.

און דער שטראם האט ניט אויפגעהערט. ער האלט אין איין פליסען.

מיט דעם וואָלט מען אייגענטליך געקענט אָפּ׳פּטר׳ען די פּראגע. אזא ענטפער וואָלט אָבער ניט צופרידענגעשטעלט אַלעמען, ספּעציעל ניט די שרייער פון וועלכע מיר האָבען גע־רעדט אין דעם אָנפאנג פון דיזער אָפּהאנדלונג. דער געשריי איז דאָך אייגענטליך, אז ביז איצט איז אמעריקא געווען אָפען פאר אַלעמען, ווערענד היינט וויל מין פארשפּארען די טירען.

מיר מוזען דאדורך זיך באשעפטיגען, אין קורצען נאטיר־ליך, מיט א ביסעל היסטאָריע.

אין א געוויסען זין קאָן מען זאָגען: די היסטאָריע פון אמעריקא, איז די היסטאָריע פון דער איינוואנדערונג קיין אמע־ריקא. די איינוואנדערונג קיין אמעריקא איז אימער באטראכט געוואָרען אלס א ברכה פאר דעם לאנד. פארשידענע מיטעל זע־נען פון אלע צייטען אָן אָנגעווענדט געוואָרען אהערצוקריגען וואָס מער אימיגראנטען. צו דערזעלבער צייט קאָן מען אָבער ניט זאָגען, אז עס איז קיינמאָל ניט געווען קיין אָפּאָזיציע צו דער איינוואנדערונג, גראד ווי עס איז ניט אמת, אז היינט וויל מען פארמאכען די טירען. עס איז נאטירליך, דאָס מיט דעם אומגעהייערען צוואוקס פון אימיגראציע זאָל אויך וואקסען די אָפּאָזיציע, אָבער אזא אָפּאָזיציע שטייגט ניט אריבער איהר נאטירליכער פּראָפּאָרציע.

באלד אין דעם אָנפאנג פון אונזער היסטאָריע האָבען זיך שוין געהערט וויכטיגע שטימען געגען אימיגראציע. „וואשינג־טאָן האָט געצווייפעלט אין דער ראטזאמקייט פון אימיגראציע, מיט דעם אויסנאם פון געוויסע געלערענטע ארבייטער. ער איז געווען דאגעגען פרעמדע זאָלען פארנעמען שטעלען אין דער פע־דעראלער רעגירונג, מיט אויסנאם פון לאפאיעט“.

אין 1798 יאָהר, אונטער דער פּרעזידענטשאפט פון דזשאָן אדאמס, דעם צווייטען פּרעזידענט פון די פאראייניגטע שטא־טען, איז אָנגענומען געוואָרען א נאטוראליזיישאָן געזעץ, נאָך וועלכען א פרעמדער האָט געמוזט לעבען 14 יאָהר, אָנשטאָט 5 יאָהר, ווי עס איז געווען ביז דאן, אין די פאראייניגטע שטא־טען, איידער ער האָט געקענט ווערען א בירגער. די „אליען און סעדישאָן“ געזעצען זענען געווען נאָך פיעל שטרענגער. נאָך דעם האָט דער פּרעזידענט פון די פאראייניגטע שטאאטען גע־

האט דאָס רעכט צו לאָזען ארעסטירען און ארויסצושיקען פון לאנד יעדען פרעמדען פון אן אומרוהיגען כאראקטער. דיזע געזעצען, אמת, זענען געווען דער רעזולטאט פון אמעריקאנער פּארטיי פּאָליטיק; זיי זענען אָנגענומען געוואָרען מיט דעם צוועק זיך לייכט צו קענען באפרייען פון דער אָפּאָזיציע צו דער נייער רעגירונג. דיזע געזעצען האָבען אויך ארויסגערופען א שטורם פון פּראָטעסט, און האָבען ענדליך געפירט צו דעם אונטערגאנג פון דער פעדעראליסטישער פּארטיי. עס איז כאַראקטעריסטיש, אז דיזער פּארטיי קאמף האָט אָנגענומען די פאָרמע פון געזעצען געגען פרעמדע.

דזשעפערסאָן איז געווען דער ביטערסטער שונא פון דער פעדעראליסטישער פּארטיי, ער איז אָבער געווען איינשטימיג מיט זייער טאקטיק געגען איינגעוואנדערטע. אין זיינע „נאָטען איבער ווירדזשיניא“ שרייבט ער: „ווי לאנג מיר האָבען לאנד צו באארבייטען, לאָמיר קיין מאָל ניט ווינשען צו זעהן אונזערע בירגער באשעפטיגט ביי א ווערקשטאָט, אָדער דרעהענדיג א פּראסעליצע.... זאָל אונזער ווערקשטאט זיין אייראָפּא. עס איז בעסער צו פירען לעבענסמיטעל און מאטעריאלען צו זיי, איידער מיר זאָלען זיי ברענגען צו די לעבענסמיטעל און מאטעריאלען, און מיט זיי צוזאמען, זייערע מאנירען און פּרינציפּען.....“

די הארטפאָרדער קאָנווענשאָן אין 1812 האָט ערקלערט: „די באפעלקערונג פון דיזע שטאטען איז פאָלשטענדיג גענינענד צו מאכען פון דיזער נאציאָן, אין פארלויף פון דער צייט, גענוג גרויס און מעכטיג“.

זעהר אינטערעסאנט איז דער רעפּאָרט פון די פערוואלטער פון „די חברה צו פארהיטען אָרימקייט אין דער שטאָט ניו יאָרק“. פון דעם קאָן מען זעהן, אז שוין אין 1819 יאָהר האָט זיך געהערט דיזעלבע קלאגען, כמעט מיט דיזעלבע ווערטער, וואָס היינט:

דאָס איז וואָס דער רעפּאָרט שרייבט:

ערשטענס, מכח די עמיגראַנטען פון פרעמדע לענדער, זע־נען די פארוואלטער געצוואונגען צו רעדען פון זיי מיט דער שפּראך פון ערשטוינען און שרעק. פון דיזער זייט סטראשעט אונז די אָרימקייט מיט איבערוועלטיגענדע פאָלגען. דורך פאר־

שידענע אורזאַכען איז די שטאָט ניו יאָרק פאר׳משפט צו זיין
דער אָפּלאָגס־אָרט פאר א גרוסען טייל פון דער איראָפּעאישער
באַפעלקערונג, וועלכע קומט אָן יעדען טאָג און מחנות זיך דאָ
צו באַזעצען.... די איצטיגע לאַגע אין איראָפּאַ העלפט אויף
טויזענטער וועגען צוצושטעלען אַן אומאויפהערליכע אימיגראַ־
ציע נאָך די פאראייניגטע שטאַטען. אַ נומער אומצעהליגע באַפעל־
קערונג אויף דער אַנדערער זייט ים איז אָהן אַרבייט.... דיזעס
לאַנד איז דער זאמלונגס־אָרט פון אַ גרויסער צאָל פון די נויט־
באַדירפטיגע און אָרימזעליגע באַשעפעניש. טויזענטער לעגען
כסדר אָפּ זייער לעצטע האָפנונג אויף דער רעטונג, וואָס באַט
זיך זיי דאָ אָן, אויסגעפילט מיט חלומות פון רייכטום און
לוקסוס.... כאַפּען זיי זיך אָן אָן דער ערשטער געלעגענהייט
אַריבערצופאָרען דעם ים און זיך צו באַזעצען אויף אונזערע
ברעגעס.... וואָס איז געווען דער ציל פון דיזען אומגעהייערען
צוואוואקס צו אונזער באַפעלקערונג, און וואו איז עס איצט?
פיעל פון די פרעמדע האָבען אפשר געפונען באַשעפטיגונג;
אייניגע האָבען זיך אודאי אַוועקגעלאָזט טיפער אין דעם לאַנד,
אָבער טויזענטער זענען געבליבען צווישען אונז. מען געפינט
זיי אָפט פארלאָזען אין די גאַסען; זיי האַקען אָפּ אונזערע
טירען זוכענדיג אַרבייט; מען געפינט זיי אין אונזערע אָרים־
הייזער און אין אונזערע שפיטעלער; מען געפינט זיי ביי
דעם טיש פון אונזערע קרימינאל געריכטען, אין אונזערע
שטראָף־הייזער, אין אונזערע תפיסות. און מיר באַדויערען
צו מוזען זאָגען, אז זיי ווערען צו אָפט געפירט פון אָרימקייט,
פארדאָרבענהייט און געוואוינהייט צו פאָרמירען א געשלאָסענע
מחנה פון פּלינדער און רויב, מאַכענדיג אונזער שטאָט מסוגל
צו דער פאַרמערונג פון פאַרברעכען, און אונזערע תפיסות
מער געפּאַקט מיט פארברעכער און פאראורטיילטע....*)

און נאָך אינטערעסאנטער איז, אז מיט צוויי יאָהר פריהער
איידער דער אויבענציטירטער רעפּאָרט איז געוואָרען געשריי־

*) ציטירט ביי קעיט ר. קלאַגהאָרן, אין דעם רעפּאָרט פון דער
אינדוסטריעלער קאָמיסיע איבער אימיגראציע, 15טער באַנד, זייט
.449

בען, אין 1817, אין דער צייט ווען די באפעלקערונג ארום די אטלאנטישע ברעגעס איז געווען א גארסט, האָט מען שוין גע־זוכט דיזעלבע רפואות וואָס היינט, ארויסצוקריגען דעם אימי־גראנט פון די „איבערפילטע" שטעט.

פאָלגענדעס איז געשריבען געוואָרען אין 1817:

„מיר האָבען נאָך גענוג פּלאַץ; זאָלען זיי קומען... אָבער די אימיגראנטען זאָלען זיך לאָזען ווייטער אין דעם לאנד. ווי די לאגע איז איצט, שיינט, אז מיר זענען שוין צו דיק באזעצט אין די שטעט ארום דעם ים. ווייטער, אינעווייניג, איז נאָך דאָ גענוג פּלאַץ און איינטרעגליכע באשעפטיגונג פאר אלע, אין במעט יעדען צווייג פון מסחר, און פרעמדע זאָל מען צור־רעדען דאָס צו זוכען דאָרט".

מיר זעהען שוין פון דעם, אז די אימיגראציאָנס פראגע האָט שוין דאן ניט געלאָזט רוהען דעם אמעריקאנער. אָבער צו קיין וויכטיגע רעזולטאטען איז מען ניט געקומען.

א שטארקע, א מעכטיגע באוועגונג געגען אימיגראציע איז ערשט אויסגעבראָכען אין די דרייסיגער און פערציגער יאָהרען פון דעם לעצטען יאָהרהונדערט, וועלכע איז אָנגעפירט געוואָרען פון די „נאָו־נאָטהינג" פּארטיי. אָנגעהויבען האָט זיך די באוועגונג, ווי אלע אזעלכע באוועגונגען, מיט א פּרינ־ציפּיעלען אונטערשלאג פון פּאטריאָטיזם, אומאייגענננוציגע שטרעבונג און ריינקייט פון רעליגיע.

די באוועגונג איז געפירט געוואָרען געגען דער קאטוילישער קירכע. עס האָט געהייסען, דער פּאפּסט פון רוים האָט זיך פארבונדען מיט די קאטוילישע מעכטע פון אייראָפּא צו פאר־ניכטען די פרייע אינסטיטוציעס פון אמעריקא. און עס האָט ניט געפעהלט קיין באווייזע פאר דעם. עס איז געווען די צייט פון שטארקער אימיגראציע און פיעל פון די אימיגראנטען זענען געווען קאטוילּיקען. מיט זייער קומען אהער איז אויך געקומען די קאטוילישע קירך, גלחים, הייליגע שוועסטער און אלעס אנ־דערע, וואָס באלאנגט צו דער קאטוילישער רעליגיע. פּיעל טינט איז פארגאָסען געוואָרען צו באווייזען ווי די קאטוילישע קירך וויל פארכאפּען גאנץ אמעריקא. דאָס איז אָבער ניט געווען דאָס ערגסטע. נאָך דער טינט־פארגיסונג איז געקומען בלוט־פארגי־

סונג. שוין אין 1830 איז א קאטוילישע קירך אויף שעריף סטריט, אין ניו יאָרק, צעראבירט און פארברענט געוואָרען. אין פארלויף פון דער צייט איז דיזע באוועגונג געגאנגען וואָס אמאָל ווייטער, ביז עס איז געקומען צו אמת'ע, קשרה פּאָגראָמען, פּאָגראָמען ביי וועלכע פיעל מענשען זענען אומגעקומען, פילע קאטוילישע קירכען פארניכטעט און פארברענט געוואָרען; פּאָגראָמען ווי מיר האָבען דערלעבט צו זעהן אין רוסלאנד און אין טערקיי די לעצטע יאָהרען.

אָבער דאָס אלעס האָט די אימיגראציע ניט אָפּגעהאלטען. דער קאַרטאָפעל הונגער אין אירלאנד צווישען 1845—1850; די פּאָליטישע רעוואָלוציעס אין אייראָפּא פון 1848; דאָס געפינען פון גאָלד אין קאליפאָרניען אין דעמזעלבען יאָהר, האָבען אהער געבראכט א שווארם פון אימיגראנטען, וואָס האָט איבערגעשטיגען אלע ערוואַרטונגען. „פון 30 טויזענט אימיגראנטען אין 1830 איז די צאָל געוואקסען ביז איבער 60 טויזענט אין 1836. פאר די צעהן יאָהר פון 1830 ביז 1840 איז אין נויאָרק אליין אָנגעקומען איבער א האלבען מיליאָן אימיגראנטען, אן אומגעהייערע צאָל פאר יענער צייט". פון 1840 ביז 1850 זענען אָנגעקומען מער ווי אנדערהאלבען מיליאָן.

די באוועגונג געגען די פרעמדע און געגען דער קאטוילישער רעליגיע האָט דאדורך אָנגענומען א פּאָליטישען כאראקטער און האָט זיך ביסלעכווייז אָרגאניזירט אין א פּאָליטישער פּארטיי מיט באשטימטע פאָדערונגען.

די פּארטיי איז שפּעטער באקאנט געוואָרען אונטער דעם נאָמען Know Nothing (ווייסען גאָרניט). דיזער נאָמען איז געקומען פון דעם, וואָס די פּארטיי איז געווען א געהיימע, און ווען מען האָט א מיטגליד געפרעגט וועגען זיין פּארטיי, האָט ער געענטפערט: „איך ווייס ניט".

די ערשטע צייטען האָט די פּארטיי געהאט א גרויסען ערפאָלג. שוין אין 1845 האָבען זיי געוועהלט זעקס קאָנגרעסלייט פון ניויאָרק און פילאדעלפיא. דאָס איז אָבער נאָר געווען דער אָנפאנג פון זייער טעטיגקייט. ריכטיג באקאנט איז די נאָו־נאטהינג פּארטיי ערשט געוואָרען אין 1852, און אין 1854 האָט די פּארטיי געוואונען די וואלען אין מאסאטשוזעטס און

דעלאווער, און האָט געצויגען א גרויסע צאָהל שטימען אין נו־יאָרק; אין 1855 האָט דיזעלבע פּארטיי געוועהלט גאָווערנערען און לעגיסלאַטורען אין נויאָרק און אין פיר נייע ענגלאנד שטאטען ין דער סויטה. אין 1856 האָט די פּארטיי שוין ארויס־געטראָטען אלס נאציאָנאלע פּארטיי, מיט מילארד פילמאָרע אלס קאנדידאט פאר פּרעזידענט, וועלכער האָט געצויגען 874,504 שטימען. אין דעמזעלבען יאָר האָבען אכט פון די דא־מאָלסדיגע 32 שטאטען געהאט נאטיוויסטישע גאָווערנערען; א יאָר שפּעטער, 1857, אין דעם 35טען קאָנגרעס, האָט די פּאר־טיי געהאט 5 סענאטאָרען און פערצען רעפּרעזענטאנטען, און אין דעם 36טען קאָנגרעס זענען שוין געזעסען דריי און צוואנ־ציג רעפּרעזענטאנטען אין קאָנגרעס, ווערענד די צאָל פון סע־נאטאָרען איז געפאלען אויף צוויי.*)
זעה זייט 206 און ווייטער

די גרויסע פראגען וועגען שקלאפעריי און די גאנצקייט פון דער יוניאָן (די פאראייניגטע שטאטען), וועלכע האָבען זיך שוין דאן צעפלאקערט, האָבען אין גאנצען פארטונקעלט די נאָ־נאטהינג באוועגונג, ביז די פּארטיי איז ענדליך צעפאלען אין שטיקלעך, ביז עס איז פון איר גאָר ניט געבליבען.

אנטי־אימיגראציע באוועגונגען זענען אלזאָ ניט קיין נייעס אין דיזען לאנד. גאנץ ריכטיג באמערקט דער באוואוס־טער היסטאָריקער, פּראָפעסאָר מאק־מאסטער: „מען קאָן מיט זיכערהייט זאָגען, אז די מורא פאר דעם נאטוראליזירטען ביר־גער איז קיינמאָל ניט געווען אין גאנצען אָפּוועזענד פון אונ־זער פּאָליטישען לעבען, און די מורא האָט אימער אויסגעבראָ־כען נאָך א פעריאָדע פון א גרויסען צוואוקס פון איינוואנ־דערונג“.

דיזע אגיטאציע און אויסברוכען האָבען אָבער קיינמאָל ניט געשטערט די איינוואנדערונג, עס האָט אפילו ניט געשטערט די רעגירונג זאָל טיילמאָל ספּעציעל איינלאדען אימיגראנטען.

אין צייט פון בירגער קריג, צווישען 1861 און 1865, איז

*) Immigration by Prescot F. Hall

די אימיגראציע שטארק געפאלען. דער קריג האָט געקאָסט די לעבענס פון אומגעפער א מיליאָן מענשען, דאָס לאנד איז גע־ווען רואינירט, די פעלדער זענען געשטאנען וויסט, עס האָט זיך נעפיהלט א שטארקער מאנגעל אין ארבייטסקרעפטען, און דאָס אמעריקאנער פאָלק, דורך זיינע פארטרעטער, האָט זיך ווידער געווענדט צו איירָאפּא נאָך ארבייטסקרעפטען.

1864 האָט דער קאָנגרעס אָנגענומען א געזעץ אויפצומונ־טערען אימיגראציע. דאָס געזעץ איז אָבער ניט לאנג געווען אין קראפט. פיר יאָר שפּעטער, 1868, איז דאָס געזעץ צוריק־גערופען געוואָרען, אָבער עס האָט געבראכט די געווינשטע רע־זולטאטען. שוין אין 1866 איז די אימיגראציע געשטיגען אויף איבער 330,000 אין איין יאָהר. מאנכע זענען אין דער מיינונג, אז דיזעס געזעץ — האָט מיט זיך געבראכט די אלע צרות, אויף וועלכע די געגנער פון אימיגראציע באקלאָגען זיך.

דיזעס געזעץ האָט אין זיך געהאט א פּונקט נאָך וועלכען אן ארבייטער אין אויסלאנד האָט געקענט פאר׳משכנ׳ען זיינע שכירות ביז א יאָר, וואָס ער וועט פארדינען אין די פאראיי־ניגטע שטאטען. דיזער פּונקט האָט געגעבען די ארבייטסגעבער די מעגליכקייט צו געבען געלט אין פאָראויס פאר פרעמדע אהערצוקומען. און אייניגע באהויפּטען, אז דאָס איז געווען דער אָנפאנג פון די „פּאדראָני סיסטעם“. דאָס געזעץ פון 1885, וועלכעס פארבאָט ארייינצולאָזען קאָנטראקט ארבייטער איז אָנ־גענומען געוואָרען צו שטערען די ווירקונג פון יענעם געזעץ פון 1864, וועלכעס איז צוריקגערופען געוואָרען אין יאָר 1868.

יאָרען נאָך דיזען איז אין אמעריקא קיינע אימיגראציאָנס־געזעצגעבונג ניט געווען, ביז עס זענען ארויפגעקומען די אָר־גאניזירטע ארבייטער אויף דער סצענע.

די ערשטע אגיטאציע איז געווען געריכטעט געגען די כי־נעזער. אָדער ריכטיגער, דעם ערשטען ערפאָלג וואָס די אר־בייטער האָבען געהאט מיט זייער אנטי־אימיגראציע פאָדע־רונג, איז געווען זייער פאָדערונג געגען דאָס ארייינלאָזען פון די כינעזער. די איינוואנדערונג פון די כינעזער האָט זיך אָנגע־הויבען אין דעם יאָר 1854; אין יענעם יאָר זענען אָנגעקומען ארום 13 טויזענט כינעזער. אין דעם יאָר 1882 זענען שוין אָנ־

נעקומען 39,463 אָבער דאָס איז געווען די לעצטע איינוואַנדע־רונג, ווייל אין יענעם יאָר איז אָנגענומען געוואָרען דאָס אויס־שליסונג־געזעץ, נאָך וועלכען כינעזער, מיט דער אויסנאַם פון באאמטע, לערער, סטודענטען, סוחרים און שפּאַציר רייזענדע; סוחרים, וואָס האָבען דאָ געוואוינט איידער דאָס געזעץ איז אָנ־גענומען געוואָרען; די ניטמינדיגע קינדער פון אזעלכע סוחרים; ווייבער פון באאמטע און זייערע דינסטען, זענען אויסגעשלאָסען פון די פאראייניגטע שטאאטען.

עס איז דאָ פיעל צו ריידען וועגען דיזע געזעצען, וועגען די אומגערעכטיגקייטען, וואָס זענען באגאנגען געוואָרען געגען די כינעזער, אָבער מיר וועלען זיך אויף דעם ניט אָפּשטעלען. מיר וועלען נאָר זאָגען, אז די געזעצען זענען אזוי שטרענג, דאָס אין א פאַרהעלטניסמעסיג קורצער צייט וועלען קיינע כינעזער זיך ניט געפינען אין דיזען לאנד. אין דעם יאָהר 1880 האָבען זיך גע־פונען 105,465 כינעזער אין דיזען לאנד, ווערענד אין דעם יאָהר 1900, מיט 20 יאָר שפּעטער, איז ניט געווען מער ווי 89,863 כינעזער.

אומגעפער אין דערזעלבער צייט ווען די באוועגונג געגען די כינעזער האָט זיך אָנגעפאנגען, האָט זיך אויך אָנגעהויבען א באוועגונג צווישען די ארבייטער געגען דער אלגעמיינער איינוואַ־דערונג. דער ערפאָלג מיט די אויסשליסונגס־געזעצען געגען די כינעזער איז געווען דער אָנפאנג פון די באשרענקונגס־געזעצען געגען אייראָפּעאישע ארבייטער. אין דער געזעצגעבונג געגען די כינעזער ליגט אויך די שוואכקייט פון דער געזעצגעבונג געגען אייראָפּעער.

דאָס געשריי געגען די כינעזער איז געווען, אז זיי באלאנגען צו א פרעמדער ראַסע, אז זיי ווילען ניט און קאָנען זיך ניט אמעריקאניזירען. אָבער דיזער געשריי איז נאָר געווען לפּנים. אויף דעם גרונט איז געלעגען אן אנדער אורזאַך: די בילינע ארבייט פון די כינעזער. זייער פרעמדארטיגעס לעבען האָט נאָר צוגעהאָלפען די אגיטאַציע צו מאכען לייכטער. וואָס די כינעזער האָבען זיך ביסלעכווייז גענומען צו קליין האנדעל און געמאכט קאָנקורענציע דעם מיטעל קלאַס, איז געווען א ווייטע־רער פאקטאָר, וועלכער האָט לייכט געמאכט די באוועגונג.

געגען די איירצפּייער האָט מען דעם ראסען געשריי ניט געקאָנט אויפהייבען. די מייסטע פון דאמאָלסדיגע אימיגראַנטען זענען געקומען פון דייטשלאַנד, ענגלאַנד און סקאַנדינאַוויען, פעלקער, וואָס שטאַמען פון דערזעלבער ראסע ווי די אמעריקאַנער, און האָבען זיך שנעל אַמעריקאַניזירט. זייער קאָנקורענציע איז אָבער געווען ניט ווייניגער, זי איז געווען פיעל שטאַרקער. די קאָנקורענציע פון די כינעזער האָט זיך צום שטאַרקסטען געפיהלט אין די שטאַטען ארום דעם פּאַסיפישען ים, ווערענד די קאָנקורענציע פון די איירצפּייער האָט זיך געפיהלט אין אַלע טיילען פון לאַנד. ספּעציעל האָט זיך געפיהלט די קאָנקורענציע ווען נאָך דעם קריזיס פון 1873, איז ווידער געקומען אַן אויפלעבונג אין די אינדוסטריען און די אָרגאַניזירטע אַרבייטער האָבען פאַרלאַנגט זייער חלק אין דער נייער פּראָספּעריטי. אונטער דער פירונג פון די דאמאָלסדיגע „ריטער פון ארבייט“ (נייטס אָוו לייבאָר) איז אָנגעפירט געוואָרען אַ רייהע פון סטרייקס פאר העכערע שכירות. די סטרייקס האָבען די אַרבייטסגעבער געענטפערט מיט דעם, וואָס זיי האָבען אימפּאָרטירט צענדליגע טויזענטער ארבייטער פון לענדער, וואָס האָבען ביז דאַן נאָר צוגעשטעלט אַ קליינעם פּראָצענט פון אימיגראַנטען, ווי איטאַליען, אונגאַרן, עסטרייך און פּוילען.

אויף דעם האָבען די ארבייטער, אונטער דער פירונג פון דיזעלבע נייטס אָוו לייבאָר, אָנגעפירט אַ שטאַרקע אגיטאַציע געגען איינוואַנדערונג.

די אָרימקייט פון די נייע איינגעוואַנדערטע, די קראַנקהייטען, וואָס האָבען זיך גענומען פאַרשפּרייטען צוליב דאָס אומהיגיענישע לעבען, און דאָס צוזאַמענדריקען אין איינציגע גרויסע שטעט פון דיזע איינגעוואַנדערטע, האָט זיי שטאַרק צוגעהאָלפען, און דער רעזולטאַט איז געווען דאָס געזעץ וואָס פאַרבאָט דאָס ארייַנלאָזען פון איינוואַנדערער וואָס קענען פאַלען צו לאַסט דער געמיינדע, און פון אוממאָראַלישע מענשען.

דאָס געזעץ פון 1882, נאָך דעם ווי עס שרייבט פאָר צו עטאַבלירען אַן אינספּעקציע פאַר די איינוואַנדערער און באַשטימט אַ טאַקסע פון 50 סענט זאָל קאָלעקטירט ווערען פון יעדען איינוואַנדערער, זאָגט פאָלגענדעס:

און ווען ביי דעם עקזאמען וועט זיך געפינען צווישען די פּאסאזשירען וועלכער עס איז פארברעכער, לונאטיק, אידיאָט, אָדער וועלכע עס איז פּערזאָן, וואָס קען ניט זאָרגען פאר זיך, ניט פּאָלענדיג צו לאַסט דער געמיינדע, זאָלען זיי (די אינספּעקטאָרען) דעמזעלבען רעפּאָרטירען צו דעם הויפּט פון דער סטאַציע, און אַזאַ פּערזאָן זאָל ניט ערלויבט ווערען צו לאַנדען.

דיזעס געזעץ האָט אָבער ניט פיעל געהאָלפען דעם צוועק פון די ארבייטער. די ביליגע הענט זענען אלץ אימפּאָרטירט געוואָרען, און די סטרייקס זענען אלץ פארלוירען געגאנגען.

און די ארבייטער האָבען ווייטער אגיטירט. ביז ענדליך אין דעם יאָהר 1885 איז אָנגענומען געוואָרען דאָס Contract Labor Law דאָס געזעץ, וואָס פארווערט אריינצולאָזען די ארבייטער, וואָס זענען אהער געקומען מיט א קאָנטראקט אויף ארבייט. דיזע צוויי סאָרטען געזעצגעבונג זענען נאָך היינט אין קראפט, מיט פארשידענע צוזעצונגען, אויסבעסערונגען, און אויסטייטשונגען, וואָס זענען געמאכט געוואָרען פון דעם קאָנגרעס און פון די געריכטען.

דיזע צוויי סאָרטען געזעצגעבונג אנטהאלטען אין זיך א מערקווירדיגען ווידערשפּרוך, א ווידערשפּרוך דורך וועלכען זיי שליסען אויס איינס ס'אנדערע. א ווידערשפּרוך, וועלכער מאכט שוועריגקייטען ניט נאָר די אימיגראנטען, נאָר אויך די וועלכע דארפען אויספירען דאָס געזעץ, וועלכע מאכט עס מעגליך פאר די אימיגראנטען באאמטע צו קענען אויסלעגען דאָס געזעץ נאָך זייער אייגענעם ווילען, אָפטמאָל נאָך זייער שטימונג, אָדער שגעון.

„די ערשטע געזעצגעבונג, די וואָס דער קאָנגרעס האָט אָנגענומען צווישען 1875 און 1882 זענען געווען בארעכנט אויסצושליסן די פארדאָרבענע, די פארברעכער, די שנאָרערס, די וואָס ווילען ניט אָדער קענען ניט זאָרגען פאר זיך אליין. די אנדערע געזעצען, די וואָס זענען געמאכט זייט 1885 זוכען אויסצושליסען די וואס זענען געווען פארזיכטיג גענוג זיך צו פארזאָרגען מיט די מיטעל צו מאכען א לעבען. די ערשטע געזעצען ווילען אויסשליסען די ערגסטע; די שפּעטערע געזעצען זוכען אויסצושליסען די בעסטע“. דער עמיגראנט הערט, אז

קומענדיג אהער, מוז ער קענען באווייזען, אז ער וועט ניט פאַ־
לען צו לאסט, אז ניט וועט מען אים צוריקשיקען. נו, קומט ער
צופאָרען מיט די בעסטע באווייזע וואָס איז נאָר מעגליך. ער
באווייזט, אז ער האָט שוין א פּלאַץ וואו צו ארבייטען. אָבער
דאַן שיקט מען אים ערשט צוריק — אלס קאָנטראַקט ארביי־
טער. די באאמטע מוזען פריהער אויסגעפינען, „צי דער אימי־
גראַנט איז געזונט און וועט קענען קאָנקורירען מיט אמעריקאַ־
נער ארבייטער. און זיי לאָזען אים אריין. דאַן מוזען זיי אויס־
געפינען צי ער האָט ווירקליך א האָפנונג צו קאָנקורירען מיט
אמעריקאנער ארבייטער. דאַן שליסען זיי אים אויס. זיי שלי־
סען אים אויס אויב ער קאָן ניט, אָדער וויל ניט קאָנקורירען
מיט די אמעריקאנער ארבייטער; זיי שליסען אים אויס ווען
ער ברענגט די בעסטע באווייזע, אז ער וועט ערפאָלגרייך קאָנ־
קורירען מיט די אמעריקאנער ארבייטער“.*)

אויף דיזען ווידערשפּרוך מאַכט דער שוין דערמאָנטער
רעפּאָרט אויפמערקזאם, און ווי אמת דאָס איז, ווייס בלי ספק
יעדער אימיגראַנט פון אייגענער ערפאַרונג. דער שרייבער פון
דיזען איז אין 1891 יאָהר שיער ניט אויסגעשלאָסען געוואָרען
צוליב אזא פּונקט. ווערענדיג באווייזען, אז ער איז זיכער צו קע־
נען מאַכען א לעבען אין די פאראייניגטע שטאַטען, האָט ער זיך
ארויסגעכאַפּט, אז אים וועט ניט זיין שווער צו געפינען אר־
בייט, ווייל ער האָט דאָ פריינד, וואָס זאָרגען פאַר אים. דער
אינספעקטאָר האָט דאָס אויפגעכאַפּט אלס באווייז פון א קאָנ־
טראַקט ארבייטער, און עס האָט געקאָסט שווערע מיה איידער
מען האָט אים איבערצייגט, אז דאָס איז ניט געווען דער פאַל.

דיזער ווידערשפּרוך אין דער געזעצגעבונג קומט פון דעם,
ווי מיר שיינט, וואָס די אימיגראַציאָנס־געזעצען זענען ניט גע־
מאַכט געוואָרען דורך אן אויסגעארבייטען פּלאַן, וואָס איז
אויסגעוואַקסען נאַטירליך פון די אינערליכע באדערפנישען פון
דעם לאַנד, נאָר וואָס זיי זענען יעדעס מאָל פאַרפאַסט געוואָרען
אויף דעם דרינגען פון די ארבייטער; וואָס אין די הערשענדע

*) Report of the Industrial Cmmission vol. 15
—An Immigration, Page 647.

קרייזען, סיי די גרויסע קאפיטאליסטען, סיי די געזעצגעבענדע מאשין, איז מען געוועהנליך נעגען באשרענקונג פון אימיגראציע.

די ליבעראלע אויסטייטשונג.

דיזע באהויפטונג קען ביי מאנכע אויסקומען איבערטרי־בען, ספּעציעל זייט די לעצטע פּאסירונג, זייט די שטרענגע גזרות פון קאָמישאָנער וויליאמס, און די רציחות וואָס קומען פאר טאָג טעגליך אויף עלים איילאנד. דיזע גזרות, שלעכט און ברוטאל ווי זיי זענען אין זיך אליין, זענען אָבער, איך וואג צו באהויפטען, נאָר אן איבערגאנג זאַך, א שטורמווינט, וואָס מאכט אָן פארוויסטונג ווי לאנג ער דויערט, וועלכער קען אָבער ניט אָנהאלטען.

ווי מיר האָבען געזעהן שטאמט די הויפט געגנערשאפט פון די אָרגאניזירטע ארבייטער. זייער אגיטאציע מיט דער הילף פון די פיינשמעקענדע אמעריקאנער האט ארויסגעבראכט די באַ־שרענקונגס־געזעצען. געזעצען אָבער מוזען דורכגעפירט, און פאָלגליך, אויסגעטייטשט ווערען. און ביי דער אויסטייטשונג פון געזעצען קומט אָפט פאָר, אז דאָס געזעץ ווערט בטול, אָדער אין גאנצען געענדערט.

ווי מיר האָבען שוין אין קורצען אָנגעדייטעט, איז די געזעצגעבונג נעגען אימגראציע א דרייפאכע:

1) דער אקט, וואָס שליסט אויס די כינעזער.

2) דער פּאָבליק־טשארדזש אקט, נאָך וועלכען עס ווערען אויסגעשלאָסען אלע די, וואָס קענען פאלען צו לאסט.

3) די „אליען קאָנטראקט־לייבאָר לאָו“, דאָס געזעץ, וואָס שליסט אויס פרעמדע קאָנטראקט־ארבייטער.

דאָס געזעץ, וואָס שליסט אויס כינעזער איז פולשטענדיג. פאר די כינעזער איז אין די פאראייניגטע שטאאטען דאָ זעהר ווייניג סימפּאַטיע. אמת, די כינעזער האָבען געארבייט זעהר ביליג, אזוי ביליג, אז די רייכע פארמער בענקען נאָך היינט נאָך די כינעזער ארבייטער. ערשט ניט לאנג צוריק, אין 1907, האָט דער באוואוסטער פּאָעט און פארמער יאָאקים מילער פאר־עפענטליכט אן ארטיקעל אין דעם זעהר ערנסטען און איינ־

פלוסרייכסטען זשורנאל „נאָרטה אמעריקאן רעוויו“, אין וועל־כען ער אפּעלירט צו די ארבייטער, זיי זאָלען העלפען צוריק־רופען דאָס כינעזער אויסשליסונגס־געזעץ, ווייל דיזער געזעץ וועט רואינירען דאָס לאנד.

מיליאָנען אקער לאנד, שרייבט דער פּאָעט פארמער, שטע־הען פּוסט, הונדערטער טאָנען פרוכטען ווערען יעדעס יאָר פאר־פוילט, גאנצע פעלדער היי און תבואה ווערען פארניכטעט. מיט 20 יאָר צוריק האָט ער געצאָלט 75 סענט פאר א 50 פונטי־גען זעקעל מעל, לעצטעס יאָר האָט ער געצאָלט 80 סענט פאר א 20 פונטיגען זעקעל מעל. און דאָס אלעס קומט פון דעם, זאָגט ער, וואָס מען לאָזט ניט אריין די ביליגע כינעזער. אפילו די יאפּאנעזער זענען פאר אים צו טייער. מיט א יאָר פריהער האָבען די יאפּאנעזער געקראָגען $1.25 א טאָג אויף די ראָזינקעס פעלדער, היינט, (דאָס הייסט אין 1907) פארלאנגען זיי $2.50 א טאָג. און ניט נאָר די פארמערס, טענה'ט ער, ווע־רען פאראָרימט, נאָר אויך די ארבייטער. וואָס טויגען די הויכע שכירות ווען מען מוז זיי צוריק אוועקגעבען ביים איינקויף פון לעבענס מיטעל. און ער אפּעלירט צו די ארבייטער, זיי זאָלען, אין זייער אייגענעם אינטערעס, העלפען אָפּשאפען דאָס געזעץ, כדי ער זאָל ווידער קריגען פארם ארבייטער פאר 5 דאָלאר א מאָנאט מיט קאָסט.

אָבער ניט קוקענדיג אויף דעם אלעם, איז דאָ ווייניג האָפ־נונג דאָס געזעץ זאָל אין דער נאָהענטער צוקונפט ווערען געענ־דערט. דאָס לעבען פון די כינעזער איז אזוי פארשידען פון די אייראָפּייער און אמעריקאנער, און עס איז אזוי אפשטויסענד, אז פיעל ציטערען פאר דער געלער געפאר. די יאפּנעזער זענען אין פיעל הינזיכטען אנדערש ווי די כינעזער, דאָך נאָך אזוי פארשידען פונ'ם אמעריקאנער, אז זיי וואָלטען בלי ספק גע־האט דעמזעלבען שיקזאל, ווען ניט די שטארקע האנט פון יא־פּאן, און הויפּטזעכליך די האנדעלס אינטערעסען פון אמעריקא אין יאפּאן.*)

*) זעה וועגען דעם ענין אַן אינטערעסאַנטען ארטיקעל אין דעם „נאָרטה אמעריקאן רעוויו“, יאַנואַר, 1907.

געגען די איירָאָפּייער האָט מען ניט געקאָנט אָנווענדען דעם געשריי פון נידריגע ראסען. היינט טוט מען שוין דאָס אויך, אָבער אין די אכציגער יאָרען איז די אימיגראציע, ווי געזאָגט, געווען פון לענדער און פעלקער, וואָס שטעלען צוזאמען די אנגלאָ־זאקסישע ראסע. דער געשריי איז דאדורך געוואָרען „פּאָבליק טשארדזש"! אנטקעגען די וואָס פאלען צו לאסט.

דאָס „פּאָבליק טשארדזש" געזעץ, האָט אין זיך דעם גרויסען פעהלער, וואָס עס גיט די מעגליכקייט די באאמטע זאָלען עס ציהען און בויגען נאָך זייער אייגענעם שגעון. אין אלגעמיין אָבער ווערט דאָס געזעץ דורכגעפירט ליבעראל. עס איז אלזאָ אזא געזעץ אויף וועלכע די מייסטע מענשען קענען באשטעהן.

אנדערש שטעהט מיט דער קאָנטראקט־ארבייטער געזעצגעבונג. דיזע געזעצען זענען אָנגענומען געוואָרען לויט דעם אויסדריקליכען פארלאנג פון די אָרגאניזירטע ארבייטער, געגען די ארבייטסגעבער, וואָס פלעגען אימפּאָרטירען סקעבס. דאָ זענען די אינטערעסען געקומען דירעקט אין קאָנפליקט. און ביי דיזען קאָנפליקט, וואו די געריכטען האָבען געדארפט אנטשיידען, האָבען זיי זיך אימער ארויסגעצייגט ליבעראל, און צו גונסטען פון די ארבייטסגעבער.

און זייערע אויסטייטשונגען זענען די העכערע געריכטען געגאנגען אזוי ווייט, אז, מען קען זאָגען, דאָס געזעץ איז אין גאנצען בטל געוואָרען.

דאָס ערשטע געזעץ פון 1885 האָט פאָרגעשריבען:

עס זאָל זיין אומגעזעצליך פאר וועלכע עס איז פּערזאָן, קאָמפּאניע, שותפות געשעפט אָדער אַ קאָרפּאָראציע, אויף וועלכען עס איז אופן צו באצאָלען די רייזע־קאָסטען, אָדער אויף וועלכען עס איז וועג צו העלפען, אָדער אויפצומונטערען דאָס אימפּאָרטירען, אָדער דאָס איבערוואנדערען פון וועלכען עס איז אויסלענדער, פרעמדען אָדער פרעמדע אין די פאראייניגטע שטאַטען, די טעריטאָריעס אָדער דעם דיסטריקט פון קאָלומביא, אונטער אַ קאָנטראקט אָדער אָפּמאך, מינדליך אָדער שריפטליך, אויסגעדריקט אָדער געגעבען צו פארשטעהן, וואָס איז געמאַכט געוואָרען בעפאָר דער אימפּאָרטירונג, אָדער איבערוואנדערונג פון אזאַ אויסלענדער, פרעמדער אָדער פרעמדע, צו פארריכטען

וועלכע עס איז אַרבייט אָדער באַדינונג אין די פאראייניגטע שטאַטען, די טעריטאָריעס אָדער דעם דיסטריקט פון קאָלומביא.

א שטראף פון טויזענד דאָלאר פאר יעדער באזונדערער אי־בערטרעטונג איז ארויפגעלעגט געוואָרען אויף יעדער פּערזאָן, וועלכע וועט „וויסענדיג צוהעלפען, אימפּאָרטירען אָדער איינ־לאדען" אזא אימיגראציע.

אויסגענומען פון דיזען געזעץ זענען: געלערנטע בעלי מלאכות פון אנדערע לענדער, וואָס זענען באשעפטיגט אין אַן אינדוסטריע, „וועלכע עקזיסטירט ניט אין די פאראייניגטע שטאַ־טען, אויסגענומען, אז עס איז אוממעגליך צו קריגען געלערנטע ארבייטער פאר דיזען צוועק אויף אַן אנדער אופן". אויך זאָל דיזעס געזעץ ניט ווערען אָנגעוועגדט אויף „פּראָפעסיאָנעלע אקטיאָרען, ארטיסטען, לעקטשורערס אָדער זינגערס; אויך ניט אויף פּערזאָנען, וואָס זענען באשעפטיגט אלס פערזענליכע אָדער הויזליכע באדינטע". קיין וואָרט פון דיזען געזעץ דארף ניט ווערען אויסגעלייגט צו פאַרבאָטען „וועלכע עס איז פּערזאָן צו העלפען א מיטגליד פון זיין פאמיליע, קרוב אָדער פערזענליכען פריינד איינצואוואנדערען פון א פרעמד לאנד אין די פאראיי־ניגטע שטאטען מיט דעם צוועק זיך דאָ צו באזעצען".

דאָס איז דאָס אָריגינעלע געזעץ פון 1885.

ווי מען קען זעהן איז דאָס געזעץ אליין ליבעראל פאר־פאסט, עס איז נאָר אויסגעשלאָסען אזעלכע, וואָס קומען אהער מיט א קאָנטראקט צו פארנעמען די שטעלען פון סטרייקערס.

דיזען פּונקט האָבען די געריכטען געמאכט גאַנץ קלאָר באלד אין דעם ערשטען פאל, וואָס זיי האָבען געהאט צו אנט־שיידען.

נאָכדעם ווי דאָס געריכט ערקלערט דעם אורשפּרונג פון דעם געזעץ, זאָגט עס ווייטער:

וועהרענד דיזעס געזעץ איז בלי ספק אן איבערקערעניש פון דער טראַדיציאָנעלער פּאָליטיק פון אונזער רעגירונג, באַ־צוועקט עס אָבער ניט צו אנטמוטיגען דאָס אימפּאָרטירען פון פרעמדע אין אַלגעמיין. עס וויל נאָר פארבאָטען דאָס אימפּאָר־טירען פון אַזעלכע אַרבייטער אונטער קאָנטראַקט, וואָס איז גע־מאַכט געוואָרען בעפאָר זייער וואנדערען אָדער אימפּאָרטירען.

דאָס אורשפּרינגליכע געזעץ איז פון צייט צו צייט געענ־דערט געוואָרען, לויט די ענטשיידונגען פון די געריכטען, אָבער יעדע ענדערונג האָט אלץ מער בולט ארויסגעבראכט וואָס מען מיינט מיט קאָנטראַקט־ארבייטער, און האָט אלץ מער בולט געמאכט די אויסנאמען.

אין די פארשידענע אויסטייטשונגען האָט דאָס געריכט קודם כל פעסטגעשטעלט דעם אונטערשיד צווישען א „פרעמדען אימיגראנט“ און א „פרעמדען איינוואוינער“ (Alien Immigrant, and Alien resident) א „פרעמדער אימי־גראנט“ איז דער, וואָס קומט גאָר דאָס ערשטע מאָל צו פאָרען. דער וואָס איז שוין איין מאָל געווען אין לאנד, דער איז א „פרעמדער איינוואוינער“, און אויף דעם איז דאָס געזעץ ניט חל.

א צווייטע אלגעמיינע אנטשיידונג, וועלכעס האָט דאָס געזעץ כמעט אין גאנצען בטל געמאכט איז געווען פאָלגענדע:

דאָס ערשטע געזעץ פון 1885 האָט ניט אנטהאלטען דעם פונקט, צוריקצושיקען דעם אימיגראנט. די שטראפען פון טויזענד דאלאר איז געווען באשטימט פאר דעם וואָס אימפּאָר־טירט די קאנטראקט־ארבייטער. און אין 1886, באלד אין דער ערשטער אנטשיידונג, האָט דאָס געריכט פעסטגעשטעלט, „אז א קלאגע געגען אזא אימפּאָרטירער פון קאָנטראַקט־ארבייטער איז א קרימינעלער פארברעכען, טראָץ דעם וואָס די שטראָף איז נאָר א געלט שטראָף און אין א קרימינעלען פארברעכען קען מען ניט צווינגען א מענשען צו זאָגען עדות געגען זיך אליין“.

מיט דיזער אנטשיידונג איז אוועקגענומען געוואָרען אלע מעגליכקייטען פון פארפאָלגונג. דער קאָנטראקט ווי עס איז זעלבסטפארשטענדליך, האָט באדארפט געמאכט ווערען אין אייראָפּא. דעם אימפּאָרטירער, האָט מען נאָך דיזע אנטשיי־דונג, ניט געקענט צווינגען צו זאָגען עדות, דער אימפּאָרטירטער ארבייטער וועט דאָך געוויס ניט זאָגען קיין עדות. מען וואָלט אלזאָ יעדעס מאָל באדארפט שיקען קיין אייראָפּא נאָך באווייזע.

נאָך דיזער אנטשיידונג איז אין דעם געזעץ צוגעשטעלט געוואָרען דער פונקט, אז אלס שטראָף זאָל דער אימיגראנט

צוריקגעשיקט ווערען. מען קען אָבער באשטימט זאָגען, די אמת'ע קאָנטראקט־ארבייטער ווערען ווייניג וואָס צוריקגעשיקט. די וואָס ווערען אימפּאָרטירט, די לערענט מען שוין אויס גענוי וואָס צו זאָגען.

א דריטער פּונקט, אין די פארשידענע דעציזיעס פון די געריכטען, איז געווען איבער דער פראגע פון דעם קאָנטראקט גופא. די געריכטען האָבען גע'פּסק'ענט, אז א קאָנטראקט מוז זיין א פאָרמאלנער קאָנטראקט, און מוז אנטהאלטען אין זיך אלע פּונקטען פון א געזעצליכען קאָנטראקט.

וואָס דאָס מיינט וועט באווייזען דער פאָלגענדער פאקט. פאר דעם קאָורט פון דעם איסטערן מיזורי דיסטריקט איז פאָרגעקומען א פאל פון קאָנטראקט־ארבייטער. פאר דעם גע־ריכט איז פאָרגעלייגט געוואָרען 2 בריף אלס באווייזע.

דער ערשטער בריף האָ געלויטעט:

מר. גרעי, מענעדזשער: —

ווערטער הער, — איך האָב געהערט, אז איהר זוכט אר־בייטער צו ארבייטען ביי א שפּיאלטער שמעלץ־אויוועז. איך און מיינער א באַקאַנטער וואָלטען וועלען אַרויסקומען, ווייל ביי אונז איז ניטאָ קיין אַרבייט. אויב אייך איז באַקוועם צו שי־קען אַ שיפּסקארטע צו יעדען איינעם פון אונז, וועלען מיר קו־מען אַזוי שנעל ווי מעגליך. מיר האָבען ביידע געאַרבייט ביי שפּיאלטער אַרבייט פיעל יאָרען.

מיר וועלען אייך זיין דאַנקבאַר ווען איהר וועט אונז שרייבען אַנטוואָרט.

י. בויס, אטקינס סטריט,

בריסטאָל, ענגלאַנד.

דער נאָמען פון מיין פריינד איז פרעד דאראזאלסקי.

אלס ענטפער אויף דיזען בריף האָט די קאמפּאניע גלייך ארויסגעשיקט א בריף מיט אן אָנווייזונג אויף צוויי שיפּס־קארטען.

אין דעם בריף שרייבט נאָך די קאמפּאניע: מיר קאָנען אייך געבען „סטעדי ארבייט“, און א פּלאץ פאר 6 אָדער 8 מער שמעלצער, אויב זיי ווילען ארויסקומען“.

אָט דיזע צוויי בריף האָט דאָס געריכט ניט אנערקענט פאר

קיין קאנטראקט. אום א קאנטראקט זאל זיין גילטיג, האט דאס געריכט אנטשידען, מוז ער אין זיך אנטהאלטען די עלעמענטען פון צייט און באלוינונג. די צייט אויף ווי לאנג דער ארבייטער איז צו האלטען זיין באשעפטיגונג, און די שכירות וואס ער דארף קריגען פאר זיין ארבייט מוז זיין אויסדריקליך. גלאט שי־קען איינעם א שיפסקארטע און אים פארשפרעכען „סטעדי ארבייט“, איז קיין געזעצליכער קאנטראקט, זאגט דאס געריכט.

אין דיזער אנטשיידונג, ווי מען קען זעהן, איז דאס געריכט מדקדק מיט יעדען ווארט פון דעם געזעץ כחוט השערה. איז אבער געוועזן אנדערע פעלע, וואו וועגען דעם ווארט פון געזעץ איז קיין ספק ניט געווען, האט דאס געריכט אנטשידען, אז מען דארף ניט קוקען אויף דעם ווארט, נאר אויף דעם גייסט פון געזעץ, און האבען ווידער אויסגעלייגט דאס געזעץ ליבעראל.*)

אין די פארשידענע צוזעצונגען צו דעם געזעץ איז דא א באשטימונג, נאך וועלכען דער מיניסטער פון האנדעל און אר־בייט, האט די לעצטע אנטשיידונג וועגען צוריקשיקען קאנ־טראקט ארבייטער. נו, האט פאסירט אזא מעשה: די ליטא־גראפערס האבען געהאט א סטרייק. און איין פירמא האט דיי־רעקט אימפארטירט צוויי ליטאגראפערס צום סקעבען. עס איז צוגעגעבען געווארען, אז דיזע צוויי ארבייטער זענען אימפאר־טירט געווארען 8 מאנאט נאכדעם ווי דער סטרייק איז געווא־רען ערקלערט.

די צוויי לייט זענען פארהאלטען געווארען אויף עלים איילאנד צוריקגעשיקט צו ווערען. די פירמא האט אפעלירט צו דעם דאמאלסדיגען מיניסטער פון האנדעל און ארבייט, מר. אסקאר שטראוס. ער האט דעם פאל איבערגעגעבען צו דעם דעזשנראל אטוירני (דעם הויפט פראקוראר) און ער האט אפ־געגעבען זיין פסק, די ארבייטער אריינצולאזען, ווייל אין צייט פון א סטרייק, קען מען אין די פאראייניגטע שטאטען ניט גע־

*) זעה דעם שוין דערמאנטען 15טען טאם, זייט 647—670, ווי אויך אן ארטיקעל אין „פאליטיקעל סייענס קווארטערלי“, פאר מערץ 1907.

פינען קיין ארבייטער צו פארריכטען אזא ארבייט. דיזע אנט־שיידונג האָט דאָס גאנצע געזעץ עוקר מן השורש געוועזן. מר. סעמיועל גאָמפּערס האָט דאן פּראָטעסטירט, אָבער ביי דעם פּראָטעסט, מיר שיינט, איז עס געבליבען.

די אָרגאניזירטע ארבייטער האָבען שוין אויך איינגעזעהן, אז די קאָנטראַקט־ארבייטער געזעצע העלפען זיי וועניג, זיי האָבען זיך דערפאר געכאפּט צו אַן אנדערער אגיטאציע. זיי אר־בייטען איצט פאר א „בילדונגס פּראָבע". עס ווערט פארלאנגט מען זאָל ניט ארייַנלאָזען קיינע אימיגראנטען, וואָס קענען ניט לעזען און שרייבען. אָבער מיט דיזער אגיטאציע האָבען זיי נאָך וועניגער ערפאָלג.

שוין אין 1897 איז אזא געזעץ אָנגענומען געוואָרען אין קאָנגרעס, אָבער דער דאמאָלסדיגער פּרעזידענט, גראָווער קליוו־לאנד האָט דאָס געזעץ ניט אונטערצייכענט.

צווישען די פארשידענע אורזאכען וואָס קליוולאנד גיט אָן, ווארום ער קאָן דאָס געזעץ ניט אונטערשרייבען, איז דאָ א פּונקט, וועלכער האָט אנטשידען די פראגע אויף אייביג, ווי איך גלויב.

צווישען אנדערעס שרייבט ער פאָלגענדעס:

„איך קען ניט גלויבען, אַז מיר וועלען זיין באשיצט פון די (אויסגערעכענטע) שלעכטס נויט דעם, וואָס מיר וועלען באגרענצען אימיגראציע נאָר אויף אזעלכע, וואָס קענען שריי־בען און לעזען אין וועלכע עס איז שפּראַך פינף און צוואַנציג ווערטער פון אונזער קאָנסטיטוציע. נאָך מיין מיינונג איז אומענדליכע מאָל מער זיכער אַריינצולאָזען הונדערט טויזענט אימיגראַנטען, וועלכע, הגם זיי קענען ניט שרייבען און לעזען, זוכען צווישען אונז אַ היים און א געלעגענהייט צו אַרבייטען, איידער אַריינצולאָזען איינעם פון די אומגעהאָרכזאמע אַגיטאַ־טאָרס און שונאים פון רעגירונגס קאָנטראָל, וועלכע קענען ניט נאָר לעזען און שרייבען, נאָר וועלכע קוועלען אָן, ווען זיי קע־נען אויפרעגען מיט אויפרייצענדע רעדעס צו אומצופרידענ־הייט און טומעל די וואָס זענען גענייגט צו רוהיגקייט, אָבער קענען ניט לעזען און שרייבען."

מיט אנדערע ווערטער, מיר ווילען ליבער האָבען די וואָס

קאנען פירען די קאך און לאפעטע, דאס אקער־אייזען און דאס שנייד־מעסער, איידער די וואס קאנען פירען מיט דער פעדער.

און דיזער „אני מאמין" איז פארבליבען און וועט פאר־בלייבען. אין דער אמת'ען, ווען מען קוקט זיך גענוי צו צו אלע זייטען פון דער אימיגראציאנס־פראגע, זעהט מען, אז די אר־בייטער זענען כמעט די איינציגע וואס זענען געגען אימיגרא־ציע. אלע רעגירונגס־באאמטען, וואס האבען צו טאן מיט אי־מיגראציע, די גרויסע ווידיקליינע, אלע גרויסע קאפיטאליס־טישע אונטערנעמונגען, די מייסטע גרויסע צייטונגען און זשור־נלען זענען אלע פאר פרייער אימיגראציע. די ארגאניזירטע ארבייטער, מיט א קליינער צאל פון די אמת'ע „יענקים", זע־נען די איינציגע, וואס זענען געגען אימיגראציע.

די געגנערשאפט פון די ארבייטער, ווי מיר האבען שוין געזעהן, איז זעהר בארעכטיגט. עס זענען דא שטארקע און וויכ־טיגע אורזאכען, וועלכע טרייבען זיי צו דיזער געגנערשאפט. אבער אין אלגעמיינעם מוז מען זאגען, איז די אימיגראציע, אין גאנצען גענומען, א טובה פאר דעם לאנד. אמעריקא וואלט קיינמאל ניט דערגרייכט די הויכע שטופע פון אנטוויקלונג ווען ניט די אימיגראציע.

עס זענען אפילו דא איינינע וואס באשטרייטען דיזען פאקט. פראנציס א. וואוקער (F. A. Walker) דער סופער־אינטענדענט פון די צענזוסען פון 1870 און 1880, דער הויפט געלערטער פון די געגנער פון אימיגראציע וויל האבען, אז דאס איז ניט אמת. ער שטעלט אויף די באהויפטונג, אז אמעריקא האט פיל פארלוירען דורך אימיגראציע. זאגאר די באפעלקע־רונג פון אמעריקא, באהויפטעט ער, וואלט געווען גרעסער ווען ניט די אימיגראציע. זיינע באהויפטונגען זענען אבער ניט מער ווי השערות, קונציג צוזאמענגעשטעלט דורך סטאטיסטישע ציי־פערען, וועלכע לאזען זיך ביינען און דרעהען פון אלע זייטען, ווערענד די פאקטען, די וואס אלע קענען אנטאפען, זענען ווירק־ליכע, לעבעדיגע עדות פון דעם אומגעהויערען פראגרעס, וואס דאס לאנד האט געמאכט דורך דער אימיגראציע. און דער פראקטישער אמעריקאנער ווייסט דאס, און איז אויך מודה.

פון דעם אלעם זעהן מיר, אז עס איז ניטא קיין גרונד

מורא צו האָבען, אז די אימיגראציע וועט ווען עס איז ערנסט געשטערט ווערען. מען קען אמאָל מאכען געזעצען צו פאר־בלענדען די אויגען פון די ארבייטער; א געוויסער באאמטער, ווי דאָס מאָל וויליאמס, קען אמאָל אָנמאכען צרות מיט דעם וועלען שטרענג דורכפירען דיזע געזעצען, אָבער דאָס אלעס קען לאנג ניט אָנהאלטען. די געזעצען, ווען עס קומט צו עט־וואָס ערענסטעס, ווערען אוועקגע'פּשט'עלט, און די צו איבער־געגעבענע באאמטע קריגען א וואונק צו פארמאכען מיט איין אויג.

די איבערגעפּאקטע צענטרען.

ווען מיר זאָגען, עס איז ניטאָ קיין סכנה די אימיגראציע זאָל ווען עס איז ערנסט באשרענקט ווערען, איז אָבער מיט דיזען נאָך ניט געזאָגט, אז אלע פּראָבלעמען זענען שוין ווירקליך געלעזט.

איין פּראָבלעם ספּעציעל איז דאָ וואָס מאכט, אז אלע אמעריקאנער זאָלען קוקען קרום אויף דער אימיגראציע פון די לעצטע צייטען, און דאָס איז די איינציגע איבערפּאקטע צענט־רען. זאָגאר די אָפּאזיציע פון די ארבייטער קומט מייסטענס פון דיזען, צום וויינינגסטענס ליפערען דיזע צענטרען די בעסטע ארגומענטען געגען אימיגראציע. מען דארף נימ געהן ווייט נאָך באווייזע פאר דער באהויפּטונג. עס איז צוגעגעבען גע־וואָרען פון די אידען גופא. מיר האָבען שוין אויבען ציטירט די רעזאָלוציע פון די אידישע שניידער. מיר האָבען אָבער נאָך א פאקט, וואָס ליגט א סך נעהענטער. מיר מיינען דאָ „די אידי־שע אמעריקאנישע געזעלשאפט צו רעגולירען אימיגראציע“.

קיין מענש וועט ניט חושד זיין דיזע געזעלשאפט אין פיינדש'אפט צו די אימיגראנטען, זי איז געבוירען געוואָרען צו שטיצען און צו העלפען דער אידישער אימיגראציע, אָבער דער יסוד אויף וועלכען די געזעלשאפט איז געבויט, איז דערזעלבער אויף וועלכען די גאנצע געגנערשאפט גרינדעט זיך.

אין דער איינלאדונג צו א קאָנפערענץ, וואָס די געזעל־שאפט האָט ארויסגעלאָזען, שרייבט זיך צווישען אנדערען פאָל־גענדעס :

„אויך איצט האָט זיך די לאגע ניט געענדערט. אויך איצט געהט די אידישע עמיגראציע נאָך די איינציגע גרויסע איבער־פילטע צענטרען. אויך איצט נאָך איז א באשרענקטע צאָל „טריידס“ דער איינציגער מקור־חיונה פאר די גרויסע אידישע מאסען. דער טרויעריגער פועל־יוצא איז, דאָס די קאָנקורענץ פון די אידען צווישען זיך האָט אָנגענומען די שארפסטע פאָרמען, דאָס דער עקאָנאָמישער וואוילשטאַנד און סאָציאַלער פאָרטשריט פון די אידישע גרויסע קהלות ווערען צוריקגע־האַלטען, דאָס די לעבענס און וואוינונגס־פארהעלטניסע ווערען שלעכטער און דאָס דער געזונטהייטס צושטאַנד פון דער אידי־שער באפעלקערונג ווערט שלימער.“

און די איינלאדונג צו א קאָנפערענץ, וואָס דיזע געזעל־שאפט האָט אויסגעשיקט, קומט דיזער פּונקט ארוים נאָך שאר־פער. עס שרייבט זיך דאָרט:

„דיזעלבע אומאָרגאַניזירטקייט האָט אויך דאָ, אין דעם גרעסטען איינוואַנדערונגס לאנד, וואוהין ס'ציהט זיך דער הויפּט שטראָם פון דער אידישער וואַנדערונג, ארויסגערופען אַ גאַנצע רייהע פון אומנאָרמאַלע, אומגעזונטע ערשיינונגען, וועלכע באַרירען כמעט אַלע שיכטען פון דער אידישער באַפעלקערונג, דירעקט אָדער אינדירעקט, אין זייערע אַלטעגליכע לעבענס־אינטערעסען. צווישען זיי איז די גרעסטע און טרויעריגסטע ערשיינונג די איבערפילונג פון די איינציגע גרויסע אידישע קהלות, און באַזונדערס פון ניו־יאָרק, די באַשרענקונג פון דעם אַרבייטס־פעלד פאַר די אידישע אַרבייטס קרעפטען אויף איניגע ווענינע אינדוסטריען. די ענגשאפט און די אומגע־זונטע וואוינונגס פארהעלטניסע אין די אידישע קוואַרטאַלען, און די שאַרפסטע קאָנקורענץ־פאָרמען פון די אידען צווישען זיך, דורך דעם אַלעם ווערט דער עקאָנאָמישער וואוילשטאַנד און סאָציאַלער פאָרטשריט פון די אידישע קהלות צוריק־געהאַלטען.“

און „די אידיש־אמעריקאנישע געזעלשאפט“ שטעלט זיך די אויפגאבע אויפצופאסען,

„אַז אין דער אידישער עמיגראציע זאָל אַריינגעטראָגען ווערען סיסטעם און אָרדנונג, אַז דיזע אומנאָרמאַלע איבער־

פילונג פון די אידישע צענטרען אין אמעריקא זאָל אפּגע־ שוואַכט ווערען דורך אַ פּלאַנמעסיגער אָפּווענדונג פון דער אי־ דישער וואַנדערונג אין נייע פּלעצער, אַז נייע צווייגען פאַר באשעפטיגונג זאָלען געמאַכט ווערען צוגענגליך פאַר די אידישע מאַסען און אַז אַ געוויסער טייל פון דער אידישער באַפעלקער־ רונג זאָל, לויט מעגליכקייט, צוגעצויגען ווערען צו אַקערבוי."

דער גרויסער אידישער מיליאָנער און פילאנטראָפּ, הער יעקב שיף, אין א זעהר ערנסטער און אינטערעסאנטער רעדע, זונטאָג דעם 18טען יולי פון דיזען יאָהר, האָט אויסגעדריקט די־ זעלבע געדאנקען : די אידען זענען צופיעל געפּאקט אין איינ־ צעלנע שטעט. כדי צו לעבען און אום ניט צו פאלען צו לאסט דעם לאנד און זייערע אייגענע ברידער אין דיזען לאנד, מוז מען זעהן אָפּצואווענדען די אימיגראציע פון די איינצעלנע אי־ בערגעפילטע צענטרען. ווי מיר זעהען, פיהלען די אידען אליין דעם שווערען דרוק פון די איבערפילטע צענטרען, היינט וואָס איז זיך דאָ צו פארוואונדערען ווען דעם אמעריקאנער, ביי וועמען דער מיטגעפיהל צו די פארפאָלגטע אידען אין רוסלאנד און אין רומעניען קען ניט זיין אזוי שטארק ווי ביי אונז, איינגע־ וואנדערטע אידען — ווען דער אמעריקאנער זוכט פון זיך אראָפּצואווארפען דיזע שווערע משא.

אונזערע נייע „טעאָרעטיקער", וואָס באשאפען אלע טאָג נייע טעאָריעם וועגען דעם אידישען פאָלק, ווילען האָבען, אז די אידישע וואנדערונג שטעלט מיט זיך פאָר אן אויסנאם. זיי באשעפטיגען זיך דאדורך ספּעציעל מיט אידישער אימיגראציע. די פאקטען זענען אָבער געגען זיי.

דער פּראָצעס וואָס ווערט באשריבען אין דער ציטירטער פּראָקלאמאציע איז ניט נאָר „א טיפער, אָנהאלטענדער נאציאָ־ נאלער פּראָצעס" פון די אידען. עס איז אן אָנהאלטענדער פּראָצעס נאָך פון אנדערע נאציאָנען. מען קען זאָגען : עס איז אן אינטערנאציאָנאלער פּראָצעס. ניט נאָר „זענען די אידישע אימיגראנטען געוואָרען הילפלאָזע קרבנות פון אלע מעגליכע רוי־ בער און עקספּלואטאטאָרס", נאָר אויך אויף פיעל אנדערע אימי־ גראנטען, פון פיעל אנדערע פעלקער איז אויסגעפאלען דערזעל־ בער גורל ; ניט נאָר האָבען זיך די אידישע אימיגראנטען „אָפּ־

געשטעלט אין איינינע נאָהענטסטע צענטרען, די מייסטע אין טור־יאָרק, וואו זיי זענען אָנגעוויזען מיט זייער חיונה בלויז אויף איינינע ווענינע באגרענעצטע צווייגען פון אינדוסטריען", נאָר די מייסטע עמיגראנטען פון די מייסטע נאציאָנען, ספּעציעל פון די נאַיאָנען, וואָס האָבען אָנגעהויבען איינצוואוואנדערען זייט די לעצטע 25 יאָר, האָבען געטאָן און טוען דאָסזעלבע.

ווי שוין געזאָגט, ווילען מיר דיזע ארבייט ניט באלעסטינען מיט טרוקענע ציפערען. אויף דיזען פּונקט איז אָבער נוי־טיג צו ברענגען איינינע ציפערען. שוין צוליב דעם כדי צו באַווייזען ווי אומבאגרינדעט מאנכע פון די נייע טעאָרעטיקער זענען.

מיר וועלען נאָר נעמען איין יאָהר אלס ביישפּיל. אָבער דאָס איינע יאָהר איז קיין אויסנאַם. אומגעפער דיזעלבע פּראָפּאָרציע קען מען געפינען אלע יאָהר.

די צאָל פון אלע אימיגראנטען פאר דעם יאָהר, וואָס האָט זיך געענדיגט מיט דעם 30טען יוני 1908 איז געווען 782,870. פון דיזע האָבען זיך אָפּגעשטעלט אין:

ניו יאָרק	256,425
פּענסילווייניא	111,560
אילינאָיז	58,773
מאסס.	57,303
אָהייאָ	34,271
ניו דזשוירזי	34,180
קאָנעקטיקוט	16,693
צוזאמען	569,205

קנאַפּע 73 פּראָצענט פון אלע איינגעוואנדערטע האָבען זיך אָפּגעשטעלט אין 7 שטאַטען.

דיזע ציפערען גיבען אָבער נאָך ניט דאָס פולשטענדיגע בילד, א ס"ך בעלט'ער קומט עס ארויס, ווען מען נעמט די פארשידענע נאציאָנען באזונדער:

די אידישע איינוואנדערונג פאר דעם יאָר 1908 איז געווען 103,387 נפשות. פון דיזער צאָל זענען 92,582 אָדער עטוואָס איבער 89 פּראָצענט, פארבליבען אין די אויבענדערמאָנטע 7

שטאטען. איטאליענער זענען פאר דערזעלבער צייט אָנגעקומען 135,247, און 110,448 פון זיי, דאָס הייסט קנאפּע 82 פּראָצענט, האָבען זיך אָפּגעשטעלט אין דיזעלבע 7 שטאטען. די צאָל איינ־וואנדערער פון די סלאווישע און אונגארישע נאציאָנען איז גע־ווען 214,021 און 170,789, אָדער קנאפּע אכציג פּראָצענט, האָ־בען זיך אָפּגעשטעלט אין דיזעלבע שטאטען.

די אידען זענען אלזא אין דיזער הינזיכט קיין אויסנאָם, דער קלענער אונטערשיד אין די פּראָצענטען איז ניט גרויס גענוג מען זאָל זיך אויף אים אָפּשטעלען. עס איז אמת, די אידען שטעלען זיך מייסטענס אָפּ אין די גרויסע שטעט, ווע־רענד די אנדערע געהען אָפט אין קלענערע פּלעצער. אָבער דאָס ווענדט זיך שוין אין די אינדוסטריען, אין וועלכע די פארי־שידענע נאציאָנאליטעטען זענען באשעפטיגט, ווארים אויך אין דיזער הינזיכט זענען די אידען ניט קיין אויסנאָם. אויך פאר די אנדערע נאציאָנאליטעטען „איז א באשרענקטע צאָל „טריידס" דער איינציגער מקור חיונה", דאָס איז די פארשי־דענע קאָפּאלניעס.

די „ אידישע אמעריקאנישע געזעלשאפט" שטרעבט דערצו, „אז א געוויסער טייל פון דער אידישער באפעלקערונג זאָל לויט מעגליכקייט צוגעצויגען ווערען צו אקערבוי".

די געזעלשאפט, ווי עס זעהט אויס, איז געווען זעהר פאָר־זיכטיג ביי דעם פארפאסען פון דער פּראָקלאמאציע, ווארים די „מעגליכקייט" מוז שטארק באצווייפעלט ווערען. די אימי־גראציאָנס־סטאטיסטיק פון דיזען לאנד באווייזט, אז עס איז פאראן קליינע מעגליכקייט פאר דעם. די מייסטע פון די אימי־גראנטען פון די מזרח לענדער, די ניט אידישע, קומען דירעקט פון פעלד. אין דיזען לאנד אָבער ווערען זיי ניט קיין פאר־מערס. דער גרעסטער טייל, (מען שאצט אכציג פּראָצענט) געהט אין פאבריק ארבייטען.

פאר דעם אמעריקאנער איז די פּראָבלעמע פון איבער־פילטע צענטרען נאָך פיעל שטארקער ווי פאר די אידען. ביי אים איז דאָס ניט קיין אידישע פראגע, נאָר אן אלגעמיינע אימי־גראציאָנס־פראגע. און דיזער פונקט איז עס וואָס מאכט אָן די גרעסטע שוועריגקייטען. דיזער פונקט ברענגט עס מיט,

וואָס דער אמעריקאנער קוקט אמאָל קרום אויף דער אימיגראַ־ציע, צוליב וועלכען א וויליאמס קען זיך אמאָל ערלויבען צו טאָן וואָס ער האָט געטאָן. צוליב דיזען פּונקט, האָבען אויך אלע אידישע געזעלשאַפטען, פיעל אידישע צייטונגען געשווי־גען, ווען וויליאמס גזרה האָט געבושעוועט.

די איבערגעפּילטע צענטרען שטעהען אלעמען, דעם איינ־צעלנעם אמעריקאנער, ווי דער אמעריקאנער רעגירונג, ווי די איינגעוואנדערטע גופא, ווי א ביין אין האלז.

וואָס קאָן מען טאָן דערצו?

דאָס איז שווער צו זאָגען. די אויפגאבע וואָס די „אידיש־אמעריקאנישע געזעלשאפט" האָט זיך געשטעלט, און צו וועל־כער הער יעקב שיף שטרעבט, „אָפּצואווענדען דעם שטראָם פון די אייניגע איבערפילטע צענטרען", איז פּרובירט געוואָרען פון א פיעל שטארקערער האנט ווי די אידישע געזעלשאפט. די אמע־ריקאנער רעגירונג מיט איהרע אומבאגרענצטע מיטעל האָט זיך אליין גענומען צו דער ארבייט. עס איז דורכגעפירט געוואָרען א געזעץ, די רעגירונג זאָל באשאפען אן אימיגראַציאָנס ביוראָ, וועלכער זאָל באקאנט מאכען די אימיגראַנטען מיט די צושטאנ־דען פון די פארשידענע טיילען פון לאנד, די מעגליכקייט צו קריגען ארבייט א. א. וו.

מיט אלע אירע מיטעל, האָט די רעגירונגס־אינפאָרמאַ־ציאָנס ביוראָ דערוויייל זעהר ווייניג אויפגעטאָן. און, מיר האָ־בען מורא, זי וועט ניט פיעל קאָנען אויפטאָן, וואָרים עס איז ניט קיין צופאל, אָדער א קאפּריז פון די אימיגראנטען, וואָס זיי געהען אלע נאָר אין זיבען שטאַטען. עס איז דער צושטאנד פון דער אינדוסטריע אין דיזע זיבען שטאַטען, וואָס ציהט צו זיך ווי א מאַגנעט די אימיגראַנטען, און אלע אינפאָרמאַציעס, און אלע פארשפּרעכונגען העלפען ניט.

מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט די יק"א געשיקט א פּארטיע אידישע עמיגראנטען נאָך גאלוועסטאָן, מיט דעם צוועק, „אָפּ־צואווענדען די אימיגראַציע". וויפיעל פון די זענען געבליבען אין גאלוועסטאָן? ווי איינער פון דיזע גאלוועסטאָנער אימי־גראנטען האָט פּערזענליך געזאָגט דעם שרייבער, זענען דאָרט נאָר געבליבען די, וואָס האָבען ניט געהאט מיט וואָס צו פאָ־

רען. אין נויאָרק האָבען די דייטשע יהודים אָרגאניזירט א רעמואוועל אָפיס, א ביורא, וועלכע ווייזט אָן ארבייט אין אנ־דערע געגענדען, און גיט אויף הוצאות צו די וואָס ווילען פאָרען. קיין גרויס נחת הערען מיר ניט פון דער טעטיגקייט פון דער ביוראָ. אייניגע שטאטען אין דער סויטה האָבען דורכגעפירט געזעצען צו העלפען אימיגראנטען וואָס ווילען זיך דאָרט באזעצען. דאָס האָט זיי אָבער ניט פיעל געהאָלפען: די אימיגראנטען געהען אין 7 שטאטען, אין די שטאטען וואו די אינדוסטריע איז צום מייסטען אנטוויקעלט.

דער פועל יוצא פון דעם אלעם איז פאָלגענדער: עס איז לעכערליך און אומערליך צו רעדען פון באשרענקונג פון אימי־גראציע. עס איז פארברעכעריש צו רעדען פון באשרענקונג פון אידישע אימיגראציע. די אימיגראציע אין אלגעמיין וועט קיין מאָל ניט באשרענקט ווערען. עס זענען דאָ אייניגע פונקטען, וועלכע מאכען דעם אמעריקאנער גרויסע קאָפּ דרעהעניש. ער זוכט דיזע פונקטען צו פארענטפערען אויף דעם בעסטען וועג וואָס איז מעגליך, ווי עס באווייזט דאָס געזעץ וועגען אן אינ־פאָרמאציאָנס ביוראָ.

דיזע פונקטען זענען אָבער אזעלכע, וואָס לאָזען זיך ניט פארענטפערען. דער אמעריקאנער ווערט דאדורך אמאָל נערוועז אויף א קורצער צייט. אָבער דאָס קאן מען אים ניט פארדענ־קען, ער האָט א רעכט אויף דעם.

די רעוואָלוציע און די פּאָגראָמען אין רוסלאַנד *)

ווער מאַכט בּײדע?

די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד איז נאָך ווייט, ווייט ניט צו ענדע. קיין מענש קאָן נישט פאָראויסזאָגען ווען און ווי אזוי זי וועט זיך ענדיגען; קיין מענש קאָן ניט פאָראויסזעהן וואָסער פאָרמען זי וועט נאָך אָננעמען; קיין מענש איז ניט אימשטאנד צו באשטימען די ראָלע פון די פארשידענע קלאסען; קיין מענש קאָן ניט אָפּמעסטען די פארשידענע קרעפטען וואָס באטייליגען זיך אין דיזער רעוואָלוציע.

צו וואגען ארויסגעבען אן אורטייל אין דער איצטיגער צייט און אונטער די איצטיגע אומשטאנדען וואָלט דארום געווען נאריש ווי נוצלאָז. נאָך נארישער וואָלט דאָס געווען פאר א מענשען, וואָסאיז שוין פיעל יאָהרען טויזענטער מײלען ווייט פון רוסלאנד.

דאָך זענען פאראן אייניגע פונקטען, וועלכע וואַרפען זיך אין די אויגען יעדען אויפמערקזאמען באאָבאכטער. אויף דיזע פונקטען וויל איך דאָ אויפמערקזאם מאכען.

פאר אונז דאָ פאסט דאָס בעסער ווי פאר מענשען אין רוסלאנד; מיר זענען אין א געוויסען זינען „זייטיגע" מענשען, מיר קאָנען דאדורך זיין קאלטבלוטיגער און האָבען די מעגליכקייט זיך אָפּצושטעלען אויף באטראכטונגען.

ווי דער אויסגאנג פון דיזער רעוואָלוציע זאָל ניט זיין: צי זי וועט זיך ענדיגען מיט א קאָנסטיטוציאָנעלער מאָנארכיע ווי אין דייטשלאנד, צי זי וועט דערגרייכען צו א מאָנארכיסטישער דעמאָקראטיע ווי אין ענגלאַנד; צי עס וועט קומען אזוי ווייט, אז רוסלאנד זאָל ווערען א רעפּובליק ווי די פאראייניגטע שטאטען פון נאָרד אמעריקא, אָדער גאר א פעדעראטיווע רע-

*) „ד צוקונפט", דעצעמבער, 1905.

פּובליק ווי אין שווייצאַריע, פון וואס, אגב אורחא, ס'שיינט נאָך צו זיין זעהר ווייט; מיט איין וואָרט: ווי דער אויסגאַנג זאָל ניט זיין, איין זאַך האָט דיזע רעוואָלוציע פעסטגעשטעלט. זי האָט דייטליך באוויזען, אז די וועלט פירט זיך און פּראָגרע־סירט אויף דעם וועג ווי די מאַטעריאַליסטישע פילאָזאָפיע באהויפּטעט, אז זי פירט זיך. ווי דער זיג זאָל ניט אויספאַלען, די מארקסיסטישע פילאָזאָפיע האָט שוין געהאַט איר גרויסען זיג.

מאַכט ניט קיין טעות! איך זאָג ניט, אז די וועלט פירט זיך ווי די סאָציאַל־דעמאָקראַטען ווילען, אָדער ווי פּלעכאַנאָוו, אָדער ווי די „איסקרא" אָדער אפילו ווי קאַרל מארקס וויל. איך זאָג נאָר, אז די רעוואָלוציע האָט געצייגט, אז די וועלט פירט זיך לויט געוויסע געזעצען, וועלכע קאַרל מאַרקס האָט אָנגעצייגט און וועלכע זענען באַקאַנט אלס די מאַטעריאַליס־טישע פילאָזאָפיע.

איינינגע רוסישע סאָציאַליסטען אין נויאָרק סטאַרען זיך צו באווייזען, אז דעם גאַנצען כבוד פאַר די וויכטיגסטע פּאַסירונגען אין רוסלאַנד קומט די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָ־נערען. איינער פון דיזע „פילאָזאָפען" וויל זאָגאַר האָבען, אז סאַזאָנאָוו'ס באָמבע, וועלכע האָט געטויטעט פּלעווע'ן, איז גע־ווען דער סיגנאַל צו דער רעוואָלוציע, א צווייטער באווייזט מיט אותות ומופתים, אז די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען זענען געווען די הויפּט אָרגאַניזירער פון גענעראַל סטרייק, אז זיי האָבען די מייסטע געוואַלטעוועט געגען ניקאָלאַי'ס דומאַ א. א. וו., אין אז די סאָציאַל־דעמאָקראַטען פאַרקערט האָבען אָפּגעראָטען פון דיזע אַלע זאַכען. עס קאָן זיין, אז דאָס אַלעס איז אמת, הגם אלע דעפּעשען וואָס מיר ערהאַלטען דאָ זאָגען דאָס געגענטייל. עס איז, למשל, קיין צווייפעל איצט מער, אז דער „פּאָטיאָמקין" אויפשטאַנד איז געווען אָרגאַניזירט פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטען; אלע דעפּעשען דערמאָנען אין איין קול די סאָציאַל־דעמאָקראַטען אלס פירער פון דעם גענעראַל סטרייק. אָבער ווי געזאָגט, עס קאָן זיין, אז די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען זענען די אמת'ע פירער פון דער רעוואָלוציע און אז די סאָציאַל־דעמאָקראַטען מאַכען איין פעהלער גרעסער פון דעם אנדערען. מיך אינטערעסירט דאָס ווייניג. ניט איך

בין מחויב צו פארטייגען אלע האנדלונגען פון אלע סאָציאל־דעמאָקראטען אין דער גאנצער וועלט, ניט איך וויל אוועק־מאכען אונטער'ן האנט די פארדינסטען פון די סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען. אויב זיי זענען ווירקליך דיזע וואָס האָבען אויפגעטאָן די הויפט ארבייט, קומט זיי דער יישר כח, און די היסטאָריע וועט זיי דאָס געווים געבען מיט א פולער האנט. אָבער אויב דאָס איז אמת, דאן באווייזט עס ערשט רעכט, א ז די וועלט פירט זיך נאָך דעם מארק־סיזם.

מאנכע מיינען צו האָבען באוויזען זייער גאנצע געלערט־זאמקייט, מיט זייער גאנצער פילאָזאָפיע, ווען זיי קאָנען צוזאַ־מענשטעלען כראָנאָלאָגיש די פאקטען; ווען זיי קאָנען צייגען וואו און ווען און דורך ועמען געוויסע זאכען האָבען פאסירט. אזוי האָט מען געשריבען היסטאָריע אין די אלטע צייטען. היינט פארשטעהט מען די זאך אביסעל אנדערש. די פאקטען זענען מאקע וויכטיג, אָן זיי איז קיין היסטאָריע ניטאָ, אָבער נאָך וויכטיגער זענען די א ו ר ז א כ ע ן, וואָס האָבען גע־פירט צו דיזע פאקטען. עס איז דאדורך ניט וויכטיג ווי דער מאן וואָס האָט געוואָרפען די באָמבע האָט געהייסען, אָדער אין וואָס ער האָט געגלויבט; עס איז ניט וויכטיג, וואָסער פילאָזאָ־פיע עס האָבען געהאט די מענשען, וואָס האָבען אָנגעפירט דעם „סטרייק". וויכטיג איז: פון וואנען קומט וואָס סאזאנאָוו האָט געוואָרפען די באָמבע, און פאר וואָס האָט דיזע באָמבע געמאכט אזא איינדרוק אויף מיליאָנען מענשען; פון וואנען קומט וואָס א קליינע צאָל מענשען האָט געקאָנט באוועגען מי־ליאָנען אנדערע מענשען אוועקצולייגען די ארבייט, זיך אונ־טערצואווארפען אונטער נויט און הונגער און אויך צו ריזיקי־רען מיט זייער לעבען? דאָס זענען די וויכטיגסטע פראגען און ווען מען וויל די אלע פראגען פארענטפערען, שטויסט מען זיך אָן אָן גאנץ אנדערע טאטזאכען, און דאן מוז מען אנערקענען די באהויפטונג „אז די וועלט געהט נאָך דעם מארקסיזם".

זייט צענדליגער יאָרען איז אָנגעגאנגען א שטרייט אין די סאָציאליסטישע רייהען וועגען דער קומענדיגער רעוואָלוציע אין רוסלאנד. די מארקסיטען האָבען באהויפטעט, אז רוסלאנד

וועט מוזען דורכמאַכען דעמזעלבען פּראָצעס פון אנטוויקלונג ווי אלע אנדערע ציוויליזירטע פעלקער. זיי האָבען נאָכגעוויזען, אז ניט קוקענדיג אויף דעם וואָס אין פּאָליטישער הינזיכט שטעהט רוסלאַנד ווייט הינטער אלע ציוויליזירטע פעלקער, איז אָבער די אינדוסטריעלע אנטוויקלונג געקומען צו אַ הויכער שטופע. אז מיט דעם וואוקס פון קאפּיטאַליזם איז אויסגעוואקסען אַ שטאָטישער פּראָלעטאַריאַט, און אז עס וועט אויספאַלען אויף דעם שטאָטישען פּראָלעטאריאט צו באפרייען דאָס רוסישע פאָלק פון די סאַמאָדערזשאַוויע, פון דעם צארישען דעספּאָטיזם; אז מיט דיזער באוועגונג וועט זיך אָבער נאָך ניט ענדיגען די אויפגאַבע פון דעם ארבייטער קלאַס, וויל די באַפרייאונג וועט אין ערשטער ליניע זיין לטובת דער בורזשואַזיע: מיט דעם שטורץ פון דער זעלבסטהערשאַפט וועט דער קאפּיטאַליזם ערשט קריגען אַ פרייע האנט זיך צו אנטוויקלען און צו וואַקסען. מיט דעם וואוקס פון קאפּיטאַליזם מוז אָבער נויטוועגדיגערווייז וואַקסען דער עלענד פון דעם ארבייטער־קלאַס. און דאַן ערשט וועט עס זיין די אויפגאַבע פון דעם ארבייטער־קלאַס אין רוסלאַנד, צוזאַמען מיט די ארבייטער פון אנדערע לענדער, זיך צו באפרייען פון דער הערשאַפט פון דער בורזשואַזיע. אַזוי האָבען די מארקסיסטען אָנגעצייכענט דעם גאַנג פון אנטוויקלונג אין רוסלאַנד. זיי האָבען דאָס געטאָן אויף דעם גרונט פון דער מאַטעריעליסטישער פילאָזאָפיע, וועלכע וויל האָבען, אז דער הויפּט פּונקט אין דעם געזעלשאַפטליכען צוזאַמענלעבען, דאָס וויכטיגסטע ראַד ארום וועלכען דער גאַנצער פּראָצעס דרעהט זיך, זיינען די עקאָנאָמישע אומשטענדען. געשטיצט אויף דיזען האָבען זיי אָנגעווענדעט זייער גאַנצע ענערגיע און טעטיגקייט אויפצוּוועקען און אויפצוקלערען, און צו אָרגאַניזירען דעם רוסישען ארבייטער.

דער צווייטער צד, די וואָס רופען זיך סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען, האָבען דאָס אין גאַנצען אָפּגעלייקענט. לויט זיי איז די גאַנצע פילאָזאָפיע אַ פאַלשע: די געשיכטע באַוועגט זיך ניט אויף דיזען אופן. אין דער געשיכטע, האָבען זיי באַהויפּטעט, שפּילט די אינטעליגענציע די הויפּט ראָל. רוסלאַנד מוז דאַרום ניט דורכמאַכען די אלע צרות און פּאָל־

גען פון קאפּיטאַליזם. רוסלאַנד האָט שוין א ביישפּיל, וואָס די אנדערע פעלקער האָבען אויפגעטאָן מיט דעם, וואָס זיי האָבען געהאָלפען דער בורזשואַזיע קומען צו דער מאַכט, און זי קאָן זיך אראָפּנעמען א מוסר און באלד איינפירען די סאָציאַליסטישע געזעלשאַפט. אלץ וואָס מען דארף איז, אז די אינטעליגענציע, וואָס ווייס די אלע זאכען, זאָל דאָס ערקלערען דעם פאָלק. זיי האָבען זיך נאָך דערביי געשטיצט אויף דער „קאָמונישטישער" איינפירונג אין די רוסישע דערפער, אויף די „אבשטשינא".

אין רוסלאַנד, האָבען זיי גע'טענה'ט, הערשט א פּארציייטיגער קאָמוניזם, עס וועט אלזא ניט זיין שווער דעם מוזשיק אויפצוקלערען און צו באווייזען די ברכות פון דעם אמת'ען קאָמוניזם. זיי האָבען זיך דארום א לאָז געטאָן „וו'נאַראָד", און זיי זענען געווען איבערצייגט, אז אזוי שנעל ווי מען וועט פּארטיג ווערען מיט דעם „אויפקלערען", וועט זיך דער מוזשיק דערהויבען אין זיין גאנצער מאַיעסטעטישער מאַכט און וועט מיט איין שליידער ארונטערוואַרפען דעם צאר מיט זיין גאנצער חברותא, מיט די קאפּיטאַליסטען מיט האַקעל שעלאַקעל, און וועט איינפירען א סאָציאַליסטישע געזעלשאַפט.

פיעל בלוט איז צוליב דעם פּארגאָסען געוואָרען, פיעל קרבנות זענען געפאלען, פיעל תליות האָבען די צארען העגקער אויפגעשטעלט, דער מוזשיק איז געבליבען גלייכגילטיג, ער האָט זיך ניט גערירט. און אז ער האָט זיך א ריר געטאָן, איז עס גיכער געווען, ווי דער מוזשיק אין טורגעניעוו'ס אן ערצעהלונג, צו כאַפּען א שטיקעל פון דעם שטריק, אויף וועלכען דער רעוואָלוציאָנער איז געהאנגען, פאַר א סגולה.

צענדליגער יאָרען זענען אזוי אוועק. נון, האָבען מיר ענדליך דערלעבט די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד.

און וואָס זעהען מיר ראיצט? עס איז קוים דאָ איין מענש אין דער גאנצער ציוויליזירטער וועלט, וואָס זאָל איצט נאָך דענקען, אז דער אויסגאנג פון דיזער רעוואָלוציע וועט פירען צו עטוואָס אנדערש ווי צו דער הערשאַפט פון דער בורזשואַזיע. די ווילדסטע פאַנטאַזיע קאָן זיך ניט פאָרשטעלען, אז דיזער אויפשטאַנד זאָל זיך ענדיגען מיט דער איינפירונג פון א סאָ־

ציאליסטישער געזעלשאפט. וואסער פארמע די רעוואלוציע זאל ניט אננעמען, עס קאן מער קיין ספק ניט זיין, אז איצט פאנגט זיך אן די הערשאפט פון דער בורזשואזיע.*)

עס איז ניט דא דאס ארט צו זאגען א מיינונג וועגען באלשעוויזם, אבער איך גלויב קוים אויב דער באלשעוויזם וועט זיך דערהאלטען אין זיין איצטיגער פארמע. אפילו אין דעם קליינעם משך פון זיין עקזיסטענץ, האט ער זיך שוין פיעל געענדערט. איך גלויב נאך היינט, אז אין רוסלאנד וועט זיך ערשט אנהויבען די הערשאפט פון דער בורזשואזיע, אויסער ווען די גאנצע וועלט זאל מיט אמאל ווערען „באלשעוויסטיש“, סמנים פון וועלכען מען קאן נאך דערווייל ניט זעהן. סאציאליזם, פונקט ווי קאפיטאליזם, מוז זיין אינטערנאציא־נאל. ביידע צוזאמען קאנען ניט עקזיסטירען.

עס קאן זיין, אז אונטער דעם ספּעציעלען דרוק פון דעם ארגאניזירטען ארבייטער־קלאס אין רוסלאנד וועט דער פּראָ־לעטאריאט אויסקעמפען אביסעל מער רעכט פאר זיך, דאס קאן זיין, הגם דאס זעהט זיך נאך ניט ארויס. די אומבאדינגטע הער־שאפט אבער וועט איבערגעהן אין די הענט פון דעם קאפּיטא־ליסטישען קלאס. דיזע רעוואלוציע וועט אלזא ניט איינפירען א סאציאליסטישע, נאר א ריין קאפּיטאליסטישע געזעלשאפט. זי וועט באפרייען דעם קאפּיטאליזם פון דעם דעספּאָטיזם, וועלכער האט אים ניט געלאזען קומען צו זיך. דער ביטרער וויטע האט דאס זעהר גוט איינגעזעהן און האט זאגאר פּרו־בירט מיט דעם אפּצושרעקען די ארבייטער פון צו נעמען אנ־טייל, און אזוי ארום אפּצוהאלטען די רעוואלוציע. דאס אינ־טערעסאנטע דערביי איז, אז דיזעלבע סאציאליסטען רעוואלו־ציאנערען האבען אין דער פּראקטיק מיטגעארבייט, און גע־טריי מיטגעארבייט, צו העלפען ברענגען דעם צושטאנד, וועלכען זיי האבען אזוי שטארק באקעמפט מיט זייער „אינ־טעליגענץ“. און נאך אינטערעסאנטער איז וואס זיי שרייען איצט, אז זיי קומט דער גרעסטער חלק לויתן.

---

*) אין דעם יאהר 1905, ווען דיזער ארטיקעל איז געווארען געשריבען, האט נאטירליך קיין מענש ניט געקאנט פאראויסזעהן דעם באלשעוויזם פון 1919.

פון דעם קומען מיר צו דעם צווייטען וויכטיגען פונקט, וועלכער ווארפט זיך אין די אויגען און וועלכען מען קאָן בשום אופן ניט אַפּלייקענען. דער פונקט איז, אז די רעוואָלוציע אין רוסלאנד ווערט געמאכט פון דעם ארבייטער קלאַס. דאָס איז א פּראָלעטארישער רעוואָלוציע!

דאָס מיינט ניט צו זאָגען, אז די ארבייטער זענען די איינ־ציגע, וואָס מאכען די רעוואָלוציע. בשום אופן ניט! א רעוואָ־לוציע קאָן נאָר דאן זיין ערפאָלגרייך, ווען אלע קלאסען פון דער געזעלשאפט זענען פאראינטערעסירט און באטייליגען זיך אין איהר, און אין דיזער רעוואָלוציע באטייליגען זיך אָהן צווייפעל אלע קלאסען פון דער רוסישער געזעלשאפט. די איבער־וועגענדע קראפט, די טאָן־געבענדע מאכט איז אָבער אָהן שום ספק דער ארבייטער קלאַס. אין די פריהערדיגע רעוואָלוציעס, ווי די פראנצויזישע פון דעם 18טען יאָרהונדערט, און די רע־וואָלוציע, וואָס האָט ארומגערייזט גאנץ איירָאפּא אין 1848, האָבען די ארבייטער אויך פארגאָסען זייער בלוט. זיי זענען אָבער ניט געווען די פירענדע קראפט, דער טאָן פון יענע רעוואָ־לוציעס איז געקומען פון דער דאן אויפקומענדער בורזשואזיע. די ארבייטער זענען מיטגעשלעפּט געוואָרען מיט דעם שטראָם. די איצטיגע רעוואָלוציע איז פונקט פארקערט: זי ווערט הויפּטזעכליך געמאכט פון דעם ארבייטער־קלאַס, ווערענד אלע אנדערע קלאסען ווערען מיטגעשלעפּט.

טראָץ דעם, וואָס דער ארבייטער קלאַס וועט ניט ער־האלטען די פולע פּרוכט פון דיזער רעוואָלוציע; טראָץ דעם וואָס דעם וויכטיגסטען געווינס וועלען דערווייל ציהען די קאַ־פּיטאליסטען, איז קיין צווייפעל, אז די רעוואָלוציע איז א פּראָ־לעטארישע רעוואָלוציע. און דאָס איז ניט קיין צופאל. עס ליגט אין דער באדינגונג פון די עקאָנאָמישע אומשטאנדען.

די דעספּאָטישע רעגירונג אין רוסלאנד איז ניט געווען בכח אין גאנצען אָפּצוהאלטען די אנטוויקלונג פון דעם קאפּי־טאליזם. די ערפינדונג און איינפירונג פון מאשינעריי אין אויסלאנד האָט געמוזט האָבען איהר ווירקונג אויף דער אינ־דוסטריע אין רוסלאנד. פון איין זייט האָט זי ניט געקאָנט בא־שטעהן געגען דער אויסלענדישער קאָנקורענץ אויף דעם היי־

מישען מארק, צום טראָץ פון דעם הויכען טאריף; פון דער צווייטער זייט ווידער האָט רוסלאַנד ניט געקאָנט זיך שטעלען געגען דער גרויסער קאָנקורענציע אויף איהר הויפּט אויספיר ארטיקעל, די תבואה. זי האָט זיך אלזאָ געמוזט וועלענדיג ניט וועלענדיג קאפּיטאליזירען. און ניט נאָר האָט די רעגירונג דער אנטוויקלונג ניט געשטערט, זי האָט איר געהאָלפען מיט אלע מיטלען. די גאנצע פּאָליטיק פון דער רעגירונג — די פּאָליטיק פון פארכאפּען פרעמדע לענדער, וועלכע האָט שליסליך גע־פירט צו דער מלחמה מיט יאפּאַן, און וועלכע האָט פיעל בייגע־טראָגען צו דעם איצטיגען אויפשטאנד, וועלכער וועט ענדליך פירען צו דער באפרייאונג פון רוסלאַנד — די גאנצע דיפּלאָ־מאטיע איז געווען געבויט אויף צו העלפען דער אנטוויקלונג פון קאפּיטאליזם. די קאפּיטאליסטען אין אלגעמיינעם האָבען זיך ניט געקאָנט באקלאָגען אויף דער זעלבסטהערשאפט, זי איז פאר זיי געווען א גרויסע שטיצע, ספּעציעל אין די קעמפע צווישען קאפּיטאל און ארבייט. דער איינציגער שטער וואָס זיי האָבען געפונען אין דער רעגירונג איז געווען, וואָס זי האָט אלץ געוואָלט ארייַנכאפּען פאר זיך, וואָס זי איז אליין געוואָ־רען דער גרעסטער קאפּיטאליסט, דער גרעסטער מאָנאָפּאָל, וואָס האָט אהן צווייפעל געהאָלפען ארייַנטרייבען די קאפּיטאַ־ליסטען און דעם מיטעל קלאַס אין די רייהען פון דער רעוואָ־לוציע. אויסער דעם אָבער האָבען די קאפּיטאליסטען זיך ניט געקאָנט פיעל באקלאָגען.

די אנטוויקלונג פון קאפּיטאליזם האָט מיט זיך געבראַכט דעמזעלבען עלענד, דיזעלבע צרות, וואָס עס האָט פאראורזאכט איבעראַל, עס האָט אָבער צו דערזעלבער צייט אויך ארויסגע־בראַכט די ווידערשטאנד קראַפט פון די ארבייטער. כדי צו פארבעסערען זייער לאַגע, כדי צו פארקלענערען דעם עלענד וואָס דער קאפּיטאליזם האָט אזוי אומערוואַרטעט אויף זיי ארויפגעבראַכט, האָבען זיך די ארבייטער גענומען אָרגאניזי־רען, און דאָ האָט זיך ארייַנגעמישט די זעלבסטהערשאפט, אלס דער אמת'ער „סטאָראָזש פון קאפּיטאל". יעדע פאראייניגונג, יעדער סטרייק איז באטראַכט געוואָרען אלס פאַרראַט צום פאָטערלאַנד; יעדער אגיטאטאָר, יעדער סטרייקער איז באַ־

שטראָפט געוואָרען אלס הויכפארדעטער. דער ארבייטער־קלאס איז אזוי ארום געוואָרען דער איינציגער אונטערדריקטער קלאס און דער עקאָנאָמישער קאמף — א ריין פּאָליטישער קאמף. די צארען־רעגירונג האָט זיך ארויסגעוויזען אלס דער איינציגער שטער פון דעם פּראָלעטאריאט צו פארבעסערען זיין לאגע, און דער געשריי איז געוואָרען: נידער מיט דעם צאריזם.

דאָס איז אָבער ניט געקומען מיט אמאָל, א צייט לאנג איז עס געלונגען דער רעגירונג, דורך דער כיטרער פּאָליטיק פון דער זובאטאָווישער באוועגונג, איינצורעדען דעם ארבייטער, אז דער „צאר באטיושקא" איז זיין בעסטער פריינד. דער 22טער יאנואר 1905 האָט געגעבען דעם לעצטען קלאפּ צו דיזען גלויבען. אונטער דער פירונג פון דעם גלח גאפּאָן זענען די ארבייטער געגאנגען צו זייער „באטיושקא" זיך באקלאָגען אויף זיינע שלעכטע משרתים. זיי האָבען דאן נאָך געגלויבט, אז אלעס וואס מען דארף איז זיך אויסצורעדען זייער ביטער הארץ פאר דעם צאר. דעם ענטפער, וואָס זיי האָבען געקראָגען, איז געוועזן דייטליך: הונדערטער געפאלענע, טויטע און פארוואונדעטע, איז געווען דער ענטפער, וואָס „באטיושקא" האָט זיי געגעבען דורך דעם מויל פון „זיינע" ביקסען. דאָס איז געווען דער אמת'ער סיגנאל; דאָס האָט מיט אמאָל אראָפּ־געריסען דעם פינסטערען שלייער וואָס האָט געהאנגען ארום דעם צאר און זיין רעגירונג. פון איצט אָן איז דער ארבייטער א שונא זיין רעגירונג, איצט לאָזט ער זיך מער ניט נארען, איצט פאָדערט ער מיט זיין גאנצער מאכט: פרייהייט!

דאָס איז דער גאנג פון דער איצטיגער רעוואָלוציע אין רוסלאנד. איצט שטעהט דער ארבייטער ניט אליין, די בור־זשואזיע איז אויך שטארק פאראינטערעסירט אין זיין ערפאלג, און, ווי עס הערט זיך, האָט דער מוזשיק זיך אויך גענומען רי־רען, עס איז אָבער זיכער, אז דער מוזשיק אליין, ווי די בור־זשואזיע 'אליין וואָלטען קיין רעוואָלוציע ניט אונטערגענומען. מיט איבער פופציג יאָהר צוריק האָט מארקס געשריבען: „עס איז קלאָר און דורך דער געשיכטע פון אלע מאָדערנע לענדער באצייגט, אז די בויערען־באפעלקערונג קאָן קיין מאָל ניט אונ־טערנעמען א זעלבסטשטענדיגע באוועגונג מיט ערפאלג. דערצו

איז זי פאַרשפּרייט אויף א צו גרויסער שטרעקע לאַנד, און עס איז זעהר שווער צוזאַמענצוברענגען א גרויסען טייל צו גע־מיינשאַפטליכער טעטיגקייט. די בויערן דאַרפען קריגען דעם ערשטען שטוים פון דער קאָנצענטרירטער אויפגעקלערטער און באַוועגליכער באַפעלקערונג פון די שטעט". די איצטיגע באַוועגונג אין רוסלאַנד באַווייזט דאָס דייטליך.

מאַנכע מענשען קומען אין גרויס התפעלות פון דעם, וואָס די רוסישע ארבייטער זענען געווען די ערשטע צו מאַכען א רע־וואָלוציע דורך א גענעראַל סטרייק. מען קאָן זיי ניט פאַר־דענקען: עס איז א מערקווירדיג שעהן בילד, וואָס שטעלט זיך פאַר אונזערע אויגען. עס איז ערהאַבען צו זעהן ווי אין א שטאָט ווי פּעטערבורג, שטעלען זיך אוועק אכט הונדערט טויזענט ארבייטער און ערקלערען: „גיט אונז פרייהייט, אָדער מיר ארבייטען ניט!" זיי באַוואַפנען זיך ניט, זיי שיסען ניט, זיי מערדערען ניט, זיי פאַרגיסען ניט קיין בלוט; זיי טוען ניט קיינס פון די זאַכען, וואָס מען שטעלט זיך פאָר אונטער רעוואָלוציע. אַלץ וואָס זיי טוען — זיי טוען גאָר ניט, און:

אַלע רעדער שטעהען שטיל,
ווען דיין שטאַרקער אָרעם וויל!

דאָס איז א מערקווירדיג בילד, א בילד, וואָס וואַרפט אַרויף א הייליגקייט אויף מענשען, א בילד וואָס די וועלט גע־שיכטע האָט ביז איצט ניט זיין גלייכען, און נאָך ערקווי־קענדער איז צו זעהן, ווי א גרויסע, מעכטיגע, טויזענט יעריגע דעספּאָטיע פאַלט אויף אירע קניע פאַר דיזען „רוהיגען" אָבער מעכטיגען געשריי. פון דעם אויבען געזאָגטען אָבער וועט מען איינזעהן, אז דער גענעראַל סטרייק אין רוסלאַנד איז די נאַטיר־ליכסטע זאַך אין דער וועלט. די גאַנצע רעוואָלוציאָנערע באַ־וועגונג איז אין גרונט גענומען א „סטרייק" באַוועגונג. א חוץ דעם איז דער גענעראַל סטרייק אין רוסלאַנד, מער ווי אין אַלע אַנדערע לענדער, דאָס איינציגע מיטעל. צוויי וועגען האָט דער ארבייטער קלאַס געהאַט פאַר זיך; די באַריקאַדען און דעם גענעראַל סטרייק. נו, זענען די צייטען פאַר באַריקאַדען פאַרביי, מיט באַריקאַדען זענען די ארבייטער די שוואַכערע, מיט גענעראַל סטרייק, די מעכטיגערע. נאַטירליך איז נאָך

ניט זיכער, אז אלעס וועט אָפּגעהן אזוי לייכט, עס קאָן נאָך זעהר לייכט קומען צו אן אלגעמיינער אויסשלאכטונג, אָבער אויב דאָס וועט קומען, וועט די שולד פאלען אויף דעם קאָפּ פון דער רעאקציע. אלעס בלוט וואָס איז ביז איצט פארגאָסען געוואָרען איז געקומען פון יענער זייט. די רעוואָלוציע האָט נאָך קיין בלוט ניט פארגאָסען, די רעוואָלוציע טוט איר אר־בייט פרידליך! זאָגאר מיט א מעכטיגער קריגשיף אין זייער האנט האָבען די רעוואָלוציאָנערען געהיט זיך צו פארניסען בלוט. דאָס זאָל מען ניט פארגעסען!

* * *

דיזע לעצטע באהויפּטונג פירט אונז צו די אומגליקליכ־סטע פון אלע פּאסירונגען, צו די פּאָגראָמען.

פארוואונדערט שטעהט די גאנצע וועלט און קאָן זיך ניט פארענטפערען דיזען אומגליק. מיט א פארוואונדעט הארץ און א צעבלוטיגטען קאָפּ שטעהט דער איד אין מיטען פון די אלע פּאסירונגען. לאנג און שווער האָט ער געארבייט, מיטהעלפענדיג צו ברענגען אזא צושטאנד פון באפרייאונג. מיט דער גאנצער באגייסטערונג פון זיין צעווייטאָגטער נשמה, מיט דעם גאנצען פייער, וואָס האָט זיך ווי א וואולקאן אָנגעזאמעלט אין זיין בלוטיגען הארץ פאר טויזענטער יאָהרען פון פארפאָלגונג און ליידען, מיט דעם גאנצען פייער זיינעם, האָט ער זיך אריינגעוואָרפען אין דעם באפרייאונגס קאמף. ער האָט זיך פארגעסען, ער האָט זיך פארלייקענט, ער איז געגאנגען אויף דעם עשאפאָט, ער איז געגאנגען אין סיביר, האָט זיך אויף קיין זאך ניט אפּגעשטעלט, ער האָט געקעמפט און געהאָפט אויף דעם גליקליכען טאָג, ווען די גלאָקען פון די רוסישע קיר־כען וועלען פארקינדיגען פרייהייט פאר דעם רוסישען פאָלק. ער האָט דאָס כמעט דערלעבט, די צייט איז ניט ווייט, די ער־שטע קעמפע זיינען אויסגעפאָכטען, אָבער, א וועה! אָנשטאָט צו נעמען אנטייל אין דער אלגעמיינער פרייד, שטעהט דער איד, אן אבל,, ארום א בארג הרוגים, צעקאליעטשעטע און געשענדע־טע; באוויינט ער זיינע געמערדעטע קינדער, זיינע געשענדעטע טעכטער אָדער שוועסטער; קיין בלוט איז ניט פארגאָסען גע־וואָרען, אָבער אידיש בלוט רינט ווי וואסער! איז דאָס דער

רעזולטאַט פון דער לאַנג ערוואַרטעטער און מיט אומגעדולד ער־האָפּטער רעוואָלוציע? איז דאָס זיין פאַרגעלטונג פאַר די קרבנות, פאַר דער מסירת נפש, פאַר די מאַרטירער, פאַר דעם בלוט וואָס ער האָט צוגעשטעלט צו דער באַפרייאונגס אַרמיי? זענען דאָס די רציחות פון דעם רוסישען פאָלק? ווערען דיזע מערדערייען באַגאַנגען פון דעמזעלבען פאָלק, וואָס קעמפּט איצט פאַר אַלגעמיינער פרייהייט?

אויף אַ שווערער פראַגע איז דער איד געשטעלט; אַ שווע־רען עקזאַמען האָט ער דורכצומאַכען. עס איז שווער צו פילאָ־זאָפירען אונטער אַזעלכע אומשטענדען; עס איז שווער צו טרייסטען דעם אידען, עס איז שווער אים צו ראַטען, עס איז שווער אים אויסצורייידען זיין וועהטאָג. און דאָך... און דאָך מוז איך זאָגען: די רעוואָלוציע, איז די איינציגע הילף פאַר דעם אידען! די רעוואָלוציע, און נאָר די רעוואָלוציע, וועט אים באַפרייען פון זיינע ליידען; וואָרים אַזוי זיכער ווי עס איז, אַז די רעוואָלוציע ווערט געמאַכט פון דעם פּראָלעטאַריאַט, אַזוי זיכער איז, אַז די פּאָגראָמען ווערען געמאַכט פון דעם לומ־פּען־פּראָלעטאַריאַט. דער לומפּען־פּראָלעטאַריאַט איז אָבער געוויינליך פייג. ער איז פעהיג צייט באַגעהן די שענדליכסטע פאַרברעכענס, אָבער ער האָט מורא פאַר דער מינדסטער קראַפט. נעמט צו די רעגירונגס־שטיצע פון דעם לומפּען־פּראָלעטאַריאַט, און ער וועט ניט וואַגען אויפצוהויבען אַ האַנט. און אַז דיזע אַלע מערדערייען זענען דירעקט אָרגאַני־זירט געוואָרען פון דער רעגירונג קאָן מען קוים צווייפלען. פון די פּאַרשידענסטע זייטען הערט מען דיזעלבע באַריכטען. פריינד און פיינד פון דער רעוואָלוציע זענען אַלע איינשטימיג, אַז די הריגות זענען געקומען פון דער רעגירונג און מיט דער הילף פון דער רעגירונג. דער איינפאַכסטער, דער אויגענשיינ־ליכסטער שלום מוז אַלזאָ זיין: מאַכט אַ סוף צו דיזער פאַר־ברעכערישער רעגירונג, און עס וועט ממילא קומען אַ סוף צו די הריגות.

איך וויים די טענה, וואָס מען קאָן צו מיר האָבען: פון וואַנען קומט דאָס, וואָס מען מערדערט נאָר אידען? ווען דער אַנטיסעמיטיזם וואָלט ניט געוועזן אַזוי איינגעוואָרצעלט

ביי די רוסען, וואָלט געווען אוממעגליך אים אויפצורייצען צו קוילענען אידען: וואו זענען די רעוואָלוציאָנערען? וואָרום האָבען זיי ניט פּראָטעסטירט? א. א. וו., א. א. וו. איך ווייס די אלע טענות. אָבער מיר שיינט, אז זיי האָבען קיין ממשות ניט. מען דאַרף גאָר ניט געהן קיין אדעס צו קריגען הוליגאַנעס, איהר קאָנט היינט צו טאָג געפינען אין נויאָרק, לאָנדאָן אָדער פּאריז צוואנציג טויזענט הוליגאנעס, וואָס זענען פּארטיג צו באגעהן דיזעלבע פּארברעכענס ניט נאָר געגען אידען, נאָר געגען יעדען אנדערען קלאַס מענשען. דאָס איז די קללה פון קאפּיטאליזם. יעדע גרויסע שטאָט האָט איהר לומפּען־פּראָלעטאריאט און ער פעהלט אויך ניט אין אדעס.

די לעצטע פּאָגראָמען זענען פּאָרגעקומען אין די אמת רוסישע שטעט. אין ווארשא איז קיין פּאָגראָם ניט געווען. דערפאַר האָט זיך אין פּוילען אנטוויקעלט א פּויליש נאַציאָנאַליסטישע באוועגונג, וועלכע איז אָהן צווייפעל א רעאקציאָנערע באוועגונג אונטער די אומשטאנדען, און וועלכע קאָן זעהר פיל שאָדען דעם גאַנג פון דער רעוואָלוציע, און וועלכע איז אויך אונטערשטיצט געוואָרען פון דער רעגירונג, ווי דער פּראָטעסט פון פּוילישע סאָציאליסטען צו ווייטע באווייזט דייטליך. אין קאווקאז ווידער קוילענען די ארמעניער מיט די טאטארען זיך איינע די אנדערע. עס איז די אלגעמיינע פּאָליטיק פון דער רוסישער רעגירונג צו דערווייטערען די פארשידענע פעלקער איינע פון די אנדערע. אין די רוסישע שטעט זענען די אידען דער איינציגער „פרעמדער" עלעמענט. מיט די אידען האָט די רעגירונג נאָך עקסטרע חשבונות. זי האָלט זיי פאראנטוואָרטליך פאַר פיעל פון איהרע צרות. און בלוטדורשטיג ווי די סאמאָדערזשאַוויע איז, און מעכטיג ווי זי איז נאָך דערוויילי, האָט זי זיך מיט דעם גאנצען וואוט איהרען ארויפגעוואָרפען אויף דעם אומבאוואפענטען אידען. ווער עס וויל דאָס ניט איינזעהן פאַרמאכט מט געוואלד די אויגען. פארוואָס פּראָטעסטירען ניט די רעוואָלוציאָנערען? ערשטענס, ווייס מען נאָך ניט גענוי וואָס דאָרט איז פּאָרגעקומען, וואָס ווייטער ווערט מען אלץ מער געוואָר אז די רעוואָלוציאָנערע קריסטען האָבען פאַרטיידיגט און זענען געפאלען פארטיידיגענדיג די אידען; צווייטענס, געגען

װעמען זאָלען זײ פּראָטעסטירען ? די זאַך איז ניט געמאַכט געװאָרען אָפיציעל, קײן אוקאַזען מיט מאַניפעסטען זענען ניט ארויסגעגעבען געװאָרען. באַװאוסט װי די זאַך איז, קאָן מען אָבער אָפיציעל ניט פּראָטעסטירען געגען דער רעגירונג, די אידען אפילו קאָנען דאָס אויך ניט טאָן. װאָלט געגען די אידען ארויסגעגעבען געװאָרען אַן אוקאַז פון דער רעגירונג, אַזוי װי נעגען פּוילען, בין איך זיכער, אַז די ארבײטער װאָלטען געלאָזט הערען זײער שטים, װי זײ האָבען עס געטאָן װעגען די פּאָ־לאַקען.

דאָס איז גאַנץ לײכט צו זאָגען, זיצענדיג אין נױאָרק בשלום און בשלוה, װעט מען ענטפערען, עס איז אָבער ניט לײכט פאַר די אידען אין רוסלאַנד, עס איז ניט לײכט פאַר די אידען אין אדעס. א טעות ! דאָס איז גאָר ניט אַזוי לײכט װי מען דענקט. מיט א בלוטיג האַרץ און מיט טרעטען אין די אויגען שרײב איך דיזע װערטער, אָבער די ערגסטע צװישען אלע צרות איז, װען מען פאַרלירט דעם קאָפּ. שרײען און ליאַרמען גלאַט אין דער װעלט אַרײן העלפט קײנעם ניט. מיר הערען איצט געשרײען פון אלע זײטען, אלע לױפען און פאַדען, אײניגע שרײען, מען דאַרף געהן קײן פּאַלעסטינא, אַנדערע װילען האָבען א טעריטאָריע אין אפריקא אָדער איר־גענדװאו. מען זאַמעלט געלט צו שטיצען די אלמנות און יתומים, מען זאַמעלט געלט אויף געװער פאַר זעלבסטפאַרטײ־דיגונג. איך קאָן ניט זײן געגען אײנע פון די טעטיגקײטען. אָבער מיר שײנט, אַז דאָס איז ניט די הױפּטזאַך. דיזע אלע זאַ־כען װעלען ניט ברענגען די ישועה : עס װאָלט אודאי געװען א גלײכע זאַך, װען די אידען װאָלטען געקאָנט האָבען א טעריטאָריע. די צרה איז אָבער ניט אַזוי מיט דער טעריטאָריע, װי מיט די אידען אַלײן. זײ פאָרען ניט. דער טעריטאָריאַ־ליזם איז גראַד װי די אסימילאַציע : איהר מעגט באַשליסען װיפיעל איהר װילט, אַז עס איז א יושר די אידען זאָלען זיך אסי־מילירען. זײ הערען אײך צו, אָבער זײ אסימילירען זיך ניט !

מיט דער טעריטאָריע איז דיזעלבע זאַך. איהר קאָנט באַ־שליסען, אָבער די אידען פאָרען ניט. א גאַנץ פאָלק פאָרט ניט איבער פון אײן עק װעלט צום צװײטען אַזוי לײכט.

די עקאָנאָמישע אומשטענדען זענען בכח צו צווינגען דעם וואנ־דערשטאָק אין דער האנט פון א פאלק. און ניט נאר וועלען די אידען ניט פאָרען פון רוסלאנד, נאָר טויזענטער אידען וועלען צוריקפאָרען אין רוסלאנד אזוי שנעל ווי רוסלאנד וועט זיין פריי. ס'איז קיין צווייפעל ניט, אז מ'דארף קריגען אזוי־פיעל געלט ווי מעגליך צו לינדערען די צרות פון די אלמנות און יתומים, פון די פארוואונדעטע און פון די וואָס זענען געבליבען אָהן א היים און אָהן ברויט. דאָס וועט אָבער ניט אָפּהאלטען די ווייטערדיגע פּאָ־גראָמען. געלט אויף געווער איז אייגענטליך די וויכטיגסטע און נויטווענדיגסטע זאַך איצט. אָבער איך קאָן זיך ניט איינרעדען, אז דאָס וועט ווירקליך ברענגען די ישועה פאר אידען. א רעוואל־ווער אין האנט איז די איינציגע און בעסטע זאך געגען א פייגען און לומפּיגען באנדיט. דער רעוואלווער האָט אָבער ניט קיין קראפט, ווען הינטער דעם באנדיט שטעהט א ראָטע סאָלדאטען מיט הארמאטען. ווען די פּאָגראָמען וואָלטען געקומען פון די הוליגאנעס, וואָלט דער רעוואָלווער געוועזען נאָך איבערגענוג, וואָלטען זיי געקומען פון דעם רוסישען פאלק, וואָלטען קיינע רעוואָלווערס און קיינע קאנאָנען ניט געהאָלפען. די פּאָגראָמען קומען פון דער רעגירונג, געגען איהר איז דער רעוואָלווער מאכטלאָז. די רעוואָלוציע איז די איינציגע מאכט, וואָס קאָן באזיגען דיזע מאכט, וואָס קאָן פארניכטען דעם ווארצעל פון וואנען די אידישע צרות שטאמען. העלפט דער רעוואָלוציע, און איהר העלפט זיך! די רעוואָלוציע איז פרידליך, זי פאר־גיסט קיין בלוט. בלוט ווערט פארגאָסען פון דער רעגירונג און איהרע געדונגענע הוליגאנעס.

פעלקערקאַמף, אידעענקאַמף און קלאַסענקאַמף *)

צוזאמען מיט דער בארבארישער, אוממענשליכער מלחמה, וואָס שפּילט זיך איצט אָפּ אין אייראָפּא, געהט אָן א זייטיגע מלחמה, א מלחמה וואָס איז דער פּועל יוצא פון דער ערשטער, א מלחמה וואָס וועט זיך ציהען לאנג נאָכדעם ווי די ערשטע מלחמה וועט שוין זיין איינגעשטילט, און וועלכע וועט פון די צוקונפטיגע געשיכטס שרייבער און פילאָזאָפען אודאי ווערען אוועקגעשטעלט אלס די סיבה פון דער ריכטיגער מלחמה. דיזע צווייטע מלחמה, דער צושפּיל, אזוי צו זאָגען, איז די אידעען מלחמה. די דאָזיגע אידעען מלחמה איז ניט אזוי שרעקליך, ניט אזוי אוממענשליך ווי יענע וואָס ווערט אויסגעקעמפט מיט ביקסען און באיאָנעטען, קאנאָנען און באָמבעס; איהרע וואפען זענען די וואפען פון גייסט, זי איז אָבער אין גייסטיגען זין ניט ווייניגער געפערליך, און זי איז מער אלגעמיין, ווארום אין דיזער אידעען מלחמה באטייליגען זיך אויך די פעלקער, וואָס האָבען אין דער ערשטער קיין חלק. און דיזע מלחמה, פונקט ווי יענע, ווערט געפירט נאָך אלע רעגעלען פון מלחמה, זי האָט איהרע גענעראַלען און איהרע סאָלדאַטען, איהרע נצחונות און איהרע ניי־דערלאַגען, איהרע געפאַלענע און איהרע פאַרוואונדעטע. די גע־נעראַלען אין דיזער מלחמה זענען די געלערטע פילאָזאָפען און קינסטלער פון די פארשידענע לענדער, די וואפען זענען די גע־לערטע געדאַנקען און ציטאַטען, סענטימענטען און היסטאָרישע באווייזען. דאָס פליהען אין דער לופט, ווערט באזאָרגט פון די פּאָעטען אין די פארשידענע לאַגערען. העקעל, אויקען, דר. דערנבערג, לאמפּרעכט; דזשיימס בריים, זאנגוויל, קיפּלינג; פּערערא, אנאטאָל פראנס, בראנדער מאטיוס, עליאָט, סלאָון;

---

*) „דער אידישער סאָציאַליסט", נאָוועמבער, 1914.

זשול געד, וואנדערוועלדע, קאָפּאָטקין און פּלעכאנאָוו, מיט א גרויסע מחנה, וואָס אונטערשטיצען זיי, שטעהען אין די פראָנט רייהען. און יעדער צד קעמפּט מיט געשיקטקייט און געלער־זאמקייט, מיט רעכט און גערעכטיגקייט אויף זיין זייט. עסט־רייך פארטיידיגט איהר רעכט געגען סערביען צו באשטראָפען א שכן, וואָס באנעמט זיך ניט אָנשטענדיג; רוסלאנד נעמט זיך אָן פאר דעם קליינעם און שוואכען סלאווישען ברודער; דייטש־לאנד וויל אויסהיטען, אז די הויכע גערמאנישע קולטור זאָל ניט טמא ווערען פון דער האנט פון דעם בארבארישען און האלב ווילדען קאָזאק; פראנקרייך קעמפּט פאר איהר נאציאָ־נאלען פארלוסט; בעלגיען בלוטיגט צוליב איהר רעכט אלס א זעלבסטשטענדיגע נאציאָן, און ענגלאנד מוז באשיצען די קלע־נערע פעלקער און פארניכטען דעם געפערליכען דייטשען מילי־טאריזם. און יעדער פון זיי לייקענט אָפּ, אז זיין פאָלק איז דער אָנפאנגער פון דער מלחמה, און יעדער פון זיי גאָהויפּטעט צו זיין דער אָנגעגריפענער, און קיינער דערצעהלט ניט דעם אמת'ן גרונט פון דיזען שוידערליכען מענשען מאָרד, פון דיזע מערדע־רישע פארניכטונג און פארוויסטונג. אזוי ארום מאכט דיזע אידעען מלחמה אָן א פארוויסטונג אין די מוחות פון דער גאנ־צער מענשהייט, און באשאפט לעגענדען פון גרויסע, געפערליכע מלחמות, וואָס ווערען געפירט צוליב גרויסע אידעען און אידעאלען.

דער גרעסטער קאָנקורענט פאר דייטשלאנד אויף דעם שלאכטפעלד איז ענגלאנד, און די גאנצע וועלט, פיהלט, אז עס איז ענגלאנד, וועלכע וועט צעשטערען אלע נצחונות פון דער דייטשער שווערד. דער שארפסטער קאמף אין דער דאָזיגער אי־דעען מלחמה ווערט דאדורך געפירט צווישען דייטשלאנד און ענגלאנד. ענגלאנד, ווי עס זעהט אוים אויבערפלעכליך, האָט קיין דירעקטע אורזאך זיך צו באטייליגען אין דער מלחמה, און די דייטשע געלערטע און דיפּלאָמאטען האָבען אָנגעשטעלט זייע־רע גרעסטע געלערטען־קאנאָנען געגען ענגלאנד. זיי אנטזאגען זיך פון יעדער קולטור־געמיינשאפט מיט ענגלאנד. פּראָפעסאָר רענטגען, דער ערפינדער פון די רענטגען־שטראלען, האָט זאָגאר פארניכטעט א מעדאל, וואָס ער האָט ערהאלטען פון דער ענג־

לישער אקאדעמיע; די ענגלישע געלערטע פון זייער צד פארטייי־דיגען די פאזיציע מיט זייער גאנצער קראפט. דער פארטיידי־גונגס פונקט איז: די נייטראליטעט פון בעלגיען. דייטשלאנד האט מיט־אונטערשריבען דעם אפמאך צו האלטען בעלגיען נייי־טראל. און ענגלאנד מוז אפהיטען די הייליגקייט פון אן אפ־מאך. „וואס איז אן אפמאך?" שרייט אויס דער דייטשער רייכס־קאנצלער, „ניט מער ווי א שטיקעל פאפיר", און וואו איז עס געהערט געווארען, אז א מעכטיג און גרויס לאנד זאל זיך פארוויקלען אין אזא גרויסער מלחמה צוליב אן אפמאך? קומט דער בארימטער ענגלישער געלערטער און שטאטסמאן דזשיימס בריים און באווייזט, אז אן אפמאך איז א הייליגע זאך און מוז געהאלטען ווערען; און עס ווערט געבוירען א לעגענדע: ענג־לאנד איז געגאנגען אין מלחמה צוליב א „שטיקל פאפיר". „א שקא דריספק חרב ביתר!" ביתר איז חרוב געווארען צוליב אן אקסעל פון א וואגען. און דיזע לעגענדען ווערען שפעטער דער גרונטשטיין פון געשיכטע־שרייבעריי און פילאזאפיע.

אין דיזען אידעען קאמף זענען אייניגע אידעען שוין געפאַ־לען. עס איז, למשל, געפאלען די אידעע פון דעם „איבערמענש". די גאנצע וועלט שטעהט מיט יראת הכבוד פאר דער דייטשער קולטור, אלע אנערקענען דעם חוב, וואס די מענשהייט איז שול־דיג צו דעם דייטשען פאלק פאר זיין בייטראג צו דער מענשלי־כער קולטור, אבער דיזעס איז געטריבען געווארען צו ווייט. האט דייטשע פאלק איז כמעט שוין געוועזן אנערקענט אלס ניטשעס „איבערמענש". די וועלט האט שוין אנגעהויבען צו גלויבען, אז „דייטשלאנד איבער אלעס", אז קיין פאלק, קיין נאציאן קאן זיך ניט אויסגלייכען מיט דייטשלאנד. אין דעם אידעען קאמף פון היינט האבען זיך די געלערטע אנגעהויבען צו מעסטען מיט די כחות, און עס איז ארויסגעקומען, אז ווערענד דייטשלאנד שטעהט זעהר הויך אין קולטור, האט עס אבער ניט וואס צו פארגרייסען דעם קאפ געגען די אנדערע פעלקער. בראנדער־מאטיוס, דער אמעריקאנער קריטיקער ווייזט אן, אז די גרעסטע ערפינדונגען פון דעם 19טען יארהונדערט קומען ניט פון דייטש־לאנד. דער טעלעגראף, טעלעפאן, דער פאנאגראף, די מואווינג פיקטשורס, די נעה מאשין קומען ניט פון דייטשלאנד. „אז די

דייטשען האָבען פיל בייגעטראָגען צו דער וויסענשאַפט איז גאָר קיין פראגע ; עס איז אָבער פּונקט אזוי ווייניג א פראגע, אז די צוויי העכסטע וויסענשאַפטסמענער פון די צווייטע העלפט פון דעם 19טען יאָרהונדערט זענען דארווין און פאסטעור. אין דער בעמיע זענען די דייטשען פּיאָנערען ; דאָך איז מענדעלעוו דער גרעסטער פון די מאָדערנע כעמיקער". דאָסזעלבע געפינט ער אין דער שענער ליטעראטור און אין די אנדערע קונסטען. טאָל־סטאָי און טורגעניעוו קומען גראָד פון דעם „בארבארישען" רוס־לאנד, און אפילו אין דייטשלאנד גופא, איז דער גרעסטער פּאָעט זייט געטהע, ביז צו די נייע דראמאטיסטען ווי זודערמאַן און הויפּטמאַן, געווען היינריך היינע, א איד. דזשיימס בריים געהט נאָך ווייטער. ער זוכט צו באווייזען, אז פאר דער קולטור איז גאָר ניט נויטיג קיין גרויסע און מעכטיגע פעלקער, און ער ווייזט אָן אויף די אידען און גריכען פון אלטערטום, די צוויי קלענסטע פעלקער פון זייער צייט, וואָס האָבען ארויסגעבראכט די העכסטע קולטורען. ער ווייזט אויך אָן אויף דעם קליינעם נאָרוועגען מיט איהר איבסען און ביאָרנסאָן. דער בארימטער איטאליענישער היסטאָריקער פערערא שרייבט : „דייטשלאנד רעפּרעזענטירט דעם קוואנטיטאטיווען עלעמענט פון דער מאָ־דערנער קולטור, און פראנקרייך די קוואליטאטיווע". און דער איטאליענישער סאָציאליסט דעל סעטא האָט געזאָגט צו דר. סודעקום, דעם דייטשען סאָציאליסט : „איהר רעדט פון דייט־טשער ציוויליזאציאָן, וועלכע איז אין געפאר, אָבער מיר קאָנען ניט זעהן קיין קולטור אין דעם, אז מען גרייפט אָן און מען קוועלט דאָס נייטראלע בעלגיום, און מען צעשטערט לאוואן".

אויף אזא אופן איז געשטאָרבען דער „איבערמענש". מיר וועלען נאָך איהם קיין קדיש ניט זאָגען. די איבערמענשען אנט־וויקלען זיך געוויינליך צו אוממענשען. דער „איבערמענש" איז פאָרמולירט געוואָרען פון דעם דייטשען פילאָזאָף ניטשע, ער איז אָבער אין אמת'ען א פּראָדוקט פון דעם דייטשען מילי־טאריזם. די קולטור אין דייטשלאנד איז באשאפען געוואָרען פון דעם „מענש", און דער וועט בלייבען לעבען, צו דייטשלאנד וועט געווינען צי פארשפּילען. זעהר ריכטיג איז די באמער־קונג פון דזשיימס בריים, אז די גרעסטע קולטורעלע ווערטען

זענען באשפען געוואָרען אין דייטשלאנד, איידער עס איז געווען א מעכטיגע אימפעריע, אז „די צייט פון קאנט און לעסינג און געטהע; פון העגעל און שילער און פיכטע איז די צייט ווען עס איז נאָך ניט געוועזן קיין דייטשער שטאט.“

דער געפאלענער „איבערמענש“ אינטערעסירט אונז ווייניג. עס איז אָבער דאָ אן אנדער פונקט אין דעם אידעען קאמף, וואָס אינטערעסירט אונז זעהר פיל, ווארום דיזער פונקט האָט ארויסגערופען א וועלט מיט נייע פּראָבלעמען, וואָס מאכט נויטווענדיג אויפסנייע צו רעווידירען די לערע, וואָס האָט מער פון אלע אנדערע ארומגעכאפּט די מאָדערנע מענשהייט.

די ערשטע צוויי אידעען, וואָס האָבען זיך באגעגענט אויף דעם שלאכטפעלד פון דעם אידעען קאמף, זענען געווען די איזדעען: נאציאָנאל אָדער אינטערנאציאָנאל; נאציע אָדער קלאס? איז די נאציע דער עיקר און דער קלאס דער טפל אָדער פארקערט? דארף מען פארלייקענען די נאציע און קעמפען מיט און פאר דעם אייגענעם קלאס, אפילו דאן ווען די נאציע איז אין געפאר, אָדער דארף מען האלטען מיט דער נאציע אפילו דאן, ווען דער אייגענער קלאס איז אין געפאר? מיט אנדערע ווערטער: איז דער קלאסענקאמף נאָר א קאמף אינערהאלב די אייגענע נאציע און ווערט בטל אזוי שנעל ווי נאציע שטעלט זיך געגען נאציע, אָדער איז דער קלאסענקאמף באגרינדעט אויף דער אינטערנאציאָנאליטעט פון דעם ארבייטער קלאס, אויף דעם געדאנק: „ארבייטער אלער לענדער פאראייניגט אייך?“

דער ערשטער צוזאמענשטויס איז פאָרגעקומען אויף דעם דאָזיגען פעלד, און דעם נצחון האָט ארויסגעטראָגען די נאציע אידעע די קלאסענקאמף אידעע, וואָס איז באגרינדעט אויף דעם אינטערנאציאָנאליזם איז געפאלען א טויטליך פארוואונדעטע, דער ערשטער קרבן אין דער מלחמה! זי איז פון דער וואונד נאָך דערווייל ניט געשטאָרבען. עס איז נאָך דאָ א האָפנונג, אז זי וועט זיך ערהאָלען פון דעם קלאפּ, און מיט באנייטע קרעפטען אויפנעמען דעם קאמף. מען קאָן אָבער ניט לייקענען, אז דער קלאפּ איז א שווערער, די וואונד א געפעהרליכע, און עס איז דאָ א סכנה, עס קאָן איינטרעטען בלוט פארגיפטונג, און פארגיפטען דעם גאנצען גוף פון דעם אינטערנאציאָנאל. דאָס ערג־

סטע דערביי איז, וואָס עס איז אייגענטליך גאָר קיין קאמף ניט געווען, וואָס די קלאַסענקאמף אידעע איז געפאַלען ניט פּרו־בירענדיג זיך צו ווערען, און וואָס זי שיינט צו האָבען קנאפּ פארטיידיגער, וואָס איהרע פארטיידיגער האָבען אוועקגעוואָר־פען די וואפען און זיך געכאַפּט פאר די וואפען פון דער נאציע.

מען זאָגט אונז: נאָך דער מלחמה וועלען זיך די סאָציאַ־ליסטען ווידער צוזאמענקומען און ווידער פּרעדיגען קלאַסענקאמף און אחדות צווישען פעלקער. אָבער דאָס איז אַ קנאַפּע נחמה. נאָך דער מלחמה וועלען זיך די רעגירונגען אויך צוזאמענקומען, און איינע פון די וואָס באקעמפען זיך איצט וועלען זיך נאָך אפשר פאראייניגען געגענאיבער די, מיט וועלכע זיי קעמפען צוזאמען, ווי עס איז שוין פיל מאָל פאָרגעקומען אין דער גע־שיכטע. מיט דער טרייסט פון „נאָך דער מלחמה“ וועט די וואונד זיך ניט פארהיילען, עס וועט אלע מאָל בלייבען דער פאקט, אז די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטיע, דער „איבערמענש“ אין דעם סאָציאַליזם, די וועלכע איז געווען דער מוסטער פאר דער גאנצער וועלט, וועלכע האָט פון זיך ארויסגעגעבען די תורה פון אינטערנאציאָנאַליזם און קלאַסענקאמף, האָט די ערשטע צעבראָכען די לוחות. וואָס זאָל נאָך דעם זאָגען דאָס קליינע און שוואכע בעלגיען, וועלכעס ווערט צעקוועטשט פון די צוויי גרויסע בערג, צווישען וועלכע עס איז אריינגעפּרעסט? און נאָך בעלגיען האָט פארנקרייך שוין קיין אנדערע ברירה ניט געהאט ווי זיך אריינוואַרפען אין קריג, און רוסלאַנד מוז נאָכטאנצען פראנקרייך. דעם קלאַפּ וואָס די אידעע פון אינטערנאציאָנאַ־לען קלאַסענקאמף האָט געקראָגען איז דאדורך זעהר א שווערער.

עס איז נאָך איצט צו פריה צו וועלען פארענטפערען אָט די וויכטיגסטע פון אלע פראגען. מיר האָבען נאָך צו ווייניג פאקטען צו קענען ריכטיג אורטיילען און פאראורטיילען. עס איז אומגלויבליך, ווי אַ ציריכער סאָציאַלדעמאָקראַט דריקט זיך אויס, אז 110 אָפּגעאָרדנעטע, 200 רעדאקטערע, מיט אַ נאָכפאָל־גערשאפט פון מיליאָנען, זאָלען איבערנאכט ענדערען די מיי־נונגען פון אַ לעבען לאַנג. נאָך דער מלחמה, ווען די „קריטיק דער וואפען“ וועט פארשטומען און עס וועט אויפהייבען דעם קאַמף „די וואפע דער קריטיק“, וועלען מיר בלי ספק זיך דער־

וויסען פון טאטזאכען, וואס וועלען שפעטער די גאנצע אנגעלעגענהייט אין אן אנדער ליכט. דאס דארף אונז אבער ניט אפהאלטען זיך צו באנוצען מיט די פאקטען, וואס מיר ווייסען און אוועקשטעלען די פראגע שארף און בולט, לאזענדיג די אנטווארט אויף א שפעטערע צייט.

די פראגע איז: נאציע אדער קלאס אין דעם אינטערנאציאנאל, וועלכעס קומט פריהער?

די דייטשע סאציאליסטען, ווי עס שיינט, האבען געענטפערט: די נאציע איז פריהער ווי די קלאסע. ווען די נאציע איז אין געפאר, דאן ווייסען מיר ניט פון קיין קלאסען; דאן זענען מיר דייטשען. פ. שיידעמאן, אין זיין בריף צום „פארווערטס“, שרייבט: „איבריגענס: אויך מיר סאצ אלדעמאקראטען האבען ניט אויפגעהערט צו זיין דייטשען, ווייל מיר האבען זיך אנגעשלאסען אן דער אינטערנאציאנאלער באוועגונג“. אויגוסט בעבעל האט מיט יארען פריהער אין א רעדע אין דעם רייכסטאג געזאגט:

> איך גיב אייך מיין ווארט: אין א קריג, אין וועלכען דייטשלאנד'ס עקזיסטענץ וועט שטעהן אין קאן, וועלען מיר ביז'ן לעצטען מאן, און זאגאר די עלטסטע צווישען אונז, נעמען דעם ביקס אויפ'ן פלייצע און דעם דייטשען באדען פארטיידיגען.

ענליך האט זיך אויסגעדריקט דער אלטער ליבקנעכט. ביי די דייטשע סאציאלדעמאקראטען איז דאס אלזא געווען א פרינציפ פון אלעמאל. דאס פאטערלאנד קומט פאר דעם קלאס, און מען מוז עס פארטיידיגען מיט'ן ביקס אויפ'ן פלייצע. זיי האבען נאר געשטעלט איין באדינגונג, דאס פאטערלאנד מוז זיין אין געפאר. מיט דעם זענען איינשטימיג וואנדערוועלדע, זשולגעד און פלעכאנאף. ווען דאס פאטערלאנד איז אין געפאר איז אויס אינטערנאציאנאליזם, איז אויס קלאסענקאמף; דאן פארגעסען מיר דעם אונטערשיד פון קלאסען אין דעם אייגענעם לאנד, און די געמיינשאפטליכקייט מיט אונזער קלאס אין דעם פרעמדען לאנד.

וואלט דאס נאר געווען אזוי, וואלט נאך אפשר ניט געווען אזוי שלעכט. מיר וואלטען דאן געהאנדעלט ווי די רעפארמירטע אידען; מיר וואלטען אויסגעשטראכען עטליכע פסוקים

פון אונזער סאָציאַליסטישען סידור, און מיר וואָלטען מיטגע־דאווענט; מיר וואָלטען אויסגעשטראָכען דעם פּסוק: „ארביי־טער אלער לענדער פאראייניגט אייך!" און מיר וואָלטען גע־בליבען סאָציאַליסטען אין דעם אייגענעם לאנד, קעמפּענדיג געגען די היימישע בורזשואזי. דאָס וואָלט אונז סוף כל סוף אראָפּגעפירט פון וועג; מיר וואָלטען זיך געמוזט פארפּלאָנטע־רען אין פיל נייע פּראָבלעמען, ווי מיליטאריזם, למשל; די דייטשען וואָלטען נאָך געמוזט אויסשטרייכען דעם פּסוק: „קיין מארק און קיין מאן" פאר דעם מיליטער, אָבער מיר וואָלטען זיך ווי עס איז אן עצה געגעבען און אָנגעהאַלטען דעם סאָציאַ־ליזם. דאָס ערגסטע ביי דעם אַלעם איז, וואָס די דייטשע סאָ־ציאַלדעמאָקראטי, ווי עס שיינט מיר, איז אוועק פיל ווייטער, וואָס זי האָט זיך געשטעלט אויף דעם שטאנדפּונקט פון דער דייטשער רעגירונג און דעם דייטשען יוסטען באַלעבאָס.

בעבעל האָט געוואָלט פארטיידיגען זיין לאנד, ווען עס איז אין געפאר פון אנדערע לענדער, די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראטי פון היינט פארטיידיגט איהר לאנד שטעלענדיג אין געפאר אנ־דערע לענדער.

די דייטשע רעגירונג באהויפּטעט, אז זי האָט די מלחמה ניט געוואָלט, אז פאר 44 לאנגע יאָר איז זי געווען דאָס איינ־ציגע לאנד, וואָס האָט ניט געהאט קיין מלחמה; אז דיזע מלחמה איז אויף איהר ארויפגעצוואונגען געוואָרען דורך דער האנדלונג פון דער רוסישער רעגירונג, און זי מוז זיך שיצען, און זי מוז שיצען איהר קולטור פון די רוסישע בארבארען. דייטשלאנד, אָדער ריכטיגער פּרייסען, האָט שוין אזא נאטור: זי קעמפּט אימער פאר קולטור. ענגלאנד, פראנקרייך און איטאַליען האָ־בען אַלע געקעמפּט געגען דעם פּאפּסטום, אָבער ערשט ווען די־זער קאמף געגען דעם פּאפּסטום איז געקומען אין די הענט פון ביסמארק איז עס געוואָרען א „קולטור קאמף": דאָס אויסנאַמס־געזעץ געגען די סאָציאַליסטען אין דייטשלאנד איז אויך געווען ביסמארק'ס א „קולטור קאמף". די דייטשע רעגירונג קעמפּט איצט פאר קולטור און געגען די „רוסישע בארבארען", אָבער דיזעלבע דייטשע רעגירונג איז לאנגע יאָרען געווען דער בע־סטער פריינד און דער אונטערשטיצער פון דעם אמת'ען רוסי־

שען בארבאריזם, פון דער רוסישער רעגירונג, און האט זעהר אפט פאר׳משפט צו תפיסה די דייטשע סאציאליסטען פאר באליידיגען דעם רוסישען בארבאריזם; דיזעלבע דייטשע רעגירונג איז דער פריינד און אונטערשטיצער פון דער טערקישער רעגירונג, וואס איז נאך מעהר „בארבאריש“, און זי שיקט איהרע אפיצירען צו רעארגאניזירען די טערקישע ארמיי אויף דעם דייטשען שטייגער; און איהרע „סאציאליסטען“, ווי פארוואוס, צו רעארגאניזירען די טערקישע פינאנצען. דיזעלבע דייטשע רעגירונג, וואס קעמפט פאר קולטור און געגען די בארבארען, איז אימער דער פריינד פון צאריזם און „סולטאניזם“, און איז דער שונא פון דעם הויך קולטורעלען פראנקרייך; דיזעלבע היינטיגע דייטשע רעגירונג, ווען זי איז נאך געווען די פרייסישע רעגירונג, האט זיך ניט אפגעשטעלט צו באקעמפען דאס עסטרייכישע דייטשטום, וועלכע זי באשיצט איצט, און האט באקעמפט אלע קליינינקע מלוכה׳לעך, וואס שפעטער זענען זיי געווארען א טייל פון דייטשלאנד. מיט דער פארטיידיגונג פון דער קולטור מצד דער דייטשער רעגירונג, שטעהט עס פונקט אזוי ווי מיט דעם רוסישען „פאנסלאוויזם“. רוסלאנד פארטיידיגט די סלאווען אין בולגאריען און אין סערביען, וועלכע זי וויל האבען, און שטיקט און דריקט די סלאווען אין פוילען, וועלכע זי האט שוין.

די דייטשע סאציאלדעמאקראטען האבען זיך געשטעלט אויף דעמזעלבען שטאנדפונקט. זיי זענען אלעמאל געגען מלחמה, אין דעם קאן גאר קיין פראגע ניט זיין. די גאנצע סאציאליסטישע לערע איז געגען מלחמה, אבער אין דיזען פאל מוזען זיי פארטיידיגען זייער פאטערלאנד און זייער דייטשע קולטור, וועלכע זענען אין גרויס געפאר. אבער איז זייער לאנד און קולטור אין סכנה? דאס איז די פראגע. די צווייטע פראגע איז: אויב זייער לאנד און קולטור איז אין סכנה, ווער האט זיי געבראכט אין דיזער סכנה? איז עס רוסלאנד, אדער איז עס זייער אייגענע רעגירונג?

עס ווערט פיל געשטריטען וועגען דעם פונקט: ווער האט ארויסגערופען דיזע מלחמה? די גאנצע וועלט גלויבט, און די אפיציעל דאקומענטען באווייזען דאס, אז די דייטשע רעגירונג

איז דער אמת'ער שולדיגער. עסטרייך וואָלט קיינמאָל ניט גע־וואגט זיך צו פארטשעפּען מיט דעם רוסישען בער, ווען עס וואָלט ניט געווען זיכער אין דייטשלאנד'ס שטיצע. אויף דער באשולדיגונג פון דער גאנצער וועלט, אז דייטשלאנד איז שולדיג אין דער מלחמה, ענטפערט דייטשלאנד, אז זי איז געווען גע־צוואונגען דערצו דורך דער מאָביליזאציע פון רוסלאנד.

מיר וועלען זיך ניט אריינלאָזען אין די דיפּלאָמאטישע דריידלעך, און מיר וועלען באטראכטען די זאך פון א געוויינ־ליך מענשליכען שטאנדפּונקט. און פון דעם שטאנדפּונקט ציינט זיך דאָס בילד אויף אזא אופן:

דער קרוין פּרינץ פון עסטרייך־אונגארן איז ערמאָרדעט געוואָרען פון א סערבישען שטודענט. די עסטרייך־אונגארישע רעגירונג באהויפּטעט, אז דאָס איז געטאָן געוואָרען מיט דעם וויסען און צושטימונג פון דער סערבישער רעגירונג, זי האָט דא־דורך זיך פאָרגענומען צו באשטראָפען סערביען און מאכען אומ־מעגליך, אז אזעלכעס זאָל נאָכאמאָל פּאסירען. צוליב דיזען צוועק האָט זי געשטעלט עלף זעהר שטרענגע פאָדערונגען צו דער סערבישער רעגירונג. צען פון דיזע פאָדערונגען האָט סער־ביען באלד נאָכגעגעבען. די עלפטע איז געווען אזא, וואָס די סערבישע רעגירונג האָט גע'טענה'ט, איז איהר אוממעגליך צו־צוגעבען, אויב זי זאָל בלייבען אן אומאָפּהענגיגע מלוכה. אָבער וויסענדיג איהר מאכטלאָזיגקייט, האָט סערביען פארלאנגט מען זאָל דיזען פּונקט איבערגעבען צו א שידסגעריכט, זיך פארלאָ־זען אויף מענשען. ענגלאנד, פראנקרייך און רוסלאנד, האָבען זיך אריינגעלעגט און געוואָלט דעם סכסוך אויסגלייכען, אָבער עס האָט ניט געהאָלפען. עסטרייך איז באשטאנען אויף דאָס איהריגע, דערצו האָט זי נאָך באשטימט אזא קורצע צייט אויף אן ענטפער, אז עס איז געווען אוממעגליך זיך אויסצוגלייכען. דאן איז געקומען רוסלאנד און האָט געזאָגט: האלט! מיר וועלען ניט דערלאָזען עסטרייך־אונגארן זאָל צעקוועטשען דאָס קליינע און שוואכע סערביען. אָט דאָס איז אזוי ווייט די מעשה. וואָלט דאָס טאקע געווען אזוי, וואָלטען אונטער דיזע פארהאנדלונגען זיך ניט פארשטעקט אנדערע כחות, וואָלט דאן עסטרייך־אונגארן באדארפט מלחמה האלטען מיט רוסלאנד. וואָס

האָט דאָס צו טאָן מיט דייטשלאַנד? און וואו איז דאָ די סכנה פאר'ן דייטשען פאָטערלאַנד און קולטור? איז אָבער דאָ א סוף צו דער געשיכטע: דייטשלאַנד האָט אַן אָפּמאַך מיט עסטרייך־אונגארן. וואָס איז אַן אָפּמאַך? א „שטיקעל פּאַפּיר“, זאָגט דייטשלאנד, וועלכעס מען האלט ווען עס לוינט זיך, און מען צערייסט ווען עס לוינט זיך ניט. אָבער הפנים, אז דער אָפּמאַך צווישען עסטרייך־אונגארן און דייטשלאנד איז מער ווי א שטיקעל פּאַפּיר, און דייטשלאנד ערקלערט מלחמה רוסלאנד. נו, דארף דייטשלאנד העלפען עסטרייך און צוזאמען מיט עסטרייך געהן אויף רוסלאנד. אָנשטאָט דעם לאָזט זי עסטרייך צו איהר אייגענעם שיקזאל אין די לאַפּעס פון דעם בער, און אליין באפאלט זי גאָר פראנקרייך, און פאָדערט נאָך פון בעלגיען, זי זאָל ברעכען דעם אָפּמאַך, און איהר דורכלאָזען דורך איהר לאנד, צו פארניכטען פראנקרייך, און ווען ענגלאנד קומט דאן און זאָגט: ניין! בעלגיען מוז בלייבען נייטראל, אז ניט זענען מיר דאָ, ווערט דער געשריי: וואָס איז אַן אָפּמאַך? צוליב אַן אָפּמאַך זאָל מען געהן אין דער מלחמה! און דייטשלאנד באפאלט בעלגיען און פארניכטעט און פארוויסט דאָס שענע, פרוכטבארע, גאנץ אומשולדיגעס, אָבער שוואכעס לאנד. די דייטשע סאָציאלדעמאָקראטען העלפען צו דעם. זיי געהען באשיצען זיך פון דעם רוסישען בארבאריזם, און פארניכטען דאָס קולטורעלע און קונסטרייכע בעלגיען. דער סאָציאליסטישער רייכסטאָגס אָפּגעאָרדנעטער דר. פראנק איז געפאלען אין דער מלחמה ניט קעמפענדיג געגן דעם „בארבארישען“ רוסלאנד, נאָר אין קאמף מיט די קולטור רייכע פראנצויזען, אויף פראנצויזישען באָדען.

אָט דאָס איז דער ריין מענשליכער שטאנדפונקט, ווען מען וויל נעמען די לעגענדען פאר אמת'ער געשיכטע. דער אמת איז אבער, אז דאָס איז נאָר לעגענדען, אָפיציעלע געשיכטען ווי זיי ווערען דערצעהלט פון די וואס שטעהען אין דעם אידעען קאמף. די אמת'ע אורזאכען זענען ניט די קולטור פון איין פאָלק, און דער בארבאריזם פון א צווייטען, דער אָפּמאך פון איין זייט און פון דער אנדערער זייט. דאָ שטעהט ניט קולטור געגען קולטור, און אָפּמאך געגען אָפּמאך, דאָ שטעהען ווירקליכע עקאָנאָמישע

כוחות, כוחות וואָס זענען שטאַרקער פון דער קולטור, און צוליב דיזע כוחות, באַקעמפּט דייטשלאַנד דעם רוסישען „באַרבאַריזם" און אונטערשטיצט דעם טערקישען; צוליב דיזעלבע כחות באַשיצט ענגלאַנד דעם רוסישען באַרבאַריזם און באַקעמפּט די דייטשע קולטור. עס איז ניט קיינע אידעען און אידעאַלען. די דייטשע סאָציאַליסטען ווייסען דאָס בעסער פון אַלע אַנדערע. אין דיזען קאַמף האָבען זיי באַוואוסטזיניג אוועקגעוואָרפען דעם אידעאַל פון אינטערנאַציאָנאַליזם און קלאַסענקאַמף, און זיך געשטעלט אויף דער זייט פון די עקאָנאָמישע אינטערעסען פון דעם לאַנד.

מאַנכע באַהויפּטען: די סאָציאַליסטען זענען געוואָרען גענאַרט פון דער רעגירונג; די רעגירונג האָט דורך איהרע צענזאָרס אַזוי פאַרדרייט די נייעס, אַז די סאָציאַליסטען האָבען ווירקליך געגלויבט אין איבערפאַל פון רוסלאַנד.

אין דעם קאָן זיין מאַנכעס אמת, אָבער עס קאָן ניט זיין דער גאַנצער אמת.

דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטען זענען ניט קיין קינדער, און מען קאָן זיי אויף אַזאַ אופן אין חדר ניט פירען. דערצו האָבען זיי ערפאַרונג פון דער געשיכטע פון דעם יאָר 1870. אין יענעם יאָר איז אין מאַנכע הינזיכטען זעהר לעררייך פאַר די סאָציאַליסטען.

ווי באַוואוסט איז אין יאָר 1870 געווען די מלחמה צווישען דייטשלאַנד און פראַנקרייך, ווען דייטשלאַנד איז אַרויס דער זיגער און אָפּגענומען ביי פראַנקרייך עלזאַס לאָטרינגען און אַ ביליאָן דאָלאַר אין געלט. דאַן איז די גאַנצע וועלט געווען איבערצייגט, אַז דייטשלאַנד איז באַפאַלען געוואָרען פון פראַנקרייך. עס איז געווען אָן אָפּענע זאַך: נאַפּאָלעאָן דער דריטער, דעמאָלט קייזער פון פראַנקרייך, האָט ערקלערט מלחמה דייטשלאַנד. דייטשלאַנד, נאַטירליך, האָט זיך געמוזט פאַרטיידיגען. די מערהייט פון די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטען אין רייכסטאָג — דאַן זענען זיי נאָר געווען פינף — האָבען געשטימט פאַר דער מלחמה הלואה. דער פאַרטיי פאָרשטאַנד און די מיינסטע סאָציאַליסטען זענען געווען פאַר דער מלחמה. בעבעל און ליבקנעכט זענען געווען די אויסנאַמען. זיי האָבען זיך אנטהאַל-

מען פון שטימען, און האָבען ערקלערט, זיי קאָנען ניט שטימען געגען פראנקרייך, און ניט פאר דייטשלאנד, זיי האָבען דעריבער גאָרניט געשטימט. קארל מארקס האָט זיי אין דעם אונטער־שטיצט. אָבער דיזע פּרינציפּיעלע האלטונג האָט זיי געקאָסט פיל געזונט. די פּארטיי לייטונג האָט זיי פארביטערט דאָס לעבען. עס איז געקומען אזוי וויט, אז ליבקנעכט האָט געוואָלט אויסוואנדערען קיין אמעריקא, און בעבעל האָט זיך אנטזאגט מיטצוארבייטען אין דעם דעמאָלדיגען „פאָלקס־שטאט". אוי־גוסט גייב האָט געזוכט צו מאכען שלום צווישען דער פּארטיי־לייטונג און בעבעל און ליבקנעכט, אָבער דאָס האָט ניט געהאָל־פען. ערשט די ווייטערע פּאסירונג, שרייבט בעבעל, האָט גע־האָלפען צו רעכטפערטיגען זייער האנדלונג.

בעבעל שרייבט: „אין דייטשלאנד האָט מען אלגעמיין געגלויבט, אז באלד נאָך דעם ווי נאפּאָלעאָן וועט ערקלערען מלחמה, וועט די פראנצויזישע ארמיי באפאלען דייטשלאנד. מען האָט געוואַרט אומזיסט. אין פראנקרייך האָט די קריג ער־קלערונג ארויסגערופען א פולשטענדיגען מיש־מאש, קיין אייג־ציגער ארמיי קאָרפּוס איז ניט געווען אויף דעם קריגס פוס. גאנץ פראנקרייך, פון אויבען ביז ארונטער, האָט פארלוירען דעם קאָפּ. שוין אין אנפאנגס אויגוסט זענען געשטאנען 380,000 דייטשע סאָלדאטען געגען 250,000 פראנצויזישע".

פראנקרייך, וואָס האָט ערקלערט דעם קריג, איז אין קיין פּרט ניט געווען פאָרבארייטעט צום קריג, ווערענד דייטשלאנד, וועלכעס איז כלומר'שט געווען דאָס אָנגעגריפענע, איז געווען פולשטענדיג פאָרבארייטעט צו מלחמה, שרייבט בעבעל. און דייטשלאנד האָט דאָס גוט געוואוסט. אין אן ערקלערונג, וואָס מאָלטקע האָט אָפּגעגעבען אין דעם נאָמען פון פעלד מארשאל ראאן, און פון זיין אייגענעם נאָמען, האָט ער לויט בעבעל'ס ערצעהלונג געזאָגט:

מכח די ארמיי צוזאמענשטעלונג, אויסריכטונג, הילפסמי־טעל א. א. וו. איז פּרייסען נאָך קיינמאָל ניט געווען אין אזא גוטער לאגע אונטערצונעמען א מלחמה, און מיט אַזעלכע גוטע אויסזיכטען אויף ערפאָלג. ער איז גאַנץ גענוי אינפאָרמירט וועגען די אויסריכטונג פון פראנקרייך, און לויט דעם איז

ניטאָ וואָס מורא צו האָבען פראַנקרייך זאָל איבערפאַלען דייטש־לאַנד.

און אזוי איז עס טאקע געווען. פּונקט ווי היינט.

דייטשלאַנד ערקלערט קריג צו רוסלאנד, ווייל רוסלאנד מאכט מאָביליזאציע, ארויסגעוויזען האָט זיך, אז דייטשלאנד איז געווען פארטיג צו מארשירען אין 24 שעה, ווערענד רוס־לאנד איז ניט געווען פארטיג אין אזוי פיל טעג.

ווי איז עס געקומען, וואָס פראַנקרייך, אין איהר צושטאנד פון ניט צוגעפּערטיגטקייט האָט ערקלערט מלחמה געגען פּריי־סען? די אנטוואָרט אויף דער פראַגע איז געקומען שפּעטער, נאָך דער מלחמה. עס האָט זיך שפּעטער ארויסגעוויזען, אז פראַנקרייך האָט ניט גע'חלומ'ט פון קיין מלחמה. איין מאַנאט בעפאָר נאַפּאָלעאָן האָט ערקלערט מלחמה איז אין פראַנקרייך דורכגעגאנגען א געזעץ צו פארקלענערען די יערליכע אָפּגאַבע פאַר רעקרוטען אויף 10,000. די גאנצע פראנצויזיש־דייטשע מלחמה איז ארויסגעקומען דורך דעם, וואָס ביסמארק, וועלכער האָט געוואָלט די מלחמה, האָט געפעלשט א דעפּעשע, און נאָך דיזער פעלשונג איז די פראנצויזישע רעגירונג אזוי באליידיגט געוואָרען, אז זי איז געווען געצוואונגען צו ערקלערען מלחמה. די פעלשונג איז באקאנט אין דער געשיכטע אונטער דעם נאָמען די עמזער דעפּעשע.

אין יענער צייט האָבען די דייטשע סאָציאלדעמאָקראטען, אויסער בעבעל און ליבקנעכט, געקעמפט פאַר זייער פאָטער־לאַנד, ווייל זיי האָבען געגלויבט, אז פראַנקרייך איז, אָדער וועט, באפאלען דאָס פאָטערלאַנד. עס האָט זיך נאכהער ארויסגע־וויזען, אז די סכנה אין וועלכען דאָס פאָטערלאַנד איז געשטאַ־נען איז ניט געווען די סכנה פון פראַנקרייך, נאָר פון איהר איי־גענער רעגירונג מיט ביסמארק אָן דער שפּיץ. היינט האָט קיין לאַנד דייטשלאַנד קיין קריג ניט ערקלערט, עס איז פּונקט פאַר־קערט: דייטשלאַנד איז דער אָנגרייפער, אויף וויפיל מער איז צו גלויבען, אז די סכנה איז ניט פאַר דייטשלאַנד, נאָר פון דייטשלאַנד? און ווען די סאָציאלדעמאָראטי האָט זיך פונ־דעסטוועגען אריינגעוואָרפען אין קאמף מיט אזא ענטוזיאזם, איז דאָס ניט דער בעסטער באווייז, אז זיי האָבען אוועקגעוואָר־

פען די אידעע פון אינטערנאציאָנאליזם, פון סאָלידאריטעט פון דעם ארבייטער קלאס פון אלע לענדער? ווי געזאָגט: נאָך דער מלחמה וועלען מן הסתם ארויסקומען נאָך אנדערע פאקטען, ווי עס איז ארויסגעקומען נאָך דער מלחמה פון 1870. דער אינ־טערנאציאָנאליזם און די קלאסענקאמף אידעע וועט אודאי מו־זען רעווידירט ווערן, און צוגעפאסט ווערען צו דעם נייעם נא־ציאָנאלען געדאנק. דאָס וועט זיין א פראָבלעמע פאר דער גאנצער סאָציאליסטישער וועלט, און מיט דער צייט וועט זי אודאי ווערען געלעזט. און אויב די פראָבלעמע זאָל ווערען גע־לעזט אויף אזא אופן, אז קלאסענקאמף מיינט נאָר אינערהאלב דער נאציאָן, דאן וועט זיך פאר אונז, די אידישע סאָציאליסטען, שטעלען א נייע אויפגאבע: צו וועלכער נאציאָן באלאנגען מיר, און וואָס האָבען מיר צו טאָן אלס אידישע סאָציאליסטען?

וואָס טוט מען מיט די אידען? *)

די מלחמה!

ווער רעדט ניט פון איר? ווער חקרה'ט זיך ניט, ווער שרייבט ניט וועגען דער מלחמה? מיר דאָ אין אמעריקא זע־נען מחויב צו זיין נייטראַל, אָבער צי איז דאָ איין מענש, וואָס האָט ניט זיינע סימפּאַטיעס און אנטיפּאַטיעס מיט דעם אָדער יענעם צד? און ווי קאָן דאָס אנדערש זיין? ווי איז עס מעג־ליך צו זיין גלייכגילטיג אין א צייט, ווען א האלבע וועלט איז, ווי עס שיינט, אראָפּ פון זינען; ווען מיליאָנען מענשען שטע־הען איינס געגען ס'אנדערע, אויסגעריכט מיט די נייעסטע און מאָדערנסטע מאָרד־מאַשינען און קוילענען זיך געגענזייטיג, און מאָרדען יעדען וואָס קומט זיי אין וועג, און פאַרוויסטען שטעט און צעשטערען די פּרוכט פון א טויזענט־יעריגער ציווי־ליזאַציע, און שאָנעווען ניט קיין הייליגטימער, און האָבען ניט קיין חס אויף קונסטווערק, און טרעטען מיט די פיס אלע אי־דעאַלען פון דער מענשהייט, און מאַכען צו נישט און פאַרליי־קענען אלע פּרינציפּען, אלע רעגעלען, אלע מאָראַל פון דער צי־וויליזירטער וועלט; ווי קאָן מען זיין גלייכגילטיג אין אזא צייט? ס'נעמט שווינדלען אין קאָפּ ווען מ'הויבט אָן טראַכטען פון דעם דאָזיגען אומגעהייערען אומגליק; עס ווערט אומעטיג, ווען מען זוכט צו ערקלערען די אורזאַכען און צו געפינען דעם סוף פון דעם אלעם. און ניט ווילענדיג מוז מען זיך פרעגען: וואָסער וועלט וועט דאָס זיין נאָך דער מלחמה? וועלען די טייוועלשע כחות, וואָס מאַכען אָן אזוי פיעל חורבות זיין בכח אויפצובויען דאָס, וואָס זיי האָבען חרוב געמאַכט? עס שיינט צו זיין אומ־מעגליך. מען קאָן בויען נייע קירכען, מען קאָן פאַרלאַטען די אַלטע, מען קאָן מאַכען נייע שאָסייען, מען קאָן אויפסניי באַ־

---

*) „די אידישע וועלט“, דעצעמבער, 1914.

אקערען די פעלדער, מען קאָן גיסען נייע קאַנאָנען, בויען נייע שיפען, אָבער מען קאָן ניט צוריקגעבען די עלטערען זייערע זיהן און די יונגע יתומים זייערע געפאַלענע פאָטערס.

ווער קאָן צוריקברענגען צום לעבען די קונסטווערק פון די אלטע מייסטערס? ווער קאָן צוריק אריינבלאָזען די נשמות אין די „גופים“ פון די קאנוועס, וואָס זענען פארניכטעט גע־וואָרען פון אכזריות'דיגע הענט? ווער קאָן צוריקגעבען דער מענשהייט די אידעאַלען, וואָס זענען מיט געוואַלד געטויט געוואָרען אין דיזער מלחמה? ווער קען איצט פרעדיגען דעם הייליגען געדאנק פון: ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה? אָט דיזער אידעאַל, וועלכער האָט געגעבען דער מענשהייט אזוי פיעל האָפנונג, און וועלכער איז אזוי הייס גע־פרעדיגט געוואָרען פון די סאָציאַליסטען? וועלען די סאָציאַ־ליסטען, די וועלכע האָבען אָקאָרשט געטראָטען דעם אידעאַל מיט די פיס, וועלען זיי וואגען צו קומען צו דעם ארבייטענדען פאָלק און זיי רופען צום קאמף פאר גערעכטיגקייט און געגען טיראַניי און ברודער־מאָרד? וועלען זיי דאָס וואגען צו טאָן? און אז ניט זיי, ווער וועט מחיה מתים זיין אָט די אידעאַלען? און ווער וועט זיי הערען, ווער וועט זיי איצט גלויבען, ווען זיי וועלען דאָס אפילו טאָן?

דאָס איז גערעדט אין אלגעמיינעם; דאָס איז דאָס אומ־גליק פון דער גאנצער מענשהייט, און רירט אָן יעדען איינעם. דיזע מלחמה האָט אָבער נאָך ארויסגערופען ספּעציעלע צרות, צרות וואָס בארירען נאָר אונז, די אידען.

עס איז קיין ספק, אז דאָס בעלגישע פאָלק האָט זעהר פיעל געליטען פון דער מלחמה, עס איז אָבער ניט איבערטריבען צו באהויפּטען, אז די מערהייט פון אידישען פאָלק האָט מער גע־ליטען.

ווי באוואוסט ווערט די מלחמה געפירט אויף צוויי פראָנ־טען. אין מערב איז זי צום שטארקסטען אין בעלגיען, און אין מזרח, אין די „אידישע“ שטעט פון פוילען, ליטא און גאליציען. די אידישע שטעט, אמת, האָבען נאָך ניט קיין לואווען, אָבער די פרנסות זענען פונקט אזוי צעשטערט געוואָרען ווי אין די בעל־גישע שטעט. אין דעם איינעם פרט פון לואווען, קאָן זיין, האָ־

בען די בעלגיער מער געליטען איידער די אידען. אָבער נאָר אין
דעם איינעם פּרט. אין אלע וויכטיגערע פּונקטען ליידען די אי־
דען מער. סאָלדאַטען צו דער מלחמה האָבען די אידען צוגע־
שטעלט אודאי דריי מאָל אזוי פיעל ווי די בעלגיער. אין דער רו־
סישער ארמיי אליין פארגיסען איבער 300 טויזענט אידען זיי־
ער בלוט. און די אידען האָבען נאָך די „אויסצייכנונג“, וואָס זיי
פארגיסען זייער בלוט אין אלע ארמייען. זיי קעמפען פאַר
רוסלאנד און געגען רוסלאנד, פאר פראנקרייך און געגען פראנק־
רייך, פאר דייטשלאנד און געגען דייטשלאנד. די בעלגיער האָ־
בען פון איין זייט געליטען מער איידער די אידען, אָבער די אי־
דישע טראגעדיע איז א גרעסערע. די גאנצע וועלט באוואונ־
דערט, און מיט רעכט, דאָס בעלגישע פאָלק; די גאנצע וועלט
האָט רחמנות אויף די בעלגיער און זוכט זיי צו שטיצען. ענג־
לאנד האָט מנדב געווען פערצען מיליאָן דאָלאר צו בעלגיען, זי
האָט אריבערגענומען צו זיך הונדערטער טויזענטער בעלגיער
און שפּייזט זיי און שטיצט זיי; אמעריקא שיקט שפּייז און
קליידער פאר בעלגיען; ענגלאנד, פראנקרייך און רוסלאנד האָ־
בען פייערליך פארשפּראָכען אויפצופּאסען, אז בעלגיען זאָל צו־
ריקקריגען מער ווי עס האָט פארלאָרען. ווער אונטערשטיצט
די פאראומגליקטע אידען? ווער שפּייזט זיי? ווער לויבט זיי?
די אידען וואָס געהען אין מלחמה און פארגיסען זייער בלוט
אויף דעם מזבח פון זייערע שטיף־פאָטערלענדער ברענגען ניט
קיין כבוד פאר זיך, אָדער פאר די זייעריגע, וואָס זענען געבליבען
אין דער היים, ווי עס איז דער פאל מיט די בעלגיער. דאָס
וואָלטען זיי שוין מוחל געווען, שווער ווי עס איז אזא זאך מוחל
צו זיין. ערגער איז, וואָס די איבערגעבליבענע האָבען אויסצו־
שטעהן ספּעציעלע צרות, וואָס יעדען טאָג פּאָכט מען מיט דער
נשמה ניט נאָר אוים מורא פאר דעם שונא, נאָר אויך אוים מורא
פאר די אייגענע, פאר די, אין וועמעס אינטערעסען, און צוזא־
מען מיט וועמען די זיהן, ברידער, מענער און פעטער קעמ־
פען אויף דעם שלאכטפעלד. און לויפען איז אויך ניטאָ וואו־
הין. די בעלגיער זענען געלאָפען קיין האָלאנד, קיין ענגלאנד,
קיין פראנקרייך, איבעראל האָט מען זיי באגעגענט מיט אויס־
געשטרעקטע אָרעמס. די אידען קענען אפילו קיין רוסלאנד

ניט לויפען. דער תחום, די „טשערטא“, די ט ש אָ ר ט א, וואָלט מען געמעגט זאָגען, ווען די גראמאטיק זאָל דאָס ערלויבען, איז נאָך ניט אָפּגעשאפט אין רוסלאנד. דאָרט וואו די אידען זיצען, דאָרט מוזען זיי בלייבען און פארניכטעט ווערען פון דעם אויסערליכען שונא, אָדער פון דעם אינערליכען. — מחוץ תשכל חרב ובבית כמות.

ניט פיעל בעסער האַלט עס מיט די אידען אין גאַליציען.

ניט פיעל בעסער, אפשר נאָך ערגער, שטעהט עס, ווען מען לאָזט זיך אביסעל ארונטער, ווען מען קוקט אוועק פון דעם כלל און מען באטראַכט דעם יחיד, דעם איינצעלנעם אידישען סאָלדאט, וואָס געהט מיט'ן ביקס און אנטקעגען דעם ביקס. יעדער סאָלדאט, אויסער דער אידישער, האָט א באוואוסטזיין, וואָס באגלייט איהם אין זיין וועג און מאכט איהם לייכטער זיין גורל: צי זיין פאָלק איז גערעכט צי ניט, דער איינצעלנער סאָלדאט קעמפט פאר זיין לאנד, פאר זיין פאָלק און פאר זיין קולטור. האָט דער אידישער סאָלדאט, קען ער האָבען, אָט דיזעס באוואוסטזיין, וואָס זאָל איהם העלפען טראָגען זיין שווערען לאסט? זעהר אָפט איז עס פונקט פארקערט; זעהר אָפט פיהלט ער, אז ער קעמפט צוזאמען מיט זיין שונא נעגען זיין פריינד, נעגען זיין ברודער, נעגען די קינדער פון זיין אייגען פאָלק. ווי אָפט טרעפט, אז א פוילישער איד שטעכט אריין זיין באיאָנעט אין דעם לייב פון א גאַליציאנער איד און פארקערט? אָט די טראַגעדיע איז אפשר די ערגסטע פון אלע. און די אידישע העלדענטאַטען פון וועלכע מיר הערען אזוי פיעל טראָץ אלעם דעם, מאכען די טראגעדיע נאָך גרעסער, ווייל דאָס אליין פארשטארקט די אורזאכען פאר רדיפות. וואָרים אידען טאָרען דאָך אפילו קיין העלדען ניט זיין. אין אלע זאכען האַלט מען זיי צעטיילט, פאר רדיפות זענען זיי אָבער איין פאָלק. די אידען פון רוסלאנד וועלען מוזען ליידען פאר די העלדענטאַטען פון די גאַליציאנער אידען, און די גאַליציאנער אידען וועלען מוזען ענטפערען פאר די העלדענטאַטען פון די רוסישע אידען.

אין אָט דעם לעצטען פּרט איז דער פּאָלאַק אין דערזעלבער לאגע ווי דער איד, אָבער דער פּאָלאַק האָט לכל הפּחות דעם טרייסט, וואָס מיט איהם רעכענט מען זיך, וואָס מען גיט איהם

הבטחות, וואָס ער האָט נייע האָפנונגען. צי די האָפנונגען וועלען פארווירקליכט ווערען צי ניט, איז אין דעם מאָמענט ניט וויכטיג, דער איינצעלנער סאָלדאַט אויף דעם שלאַכטפעלד האָט אן אידעאל, א האָפנונג פאר זיינע אויגען. ניט איינס פון די טרייסטען האָט דער איד, ער האָט אויף גאָר ניט צו ווארטען, אויף גאָר ניט צו האָפען. און דאָס אלעס מאכט די אידישע לאַגע אזוי פיעל שווערער, אז מען מעג מיט רעכט זאָגען: דאָס אומגליק פון דער מלחמה האָט צום שטאַרקסטען געטראָפען די אידען.

פּונקט אזוי פינסטער איז, ווען מען באַטראַכט דעם מעגליכען אויסגאַנג פון דיזער מלחמה. ווי עס זאָל זיך ניט אויסלאָזען, דער איד וועט ליידען.

דאָס וואָרט „נאציאָנאליזם“, „נאציאָנאלע גרענעצען“ הערט זיך היינט זעהר אָפט. ענגלאַנד האָט אויף פּארשידענע אופנים, און דורך פארשידענע פון איהרע שטאַאטסמענער געלאָזט וויסען דער וועלט, אז שלום וועט געמאַכט ווערען נאָר אויף נאַציאָנאלע יסודות, באשטימט דורך די געאָגראפישע גרענעצען. מיר דארפען איצט ניט ארייגעהן אין דער פראגע צי זי מיינט דאָס ערנסט צי ניט. אלע ווייסען גאַנץ גוט, אז דאָס אימפּעריאַליסטישע ענגלאַנד איז ניט אזוי שטארק נאַציאָנאַליסטיש בנוגע צו עגיפּטען אָדער אינדיען. עס איז אויך זיכער, אז זי וועט ניט ראַטען פראַנקרייך איבערצולאָזען מאַדאַגאַסקער, אָדער מאָראָקאָ, צו איהר אייגענעם שיקזאל; זי דענקט אפילו ניט צו באַפרייען פּוילען. אלץ וואָס זי קאָן דענקען איז, אָפּצושוואַכען איהרע היינטיגע געגנער זיי זאָלען קיין תחית המתים ניט אויפשטעהן. און עס איז נאָך א גרויסע פראַגע צי זי וויל דאָס אפילו האָבען. ענגלאַנד וויים גאַנץ גוט, אז אָפּשוואַכען עסטרייך און דייטשלאַנד, מיינט קודם כל פארשטארקען רוסלאַנד, און זי וועט זיך שטארק מישב זיין איידער זי וועט צו דעם דערלאָזען. נאָר לאָמיר אָננעמען, אז ענגלאַנד מיינט דאָס טאַקע ערנסט, און אז עס וועט זיך איינגעבען דאָס דורכצופירען. וואָס פאר א טובה וואָלט פון דעם ארויסגעקומען די אידען? קיין ברעקעל טובה. עס איז גיכער א סברה, אז עס וואָלט ארויסגעקומען א גרויסע רעה.

לאָמיר זיך פאָרשטעלען ווי דאָס וועט צוגעהן. אַז האָט די מלחמה אויפגעהערט, די פאראייניגטע מעכטע האָבען געזיגט, און ענגלאנד וויל האלטען איהר וואָרט. דאָס ערשטע וואָס וועט דעמאָלט געשעהן וועט זיין פאָלגענדעס: גאנץ גאַליציען וועט ווערען אוועקגענומען פון עסטרייך־אונגארן; פּרייסיש פוילען וועט אָפּגענומען ווערען פון דייטשלאנד, און פוילען וועט ווערען פאראייניגט אונטער דער הערשאַפט פון רוסלאנד. אָפּגעהיט זאָלען מיר ווערען פון אזא חסד! מיר אידען ווייסען וואָס דאָס מיינט. דאָס מיינט ניט נאָר נייע רדיפות פאַר די גאַליציאַנער אידען דורך דער האנט פון רוסלאנד, רדיפות פון וועלכע זיי זענען ביז איצט געווען פארהיט, עס מיינט נאָך נייע און פארעכטליכע אונטערדריקונג פון אלע אידען דורך דער האנט פון דעם פארעכטליכען פּאָלאַק, און די דאָזיגע רדיפות וואָלטען געווען נאָך פיל ערגער ווי די רוסישע. דער „עבד שנעשה מלך“, איז דער ערגסטער און פארעכטליכסטער טיראַן.*) נאָך ערגער, שיינט מיר, וואָלט געווען ווען עס זאָל זיין פארקערט, ווען דייטשלאנד זאָל זיין דער זיגער און אָפּנעמען פוילען און ליטא פון רוסלאנד. דייטשלאנד איז א הויך ציוויליזירט פאָלק, אין דעם איז קיין פראגע ניט. עס איז אָבער אויך ניט קיין פראגע, אַז דער אנטיסעמיטיזם אין דייטשלאנד איז ניט נאָר א „פילאָזאָפישע“ סיסטעם, נאָר אַז עס איז איינגעקארעניעט אין דעם דייטשען בלוט. און אָפּגעהיטען זאָל מען ווערען, ווען דייטשלאנד זאָל מיט אמאָל צוקריגען 3—4 מיליאָן פוילישע און ליטווישע אידען, און דיזע אידען זאָלען אָנהויבען באַלעבאַטעווען אין די דייטשע שטעט, ווי בערלין, לייפּציג, דרעזדען אָדער מינכען. דער דייטשער אנטיסעמיטיזם

*) מיט דער איבערקערעניש אין רוסלאַנד, אַ זאַך וואָס קיין מענש האָט ניט געקאָנט פאָראויסזעהן אין 1914, האָט די לאַגע זיך פיעל געענדערט. בנוגע צו דעם אידישען מצב אָבער, איז די „נביאות“ לייַדער צו שטאַרק מקוים געוואָרען. די גאַליציאַנער אידען זענען ניט געפאלען אונטער דער הערשאַפט פון רוסלאַנד, זיי זענען אָבער געפאַלען אונטער דער הערשאַפט פון פוילען, און די בעסעראַביער אידען — אונטער רומעניען, וואָס איז נאָך פיעל ערגער.

וואָלט געוואָרען פיעל געפערליכער פון די רוסישע פּאָגראָמען. מען דאַרף ניט פאַרגעסען, אַז אין הלכות פּאָגראָמען איז דער דייטש גאָר ניט אַזאַ „גרינער“, ער האָט זיי געמאַכט פיעל פריי־הער פון דעם רוס, ניט מער ער איז היינט געוואָרען אביסעל ציוויליזירטער, און דערצו האָט ער ניט פיעל אידען ביי זיך, מאַכט ער דערווייל וויסענשאַפטליכע פּאָגראָמען, וועלכע זענען אין פיעל פּרטים ערגער איידער די רוסישע פּאָגראָמען. דער רוס ווייס ניט קיין חכמות, ער איז אין הארץ ניט קיין אנטיסעמיט, נאָר אַז עס קומט אַ טשינאָווניק און הייסט שלאָגען אידען, שלאָגט ער. עס איז אייגענטליך שולדיג דער טשינאָווניק, און מיט דעם טשינאָווניק קאָן מען אַמאָל גיכער פאַרטיג ווערען. ניט אַזוי דער דייטש. ביי איהם געהט אַלץ מיט אַ טעאָריע, מיט וויסענשאַפט, און אַנטיסעמיטיזם איז אויך אַ „וויסענ־שאַפט“, און לויט דיזער „וויסענשאַפט“ איז ער איבערצייגט, אַז דער סעמיט האָט קיין רעכט צו לעבען, אַז וואָס שנעלער ער וועט פאַרשווינדען פון דער אויבערפלעכע, אַלץ בעסער פאַר אים אַליין, און אַלץ בעסער פאַר די גרויסע, אויסערוויילטע גערמאַנישער ראַסע. זאָל צו דיזער „וויסענשאַפט“ צוקומען די הארטע פאַקטען פון אידישער קאָנקורענץ און אידישער אייגענ־טימליכקייט, און דער דייטשער „וויסענשאַפטליכער“ אנטי־סעמיטיזם וועט זיין פיעל געפערליכער איידער די גראָבע רוסי־שע פּאָגראָמען.

ווי די מלחמה זאָל זיך אַלזאָ ניט אויסלאָזען, דער איד האָט ניט אויף וואָס צו האָפען; פאַר דער מלחמה איז אים געווען ערגער פון אַלעמען, אין צייט פון מלחמה איז ער פאַרהעלטניס־מעסיג זיך מקריב מער, און ליידט מער פון אַלעמען, און נאָך דער מלחמה האָט ער צו האָפען ווענינגער פון אַלעמען.

וואָס טוט מען מיט די אידען?

איז דאָס אַ נייעס? הער איך פרעגען. ניין, קיין נייעס איז עס ניט, אָבער נאָך קיינמאָל איז די אידישע טראַגעדיע ניט ארויסגעקומען אַזוי בולט ווי היינט. איין טרייסט, איין האָפנונג האָבען מאַנכע פון אונז געהאַט, דאָס איז געווען די טרייסט פון אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאַליזם, איז אָבער אויך

דיזער טרייסט צערונען געוואָרען. די מלחמה האָט פון איהר געמאכט אן אילוזיע.

די לערע פון אינטערנאציאָנאַליזם איז געווען ווי צוגע־פאסט צום אידען. דער איד, וואָס איז צעשפּרייט אין אַלע לענדער, וואָס ליידט אין אַלע לענדער, און וואָס מוז זיך דורכ־שלאָגען א וועג און זיך צופּאַסען צו די פאַרשידענע אומגעבונגען אין די פאַרשידענע לענדער, — פאַר אים איז די לערע פון אינ־טערנאציאָנאַליזם געווען ווי א נייע תורה אָן וועלכער ער האָט זיך אָנגעכאפּט מיט ביידע הענט. איך ווייס ניט, צי האָט ער גענוי פאַרשטאַנען דעם טייטש דערפון, צי ער האָט געוואוסט דעם חילוק, וואָס די מפרשים מאַכען צווישען קאָסמאָפּאָליטיזם און אינטערנאציאָנאַליזם; פאַר אים איז געווען גענוג די האָפ־נונג, אז עס וועט קומען א צייט און אַלע פעלקער וועלען לעבען ווי ברידער. און וואָס וויל ער דען מער, דער אָרימער איד? ער וויל נאָר מען זאָל אים לאָזען לעבען. איצט איז אָבער אויך דיזע אילוזיע פון אים צוגענומען געוואָרען: ניטאָ מער קיין אינטערנאציאָנאַליזם! אזוי האָבען די סאָציאַליסטען פון איי־ראָפּאַ באשלאָסען, און די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטיע האָט די ערשטע, ווי איך האָב זיך שוין איינמאָל אויסגעדריקט, צע־בראָכען די לוחות. וואָס זאָלען די אידען, וואָס האָבען אזוי שטאַרק געגלויבט אין דעם אינטערנאציאָנאַליזם און אזוי הייס געהאָפט אויף דעם טאָג, ווען ער וועט מקוים ווערען, וואָס זאָ־לען די אידען איצט טאָן? אויף וואָס האָבען זיי איצט צו האָפען? וואָס זאָלען זיי איצט ערוואַרטען?

מאנכע פון מיינע גענאָסען, און ספּעציעל די וואָס האָבען מורא פאַר א נייעם געדאַנק, ער מעג זיי אפילו אויסשטעכען די אויגען, וועלען דאָס אודאי באטראַכטען פאַר אפיקורסות, אָבער דיזע פראַגע איז ניט די פראַגע פון דעם רשע, וואָס פרעגט: מה העבודה הזאת לכם? עס איז די פראַגע פון דעם תם, וואָס פרעגט: מה זאת? וואָס האָט דאָס צו באַטייטען? מען האָט אונז אַלעמאָל געלערענט, אז דאָס סאָציאַלע פּראָבלעם איז דאָס וויכטיגסטע פון אַלע פּראָבלעמען; אז דער סאָציאַליזם וועט פאַרענטפערען אַלע פראַגען, און מען מוז דעריבער איבערלאָזען אַלע אַנדערע פראַגען און זיך נעמען צו דער איינער, די גרויסע,

די גרעסטע פון אלע, די סאָציאַלע פראגע. און דאָ זענען מיט אמאָל געקומען די סאָציאַליסטען, מען קאָן זאָגען פון דער גאנ־צער וועלט, און האָבען אלץ געשטעלט מיט דעם קאָפּ אראָפּ. זייער איצטיגע האנדלונג זאָגט, אז עס זענען דאָ וויכטיגערע פּראָבלעמען פון די סאָציאַלע. די נאציאָנאַלע פראגע קומט, לויט די סאָציאַליסטען פון אייראָפּא, צוערשט און זי מוז פריה־ער פארענטפערט ווערען. ווען עס קומט א פראגע: סאָציאַ־ליזם אָדער נאציאָנאליזם, זאָגען זיי, לעגען מיר אָפּ אָן א זייט דעם סאָציאַליזם און קעמפען פאר דער נאציע. מיר זאָגען זיך ניט אָפּ פון סאָציאַליזם, דאָס איז ביי אונז פּונקט אזוי טייער ווי פריהער, אָבער פאר דעם סאָציאַליזם וועלען מיר קעמפען אזוי שנעל ווי מיר וועלען פארטיג ווערען מיט די פּראָבלעמען, וואָס זענען אונז נוגע אלס קינדער פון געוויסע נאציעס. דאָס איז זייער טענה. צי זיי האָבען רעכט צי ניט, מיט דעם זאָלען זיך באשעפטיגען די מלמדים, וואָס האָבען ניט עטוואָס אנדערש צו טאָן. דער פאקט איז א פאקט. און דער פאקט קאָן ניט אוועקגע׳פשט׳עלט ווערען. אויב דאָס איז אזוי, פרעגט זיך: וואָס זאָלען מיר אידען טאָן? אויב עס איז רעכט ביי זיי אי־בערצולאָזען דעם סאָציאַליזם אויף דערווייל, ביז זיי וועלען פארענטפערען די פראגע פון זייער נאציאָנאלער עקזיסטענץ, דארפען אפשר מיר, אידען, זיך אויך ארומקוקען וועגען אונזער נאציאָנאַלער עקזיסטענץ? ווער ליידט נאָך אזוי פיעל ווי מיר? ביי וועמען איז די פראגע נאָך אזוי ברענענדיג, אזוי וויכטיג, ווי ביי אונז?

דאָס וואָס מיר האָבען ניט קיין האָוויצערס, דאָס וואָס מיר קענען ניט געהן אין מלחמה און באקעמפען די גאנצע וועלט, דאָס פּטר׳ט אונז ניט פון צו וועלען זוכען א מיטעל, דאָס מאַכט די לאַגע ניט לייכטער, דאָס מאַכט זי פיעל שווע־רער. דאָס וואָס מיר ווייסען ניט וואָס צו טאָן, דאָס מאַכט די פראַגע פיעל וויכטיגער און פיעל פארפּלאָנטעטער, דאָס טרייבט נאָך מער אָנצוהויבען צו זוכען א מיטעל.

איך נעם זיך ניט אונטער צו ענטפערען אויף די שווערע פראַגען, איך ווייס ניט קיין ענטפער. אָבער אָן אינערליכער דראנג, די נויטווענדיגקייט צו קוקען די טאטזאכען גלייך אין

די אויגען, טרייבט מיך צו שטעלען די פראגע אזוי שארף און אזוי בולט ווי איך קאָן: וואָס זאָלען מיר אידען־סאָציאליסטען איצט טאָן ? זאָלען מיר אָנגעהן מיט די אלטע מעטאָדען, אָדער זאָלען מיר, צוזאמען מיט די סאָציאליסטען פון אייראָפּא, זאָגען: די פּראָבלעמע פון נאציאָנאלער עקזיסטענץ איז וויכ־טיגער איידער די סאָציאלע פּראָבלעמע, און ביז מיר וועלען ניט פארענטפערען די פראגע, האָבען מיר ניט קיין צייט פאר דעם סאָציאליזם. אזוי שנעל ווי מיר וועלען פארטיג ווערען מיט דער לעזונג פון אונזער נאציאָנאלער פראגע, וועלען מיר זיך ווידער נעמען צום סאָציאליזם אינערהאלב דער אייגענער נאציע ?

„דער קויפמאַן פון װענעדיג“ (שײלאָק).

אַ רעפעראַט געהאַלטען פאַר אַן אַרבײטער רינג ברענטש. געװען געדרוקט אין דער „אידישער װעלט“ יולי, 1914 אין װילנא

1

מען קאָן שטעלען די פראַגע: װאָס איז עפּעס מיט אַמאָל שײלאָק? האָט איהר ניט געקאָנט װעהלען אַ טעמע, װאָס איז פרישער, לעבעדיגער, װאָס האָט אַ מעהר אַלגעמײנעם אינטע־רעס?

די פראַגע איז פון אויבען אויף גענומען אַ גערעכטע; אָבער נאָר פון אויבען אויף. אמת איז, אַז די טעמע איז ניט נײ און ניט פריש; עס איז שוין באַלד דרײ הונדערט יאָהר, און אין אַ ברײטערען זין — שוין דרײ טויזענט יאָהר, װי די פראַגע װערט „דיסקוטירט“. דאָך איז זי לעבעדיג, זעהר לעבעדיג, באַזונדערס פאַר אונז, אידען.

אין די ענגליש רעדענדיגע לענדער הויבט זיך אָן דאָס שעקספּיר־שטודיום אין די גאָר נידעריגע שולען. אַלע קינדער אין אַלע שולען לערנען טהײלען פון דעם „קויפמאַן פון װענע־דיג“ אויף אויסװײניג. מען דאַרף הערען, מיט װאָסער התלהבות יודישע קינדער געהען אום און חזר'ן אויף אויסװײ־ניג די גרויסע רעדע איבער „רחמנות“ פון פּאָרשאַ, און מיט װאָסער פאַראַכטונג זײ זאָגען־נאָך די רײד פון שײלאָק, מען זאָל זיך קאָנען פאָרשטעלען, װאָסער־אײנדרוק דאָס קען מאַכען אויף ניט יודישע קינדער.

װי װײט דאָס גרײכט, קאָן מען זעהן פון אַ שטיקעל נײעס אין אַן אַמעריקאַנער צײטונג: „רבי הערי עטעלזאָן פון האַרט־פאָרד האָט פאַרקלאָגט שײלאָק'ן פאַר די „באָארד אָף עדיוקײ־שאָן“ (די קאָמיסיע איבער שול־אונטערריכט). ער האָט גע־

בעטען אין דעם נאָמען פון דער יודישער באַפעלקערונג פון האַרטפאָרד, אַז שעקספּירס װערק „דער קויפמאַן פון װענידיג", װאָס האָט אַרויסגערופען אַזוי פיעל ויכּוחים װעגען זיך, זאָל ניט געלעזען װערען אין די סקולס, װייל מען שטעלט זיך אָפּ מעהר אויף שיילאָק דעם יודען, װי שיילאָק דעם מענש, און אַז עס זיינען די פיעל אַנדערע ביכער, װעלכע האָבען אַ ליטעראַרישען און ערציהונגס-װערט און קענען איינפּלאַנצען אַ סך מעהר מאָראַל אין די קינדערשע הערצלעד, װי שעקספּירס שיילאָק".

אָט דאָס שטיקעל נייעס איז אָפּגעדרוקט געװען אין דעצעמבער, 1911, און ערשט אין 1913 האָט די שול-קאָמיסיע אין ניו-יאָרק, לויט די פאָדערונגען פון פיעל יודען, אַרויסגענומען דעם „קויפמאַן פון װענעדיג" פון דער ליסטע. דאָס האָט אָבער ניט לאַנג געדויערט. עס איז געװאָרען אַ פּראָטעסט, און מען האָט דעם „איסור" אויף „שיילאָק" צוריקגענומען, װייל עס איז באמת קאָמיש צו לעגען אין חרם דאָס אומשטערבליכע װערק פון שעקספּיער.

דאָס װערק קאָן מען ניט פאַרניכטען. עס איז נאָר נויטיג ריכטיג עס צו פאַרשטעהן, און עס איז דערפאַר ניט איבעריג די דאָזיגע טעמע פון ס'ניי אַרומצורעדען.

איך װעל נישט רעדען װעגען דער קינסטלערישער זייט פון דער דראַמע. ניט אינטערעסירט עס אונז דאָ, און ניט איז נויטיג פאַר מיר צו באַװייזען, אַז שעקספּיר איז אַן אומשטערבליכער פּאָעט. איך װיל זיך נאָר באַשעפטיגען מיט דעם „מוסר השכל" פון דער געשיכטע, אַזוי צו זאָגען.

2.

די געשיכטע פון דעם „קויפמאַן פון װענעדיג", איז בקיצור אַזאַ:

אין בעלמאָנט, אַן אָרט ניט װייט פון װענעדיג (װענעציע), אין זעהר אַ רייכען פּאַלאַץ, האָט געװאױנט אַ מיידעל מיט דעם נאָמען פּאָרשאַ. זי איז געװען אַ יתומה, אָבער ניט, חלילה, קיין אָרימע יתומה. אדרבא, זי איז געװען אומגעהייער רייך און דערצו אַ באַריהמטע שענהייט, העכסט געבילדעט און זעהר

קלוג. עס איז זעלבסטפאַרשטענדליך, אַז פיעל יונגע לייט האָ־
בען זיך גע׳שדכנ׳ט צו איהר. פּראָסטע מענשען האָבען קיין
צוטריט ניט געהאַט צו איהר. עס זיינען געווען נאָר פּרינצען
און פירסטען און אַנדערע מיוחסים, וואָס האָבען געזוכט צו
דערגרייכען דעם טייערען אוצר. דאָס מיידעל, פון אהר זייט,
האָט אויך געוואָלט געפינען אַ יונגענמאַן, וואָס זאָל זי ווערט
זיין. איין זאַך איז אָבער געשטאַנען אין וועג: איהר פּאָטער,
איידער ער איז געשטאָרבען, האָט איבערגעלאָזט אַ צוואה מיט
דריי פאַר׳חסמ׳עטע קעסטלאַך. איין קעסטעל איז געווען פון
גאָלד, דאָס צווייטע פון זילבער, דאָס דריטע פון בליי. יעדעס
קעסטעל האָט געהאַט אַ קונציגע אויפשריפט, און יעדער איי־
נער, וואָס האָט געזוכט פּאָרשאַ׳ס האַנט, האָט געמוזט אויס־
קלייבען איינע פון די קעסטלעך, און אויב ער וועט געפינען
פּאָרשאַ׳ס בילד, אין דעם קעסטעל, וואָס ער האָט אויסגעקליבען,
איז פּאָרשאַ זיינע. יעדער איינער האָט געמוזט פריהער געבען
אַ שבועה, אַז טאָמער עפענט ער ניט דאָס ריכטיגע קעסטעל,
זאָל ער קיינמאָל קיינעם ניט דערצעהלען, וואָסער קעסטעל ער
האָט אויסגעקליבען. די אויפשריפטען זיינען געווען אַזוי קונ־
ציג פאַרפאַסט, אַז עס איז געווען שווער צו טרעפען, וואָסער
קעסטעל איז „דאָס ריכטיגע“.

צווישען די פּרינצען און פירסטען, וואָס האָבען געזוכט צו
עפענען דאָס ריכטיגע קעסטעל, און דורך דעם דאָס האַרץ, און
אפשר גאָר דעם בייטעל פון דער רייכער כלה, איז געווען אַ יונ־
גערמאַן מיט דעם נאָמען באַסאַניאָ. ער איז געווען אַן אדעלי־
גער, וואָס זיין גאַנצע עשירות, ווי ער האָט שפּעטער אויסגע־
זאָגט, איז גערונען אין זיינע אָדערען. ד. ה. ער איז געווען אַ
גרויסער יחסן, אָבער נאָך אַ גרעסערער קבצן. מיט פּאָרשאַ
איז ער געווען באַקאַנט נאָך פון פריהער, און איהם האָט זיך גע־
דוכט, אַז זי איז ניט גלייכגילטיג צו איהם, נאָר פריהער, ווען
פּאָרשאַ׳ס פאָטער האָט נאָך געלעבט, האָט דער אָרימער בעל־
גאוה אפילו ניט געקאָנט דענקען וועגען איהר. איצט אָבער, אַז ער
איז געוואָהר געוואָרען פון די דריי קעסטלעך, האָט ער זיך גע־
קלערט, ער וועט פּרובירען זיין גליק. וואָס האָט ער צו פאַרלירען?
אָבער כדי צו קומען אהין, האָט ער געמוזט זיין אויסגעפּוצט, ווי

אַ רייכער מאַן, און אויף דעם האָט ער קיין געלט ניט געהאַט. האָט ער זיך געווענד נאָך הילף צו זיין פריינד אַנטאָניאָ. אַנ־טאָניאָ איז געווען אַ באַוואוסטער סוחר אין ווענעדיג. ער איז געווען אַ גרויסער בעל־טובה; ער פלעגט אַלעמען העלפען, און פלעגט לייהען געלט אָהן פּראָצענט. ער איז דערפאַר געווען גע־אַכט און באַליבט ביי אַלעמען. באַסאַניאָן האָט ער געקענט פון קינדוויז אויף, ער האָט איהם ליב געהאַט און פלעגט איהם אַלע מאָל אַרויסהעלפען, ווען יענער פלעגט זיך פאַרהולטייעווען. איצט איז באַסאַניאָ צו איהם געקומען און איהם דערצעהלט, אַז ער האָפט צו געווינען די רייכע פּאָרשאַ, נאָר אַז ער האָט ניט דאָס נויטיגע קליין געלט, אַ סומע פון אַן ערך דריי טויזענט דו־קאַטען (אויף היינטיגע געלט, צווישען 60 און 70 טויזענט רובעל).

אַנטאָניאָ האָט זעהר געוואָלט העלפען זיין פריינד, אָבער ער האָט ניט געהאַט דאָס געלט. וואָס טהוט מען? איז גע־בליבען ביי איהם צו געהן צו אַ יודען שיילאָק, און באָרגען ביי איהם דאָס געלט. שיילאָק האָט ניט געפיהלט קיין איבעריגע ליבע צו אַנטאָניאָ. שיילאָק איז געווען אַ פּראָצענטניק, אַ הויט שינדער, אַ בלוט זויגער, און אַנטאָניאָ איז געווען אַ מזג טוב, אַ בעל־רחמנות, און דאָס ערגסטע פון אַלץ — ער פלעגט פאַר־לייהען געלט אָהן פּראָצענט, און אַזוי אַרום שעדיגען שיי־לאָק'ס געשעפטען. שיילאָק האָט דאַריבער פון תמיד געזוכט צו נעמען נקמה פון אַנטאָניאָ. און אַז באַסאַניאָ איז איצט געקו־מען צו שיילאָק'ן באָרגען געלט אויף די ערבות פון אַנטאָניאָ, איז שיילאָק געווען זעהר צופרידען. איצט איז געקומען מיין צייט, האָט זיך געטראַכט; איצט וועל איך זיך נוקם זיין אָהן איהם. ער איז באַלד מרוצה געוואָרען און געזאָגט, אַז אַנטאָניאָ זאָל קומען צו איהם נאָך דעם געלט. אַז אַנטאָניאָ איז געקומען, האָט שיילאָק איהם מכבד געווען מיט עטליכע געפעפערטע שטעכווערטלעך. „ווי קומט עס, האָט ער געפרעגט, וואָס איהר ווילט באָרגען געלט אויף פּראָצענט, און נאָך פון מיר, אַ הונט ווי איך? א. אז. וו.“ אַנטאָניאָ איז איהם דעם ענטפער ניט שולדיג געבליבען.

דער סוף איז געווען, אַז שיילאָק האָט געזאָגט צו אַנטאָניאָ,

אז כדי איהם צו באווייזען, אז ער איז אין אמת'ן זיינער א פריינד, וועט ער איהם לייען דאס געלט אהן א גראשען פּראָצענט. ער פאַרלאַנגט נאָר, אז אנטאָניא זאָל מיט איהם געהן צו א נאָ־טאַריוס, אזוי זיך פון שפּאס וועגען, און איהם אונטער־שרייבען א פּאַפּיער, וואו ער איז זיך מתחייב צו לאָזען פון זיך אויסשניידען א פונט פלייש, נאָהענט צום הארצען, אויב דאס געלט וועט ניט באצאָהלט ווערען צום טערמין. באסאניא וויל ניט דערלאָזען אנטאָניא'ן אונטערצושרייבען אזא פּאַפּיר, אָבער אנטאָניא לאַכט זיך אויס. איידער דער טערמין פון צאָלען וועט קומען, זאָגט ער, וועלען אַלע מיינע שיפען שוין פון לאנג האבען צוריקגעקומען, און איך וועל קאָנען באצאָ־לען צעהן מאָל אזוי פיעל. און זיי מאַכען אָפּ געהן צו א נאָטאַ־ריוס.

שיילאָק האָט אַ איינציגער טאָכטער, און א דינער א נאָר. אין דער טאָכטער איז פאַרליעבט א קריסט, לאָרענצאָ, א פריינד פון באסאניא און אנטאָניא. ער איז אודאי אויך געווען א לעב־יונגעל, א קבצן, און האָט געזוכט א רייכע כלה, ווי דער שטייגער איז. עס איז שוין אַז אַלטער כלל, אַז דער גרעסטער יודען־פיינד האָט ניט פיינט קיין יודיש מיידעל, בפרט נאָך, אז

דאס מיידעל האָט א רייכען טאַטען.

אָט דער תכשיט, לאָרענצאָ, דער פריינד פון דעם גרויסען בעל טובה אנטאָניא, האָט אָפּגעמאַכט מיט יעסיקאָ, שיילאָק'ס טאָכ־טער, זי זאָל אַרויס־גנב'ענען ביים טאַטען, וואס נאָר מעגליך, און מיט איהם אנטלויפען. ווען שיילאָק געהט אַוועק צום נאָ־טאַריוס, קומט לאָרענצאָ מיט א חברה אזוינע הולטאַיעס, ווי ער אַליין, און נעמט ארויס יעסיקאָ דורך דעם פענסטער און א שקאַטולקע מיט צירונג, וואס זי וואַרפט איהם פריהער אַרויס. דערווייל געהט אויך דער דינער אַוועק פון שיילאָק'ן און באַ־סאניא נעמט איהם צו.

אז שיילאָק קומט אהיים און געפינט דאס הויז ליידיג, איז ער אויסער זיך פון צער. זיין טאָכטער, זיין איינציגס טאָכ־טער איז אַוועק, און די צירונג, די טייערע צירונג! די גע־פילען צווישען דער טאָכטער און די צירונג בייטען זיך שנעל,

און מיט אזא קראפט, אז מען ווייסט ניט, וואס טהוט איהם מעהר וועה, די טאכטער, צי די טייערע חפצים.

באסאניא איז זיך דערווייל אוועקגעפאהרען קיין בעלמאנט. דארט האט ער געשפיעלט די גרויסע ראלע פון דעם פריץ, דעם איידעל־מאן, און האט נאטירליך קיינעם ניט דערצעהלט, אז ער איז געקומען צופאהרען אויף געבארגט געלט, געבארגט ביי א יודען, א פראצענטניק, און אז זיין בעסטער פריינד, זיין פריינד אנטאניא, האט פאר׳משכונ׳ט דאס לעבען פאר איהם. ער האט געלעבט ווי א קייזער, און האט אינגאנצען פארגעסען אז זיין פריינד.

די צייט געהט זיך דערווייל, און נאך אלע פארשיידענע פארמאליטעטען, האט ער געקראגען די געלעגענהייט אויסצו־קלייבען צווישען די קעסטלעך· עס האט אזוי פאסירט, אז ער איז געווען דער גליקליכער. ער האט אויסגעקליבען דאס בלייע־נע קעסטעל, אין וועלכען עס איז געלעגען דאס בילד פון פאר־שא מיט דער אויפשריפט, אז אזוי ווי ער איז ניט ווי אנדערע, וואס יאגען זיך נאך גאלד, א סימן, ער האט אויסגעקליבען דאס בלייענע קעסטעל, פארדינט ער פארשא׳ס האנט.

באסאניא האט אויף זיין רייזע מיטגענומען זיין פריינד גראציאנא און יענער האט זיך דא דערווייל פארליבט איז פארשא׳ס צימער־פריילין, זי אין איהם אויך, און עס איז אבער ווי זיי שטעהען אזוי אלע און פרעהען זיך, קומט אז א שליח מיוחד מיט א בריף צו באסאניא. אז ער האט אי־בערגעלייענט דעם בריף איז ער געווארען בלייך, ווי די וואנט. פארשא איז, פארשטעהט זיך, נייגעריג געווען צו וויסען, וואס פאר א בריף דאס איז, און דא איז אלץ ארויסגעקומען, ווי בוימעל אויפ׳ן וואסער. אין דער צייט ווען באסאניא האט זיך אזוי פיין אמוזירט ביי דער רייכער כלה, און האט אינ־גאנצען פארגעסען זיין פריינד, איז מיט אנטאניא׳ן געשעהן אן אומגליק. אלע זיינע שיפען זיינען אונטערגעאנגען. און דערווייל איז אנגעלאפען דער טערמין פון דעם וועקסעל, ער האט ניט דאס געלט צו סילק׳ן, און שיילאק פאדערט דאס פונט פלייש. דאס אלץ האט אנטאניא געשריבען, און ער האט צוגעלעגט, אז ער שרייבט דעם בריף זיך צו געזעגענען מיט

באַסאַניאָ, און איהם צו ווינשען גליק, פאַרזיכערענדיג איהם דערביי, אַז ער טראָגט אויף איהם ניט קיין שנאה.

ווי פּאָרשאַ האָט דאָס דערהערט, — און באַסאַניאָ האָט איהר נאָך אויסגעזאָגט דעם סוד, אַז דאָס געלט איז געווען געבאָרגט ביי שיילאָק'ן פון זיינטוועגען, ווארום ער איז נאָך רייך אין אַריסטאָקראַטיש בלוט, — האָט זי ניט געטראַכט אַ מינוט, האָט שנעל געכאַפּט אַ ביימעל מיט גאָלד, און געהייסען באַסאַניאָ פאָרען אַזוי געשווינד, ווי מעגליך, קיין ווענעדיג, אויסצוקויפען דעם טייערען פריינד, אַנטאָניאָ, פון די הענט פון דעם יוד שיילאָק.

פּאָרשאַ האָט געהאַט אַ שוועסטערקינד אין פּאַדואַ, מיט דעם נאָמען באַלעריאָ, אַ גרויסער געלערנטער אין יוריספּרו־דענץ. תיכף ווי באַסאַניאָ מיט זיין פריינד און מיט דעם געלט זיינען אַבגעפאָהרען, האָט פּאָרשאַ אויף גיך געשיקט צו איהר שוועסטערקינד פרעגען אַן עצה, און איהם געבעטען, ער זאָל איהר לייהען די מלבושים פון אַן אַדוואָקאַט. עס האָט אַזוי פּאַסירט, אַז דאָס געריכט פון ווענעדיג, וואָס האָט באַדאַרפט משפּט'ן צווישען אַנטאָניאָ און שיילאָק, האָט געשריבען צו דעם זעלבען באַלעריאָ, און איהם געפרעגט אַן עצה. מיט אַט דער געלעגענהייט האָט דער געלעהרטער זיך באַנוצט, און ער האָט געגעבען פּאָרשאַ אַ בריף, וואו ער דערקלערט, אַז צוליב קראַנקהייט קאָן ער אַליין ניט קומען און שיקט זיינעם אַ יונגען פריינד, אַ גרויסען געלערנטען, מיט דעם נאָמען באַל־טהאַזאַר, אויף וועמען מען קאָן זיך פאַרלאָזען.

ווי פּאָרשאַ האָט נאָר דערהאַלטען דעם בריף מיט די מלבושים האָט זי זיך שנעל איבערגעטאָן פאַר אַן אַדוואָקאַט, איהר באַדינערין האָט זי געמאַכט פאַר אַ סעקרעטאַר, גע־שווינד אַבגעפאָהרען קיין ווענעדיג, און פּונקט אָנגעקומען צום משפּט.

דער גרויסער מומחה האָט אויסגעהערטביידע צדדים און גלייך מודה געווען, אַז שיילאָק איז גערעכט, דאָס געזעץ איז אויף זיין זייט. איהם קומט דאָס פונט פלייש.

שיילאָק איז גליקליך. דער ריכטער איז דער בעסטער אין דער וועלט. „אַ גרויסער חכם, אַן אמת'ער דניאל. אַ גערעכ־

טער ריכטער, אַ אמת׳ער משפט!״ — שרייט ער אויס עט־ליכע מאָל, און ער שאַרפט דאָס מעסער מיט שטאָלץ, און מיט אַ געפיהל פון נקמה.

שײלאָק איז גערעכט, זאָגט דער געלערנטער אַדוואָקאַט, איהם קומט דאָס פונט פלייש, אָבער... און דאָ האַלט דער ריכ־טער אַ רעדע װעגען גנאָד, אַ רעדע, װאָס קאָן רירען אַ שטיין, און ער בעט ביי שײלאָק׳ן, ער זאָל רחמנות האָבען און מוחל זיין אויף דעם געזעץ. זאָל ער בעסער נעמען געלט, זעקס מאָל אַזוי פיל, צעהן מאָל אַזוי פיל.

שײלאָק וויל ניט הערען. ער וויל דאָס געזעץ, טענה׳עט ער. „יקוב הדין את ההר״: אמת יודיש.

אויב אַזוי, זאָגט דער ריכטער, איז ניט דאָ וואָס צו מאַ־כען. דער יוד מוז קריגען זיין פונט פלייש. איז דאָ אַ וואָג־שאָל? פרעגט ער, אָבצוּװעגען דאָס פונט פלייש?

געוויס איז דאָ! שײלאָק האָט אַלץ פאַרזאָרגט, און ער האָט אויך אַ װאָגשאָל געבראַכט.

דאָס װאָגשאָל װערט צוגעגרייט, דאָס מעסער בלאַנקט, איז שאַרף און שפּיציג. אַנטאָניאָ עפענט דאָס האַרץ. שײ־לאָק פאַרקאַשערט די אַרבעל, גרייט צום שניידען, און ער וויל צולעגען דאָס מעסער צום האַרצען. „האַלט!״ שרייט פּלוצ־לונג אויס דער ריכטער. שײלאָק שטעלט זיך אָפּ פאַרוואונ־דערט.

— אין דיין וועקסעל, שײלאָק, זאָגט דער ריכטער, שטעהט געשריבען, דו זאָלסט אויסשניידען אַ פונט פלייש. דו מוזט אַלזאָ נעמען אַ פונט פלייש. ניט מעהר און ניט װעניגער. אין דיין וועקסעל װערט גאָר ניט דערמאָנט פון בלוט. דיין פונט פלייש קומט דיר, קוימוועסט דו אָבער נעמען איין קריש מעהר אָדער װעניגער, טאָמער װעסט דו פאַרגיסען נאָר איין טראָפּען פון זיין בלוט, פאַרלירסט דו דיין קאָפּ.

שײלאָק לאָזט אָב די האַנט און הענגט אַרונטער דעם קאָפּ. איינער פון אַנטאָניאָ׳ס פריינד שרייט דערווייל אויס ציניש: אַ קלוגער ריכטער, שײלאָק, אַ גוטער ריכטער, אַ דניאל.

— גיט מיר דאָס געלט, זאָגט שײלאָק.

באַסאַניאָ לויפט צו מיט אַ גדולה, און וויל איהם געבען

דאָס געלט, אָבער דער ריכטער זאָגט: ניין! דער יוד וויל גערעכטיגקייט; מיר'ן איהם געבען גערעכטיגקייט. די גערעכ־טיגקייט קומט אויס אזוי: נאָך דעם ווענעציאַנער געזעץ, ווען אַ פרעמדער זוכט דעם טויט פון בירגער, ווערט זיין גאַנץ פאַרמעגען קאָנפיסקירט, אַ העלפט דערפון געהערט דער מלוכה און די אַנדערע העלפט צו דעם, וועמעס לעבען ער האָ טגעזוכט צו נעמען; זיין אייגען לעבען קאָן ער נאָר דערהאַלטען, ווען דער דיוק שענקט עס איהם.

אַז די חברים פון באסאניא הערען דאָס, הייבען זיי אָן צו לאַכען און צו שפּעטען. ניט אזוי אָבער דער דיוק. ער שענקט איהם גלייך דאָס לעבען, נאָך איידער שיילאָק בעט עס. אַנטאָניאָ איז נאָך אַ גרעסערער בעל רחמים: ער בעט דעם דיוק, ער זאָל איהם אויך מוחל זיין די העלפט פון דעם פאַר־מעגען, וואָס קומט דער מלוכה, בשעת די אַנדערע העלפט, די העלפט, וואָס געהערט איהם, וויל ער נאָר האַלטען ביז שיי־לאָק וועט שטאַרבען, און דאַן וועט ער עס אָפּגעבען צו זיין איידעם לאָרענצאָ. פאַר דעם דאָזיגען חסד פאַרלאַנגט ער נאָר, שיילאָק זאָל אונטערשרייבען אַ פּאַפּיר, אַז ער וועט די העלפט אויך אָפּשרייבען זיין איידעם.

שיילאָק שווייגט. ער בעט זיך נאָר, מען זאָל איהם לאָזען אהיים געהן, און צושיקען דאָס פּאַפּיר שפּעטער. דער דיוק, אין זיין חסד, דערלויבט איהם דאָס אויך.

דאָס איז אייגענטליך דער סוף פון דער געשיכטע. עס קומט נאָך פאָר, ווי באסאניא פאָרט אהיים און דערוויסט זיך, אַז דער גרויסער ריכטער איז דאָס געוועזן זיין געליבטע פאַר־שאָ; ווי מען פרעהט זיך דערנאָך א. אז. וו. אָבער דאָס אַלץ איז ניט וויכטיג. דאָס וויכטיגע איז דאָ איבערגעגעבען גע־וואָרען בקיצור.

3

ווענען אַט דעם „קויפמאַן פון ווענעדיג" איז אָנגעשרי־בען געוואָרען אַ גאַנצע ליטעראַטור. טויזענטער פּרושים זיי־נען געמאַכט געוואָרען. אייניגע ווילען האָבען, אַז שעקספּיר

איז געװען אן אנטיסעמיט, און ער האט בכיון ארויסגעשטעלט דעם יודען אין א שלעכט ליכט. מיט דער מיינונג װעלען מיר זיך דא ניט באשעפטיגען. עס איז בכלל א טעות צו װעלען אויסגעפינען די פערזענליכע מיינונג פון א קינסטלער. עס איז גארניט װיכטיג צו װיסען, װאס שעקספיר פערזענליך האט געדענקט, און װאס ער האט געװאלט, צי איז ער געװען אן אנטיסעמיט, צי ניט. ביי אזעלכע געניאלע װערק, װי שעקספיר'ס, איז פיל װיכטיגער די פראגע, װאס די קומענדיגע דורות דענקען און פיהלען, און װילען, לעזענדיג דאס װערק; עס איז װיכטיג, װאס די דורות נעמען ארויס פון די שריפטען, אדער ריכטיגער, װאס זיי לעגען דארט אריין. פון אזעלכע גרויסע װערק נעמט ניט יעדער ארויס, װאס ער װיל, נאר יעדער לעגט דארט עטװאס אריין. דאס איז די אמת'ע מאס פון א װירקליך גרויס װערק, פון א װערק, װאס איז באשאפען געװארען לדורות. א צװייטער טעם, פאר װאס עס איז ניט כדאי זיך צו באשעפטיגען מיט אט דער פראגע, איז דער, װאס שעקספיר האט די מעשה ניט אויסגעקלערט. נאך מיט עטליכע הונדערט יאהר פאר שעקספיר'ן איז די מעשה געװען באקאנט אין פארשיידענע פארמען; לאנג איידער שעקספיר האט געשריבען זיין „קויפמאן פון װענעדיג", פלעגט מען שפילען אויף דער ביהנע א שטיק מיט דעם נאמען „דער יוד", אין װעלכען עס װערט פארגעשטעלט, װי א יוד פארלאנגט א פונט פלייש פון א קריסט. די עלטסטע ערצעהלונג פון דעם סארט, װאס איז באקאנט, און װאס מען רעכענט, אז שעקספיר האט פון איהר גענומען זיין סוזשעט, איז געשריבען געװארען אין דעם יאהר 1320 פון אן איטאליענער מיט דעם נאמען דזשאװאני פיארענטי.

פון דער ערצעהלונג, קאן מען אלזא ניט װיסען, צי איז שעקספיר געװען אן אנטיסעמיט, צי ניט, װייל ער האט די מעשה גאר ניט אויסגעקלעהרט. און די גרויסקייט פון שעקספיר ליגט דאך טאקע גאר ניט אין דעם, װאס ער האט דערצעהלט א שעהנע מעשה, נאר אין די טיפען, װאס ער האט באשאפען, אין די נשמות, װאס ער האט אריינגעבלאזען אין די טויטע גופים פון דעם איטאליענער דזשיאװאני פיארענטי.

דריי הויפּט־טיפּען זיינען דאָ אין דעם ווערק: שיילאָק, אַנטאָניאָ און פּאָרשאָ.

שיילאָק איז דער העכסטער שטאַפּעל פון אידישער אכזריות, אַנטאָניאָ איז דער העכסטער שטאַפּעל פון קריסט־ליכע ליבע, און פּאָרשאָ — די העכסטע מדרגה פון קריסטליכער רחמנות און גערעכטיגקייט. נו, האָט אָבער די וועלט זיך אָנ־געכאַפּט נאָר אָן איינעם פון די דריי טיפּען. עס באַטראַכט נאָר די אכזריות פון שיילאָק. דאָס וואָרט „שיילאָק" איז גע־וואָרען אַ זידעל־וואָרט פאַר אַלע יודען, בשעת דאָס וואָרט „אַנטאָניאָ", וואָס דאַרף דאָך פאַרקערפּערן די קריסטענליבע, ווערט ניט געברויכט ווי אַ וואָרט פון אַכטונג, אַזוי ווי דאָס וואָרט „פּאָרשאָ" סימבאַליזירט ניט מיט זיך דעם באַגריף פון רחמנות, אָדער גערעכטיגקייט. דאָס קומט פון דעם, וואָס די וועלט נעמט אַרויס אָדער לעגט אַריין אין דעם ווערק פון שעקספּיר ניט וואָס שעקספּיר האָט געוואָלט, נאָר וואָס זי, די וועלט וויל. דערפאַר איז כדאי איבערצוקערען די מטבע, און צוזאַמען מיט שיילאָק'ס „חסרונות", צו אַנאַליזירען אַ ביסעל אויך אַנטאָניאָ'ס און פּאָרשאָ'ס „מעלות".

קודם כל שיילאָק. איז שיילאָק אַ יוד?

איך האָב מורא, אַז מען קאָן איהם צו אַ מנין ניט מצרף זיין. ער האָט ניט אין זיך קיין פונק יודישקייט. אַלץ, וואָס ער רעדט, קלינגט, „ווי אַ גוי רעדט יודיש". אַז באַסאַניאָ פאַר־בעט איהם אויף מיטאָג, ענטפערט ער: „איך וועל קויפען ביי אייך, איך וועל אייך פאַרקויפען, איך וועל רעדען מיט אייך, שפּאַצירען מיט אייך, אָבער איך וועל ניט עסען מיט אייך, ניט טרינקען מיט אייך, און ניט גאָט בעטען מיט אייך". אָט די עטליכע ווערטער זיינען כמעט די איינציגע, וואָס זיי־נען נאָך עטוואָס יודיש. זיין הויז קענען מיר נאָר פון דרויסען; מיר ווייסען ניט, צי געהט ער אין שול אַריין, צי דאַווענט ער בציבור, צי דאַווענט ער פאַר זיך, צי דאַווענט ער בכלל; אַז יעקב איז דער דריטער פון די אבות, דאָס מוז ער ערשט אויס־רעכענען אויף די פינגער. ווענדענדיג באַווייזען אַנטאָניאָ'ן, אַז מען מעג נעמען פּראָצענט, דערצעהלט ער איהם די מעשה פון יעקב מיט לבן, ווי יעקב האָט אָוועקגעשטעלט די נקודים

וברודים, ווי די שעפּסעלער האבען זיך פארזעהן א. אז. וו. שיילאָקס ערקלערונג, אז ער האָט געשוואָרען ביי שבת צו נעמען נקמה, קלינגט ווידער ווי א גוי רעדט יודיש.

האָט שיילאָק א ווייב? האָט ער א משפחה? שטאַמט ער פון רבנים, קומט ער ארויס פון גראָבע יונגען? דאָס אַלץ ווייס מען ניט. רעדט ער פון א קריסט, זאָגט ער הגר'ס קינ־דער. מיט איין וואָרט: קיין זאַך ציינט ניט אָן אויף זיין אבּ־שטאַמונג פון יודען, אָדער אויף זיין יודישקייט, אחוץ דעם, וואָס ער איז א פּראָצענטניק.

זיין טאָכטער, יעסיקאַ, ווייס נאָך וועניגער פון איהם. קוקענדיג אויף איהר וועט קיינער ניט זאָגען, אַז זי איז א יודישע טאָכטער.

דאָס אַלץ איז ניט געזאָגט, כדי צו פאַרלייקענען שיילאָק'ן, כדי צו קאָנען אראָבוואַרפען פון זיך די פאַראַנטוואָרטליכקייט פאַר זיין אכזריות. אדרבא, הלואי וואָלט שיילאָק געווען א איד אין אַלע פּרטים — ער וואָלט דאַן ערשט געהאַט אָט די גרוי־סע באַדייטונג, וואָס ער דאַרף האָבען. ווארום אויב וועלכע עס איז דראַמאַ איז אין שטאַנד שאַרף און בולט צו מאָלען די אייביגע טראַגעדיע פון דעם יודען פון איין זייט, און די ניט וועניגער אייביגע צביעות פון די יודען־פיינד, פון דער צווייטער זייט, — איז דאָס „דער קויפמאַן פון ווענעדיג", מיט שיילאָק אַלס הויפּט פיגור.

דאָס איז, ווי באַוואוסט, ניט די אנגענומענע מיינונג, גע־וועהנליך, (מיט דער אויסנאַם פון הייע'ן—די רעד.), ווערט שיילאָק באַטראַכט, ווי אַן אכזר, א פּראָצענטניק, א בלוט־זויגער, אנטאָניאָ ווי א פאַרקערפּערונג פון קריסטליכער ליבע, ווי דאָס רחמנות אַליין.

אָבער דאָס איז איינס פון די גרויסע טעות'ן, וואָס די וועלט מאַכט. שעקספּיר, דער גאון, האָט אַזוי ניט געקאָנט מיינען. ער וואָלט קיינמאָל ניט געקאָנט אריינגעבען אין שיי־לאָק'ס מויל די ווערטער, וואָס שפּריצען מיט פייער וועגען די אומגערעכטיגקייט צו זיין פאָלק, ווען ער וואָלט שיילאָק'ן גע־האַלטען פאַר א נידריגען מנשען. און אויב ער האָט יאָ אַזוי געדענקט, און עס איז פאַרט ארויסגעקומען דער שיילאָק, וואָס

מיר זעהען, באַווייזט דאָס נאָך ניט די אמת'ע גרויסקייט פון שעקספּיר.

ווי עס ווייזט, האָט שעקספּיר קיין יודען ניט געקענט, ער האָט אפשר קיינמאָל ניט געזעהן קיין יודען. די ערצעהלונג, ווי שוין געזאָגט, האָט ער גענומען אַ פאַרטיגע. אָבער ניט קוק־נענדיג דעם איינצעלנעם יודען, האָט שעקספּיר ניט געקאָנט ניט וויסען פון די ליידען און די רדיפות, וואָס דאָס אייביגע וואַנ־דערנדיגע, אייביג ליידענדיגע, אייביג גע'רודפ'טע און דאָך אייביג לעבעדיגע פאָלק האָט אויסצושטעהן.

אזא פאָלק — דאָס האָט דער געניע געוואוסט אינסטינק־טיוו, — וועט ביי אזא צושטאַנד אריינפאַלען אין אַפּאַטיע, וועט אָנווערען יעדע ווידערשטאַנדס־קראַפט, און וועט האָבען אַ אונטערטעניגקייטס־געפיהל, וואָס ברענגט צו חניפה און רמאות, ביז עס וועט, ווי שיילאָק, קאָנען זאָגען, האַלב ערנסט, האַלב סאַרקאַסטיש: „צו ליידען איז די חתימה פון מיין שבט". איינער אָבער וועט זיך פון צייט צו צייט געפינען אין דעם פאָלק, וואָס וועט רעבעלירען, און אין זיין הארץ וועט ברע־נען אַ פייער פון האַס, וואָס וועט איבערגעהן אין אַ דאָרשט צו נקמה. דער דאָרשט צו נקמה וועט זיין אַלץ שטאַרקער, וואָס וויינינגער עס וועט זיין די מעגליכקייט איהם צו לעשען.

אזוי ארום, איז דער יוד אין שיילאָק'ן ארויסגעקומען אַ קאַריקאַטור, בעת פון דער צווייטער זייט האָט דער גרויסער מייסטער מיט אַ זיכערער האַנד געשילדערט דעם הילכענ־דיגסטען פּראָטעסט, דעם געוואַלדיגסטען וועה־געשריי, קע־גען דער אָהנמאַכט און הילפלאָזיגקייט פון דעם יודישען פאָלק.

דאָס איז די גרויסקייט אין שעקספּיר. ער שטעלט ניט פאַר אַן איינציגען יוד אַן אכזור, ער דריקט גיכער אויס אַן אַלגעמיין געפיהל, אַ געפיהל, וואָס יעדער יוד לעבט איבער, ווענינגסטען איין מאָל אין זיין לעבען, דער „תמות נפשי עם פלשתים", דער פאַרלאַנג זיך כאָטש איינמאָל נוקם צו זיין פאַר אַלע נגישות און רדיפות, פאַר אַלע עולות און רציחות, וואָס זיינען באַגאַנגען געוואָרען געגען זיין פאָלק אין משך פון טויזענטער יאָהרען.

און צוליעב אַט דעם געפיהל, צוליב אַט דעם פונק, װאָס טליעט אפילו אין הארצען פון אַ „שײלאָק“, האָט דער פּראָ־צענטניק לכתחילה זיך אָפּגעזאָגט פון פּראָצענט. אַלץ, װאָס ער האָט געבעטען, איז געװען, אַנטאָניאָ זאָל איהם אונטערשרײ־בען דעם שײן פאַר אַ פונט פלײש, אין דער האָפנונג צו קאָ־נען נעמען נקמה פאַר זײן פאָלק. שײלאָק דער מענש, װאָס קאָן זיך ניט אָנזעטיגען מיט װאָכער, זאָגט זיך לכתחילה אָפּ פון פּראָצענט צוליב זײן יודיש געפיהל. און ניט נאָר דעם פּראָצענט װיל ער ניט נעמען, ער זאָגט זיך אױך לכתחילה אָפּ פון דעם קרן. אַט דעם פונקט האָבען, װי עס שײנט, פיל פאַרזעהן, שײלאָק האָט פון דער ערשטער מינוט אָן ניט גע־װאָלט דעם קרן. דאָס גאַנצע שפּיצעל מיט דעם װעקסעל פאַר אַ פונט פלײש איז דאָך געמאַכט געװאָרען אין דער האָפנונג, אַז אַנטאָניאָ װעט ניט קאָנען באַצאָלען צום טערמין, און ער, שײלאָק, װעט אַזױ אַרום קאָנען נעמען נקמה.

אַנטאָניאָ קומט צו שײלאָק'ן בעטען דאָס געלט, און צװישען זײ קומט פאָר אַט דער דאָזיגער געשפּרעך:

ש י י ל א ק:

סיניאָר אַנטאָניאָ, פיל מאָל און אָפט,
אױף דער בערזע האָט איהר אָפּגעשאַצט
אי מײנע געלטער, אי די פּראָצענטען מײנע:
איך האָב דאָס אַלץ פאַרטראָגען מיט אַ געדולדיגען שאַקעל;
װאָרום צו לײדען איז די חתימה פון אונזער גאַנצען שבט.
איהר רופט מיך אומגלױבער, האַלז־שנײדענדיגער הונט,
און איהר האָט געשפּיגען אױף מײן יודישער קאַפּאָטע,
און אַלץ דערפאַר, װאָס איך נעם פּראָצענט פאַר דאָס,
װאָס איז מײן.

גוט, יעצט, װי עס װײזט, דאַרפט איהר מײן הילף,
געהט שױן, געהט; איהר קומט צו מיר און איהר זאָגט:
„שײלאָק, מיר װילען געלט“, אַזױ זאָגט איהר,
איהר, װאָס גיסט אױס אײער ליײבע אױף מײן באָרד,
און קאָפּעט מיך, װי איהר טוט צו אַ פאַרשיװען הונט.
פון אײער שװעל: געלט דאַרפט איהר.
װאָס זאָל איך אײך זאָגען? זאָל איך ניט זאָגען:

ווי קומט צו א הונט געלט? איז עס מעגליך
א פאַרשיוועד הונט זאָל לייען דריי טויזענט דו־
קאַטען? אדער
זאָל איך זיך פאַרנויגען, און מיט דעם טאָן פון א שקלאַף,
מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם, און שטילער דערנידערונג,
זאָל איך זאָגען:
געעהרטער הער, איהר האָט געשפּיגען אויף מיר
לעצטען מיטוואָך,
איהר האָט מיך פאַראַכט אין אַזאַ טאָג; אַן אַנדערש מאָל
האָט איהר מיך גערופען הונט, און פּאַר אַט די
העפליכקייטען
וועל איך אייך לייהען אַזאַ סומע געלט?

אַנטאָניאָ'ן האָבען די דאָזיגע ווערטער ניט געשמעקט, און ער האָט זיך שטאַרק צעבייזערט. שיילאָק האָט באַלד גע־ביטען דעם טאָן. ער וויל ניט נעמען ראַכע, און ער ווייס, אַז פליגען כאַפּט מען מיט האָניג, ניט מיט עסיג. ער הויבט דער־פאַר אָן א ביסעל ווייכער. ער וויל אַנטאָניאָ'ן ווייזען זיין פריינדשאַפט, זאָגט ער, צוליב דעם וועט ער ביי איהם קיין פּראָצענט ניט נעמען; ער וויל נאָר א שיין אויף דעם פונט פלייש. דער וועקסעל איז זיך גלאַט אַזוי. צו וואָס טויג איהם א פונט מענשישע פלייש? וואָס קען ער טון דערמיט? א. אַז. וו.

אָבער שפּעטער, נאָך דעם, ווי זיין טאָכטער איז אַנט־לאָפען, און ער האָט דעם וועקסעל ביי זיך, קומט צו איהם סאַלאַרינאָ און זאָגט:

איך בין זיכער, אויב ער קאָן ניט באַצאָלען, וועסט דו ניט נעמען זיין פלייש: צו וואָס טויג דאָס?

עטפערט שיילאָק:

„צו כאַפּען פיש דערמיט. אויב עס קאָן ניט זעטיגען קיין אַנדער זאַך, וועט עס זעטיגען מיין נקמה. ער האָט פון מיר געשפּעט און מיר קאַליע געמאַכט א האַלבען מיליאָן:
ער האָט
געלאַכט, ווען איך האָב געהאַט שאָדען, חוזק געמאַכט פון
מיינע פאַרדינסטען, פאַראַכט מיין נאַציע, געשטערט
מיין מסחר, אָפּגעקילט מיינע פריינד, געהעצט מיינע

שונאים; און פארוואס? איך בין א איד. האט
א איד ניט קיין אויגען? האט א איד ניט קיין הענט,
אברים, חושים, ליבע, ליידענשאפט?
געשפייזט מיט די זעלבע שפייז, פארוואונדעט מיט
די זעלבע וואפען, אונטערווארפען דערזעלבער קראנקהייט,
געהיילט מיט די זעלבע מיטלען, געווארעמט און געפרירט
פון דעמזעלבען זומער און ווינטער, פונקט ,ווי א קריסט?
אז איהר שטעכט אונז, בלוטען מיר ניט? אז איהר
קיצעלט אונז,
לאכען מיר ניט? אז איהר סם'ט אונז, שטארבען
מיר ניט? און אז
איהר טוט אונז וועה, זאלען מיר זיך ניט נוקם זיין?
אויב מיר
זיינען ווי איהר אין אלעם איבעריגען, וועלען מיר זיין
גענלאטען
אין אייך אויך אין דעם".

אט דאס איז דער וועה־געשריי פון שיילאק: נקמה!
נקמה! ניט פאר זיך, נאר פאר זיין פאלק. אין די אייגענע
קריוודעס דערקענט ער די ליידען פון זיין פאלק, און די ליידען
פון זיין פאלק געפינט ער א תירוץ אויף זיינע אייגענע ליידען.
איהר האט מיך אויסגעלאכט און פאראכט און קאליע געמאכט
מיינע געשעפטען, ניט ווייל איך בין שולדיג אין עטוואס, נאר
ווייל איך בין א איד. דאס איז דער תמצית פון זיין פראטעסט.
„איהר האט מיך גערופען הונט, נאך איידער איזר האט געהאט
אן אורזאך", באקלאגט זיך שיילאק.

ניט נאר האט שיילאק זיך אפגעזאגט פון פראצענט, ניט
נאר איז ער גרייט צו פארלירען דעם קרן, ער טוט נאך פיל
מעהר, ער, ביי וועמען דאס געלט איז דאס גאנצע לעבען.

פאר די דריי טויזענד דוקאטען, וואס ער האט געליהען,
באט מען איהם זעקס טויזענט. שיילאק איז מוחל.

ער וויל ניט קיין געלט.

הונדערט און דרייסיג טויזענט רובעל איז דער בלוט־
זויגער שיילאק מוחל, אבי צו קאנען נעמען נקמה פאר די
רדיפות פון זיין פאלק. „ווען יעדער פון די זעקס טויזענט דו־

קאַטען זאָל צעטיילט ווערען אין זעקס חלקים, און יעדער חלק זאָל זיין אַ דוקאַט", זאָגט ער, וועט ער אויך ניט נעמען. ער וויל נקמה.

נאָך מעהר. צעהיצט ווי ער איז, דאַרשטיג צו נעמען נקמה ווי ער איז, פאַרגעסט ער פונדעסטוועגען ניט צו פאַר־טיידיגען זיין פאָלק אויך אויף אַן אַנדער וועג. „נקמה נעמען", זאָגט ער, „איז ניט אונזער מדה, דאָס איז ניט קיין אידישע מדה, דאָס האָבען מיר געלערענט פון אַנדערע".

ווען ער דערוויסט זיך, אַז זיין טאָכטער איז אַנטלאָפען מיט אַ קריסט, אַז זי האָט מיטגענומען אַ שקאַטולקע מיט טייערע חפצים, ווערט ער שעור משוגע פון צער. ער טרייסט זיך ערשט, ווען ער דערהערט, אַז אַנטאָניאָ'ס שיפען זיינען אונטערגעגאַנגען. „גוטע נייעס, גוטע נייעס, אַ דאַנק גאָט, אַ דאַנק דיר, טובאיל", זאָגט ער צו זיין פריינד, וואָס ברענגט איהם די נייעס.

4

אַנטאָניאָ'ס שיפען זיינען אונטערגעגאַנגען; אַנטאָניאָ האָט פאַרלוירען זיין פאַרמעגען; ער וועט דעם וועקסעל צום טער־מין ניט אויסלייזען.

אמת, שיילאָק וועט פאַרלירען אַ גרויסע סומע געלט, אָבער ענדליך וועט ער זיך נוקם זיין כאָטש אין איינעם פון זיין פאָלק'ס שונאים.

נאָר ווען עס קומט דערצו, ווייזט זיך ערשט אַרויס שיי־לאָק'ס גאַנצע טראַגעדיע.

און דאָ זעהען מיר ווידער די געניאַלע קראַפט פון שעקס־פיר — צו מאָלען, ניט דעם איינציגען אידען, נאָר די ליי־דען פון דעם גאַנצען פאָלק. עס ווייזט זיך אַרויס, אַז די מעג־ליכקייט צו נעמען נקמה ליגט ניט אין שיילאָק'ן, נאָר אין די הענט פון זיינע שונאים. עס איז ניט זיין כוח, אָדער דער כוח פון זיין פאָלק, אויף וועלכען ער שטיצט זיך, עס איז דאָס גע־זעץ פון ווענעדיג, דאָס קריסטליכע געזעץ, וואָס גיט איהם כלומרשט די מאַכט דערצו. ער האָט געפאַנגען דעם שונא אין זיין אייגענער נעץ, אַזוי דענקט ער.

שטאַלץ קומט שיילאָק אַריין אין דעם געריכטס־הויז. ער איז זיכער מיט זיין נצחון, דאָס געזעץ איז אויף זיין זייט. אויף דער פראַגע, פאַרוואָס ער באַשטעהט אויף דעם פונט פלייש — זאָגט ער, איז ער ניט מחויב צו ענטפערן. אַזוי וויל ער. עס איז זיין רעכט.

זיין נצחון דויערט ניט לאַנג.

פון איין זייט קומט אַריין אַנטאָניאָ, אַרומגערינגעלט מיט פריינד פון אַלע זייטען, און אַלע זיינען באַרייט איהם צו העלפען. דער דיוק אַליין שטעלט זיך איין פאַר איהם, און בעט רחמים ביי שיילאָק'ן; באסניא שטעהט גרייט מיט אַ גרויסען בייטעל געלט איבערצוקויפען דעם אידען, דריי מאָל אַזוי פיל, זעקס מאָל אַזוי פיל, איז געלט אין קיין מניעה ניט; פּאָרשאַ איז עקסטראַ געקומען צו לויפען, געפעלשט פּאַפּירען, זיך פאַרגעשטעלט פאַר אַ ריכטער, אַבי צו העלפען אַנטאָניאָ'ן; סאַלארינא, סאַלאניא, גראַציאַנא, די חברה וואָס האָבען גע־האָלפען אַרויס־גנב'ענען שיילאָק'ס טאָכטער מיט אַ טייערע שקאַטולקע, זיינען אויך דאָ צו העלפען מיט אַ גוט וואָרט, אויב עס וועט נויטיג זיין. קורץ: אַלע זיינען גרייט צו העל־פען אַנטאָניאָ'ן.

פון דער צווייטער זייט, קומט אַריין שיילאָק. איינער אַליין, עלענד ווי אַ שטיין, אָן אַ פּאַרטיידיגער, אָן אַ פריינד, אָן אַ קרוב, אָן אַ גואל, אָן זיין איינציגער טאָכטער אפילו. דאָס איינציגע וואָס ער האָט אויף זיין זייט, איז דאָס געזעץ, דאָס געזעץ פון זיינע שונאים, ער נוצט דאָס אויס זעהר געשיקט. העלפען, העלפט דאָס אָבער ניט.

„ווי קאָנסט דו האָפען אויף גנאָדע, ווען דו ביסט קיינער", פרעגט דער דיוק שיילאָק'ן. ער ענטפערט:

„פאַר וואָסער משפט זאָל איך זיך שרעקען, טוענדיג קיין שלעכטס?

איהר האָט ביי זיך מעהר ווי איין געקויפטען שקלאַף, וועלכע,

גלייך מיט אייערע עזלען און הינט און מויל־עזלען, איהר באַנוצט צו נידעריגע און שקלאַפישע אַרבייט, ווייל איהר האָט זיי געקויפט — זאָל איך זאָגען צו אייך: לאָזט זיי

פריי, מאכט זיי חתונה מיט אייערע יורשים; — ווארום
זיי לאָזען שוויצען אונטער די משאות? — זאָלען
זייערע בעטען
זיין געמאַכט אַזוי ווייך ווי אייערע, און זאָל זייער גומען
ווערען באַ'טעמ'ט מיט גוטע מאכלים? איהר וועט
ענטפערן:
די שקלאַפען זיינען אונזערע! אַזוי ענטפער איך
אייך: דאָס
פונט פלייש, וואָס איך פאַרלאַנג פון איהם, האָב איך
טייער
געקויפט; ס'איז מיין און איך פאָדער עס. אויב איהר
ענטזאָגט דאָס מיר, אַז אַך און וועה צו אייערע גע־
זעצען; עס איז ניט
דאָ קיין קראַפט אין די געזעצען פון ווענעדיג. איך
פאַרלאַנג אַ
פסק דין! ענטפערט, וועל איך קריגען?"

פונקט דאָ קומט אריין דער פאַלשער ריכטער פּאָרשאַ, וועלכער איז געקומען לכתחילה מיט דעם באַשלוס שיילאָקן צו פאַר'משפט'ן. אָבער וואָס טוט מען? דאָס געזעץ איז קלאָר אויף שיילאָק'ס זייט, און דאָס געזעץ מוז אָפּגעהיט ווערען, ניט צוליב דעם אידען, צוליב איהם וואָלט מען עס לייכט געקאָנט פאַרבויגען, אָבער די רעפּוטאַציע פון ווענעדיג קאָן ליידען. די פרעמדע סוחרים וועלען מורא האָבען זיך צו פאַר־טרויען, און ניט קומען האַנדלען, ווען זיי וועלען הערען, אַז די געזעצען ווערען ניט אָפּגעהיט. און דער „קלוגער און גערעכ־טער ריכטער", ווי דער קורצזיכטיגער שיילאָק רופט אויס, געפינט אַ וועג, פריהער, נאַטירליך, דורך מוסר.

„דער איד מוז זיין בארעמהערציג", זאָגט דער ריכטער, נאָכדעם, ווי ער האָט כלומר'שט אויסגעהערט די טענות.

„דורך וועלכען צוואַנג מוז איך, זאָגט מיר"? ענטפערט שיילאָק מיט אַ פראַגע.

דער פאַלשער ריכטער האַלט דאַן זיין בארימטע רעדע וועגען גנאָד. ער זאָגט:

די קוואליטעט פון גנאד איז ניט איינגעצאמט,
עס טריפט, ווי א מילדער רעגען פון הימעל
אראפ אויף דר'ערד; ס'איז צוויי מאל געבענשט;
ס'איז געבענשט דער, וואס גיט, און דער, וואס נעמט;
ס'איז מעכטיגער אין די מעכטיגסטע; ס'פאסט
דעם מאנארך אויף דעם טראן בעסער ווי זיין קרוין;
זיין סצעפטער צייגט די שטארקייט פון ערדישער מאכט,
דער אטריבוט פון מורא און מאיעסטעט,
וואס אין איהם זיצט די שרעק און מורא פאר'ן מלכות,
אבער גנאד איז העכער פון דעם סצעפטער:
עס הערשט אין די הערצער פון מלכים,
עס איז אן אטריבוט פון גאט אליין...
און אזוי ווייטער, און אזוי ווייטער.

דאס שענע רעדע העלפט ניט. צו טיף איז דער האס איינגעווארצעלט אין שיילאק'ס הארץ; צו טיף פיהלט ער דעם וועהטאג. ער ענטפערט:

„מיינע מעשים אויף מיין קאפ. איך פאדער דאס געזעץ". אבער דער ריכטער האט באשלאסען דער איד זאל ניט געווינען. ער פארגעסט באלד זיין גרויסע רעדע וועגען גנאד, וואס

„עס טריפט ווי א מילדער רעגען פון הימעל,
וואס עס הערשט אין די הערצער פון מלכים
און איז אן אטריבוט פון גאט אליין".

„דער איד פארלאנגט גערעכטיגקייט, און ער זאל קריגען נאר גערעכטיגקייט, נאך מעהר ווי ער פארלאנגט", זאגט ער מיט א טייוועלשען ציניזם. און מיט גאט, גנאד און גערעכטיגקייט אויף זיינע ליפען, און שנאה און פאלשקייט אין זיין הארץ, מאכט דער ריכטער א שווינדעל אויפ'ן שטעל; א ריינעם און אפענעם שווינדעל. לויט דעם שווינדעל קומט אויס, אז דאס געזעץ ווערט אפגעהיט אויף אזא אופן, אז ניט נאר קאן שיילאק ניט קריגען דאס פונט פלייש, ניט נאר ער קאן ניט באקומען קיין פראצענט, ני טנאר קאן ער ניט קריגען זיין קערן, נאר זיין גאנץ איבעריגע פארמעגען ווערט קאנפיסקירט, א העלפט פון איהם געהערט צו דער מלוכה, די אנדערע העלפט

צו זיין גוטען פריינד, דעם בעל רחמנות אנטאָניאָ, זיין לעבען קאָן ער נאָר דערהאַלטען, ווען דער דיוק וועט עס איהם שענ־קען. „שטעל זיך אויף די קני און בעט רחמים ביי דעם דיוק", ענדיגט דער ריכטער זיין רעדע.

אָט דאָס איז דאָס גענעץ, אויף וועלכען שיילאָק האָט זיך געשטיצט, אויף וועלכען ער האָט געהאָפט און איז געוועזן אזוי שטאָלץ. אָט דאָס איז זיין מאַכט!

קאָן נאָך זיין אַ גרעסערע טראַגעדיע? איז דאָס ניט די טראַגעדיע פון אַלע אידען, אין אַלע צייטען און אין אַלע לענ־דער?

וואָס איז מיט די בּאַרעמהאַרציגקייט? די גנאָד, וואָס „ספּאַסט דעם מאָנאַרך אויף זיין טראָן בעסער, ווי זיין קרוין"?

די גנאָד האָט שעקספּיר ניט פאַרגעסען.

גראַציאַנאָ, אַנטאָניאָ'ס פריינד, מאַכט דעם ריכטיגען פּירוש. נאָכדעם, ווי דער ריכטער ענדיגט זיין רעדע, שרייט גראַציאַנאָ אויס מיט גרויס פרייד און שפּאָט:

בעט מען זאָל דיר דערלויבען אַליין זיך צו הענגען:
און דאָך אזוי ווי דיין פאַרמעגען איז קאָנפיסקירט פון דער מלוכה, און דיר איז ניט געבליבען מיט וואָס צו קויפען
אַ שטריק,
דעריבער מוז מען דיר הענגען אויפ'ן חשבון פון מלוכה".

דערפאַר איז דער דיוק, ווי אַן אמת'ער קריסט, זעהר גנע־דיג: ער שענקט שיילאָק'ן דאָס לעבען, נאָך איידער ער בעט עס.

דארויף ענטפערט שיילאָק גאַנץ ריכטיג:

„ניין, נעמט מיין לעבען און אַלץ; שענקט מיר דאָס ניט,
איהר נעמט מיין הויז, ווען איהר נעמט דעם פונדאַמענט,
וואָס שפּאַרט אונטער מיין הויז; איהר נעמט מיין לעבען,
ווען איהר נעמט די מיטלען, פון וועלכע איך לעב".

באַסאַניאָ אָהן געלט קאָן האָפען אויף אַ רייכער כלה; אַנטאָניאָ קאָן ערוואַרטען הילף פון זיינע פריינד, וואָס זיינען רייך, פריי און אַלמעכטיג; האָט ער ניט קיין פריינד, העלפט איהם די מלוכה; שיילאָק אָן געלט איז אומבּאַהאָלפען. ער

איז אויסגעשלאסען פון אלע פראפעסיעס, איהם איז פארבא־
טען צו נעמען אן אנטייל אין דעם אינדוסטריעלען לעבען פון
לאנד. געלט איז דאס איינציגע מיטעל, וואס גיט איהם די
מעגליכקייט צום לעבען. נעמט ביי איהם צו זיין געלט און
איהר נעמט אוועק דעם פונדאמענט, וואס שפארט אונטער
זיין הויז".

ווי מיר ווייסען שוין פון דעם „גוטען און קלוגען ריכטער",
איז אין ווענעדיג געווען א געזעץ, ווען א פרעמדער זוכט דעם
טויט פון א בירגער, ד. ה. ווען א איד זוכט דעם טויט פון
א קריסט, ווערט זיין פארמעגען קאנפיסקירט. איין העלפט
דערפון געהט איבער צו דער מלוכה, און די אנדערע — צו
דעם, וועמעס לעבען דער איד האט געזוכט צו נעמען, זיין איי־
גען לעבען קאן ער נאר דערהאלטען, ווען דער דיוק שענקט
עס איהם. דער ליבער, גוטהארציגער, פאטריאטישער און
קריסטליכער אנטאניא שטעלט זיך דערפאר איין פאר דעם
אידען, וואס האט געלויערט אויף זיין לעבען. ער בעט ביי
דיוק רחמים פאר דעם אידען, וואס האט איהם געזוכט אומצו־
ברענגען. ער בעט, דער דיוק זאל שיילאק'ן מוחל זיין די
העלפט, וואס די מלוכה דארף נעמען. די אנדערע העלפט,
די וואס ער, אנטאניא דארף קריגען, דאס זאל מען איהם גע־
בען — ניט אויף אייביג, נאר ביז שיילאק וועט שטארבען.
נאך שיילאק'ס טויט, זאגט ער, זאל עס איבערגעהן צו שיי־
לאק'ס געליבטען איידעם, צו דעם דזשענטעלמען, וואס האט
ביי איהם ארויסגע'גנב'עט א שקאטולקע צירונג צוזאמען מיט
זיין טאכטער. פאר אט די אלע חסדים, פארלאנגט אנטאניא
פון שיילאק'ן גאר א קלייניגקייט: ער פארלאנגט נאר, שיי־
לאק זאל זיך, ערשטענס, שמד'ן, און, צווייטענס, זאל ער אויפ'ן
שטעל אפשרייבען זיין גאנץ פארמעגען דעם איידעם, וואס
האט איהם פארביטערט זיין גאנץ לעבען.

איך ווייס ניט, ווער עס דארף זיך פאר וועמען שעמען?
מיר פאר שיילאק'ן, צי זיי פאר אנטאניא?

דאס וואס שיילאק האט פארלאנגט א פונט פלייש, דאס
איז געווען געזעצליך. דאס געזעץ האט ער פון זיין קאפ ניט
אויסגעקלערט. עס איז געווען דאס עקזיסטירענדע געזעץ, גע־

מאַכט פון קריסטליכע בירגער פאַר אַנדערע קריסטליכע ביר־
גער. ווען אַזאַ געזעץ האָט עקזיסטירט, האָבען זיך מן הסתם
אַנדערע, פאַר איהם, דערמיט באַנוצט, ניט מעהר קיינער האָט
קיין ווענען דערפון ניט געמאַכט. אַ לאַרעם איז געוואָרען, די
גרויסע רעדע וועגען גנאַד איז געהאַלטען געוואָרען נאָר דאַן,
ווען אַ איד האָט געוואָלט דאָס געזעץ באַנוצען פאַר זיך.

אַנטאָניאָ איז אַ גרויסער בעל טובה און אַ גרויסער בעל
רחמים. ער וויל ניט קיין פונט פלייש. צו וואָס טויג עס איהם?
ער האָט ניט קיין נקמה צו זעטיגען, ער וויל אָבער דעם גאַנ־
צען גוף, מיט דעם ביסעל אייגענס, מיט דער נשמה, מיט אַלץ
מיט אַנאַנדער.

ניט שיילאָק'ס אכזריות און אַנטאָניאָ'ס מענשענליבע
האָט אונז שעקספּיר געוויזען, נאָר פּונקט פאַרקערט: שיי־
לאָק'ס ליידען, און אַנטאָניאָ'ס פאַלשקייט און רשעות, שיי־
לאָק און אַנטאָניאָ זיינען ביידע ניט קיין לעבעדיגע מענשען,
זיי רעפּרעזענטירען צוויי אידעען: דאָס אידישע ליידען און די
קריסטליכע ליבע. דאָס וויכטיגסטע אין דעם גאַנצען עניין איז,
וואָס די זאַך, ווי זי ווערט דאָ געשילדערט, איז היסטאָריש
ריכטיג.

די גאַנצע אידישע היסטאָריע באַווייזט דאָס שיילאָק
האָט דעם פונט פלייש ניט באַקומען, ער האָט עס נאָר גע־
וואָלט, און דאָס בלויזע ווילען, האָט איהם טייער געקאָסט,
אַנטאָניאָ האָט דאָס זייניגע באַקומען.

אויף אַלע געמיינהייטען און מיאוס'ע מעשים פון די בעל־
רחמנות'דיגע ריכטער, ענטפערט שיילאָק שטיל: איך בין צו־
פרידען!

ער בעט זיך נאָר, מען זאָל איהם לאָזען אהיים געהן, ווייל
ער איז קראַנק.

וואָס האָט ער געקאָנט זאָגען, דער אומגליקליכער? וואָס
קאָן אַ מענש זאָגען, ווען ער דערפילט מיט אַמאָל זיין גאַנצע
הילפלאָזיגקייט? וואָס קאָן ער זאָגען, ווען ער געפינט זיך
אין דער געוואַלט פון זיינע שונאים, וועלכע זיינען מעכטיג,
וואָס צו אַלע זייערע געמיינהייטען, לאַכען זיי נאָך און שפּאָ־
טען פון איהם מיט אַ טייוועלשען גיהנום־געלעכטער?

אין דעם „קויפמאן פון ווענעדיג" שיסט זיך קיינער ניט, און קיינער סמ'ט זיך ניט, אבער דאס איז די שטארקסטע פון אלע שעקספיר'ס טראגעדיעס. עס איז די טראגעדיע פון דעם איד שיילאק. עס איז די טראגעדיע פון דעם אידישען פאלק אין אלע דורות און אלע לענדער: געיאגט און געפלאגט, באַרויבט, אויסגעלאכט און... באשולדיגט איז די פארברעכען, ניט וואס ער איז באגאנגען, נאר וואס מען איז קעגען איהם באגאנגען...

יצחק ליבוש פרץ

(אַן אָפּשאַצונג.)

צוליב פאַרשידענע אומשטאַנדען, האָב איך צו יענער צייט זיך געפונען גענויטיגט צו רעזיגנירען פון דער „צוקונפט" רעדאקציע, און אויך פון וויטערער מיטאַרבייטערשאַפט. די פאָרטזעצונג פון דיזער ארבייט איז אזוי ארום אָפּגעהאַקט געוואָרען. אויפסניי זיך אַריינצולעבען אין יענעם געדאַנקענגאַנג, איז מיר איצט אוממעגליך. איך האַלט פונדעסטוועגען ניט פאר איבריג דיזען ארטיקעל דאָ צו פאַרעפענטליכען ווי ער איז, ניט פאַרענדיגטערהייט.

דורך א גליקליכען איינפאַל און צופאַל איז די „צוקונפט" אימשטאַנד צו געבען איהרע לעזער די שריפטען פון י. ל. פּרץ במעט אומזיסט.

דיזע געלעגענהייט ווילען מיר באַנוצען צו מאַכען עטליכע באַמערקונגען איבער אונזער גרויסען דיכטער. מיר פּרעטענ־דירען אויף קיין פאל ניט צו זאָגען אַלעס וואָס איז דאָ צו זאָגען, מיר האָפען נאָר צו געבען אונזערע לעזער א שטיקעל באַגריף פון דעם שרייבער, אויף וועלכען מיר האָבען אַלע א רעכט צו זיין שטאָלץ.

* * *

וואָס איינער זאָל ניט דענקען וועגען די אומצעליגע פּאַר־טייען, וואָס זענען די לעצטע צייטען אויפגעשטאַנען צווישען די

---

*) ערשינען אין דער „צוקונפט", מאַי, 1907.

דיזע ארבייט איז לכתחילה געווען באַרעכענט אויף א ברייטע שטודיע איבער פּרץ'ס גאַנצע ליטעראַרישע טעטיגקייט, און פאַרבינ־דונג מיט דער ווידעראויפלעבונג פון דעם אידישען פאָלק נאָך דעם ערשטען השכלה פּעריאָד.

אידען אין רוסלאַנד; וואָס איינער זאָל ניט האַלטען פון די אַלע טעאָריעס, פּשט׳לעך, דריידלעך און סכסוכים פון די פּאַר־טייען און צווישען די פּאַרטייען; וואָס עס זאָל ניט זיין דער סוף פון אַלע דיזע פּאַרטייען, טעאָריעס און פּשט׳לעך: צי אי־דען אין רוסלאַנד וועלען באַקומען גלייכבאַרעכטיגונג, ווי די „דערגרייכער" ווילען עס האָבען; צי זיי וועלען ניט רוהען ביז עס וועט ווערען איינגעפירט „קולטורעלע אויטאָנאָמיע", צו וועל־כען דער „בונד" שטרעבט, אָדער זיי וועלען נאָך געהן ווייטער און וועלען אַלע אין איין קול פּאַרלאַנגען אַן אייגענעם „סיים", ווי די אידישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי מיינט; צי זיי וועלען זיך דערשלאָגען צו אַ טשאַרטער אין פּאַלעסטינא אויף דעם אופן פון די פּשוט׳ע ציוניסטען, אָדער דאָס לאַנד וועט ווערען אויפ־געבויט אויף „נייע סאָציאַלע יסודות", ווי די „פּועלי ציון" רע־דען זיך איין; צי עס וועט זיי געלינגען צו געפינען אַ טעריטאָ־ריע, ווייל די אידען מוזען האָבען אַן אייגען לאַנד, ווי די יט"א באַהויפּטעט, אָבער דאָס לאַנד וועט זיך אָפּזוכען, ווייל די עקאָ־נאָמישע אומשטאַנדען פירען דערצו, און ווייל אָהן אַ טעריטאָ־ריע קאָנען די אידען ניט פירען קיין קלאַסענקאַמף על פּי תורת קאַרל מאַרקס, ווי די ס. פּ. פּשט׳לען אויס; צי זיי וועלען זיך פאַרמישען מיט די פּאָלאַקען נאָך דעם פּראָגראַם פון די פּ. פּ. ס., אָדער זיי וועלען פאָלגען די רוסישע סאָציאַלדעמאָקראַטען; מיט איין וואָרט: וואָס׳ער מיינונג איינער זאָל ניט האָבען פון דיזען דור הפלגה פון פּאַרטייען און טעאָריעס, און וואָס דער סוף פון דיזען דור הפלגה זאָל ניט זיין — איין זאַך איז זיכער: דאָס אידישע פאָלק איז אין איהר רענעסאַנס, אין איהר ווידער־ערוואַכונג.

דאָס פאָלק איז אויפגעשטאַנען תחית המתים!

עס שטעהט נאָך ניט פעסט אויף די פיס, אייניגע האָבען נאָך ניט אַראָפּגעוואָרפען די תכריכים, אַנדערע האָבען נאָך ניט אָפּגעטרייסעלט די ערד פון די אויגען; ביי אַ טייל שלעפּט זיך נאָך דאָס זעקעל ארץ ישראל ערד, אַן אַנדער טייל קאָן ניט אויפהייבען דעם קאָפּ צוליב די אַלטע, שווערע מצבות, וואָס לי־גען אויף זיי ווי אַ שווערע משא; מאַנכע זענען נאָך שוואַך פון די פּרעניות, וואָס זיי האָבען געהאַט אויסצושטעהן! אַנ־

דערע ווידער האָבען אראָפּגעבלאָנזשעט פון וועג. מען קאָן אָבער ניט לייקענען, אז זיי האָבען אלע גענומען לעבען. דאָס טאפּען אין דער פינסטער, דאָס זוכען, דאָס שטופּען, דאָס יאָגען און ווענלען אריבעריאָגען, דאָס כאַפּען און וועלען פארכאַפּען, דאָס לויפען און וועלען פארלויפען — דאָס אלץ איז א צייכען פון א נייע לעבען, א לעבען וואָס איז נאָך אומבאוואוסט, וואָס האָט נאָך ניט אָנגענומען קיין באשטימטע פאָרמע, וואָס מוז זיך ערשט אנטוויקלען, וואָס איז פונדעסטוועגען א טעטיג לע־בען. ביי דעם ציניזשען צושויער מעג עס אויסקומען קאָמיש, ביי דעם סימפּאטישען — טראגיש, ביי דעם קלוגען — נאריש און ביי דעם פּראקטישען — נוצלאָז, קיינער קאָן אָבער ניט פארלייקענען דעם פאקט פון א טעטיגען, קאָכיגען און רוישיגען לעבען. און וואָס פון דעם זאָל ניט ארויסקומען, — קיין פאָלק לעבט ניט איבער אזא פעריאָדע אומזיסט.

ווען מיר נעמען זוכען דעם אָנפאנג פון דיזען נייעם לע־בען, מוזען מיר זיך אָפּשטעלען אויף דעם יאָר 1881. דיזעס יאָר איז דאָס געבורטסיאָר פון דעם נייעם אידען. אין דעם יאָר הייבט זיך אָן זיין ווידעראויפלעבונג.

אין דער צייט פון אלעקסאנדער דעם צווייטענס הער־שאפט, האָט דאָס אידישע פאָלק, יעדענפאלס דער גרעסטער טייל פון דעם אידישען פאָלק, געהאָפט און געוואַרט אויף די חסדים פון דעם מלך חסד, דעם צאר־באפרייער. די גייסטיגע טעטיגקייט פון דעם פאָלק האָט זיך דאדורך אויסגעדריקט אין דעם זוכען צו געפעלען. אום צו קריגע חסדים דארף מען נושא חן זיין, דארף מען אויסנעמען. און אויסנעמען קאָן מען נאָר, ווע מען טוט וואָס יענער טוט; ווען מען טוט וואָס יענער וויל — ווען מען טוט יענעם נאָך. די אסימילאציאָנס באוועגונג פאלט דאדורך צוזאמען מיט דער הערשאפט פון אלעקסאנדער דעם צווייטען. די גאנצע אידישע ליטעראטור פון יענער צייט, די העברעאישע ווי די אידישע, קאָן אויסגעדריקט ווערען אין די ווערטער: אָפּלאכען און מוסר זאָגען! מען האָט אָפּגעלאכט פון די מנהגים, פון דער פירונג, פון דעם ערב פּסח, פון דעם פּוי־לישען אינגעל, פון דעם קליינשטעטעלדיגען, פון דעם חסיד, פון אלעם מיטאנאנדער, און מען האָט געזאָגט מוסר דעם בעל

טאקסע, דעם פּראַצענטניק, דעם מתנגד'ישען רב, דעם חסיד'י־שען רבי'ן, דעם מלמד, דעם מעקלער און יעדען אַנדערען אידען, זיי זאָלען זיך למען השם שענער אויפפירען, זיי זאָלען ווערען מענשען כדי צו געפעלען די שכנים.

די באָמבע, וואָס האָט אין דעם יאָר 1881 געשיקט אלעק־סאנדער דעם צווייטען אויף דעם עולם האמת האָט שטארק גע־ראניעט די אידישע האָפנונג, און האָט געמאכט א טעל פון דער אסימילאציאָנס באוועגונג און די חוזק־ און מוסר־ליטעראטור. מיט דער הערשאפט פון אלעקסאנדער דעם דריטען הייבט זיך אָן א נייע פּעריאָדע פון רעאקציע און אונטערדריקונג אין רוסלאנד, פון וועלכע די אידען האָבען געליטען מער פון אלע אנדערע טיילען פון דער באפעלקערונג. די פּאָגראָמען פון 1881 די „צייטווייליגע געזעצען" פון 1882, די קליינע און גרויסע אונטערדריקונגען וואָס האָבען זיך געמעהרט פון טאָג צו טאָג, האָבען דעם אידען אויפגעוועקט פון זיין חלום און האָבען איהם געצוואונגען זיך נאָך אמאָל צו פארטראכטען איבער זיין לאגע. די אנטוויקלונג פון דער אינדוסטרי, וועלכע האָט פאר דערזעל־בער צייט געמאכט גרויסען פּאָרטשריט, האָט באשאפען א נייעם, ביז דאן ניט באקאנטען, עלעמענט צווישען די אידען, אן עלעמענט פון פּראָלעטאריער. צענדליגע טויזענטער אידישע יונגע לייט זענען, צום טראָץ פון די טעאָריעס פון די ס. ס., גע־וואָרען פאבריק־ארבייטער, ביז דאן עטוואָס אומערהערטעס ביי אידען. פון דער צווייטער זייט האָבען דיזע אונטערדרי־קונגען ארויסגערופען א גרויסע עמיגראציע, וועלכע האָט פון איהר זייט אויפגעבויט א אידישע קהלה אין אמעריקא מיט א מעכטיגען איינפלוס אויף די אידען אין רוסלאנד.*)

דאָס לעבען אין רוסלאנד פאר דיזער צייט: די אנטוויק־

---

*) עס וואָלט זיך געלוינט די ארבייט צו מאכען אן אונטער־זוכונג וועגען דעם איינפלוס פון די אַמעריקאַנער אידען אויף דעם לעבען פון די אידען אין רוסלאַנד בכלל און אויף דער רעוואָלוציאָן בפרט, סיי אין פּראָפּאגאנדא ליטעראטור, סיי אין געלט זאַכען, סיי אין העלפען באשאפען אן אויסלענדישע עפענטליכע מיינונג צו גונסטען פון די רוסישע אידען.

לונג פון קאַפּיטאַליזם, און מיט דעם קאַפּיטאַליזם — די רע־וואָלוציאָנערע באַוועגונג פון די נאַראָדניקעס, וועלכע איז ענד־ליך איבערגעגאַנגען אין א מאַסאָווע ארבייטער־באַוועגונג, אום דאַן זיך צו פאַרוואַנדלען אין אַן אָפענע רעוואָלוציע געגען דער זעלבסטהערשאַפט, האָט ניט פאַרפעלט איהר איינפלוס אויף דעם אידישען לעבען אין רוסלאַנד, און אלס רעזולטאַט האָבען מיר די נאַציאָנאַליסטישע און סאָציאַליסטישע, נאַציאָנאַל־סאָציאַליסטישע און סאָציאַל־נאַציאָנאַליסטישע באַוועגונגען. ווען מיר געהען א טריט ווייטער געפינען מיר א מערקווירדיגען פּאַראַלעל צו דיזער באַוועגונג אין דער אידישער ליטעראַטור. דאָס יאָהר 1881 מישט אויף א ניי בלאַט אין דער אידישער לי־טעראַטור. די אָפּלאַך־ און מוסר־ליטעראַטור האָט ארויסגע־זאָגט איהר לעצטעס וואָרט. לינעצקי'ס „פּוילישע איינגעל"; שאַצקעס „אידישער פּאַר פּסח"; אבראַמאָוויטשעס „קליאַטשע" און זיינע איבריגע ווערק זענען שוין געהאַט געווען געשריבען. און קיין נייעס, און קיין וויכטיגעס האָט דיזע ליטעראַטור ניט מער באַשאַפען.

אין דעם יאָר 1881 ערשיינט צום ערשטען מאָל צעדער־בוים'ס „פאָלקסבלאַט". א יאָר שפּעטער, 1882, ווערט ארויס־געגעבען דר. פּינסקער'ס „אויטאָ־עמאַנציפּאַציאָן" זעלבסט־באַפרייאונג); 1883 באַווייזען זיך שלום עליכם און ספּעקטאָר. ארום 1881 הייבט זיך אויך אָן די טעטיגקייט פון י. ל. פּרץ. אין דיזער נייער ליטעראַטור האַלט זיך שלום עליכם נאָך פיל ביי דעם אלטען שטייגער, אָבער די גאַנצע ליטעראַטור האָט אָנגענומען אַן אנדער כאַראַקטער. מען האָט אָנגעהויבען צו זוכען דעם פאָלק'ס נשמה, מען האָט אויפגעהערט צו לאַכען, מען האָט אויפגעהערט מוסר זאָגען, און מען האָט אָנגעהויבען מאָלען דאָס פאָלק ווי עס איז, מיט זיינע מעלות און חסרונות, מיט זיינע ליידען און פריידען, מיט זיינע באַדערפּנישען און שטרעבען. עס איז געבוירען געוואָרען די אידישע גאַס אין דער ליטעראַטור. און פון דיזער נייער ליטעראַטור איז י. ל. פּרץ ניט נאָר דער אומאיבערטראָפענער, ער איז ביז היינטיגען טאָג דער אומפאַרגלייכליכסטער. י. ל. פּרץ שטעהט אין אונ־זער ליטעראַטור ווי א טיטאַן, ווי א געוואַלדיגער ריז, צו וועל־

כען אַלע מוזען פאַרגרייסען די קעפּ. דאָס איז אָהן צווייפעל די אורזאַך, וואָס פילע, וואָס האַלטען די אויגען צו דר׳ערד, האָבען איהם נאָך ניט דערזעהן. דאָס איז די אורזאַך, וואָס דער גרויסער עולם קען איהם אייגענטליך נאָך גאַנץ ווייניג. עס האָט מיר וועה געטהאָן, ווען איך האָב ניט לאַנג צוריק, אין אַ געשפּרעך מיט אַן אינטעליגענטען אידען, וואָס איז נאָך ניט אַ יאָר פון רוסלאַנד, אויסגעפונען, אַז ער האָט נאָך קיין מאָל ניט געהערט פון פּרץ׳ן. עס נעמט לאַנג ביז די מענשעלעך מיט די אַראָפּגעלאָזענע אויגען דערזעהען די ריזען.

מען האַלט געוויינליך מענדעלי מוכר ספרים פאַר דעם טיפּיש־אידישען קלאַסיקער, פאַר דעם גרעסטען אין אונזער לי־טעראַטור. מיט דער גאַנצע עהרע און אכטונג, וואָס איך טראָג אין מיין האַרץ צו דעם גרייז פון אונזער ליטעראַטור, וויל איך דאָס פאַרניינען. דיזע קרוין געהערט אויף דעם קאָפּ פון י. ל. פּרץ. מענדעלי מוכר ספרים באַלאַנגט צו דער ליטעראַטור פון פאַר 1881. זיינע אַרבייטען באַלאַנגען צו דער שולע פון אָפּ־לאַכען און מוסר־זאָגען. אמת, ער האָט עס געטהאָן בעסער, טי־פער, סימפּאַטישער און ערנסטער פון די אַנדערע, דאָס שטעלט איהם אָבער נאָר אָן דער שפּיץ פון דיזער ליטעראַטור, עס נעמט איהם אָבער אין קיין פאַל ניט אַרויס פון איהר. מענדעלי כאַפּט זיך אָפּט אַראָפּ קיין גלופּסק, כּסילעיאַדעווקע און טונעיאַדעווקע, איהם טוט וויי דאָס האַרץ פון דער בלאָטע, שמוץ, אומקרויט, לעבלאָזיגקייט, הונגער און ליידען וואָס ער געפינט דאָרט, ער זעהט אָבער די אַלע זאַכען זיצענדיג אויף דער קעלנע. אַראָפּ־געהן פון איהר געהט ער נאָר ווען די רעדער שניידען זיך איין אין אַ צו טיפע בלאָטע, אָדער ווען ער קומט צו אַ גרויסען באַרג און די קליאַטשע וויל זיך ניט רירען. די איבריגע צייט זיצט ער אויף זייןביידעל און פילאָזאָפירט, און לאַכט און זאָגט מוסר און זאָגט משלים און רמזים... שלום עליכם באַלאַנגט צו דער נייער פּעריאָדע, און פאַרנעמט אין איהר אַ גרויסען פּלאַץ, אָבער, אַלס נאָכאַמער פון דעם „זיידען מענדעלי“, טוט ער די־זעלבע זאַך וואָס דער זיידע האָט געטהאָן. אמת, אביסעל מער מאָדערנע, פאַר דאָס אויך אויבערפלעכליכער. שלום עליכם, ווי עס שיינט, האָט נאָך ביז היינטיגען טאָג, ביז זיין לעצטען ראָ־

מאַן, וואָס ער פאַרעפענטליכט איצט אין אַ ניו יאָרקער טעג־ליכער צייטונג, ניט אויפגעהערט צו שרייבען „שמר׳ס משפט“.

י. ל. פּרץ קאָן לאַכען אַזוי גוט ווי די אַלטע, קאָן זאָגען משלים און רמזים בעסער פון די אַלטע, ער האָט זיך אָבער ביי דיזען ניט אָפּגעשטעלט. אויך ער איז געגאַנגען קיין „גלופּסק“, אויך ער האָט פאַרווײלט אין „טונעיאַדעווקע“, אָבער ער איז אַהין געגאַנגען מיט אַן אַנדער ציל, ער איז געגאַנגען אַהין ניט מעסטען די בלאָטע, ער איז געגאַנגען זוכען אַ נשמה אין דיזער בלאָטע. און וואָסער גרויסאַרטיגע נשמה האָט ער דאָרט אויס־געפונען! וואו זענען געוועזען די אויגען פון די אַנדערע שריי־בער? זיי האָבען זיך דאָך געדרייעט אין „גלופּסק“, זיי האָבען דאָך זיך געגראַבעלט אין יענער בלאָטע, ווי האָבען זיי געקאָנט פאַרזעהן דיזע נשמה?...

י. ל. פּרץ לאַכט ניט, ער זאָגט ניט קיין מוסר, דאָס לאַכען און דער מוסר קומט אַרויס פון זיך זעלבסט, כלאחר יד; מיט זיין שפּיציגער פעדער קריכט ער אַריין אין די טיפסטע ווינ־קעלעך פון דער נשמה — פון דער אידישער נשמה — און די סודות וואָס ער שלעפּט פון דאָרט אַרויס זענען ערפרישענד און סימפּאַטיש, זענען אָפּט קאָמיש, זענען נאָך אָפטער טראַגיש, און מיר שמייכלען, און מיר באַדויערען און מיר האַסען, און מיר ליבען און באַוואונדערען. אַנשטאָט צו משפט׳ן שמר׳ן, ווי „שלום עליכם“ האָט עס געטאָן, וועלכעס איז אַגב אורחא זיין גרויס פאַרדינסט, דעקט פּרץ פאַר אונז אויף די נשמה פון שמר׳ס „אַ לעזערין“. אין זעקס און צוואַנציג געדרוקטע שורות האָט ער עס געמאַכט. און דער שלום? גאַנצע בענדער וואָלט אַן אַנדערער דאַרויף פאַרברויכט.

פרייטאָג צו נאַכט!

אין׳ם שטיבעל איז שרעקליך שוויהל, אין ד׳ אמות שלאָ־פען זיעבען נפשות.

דער אַלטער וואַסער־טרעגער האָט נישט געהאָט: נישט קיין פלייש, נישט קיין פיש, נישט קיין בראַנפען, נישט קיין חלה. ער האָט קידוש געמאַכט איבער ברויט. עס איז קוים צוויי גראָשענע בענשליכט געבליבען. ער האָט אפילו קיין פריש העמד נישט באַקומען.

אײן עונג שבת איז איהם געבליבען: אױסשלאָפען זיך פאר א גאנצע װאָך.

אז צו עסען איז ניטאָ װאָס, מיד און אנגעהארעװעט איז מען, געהט מען שלאָפען. און די גאנצע משפחה האָט זיך באַ־צײטענס געלײגט שלאָפען.

פון די בענש־ליכט צאַנקט נאָך אײנס און פון די שטוב נפשות איז נאָך אײנע װאך.

די עלטסטע טאָכטער.

די צופלאָסענע האָר זײנען רױט, דאָס פּנים — געל; גע־נעהרט פון קארטאָפעל נישט צו דער זאט.

אין די אױגען דאָך ברענט; די אײנגעפאלענע ברוסט הױבט זיך און פאלט. די דארע הענד ציטערען...

זי לעזט בײם צאַנקעדיגען ליכט שמר'ס א ראָמאן. די ליפּען ציטערען פאר אונגעדולד.

זי איז צורודערט. זי שרעקט זיך: טאָמער געהט איהר אױס דאָס ליכטעל, און זי װעט נישט געװאָהר װערען דעם סוף פון פּיפערנאָטער.

מאכען א פּירוש אױף דיזען װאָלט געהײסען שלעכט אי־בערמאכען װאָס פּרץ האָט געמאכט אזױ קינסטליך, אָבער דיזע קורצע סקיצע שײנט מיר צו זײן כאראקטעריסטיש פאר פּרץ'ן.

דער שמײכעל, װאָס דיזע שילדערונג רופט בײ אונז ארױס, איז ניט פאר שמר'ן, נאָר פאר די לעזערין. און דיזער שמײכעל דױערט ניט לאנג, ער געהט באלד איבער אין א גע־פיהל פון רחמנות צו דער אָרימער, אומװיסענדער לעזערין. איהר זעהט פאר זיך אן אומגליקליכע אידישע טאָכטער, געבױ־רען און אױפגעצױגען אין עלענד, אָרימקײט און אומװיסענהײט, מיט א צעהיצטע, קראנקהאפטע פאנטאזיע, װעלכע װערט גע־נעהרט און געשטערט פון דערזעלבער אָרימקײט און אבערגלױ־בען, און איהר דערזעהט פאר זיך מיט אמאָל א גאנצע עפּאָכע, א גאנצען דור פון עלענד און ארמוט, מאטעריעלע װי גײסטיגע, מיט א פיבערהאפטער, נערװעזער און קראנקהאפטער טעטיג־קײט, מיט א שטארקען דורשט צום לעזען און צו לערנען, װעל־כעס װערט באפרידיגט אױף א פארקערטען, אומנאטירליכען און שעדליכען אופן — די השכלה פּעריאָדע.

י. ל. פּרץ האָט פאַרהעלטניסמעסיג ווייניג געשריבען. קיינע לאַנגע ראָמאַנען, קיינע פאַרוויקעלטע סיטואַציאָנען, קיי־נע פּלאָטען, קיינע אינטריגעס! דאָס גאַנצע טויזענט זייטיגע בוך באַשטעהט פון שטיקלעך, ברעקלעך, פּיצלעך; אַ קורצע ערצעהלונג, אַ חסידישע מעשה׳לע, אַ געדיכט, אַן אַלעגאָריע. אַלץ אָפּגעריסען, אָהן אַ סדר, וואָס איז געקומען צו דער האַנט! דאָס גאַנצע בוך מאַכט אַמאָל דעם איינדרוק פון אַ סוחר׳ס „זשורנאַל", וואו אַלץ וואָס קומט פאָר אין געשעפט ווערט איינגעשריבען. די הוצאה, די הכנסה, די הזיקות, די חובות, די שולדען, און ווי דעם סוחר׳ס „זשורנאַל", גיט אייך פּרץ׳ס בוך אַ בליק אין דעם גאַנצען אידישען לעבען. קיין זאַך ווערט ניט פאַרהוילען, קיין זאַך ניט איבערטריבען, קיין זאַך ניט פאַר־לייקענט. וואָס עס פּאַסירט, פאַרשרייבט ער, און וואָס ער פאַר־שרייבט, איז דער אמת. און ער קאָן שרייבען ווי קיין אַנ־דערער.

איין חסרון האָט פּרץ, אָבער דיזער „חסרון" איז זיין גרוי־סע, זיין גרעסטע מעלה: אין דער צייט, ווען פּרץ׳ס ליטעראַ־רישע טעטיגקייט הויבט זיך אָן, זעהט זיך ביי אידען נאָך ניט אַרויס קיין קלאַסען אונטערשיד. די קלאַסען־ליניען זענען נאָך היינט ניט שאַרף געצויגן, זיי האָבען זיך אָנגעהויבען צו אַנטוויק־לען ערשט אין די לעצטע 10—15 יאָר, זייט די אידען האָבען זיך מאַסענווייז געלאָזען געהן אין פאַבריק אַריין. דיזע זייט פון דעם אידישען לעבען צו באַאַרבייטען קינסטלעריש, איז דאַ־דורך געבליבען פאַר דעם יונגערען דור, וואָס הויבט זיך אָן אין רוסלאַנד מיט דוד פּינסקי, וועלכער האָט אַ ווירדיגען נאָכפאָל־גער אין אַ. רייזען. ספּעציעל אָבער איז דיזע זייט אַנטוויקעלט געוואָרען אין די ריין קאַפּיטאַליסטישע לענדער, ענגלאַנד און אַמעריקאַ דורך מ. ווינטשעווסקי, מ. ראָזענפעלד, קאָברין, לי־בין, שמואלזאָהן און אַנדערע. ווען פּרץ׳ס טעטיגקייט פאַנגט זיך אָן עקזיסטירט דער אידישער פּראָלעטאַריאַט, אין מאָדער־נעם זין, נאָך ניט. עס זענען דאָ אָרימע אידען און אָרימערע אידען, רייכע אידען און רייכערע אידען, שעהנע אידען און אי־דען־פּראָסטאַקעס — אָבער אַלע אידען זענען גלייך אידען. „כל ישראל בני מלכים הם" — אַלע אידען זענען פירשטען. דער

אָרימער איד האָט אימער געהאָפּט אויף א גוט געשעפּטעלע, אָדער אויף דעם גרויסען געווינס, דורך וועלכען ער וועט רייך ווערען, און דער רייכער איד האָט אימער געציטערט פאר שלעכטע צייטען, אָדער גזירות אויף אידען, דורך וועלכע ער קאָן פאראָרימט ווערען. פּרץ קען דאדורך קיין קלאסען ביי אידען. ער קען דעם אידען, דאָס גאנצע פאָלק. אמת, פּרץ האָט זעהר פיל סימפּאטי מיט דעם אָרימען אידען, ער רעדט מייסטענס פון דעם אידען, דעם אָרימאן, אָבער דאָס קומט פון דעם וואָס דאָס אידישע פאָלק אין גאנצען איז פאראָרימט, ווייל רייכע זענען דאָ זעהר ווייניג. ביי איהם איז דאדורך דער וואסערטרעגער און דער מלמד, דער קירזשנער און דער דין, דער כלי־זמר און דער רב, דער שוסטער און דער שוחט — אלע גלייך אידען, אלע גלייך אָרימע אידען. און ווי אין א פּאנאָראמא וויקעלט ער אונז פאנאנדער א רייהע בילדער, קינסטלעריש געמאָלען, וואָס פארכאפּען די אויגען און פארכאפּען דאָס הארץ; בילדער, וועלכע זענען אזוי סימפּאטיש, וועלכע מיר קענען אזוי גוט, וועלכע מיר האָבען אָבער פריהער גאָר ניט באמערקט. מיר זעהען פאר אונזערע אויגען בילדער ווי דער „משולח", אן אלטער אויסגעדינטער קאנטאניסט מיט א ברייטער, ווייסער באָרד; א איד אן אכציגער, וועלכער פארלייקענט די יאָרען און קאָן ניט פארשטעהן וואָס ס'איז איהם אזוי שווער דער גאנג אין ווינט און אין פראָסט; א איד, וואָס איז שטאָלץ מיט דעם וואָס מען געטרויט איהם אזוי פיל פרעמדע געלט, און ווערט פארפרוירען אויף דעם וועג מיט דער האנט אויף דער בוזים־קעשע; דער טישיווויצער רב, וועלכער פארלאנגט נאָר צוויי גילדען א וואָך הוספה און וועמעס ווייב דענקט, אז קהל'שע עסקים האָבען מיט איהם גאָרניט צו טאָן; ר' אליה, וואָס וואָלט נאָך א האָר געוואָרען אן עושר, ווען ער וואָלט נאָר שכל געהאט און זיך איינגעשפּארט ביים רבי'ן פאר סנקדאות; דער יארציווער רב וואָס איז זעהר צופרידען, וואָס ביי איהם אין שטעטעל קוילעט מען נאָר איין מאָל א וואָך און די רביצין האָט ניט וועמען מקנא צו זיין, וואָס דאנקט גאָט וואָס זיין הויז איז פארברענט געוואָרען, ווייל עס איז געשטאנען צו ווייט פון בית המדרש — אבי עס האָט נאָר ניט געשאט קיין אנדערע אידען; די סקולער רביצין,

„אַן אַלטע אידענע, א דארע; דאָס קעפּעל איבערגעצויגען מיט אַן איינגעשרומפּענען דין־רויזיגען הייטעל, הוידעט זיך ווי אַ הדר אַן אתרוג, איבער׳ן רויטען ברוסט־טיכעל, נאָר דער אתרוג האָט צוויי ערנסט־גוטע אויגען, וועלכע וויל ניט אָנקומען צו די קינדער, ווייל „דער סקולער רב האָט ניט איין מאָל געזאָגט, אַז אַן אַלמנה וואָס קומט אָן צו איהרע קינדער, איז אַ טאָפּעלע עגונה און — דעם סקולער רב׳ס ווערטער דאַרף מען איינפאַסען אין גאָלד און טראָגען אויפ׳ן האלז פאר איין אויבעל“. מיר זעהען דעם כלי זמר, מיט אַן אמת קינסטלערישער נשמה, וועלכער וויל א שעה פאר זיין טויט הערען ווי די קאַפּעליע וועט שפּילען אָהן איהם. „נישט נאָר די שווארצע פּעשע, שמייכעלט ביטערליך דער קראנקער“, ווען דאָס ווייב מאכט איהם פאָרוואורפען — „עס זענען א סך שווארצע פּעשעס געווען, און ווייסע אויך, און געלע אויך... נאָר דיך, מירעל, האָב איך קיינ מאָל ניט געוואָלט פּטור ווערען... א מויד איז א מויד. דאָס איז שוין א כלי־זמר׳ישע זאך... עס ציהט ווי א בלאָטער. עס איז עפּעס א מין ציעקאוואשטש — א ווייב איז דאָך א ווייב! דאָס זענען צוויי גאָר אנדערע זאכען...“

„און אויסדרייענדיג זיך צו די קינדער, מאכט ער:

הערט, קינדער, שפּילט אָהן מיר, ווי מיט מיר, שפּילט גוט... זייט ניט קיין שקצים אויף אָרימע חתונות, האַלט ערליך די מוטער. און צונד —

שפּילט מיר אָפּ די וידוי... אונזער שכן וועט פאַרזאָרגען...

און — די פיער־איילענדיגע שטוב איז געוואָרען פול מיט מוזיק.“

מיר זעהען בילדער פון „שלום בית“, און דוקא ביי א טרעגער; בילדער פון גליק „אין קעלער שטוב“; בילדער פון דעם קירזשנער, וועלכער האָט דאָס רוב פּרנסה פון פּויערשע סיערמענגעס און טרעגער פּעלצלעך. דער עיקר איז ער אָבער א שטריימעלמאַכער, ווייל אין דעם שטריימעל שטעקט א גרויסע גבורה. דער וואָס איז אונטער דעם שטריימעל, „איז געווען רחמנא לצלן א שלים מזל, וואָס די וועלט פאַרמאָגט עס ניט.“ מיט קליינע, פאַרלאָשענע, מיט אייטער פאַרגאָסענע, בטל׳נישע שטענדיג דערשראָקענע אויגען“. נאָר אַז דיזע בריאה

האָט אָנגעטאָן דאָס שטריימעל וואָס ער, בעריל קאָלבאס, האָט געמאַכט, איז די גאַנצע שטאָדט אַנטקעגען געלאָפען, „מען האָט אויסגעשפּאַנט די פערד“. גאַנץ קהל האָט געוואָלט שלעפּען זיין שטריימעל, נאָר „לייבעל מילנער האָט געגעבען ח“י מאָל ח“י זהובים, און ער איז געווען דאָס ערשטע פערד“. מיר זע־העז בילדער פון „באַנצי שוויוג“; פון דעם בריסקער רב, מיט א „ווייסע לאַנגע באָרד, איין שפּיץ האָט זיך איהם אריינגע־רוקט אין גארטעל, דער צווייטער שפּיץ באָרד ציטערט איבער'ן גארטעל... ברעמען — ווייסע, דיקע, לאַנגע — א האלב פּנים האָבען זיי איהם פארשטעלט. און אז ער האָט זיי אויפגעהוי־בען — רבונו של עולם! די נשים זענען ממש צוריקגעפאַלען, ווי פון א דונער צוריק געוואָרפען, אזוינע אויגען האָט ער גע־האט! — חלפים, בלאַנקע חלפים האָבען אין זיי געבליצט! און א געשריי האָט ער געטאָן ווי א לייב: „אוועק נשים!“

מיר זעהען בילדער פון „מאניש“.

א שעהנער יונג — אַ פּראַכט!
שוואַרצע לאָקען ווי די נאַכט,
קאַרמען ליפּען — רויזען צוויי!
שוואַרצע ברעמען ווי די בויגען,
ווי דער הימעל בלאָע אויגען,
און אַ פייער ברענט אין זיי!

יעדעס ביינדיל אין איהם לעבט,
און ער געהט נישט, נור ער שוועבט;
אָנצוקוקען איז אַ פרייד!
מיידלעך ווערען רויט און בלאַס,
אַז ער ווייזט זיך אויף דער גאַס,
אַז דער שעהנער מאניש געהט!

אומזיסט באקלאַגט זיך פּרץ אין זיין מאניש, אז די אידיש פּאַסט זיך ניט פאר פּאָעזי און פאר ליבע; אומזיסט קלאָגט ער:

אַנדעריש וואָלט מיין ליעד געקלונגען,
כ'זאָל פאר גוים גויש זינגען,

ניטאָ פאַר אידען, ניטאָ זשאַרגאָן! —
קיין רעכטען קלאַנג, קיין רעכטען טאָן!
ס'האָט פאַר ליעבע, פאַר געפיהל
ניטאָ קיין פאַסענד וואָרט, קיין סטיעל...

די פאַסענדע ווערטער פאַר ליבע און געפיהל האָט ער אונז שפּעטער אליין געגעבען. און געהערט האָט ער דיזע שפּראַך פון ליבע ניט אין פּאַלאַצען, נאָר דוקא „אין קעלער שטוב“, און דוקא אויף אידיש, צווישען טריינע און איהר מאַן, וואָס זוכט א מלומדות:

קוק אויף מיר, יוסל — פאַלט איהר איין צו פערלאַנגען.

יוסעל וויל פּאָלגען און קען ניטאָ.

— בטלן, מאַכט זי צו איהם ווייך, נאָך ניט צוגעוואָהנט, הא?

ער וויל בעהאַלטען זיין קאָפּ אויף איהר ברוסט, זי לאָזט ניטאָ.

— וואָס שעמסטו דו זיך, בטלן! קושען מעגסט דו און קוקען ניטאָ?

ער וויל בעסער קושען; זי לאָזט ניטאָ.

— קוק אויף מיר, איך בעט דיך!

יוסעל עפענט די אויגען מיט כח; זיי פאַלען דאָך באַלד צוריק צו.

איך בעט דיך, מאַכט זי נאָך ווייכער, נאָך זיידענער.

ער קוקט. צונד לאָזט זי אראָב די ברעמען.

— זאָג נור — מאַכט זי — זאָג מיר דעם אמת, איך בעט דיך... איך בין עפּעס א שעהן ווייבעל?

— יאָ! — רוימט ער איהר איין, און זי פיהלט נאָך היזסער זיין אָטעם.

— ווער האָט דיר געזאָגט?

— איך זעה דאָך! א מלכה ביסט דו, א מלכה!

— ...זאָג, ווי הייס איך?

— טריינע!

— פע! — פערציהט זי די קליינע ליפּלעך. —

— טריינעשי — פערבעסערט זיך יוסעל.

עס געפעלט איהר נאָך אַלץ ניט.

— טרייכעניו...

— ניין!

— נו, טרייגע לעבען, טרייגע קרוין, טרייגע הארץ... שוין גוט אזוי?

— יאָ! ענטפערט זי גליקליך, נור...

— וואָס נור? לעבען מיינס, נחת מיינס!

— נור הער, יוסעל... און... שטאַמעלט זי.

— און וואָס?

— און אז עס וועט, חס ושלום, פעהלען א מאָל פרנסה... אַז איך וועל ווענינ פערדיענען... וועסט דו אפשר... אפשר שרייען...

טרערען קומען איהר אין די אויגען אריין.

— חס ושלום! חס ושלום!

ער רייסט אויס דעם קאָפּ פון איהרע הענד און פאַלט צו צו די נאָך אָפענע ליפּען.

ניט די שפּראַך, ניט די אידישקייט, און ניט די פרומקייט פון דעם יונגען פּאָר פאָלק שטערט זיי אין זייער ליבע. אדרבא, די שפּראַך גיט איהר צו א באזונדערען חן, א אידישען חן, — דעם חן פון צניעות, פון אומשולד, פון אומפארשייטקייט. גע־שטערט ווערען זיי פון דעם דלות, פון די אביונישקייט. ניט פון דעם אייגענעם דלות. דאָס וועלען זיי שפּעטער אויסגעפינען, דערהוייל ווערען זיי געשטערט פונ׳ם ארומיגען דלות:

אין דערזעלבער קעלער שטוב, וואו די צוויי יונגע הערצער געניסען דאָס העכסטע גליק פון דער ליבע, וואוינען אין שכנות, אויסער יוסעל דעם וואסערטרעגער, וועלכען קאָן ניט איינשלאָ־פען, ווייל דאָס אינגעל האָט געוויינט „רבי־געלד“, און די על־טערע טאָכטער איז געבליבען אָהן א שטעלע, ווייל די באלעבאָ־סטע איז געשטאָרבען, און „זי וועט דאָך ניט בלייבען אליין מיט דעם אלמן“; אויסער בעריל דעם טרעגער מיט זיינעביידע קינדער, וואָס שלאָפט אליין ווי א „כריאברע“, ווייל זיין ווייב, די קעכין, האָט די נאכט א חתונה, אויסער דיזע און נאָך איי־ניגע שכנים, וואוינט נאָך דאָרט פריידע די האלאדיגריכע, וועלכע שלאָפט אומרוהיג, ווייל „זי האָט זיך באדונגען מיט דעם בעל עגלה ער זאָל איהר אויפנעמען מיט א קליין פעסעל, און

פאר׳ן שלאף האט זי א ישוב געהאט, אז עס איז גלייכער מיט־צונעמען דאס גרויסע פאס" אויף דעם ירידי. און זי בייזערט זיך אויף זיך אליין: „א בייז מזל א אידענע האט — ארויס־געכאפט זיך: ס׳קליינע פעסעל! נאך וואס? נאך ווען? דעם בעל עגלה׳ס דאגה? ער וועט דארפען מפיים זיין די פערד מיט נא א ביסעל האבער?"

און דיזע פריידעל די האלאדיגריכע מאכט דעם יונגען ווייבעל דעם טויט. „זי לאזט איהר ניט קיין פרייע מינוט. א מאן — זאגט זי — אז מען פירט איהם נישט ביי דער נאז, איז ער ערגער ווי א וואלף; ציהט ער די קליי פון די ביינער ארויס, דאס בלוט זויגט ער אויס פון די אדערען! שוין צען יאר, זאגט פריידעל — זיצט זי׳ אהן א מאן, און קאן נאך אלץ צו די כחות נישט קומען! און פריידעל איז א קלוגע אידענע, א מלומדות! „וואס עס קומט איהם — זאגט זי — על פי דין — ווארף איהם ווי א הונד א ביין און ווייטער — ווארא! נור פון דערוויי־טענס און — נור געפלוכט."

און אין דער מינוט, ווען די הערצער פון דעם יונגען פאר פאלק גיסען זיך צוזאמען און זייערע ליפען שליסען זיך איינס אין ס׳אנדערע, כאפט זיך אויף פריידעל מיט א געשריי:

„א רעכטע שיינע, ריינע כפרה, צו זייער קאפ, צו זייערע הענד און פיס — קוש־וואך גאר ביי זיי! קיין אויג לאזט מען נישט צומאכען..."

ניט אומזיסט ענדיגט פרץ זיין ארטיקעל „בילדונג" מיט די ווערטער:

„און דער עיקר דארף מען זעהן, ווי ווייט מעגליך, דאס פאלק זאל האבען פרנסה."

עטליכע באמערקונגען מכח הומאָר בכלל און שלום עליכם׳ס הומאָר בפרט*)

צו דעם קבלת פּנים פון שלום עליכם אין קופּער יוניאָן האָל, האָט איינער פון די רעדנער געמאַכט אַ באַמערקונג, אויף וועלכע עס איז כדאי זיך אָבצושטעלען.

פאַרגלייכענדיג שלום עליכם צו מאַרק טווײן, דעם אַמערי־קאַנער הומאָריסט, האָט יענער רעדנער אויפגעשטעלט די באַ־הויפּטונג, אַז שלום עליכם איז גרעסער פון מאַרק טווײן שוין צוליעב דעם אַליין, וואָס שלום עליכם איז אַ איד. עס איז ניט קיין חכמה, אַזוי אונגעפעהר האָט יענער רעדנער אויסגעפיהרט, צו זיין אַ מאַרק טווײן ביי דעם אַמעריקאַנער פאָלק! ביי אַ פאָלק, וואָס איז גרויס, מעכטיג, פרייע, און ממילא פרעהליך, איז לייכט צו לאַכען. ביי אַזאַ פאָלק קען כמעט יעדע־רער זיין אַ הומאָריסט. עס איז אַ גרויסע חכמה צו זיין אַ אידי־שער מאַרק טווײן, אַ שלום עליכם. צו לאַכען ביי אַ פאָלק, וואָס איז זייט טויזענדע יאָהרען אין גלות; ביי אַ פאָלק, וואָס איז אונטערדריקט, אָרעם און שפל — צו לאַכען ביי אַזאַ פאָלק, מוז מען זיין גרעסער ווי מאַרק טווײן.

דער עולם האָט דיזען געדאַנק שטאַרק אַפּלאָדירט, וואָס באַווייזט, אַז דער רעדנער האָט צוגעטראָפען דעם עולם׳ס גע־דאַנק. אָבער דיזער געדאַנק, שיינט מיר, טראָגט אין זיך עטליכע טעותים, און אויב מיר זאָלען איהם אַננעמען, וועלען מיר באַ־קומען אַ פאַלשען באַגריף פון הומאָר בכלל, און פון שלום עליכם׳ס הומאָר בפרט.

דיזער געדאַנק האָט זיין שורש אין דער אידעע, אַז הומאָר

---

*) ערשינען אין מיניקעס יום־טוב בלעטער. — יובילעאום נומער.

הייסט לאַכען, און א הומאָריסט — דער וואָס קאָן אליין לאַכען און מאַכען אנדערע צום לאַכען. אויבערפלעכליך שיינט עס אזוי צו זיין, אָבער נאָר ווען מען באטראכט די זאך אויבערפלעכליך. אין אמת'ן איז עס ניט אזוי. וויל מען פארשטעהן די זאך גרינדליכער, מוז מען מאַכען א חילוק צווישען שפּאס, חוזק, וויטץ און הומאָר, און ווען מען טוט דאָס, זעהט מען גלייך, אז לאַכען, אויסלאַכען, אָדער אָבלאַכען זיינען ניט צווישען די „עלעמענטען" פון הומאָר.

שפּאס און חוזק; אָבלאַכען און אויסלאַכען, שטאַמען פון גרינגשעצונג, פון א באהאַלטענעם האַס, טיילמאל פון קנאה צו דעם סוביעקט, טיילמאל פון אייגענע גדלות. עס האָט אין זיך קיין שמץ פון סימפּאַטיע; עס לאָזט איבער א נאָכגעשמאַק, און באַפּרידיגט קיינעם ניט — אפילו ניט דעם חוזק־מאַכער.

דער וויץ איז ווי א בליץ — שאַרף, שפּיציג, שניידיג און שטרענג. ער גיט א שלאָג אומגעריכט, איידער מען קוקט זיך ארום, און ווען ער טרעפט, פּארניכטעט ער. ער ווירקט קיינמאָל ניט קאָנסטרוקטיוו, אלע מאָל — דעסטרוקטיוו.

גאַנץ אנדערש איז דער הומאָר.

הומאָר איז קיין לאַכען, קיין אָבלאַכען, קיין אויסלאַכען, קיין „קיבעצען", קיין חוזק מאַכען. עס רופט אפילו ניט ארויס קיין געלעכטער. א שמייכעל, דאָס איז דאָס העכסטע, וואָס הומאָר קאָן ארויסרופען.

דער גרעסטער טייל פון הומאָר איז דער פּאַטהאָס.

אויב מען קאָן זיך אזוי אויסדריקען, וואָלט איך געזאָגט: הומאָר באַשטעהט פון פיר יסודות: ערענסט, סימפּאַטי, ליעבע און קאָמיזם. די ערשטע דריי יסודות — ערענסט, סימפּאַטי און ליעבע — דאָס מאַכט צוזאַמען אויס דעם פּאַטהאָס. קאָמיזם איז נאָר א פּערט־חלק פון הומאָר.

דער הומאָר איז קיינמאָל ניט שפּיציג און טיף ווי דער וויטץ, און ער צושטערט ניט און פּארניכטעט ניט ווי ער. דער הומאָר ווירקט אין דער ברייט, אויף דער אויבערפלעכע. ער נעמט ארום דאָס פלאַכע, רופט ארויס סימפּאַטיע און ליעבע צו דעם אָביעקט, און א שמייכעל ביי דעם סוביעקט. ער לאַסטשעט

און פארשאַפט פאַרגניגען פון איין זייט, און רופט ארויס סימ־
פאַטיע און ליעבע — פון דער אנדערער זייט.

ווען מען פארטייטשט דאָס ווארט הומאָר אויף אזא אופן,
און דאָס איז דער איינציגער וועג ווי מען קאָן עס פארטייטשען,
איז די אבשאצונג פון מארק טווין און שלום עליכם, און דער
פארגלייך צווישען זיי, גאָר אנאנדער. דאן קאָן מען שוין ניט
זאָגען, אז ביי די אמעריקאנער איז לייכטער צו זיין א הומאָריסט
ווי ביי די אידען. ווארום דאָס לאכען האַט גאר ניט צו טאָן מיט
דעם הומאָריסט, און מכח קאָמיזם איז אפשר די אויפגאבע א
לייכטערע ביי א אידישען הומאָריסט, ווארום אן אונטערדריקט
פאָלק, א פאָלק אין גלות האַט אין זיך מעהר קאָמישעס ווי א
פאָלק, וואָס איז פריי, רייך און גליקליך. דאָס אונטערדריקטע
פאָלק, זוכט געוועהנליך נאָכצומאכען דעם הערשענדען פאָלק,
און נאָכאמונג און זיטען, רופט אַלע מאָל ארויס עטוואס קאָ־
מישעס. דעם חילוק צווישען די צוויי הומאָריסטען איז דאריבער
צו זוכען אויף אנאנדער וועג. און א חילוק איז דאָ א גרויסער,
נאָך מיין מיינונג.

אויב די דעפיניציע, אז הומאָר באשטעהט פון ערענסט,
סימפאַטי, ליעבע און קאָמיזם איז ריכטיג, דארף מען שלום
עליכם'ס הומאָר אביסעל אנדערש קלאסיפיצירען. אנשטאַט
„קאָמיזם“, דארף מען שטעלען דאָס וואָרט: „טראגיזם“. שלום
עליכם'ס הומאָר באשטעהט פון: ערענסט, סימפאַטי, ליעבע
און טראַגיזם.

שלום עליכם איז טראַגיש, ניט קאָמיש. און עס קאָן גאר
אנדערש ניט זיין. ער וואָלט ניט געווען דער הומאָריסט פון דעם
אידישען פאלק, ווען ער וואָלט געווען עטוואס אנדערש. עס איז
דאָס טראַגישע, דער טראגי־קאָמיזם, וואָס שטעמפעלט איהם
צום אידישען הומאָריסט.

מארק טווין'ס שמייכעל, רופט ארויס א צופרידענהייט און
א פרעהליכקייט אין הארצען; שלום עליכם'ס שמייכעל רופט
ארויס א וועהטאָג אין הארצען.

עס איז ניט דאָ דער פּלאַץ זיך צו פארנעמען מיט א בריי־
טער אנאליזע פון מארק טווין'ס און שלום עליכם'ס ווערק, און
דעם פארגלייך צווישען זיי. עס איז אָבער נויטיג ארויסצובריינ־

גען, לכל הפּחות, איין פּונקט, כדי צו באקרעפטיגען די אויבענ־דיגע באהויפּטונג.

די האנדלונגען פון קינדער זענען כאראקטעריסטיש פאר דעם נשמה צושטאנד פון א פאָלק; און די באציהונג פון א דערוואקסענעם מענשען צו קינדער, איז כאראקטעריסטיש פאר דעם נשמה צושטאנד פון דעם געגעבענעם מענשען. מפּי עוללים ויונקים יסדת עוז!

דער אופן ווי אזוי א קינסטלער, א שרייבער, לאָזט „זיינע" קינדער האנדלען, און ווי ער באהאנדעלט זיי, איז כאראקטע־ריסטיש אי פאר דעם פאלק, וועמעס קינדער ער באשרייבט, אי פאר דעם געגעבענעם שרייבער.

נון, מארק טוויין האָט אונז געגעבען דעם בילד פון דעם אמעריקאַנעם אינגעל, פון דעם „באָי". זיינע צוויי טיפּען „טאָם סויער" און „האקלבערי פין" כאראקטעריזירען דאָס אמערי־קאַנער אינגעל. און שלום עליכם האָט אונז געגעבען די בילדער פון עטליכע אידישע אינגלעך. און דאָ זעהען מיר דעם גרויסען אונטערשייד.

„טאָם סויער", ווען ער וואלט געווען אייער אינגעל, אָדער אפילו אייער ברודערל — איהר וואָלט איהם גע'ממית'ט, וואַ־רום ער איז דער גרעסטער שייגעץ, וואָס איהר קענט זיך נאָר פארשטעלען. ער לויפט ארום בארוועס, אבגעריסען, אבגעשלי־סען און שמוציג. ער וויל ניט געהן אין סקוהל, אָדער אין קירכע; ער איז א נאשער, א ליגנער, א גנב; ער שלאָגט זיך מיט וועמען ער טרעפט זיך, ער פליהט איבער פארקאַנעס, ער טוט אַלעמען אב שפּיצלעך, ער איז א גענעראל פון א גענג, א שייקע הייסט דאָס. ער איז מיט איין ווארט: א כל בו. ער טוט אַלץ וואָס אַן אנשטענדיגער אינגעל דארף ניט טאָן.

ביי דעם אלעם, ווען איהר זייט פארטיג מיט איהם, ווען איהר זייט מיט איהם באקענט, האָט איהר איהם ליעב, און עס טוט אייך הנאה, וואָס איהר האָט זיך מיט איהם באקענט. עס בלייבט א גוטער טעם אין מויל, א צופרידענהייט אין הארצען, און א גוטמוטיגער שמייכעל אויף די ליפּען. אפילו די קלעפּ און סטוסאַקעס, וואָס ער כאַפּט אויף יעדען שריט און טריט, ארען אייך ניט, און איהר פיהלט, אז זיי ארען איהם אויך ניט. איהר

זיינט ניט בייז אויף איהם, און איהר האָט קיין רחמנות אויף איהם, איהר פיהלט ער וועט אויסוואקסען א גוטער א געזונטער מענש, און ער וועט נאָך אפשר זיין א גרויסער פּאָליטישען, א פּרעזידענט פון א קאָרפּאָריישאָן, אָדער גאָר אן ערפינדער ווי עדיסאָן.

גאנץ אנדערש איז עס מיט שלום עליכם׳ס „קינדער“. א צער, א הארצוועהטאָג נעמט אייך אָן, ווען איהר באַקענט זיך מיט זיי. א גאָט׳ס רחמנות! לג־בעומר איז דער איינציגער טאָג ווען זיי „הוליען“, און יעדעס מאָל לאָזט זיך אויס מיט עפּעס א טראַגעדיע פאַר זיי, אָדער פאַר די עלטערען, ווי עס איז גע־ווען די מעשה מיט דעם בערעזעווקער׳ס אינגעל, וועמעס פאָ־טער האָט שיעור ניט געהאט אן „עלילת דם“. אפילו „געצעל“, וואָס האָט זיך געטשעפּעט און געשלאָגען מיט אַלעמען, אפילו אויף איהם איז א גאָט׳ס רחמנות—ער איז האלב משוגע, איינער אליין, עלענד, ער האָט אפילו ניט מיט וועמען צו שפּילען אין ניס, און שפּילט מיט זיך אליין, פון איין קעשענע אין די אַנ־דערע. און ווען שלום עליכם׳ס „קינדער“ וועלען אויסוואקסען, איהר פיהלט דאָס, וועט אויף זיי זיין נאָך מעהר רחמנות. דאָס בעסטע וואס קאָן פון זיי ווערען איז א מנחם מענדעל. און מנחם מענדעל איז ניט קיין קאָמישע פיגור, נאָר א טראַגי־קאָמישע.

אין מארק טוויין׳ס קינדער זעהט איהר די געזונדקייט, שטאַרקייט, פרייהייט און „צולאָזענקייט“ פון דעם אמעריקאַנער. אין שלום עליכם׳ס — די עלענדקייט, נידערשלאָגענהייט און אונטערטעניגקייט פון דעם אידען. מארק טוויין שמייכעלט. שלום עליכם וויינט. מארק טוויין׳ס הומאָר איז קאָמיש. דער הומאָר פון שלום עליכם איז טראַגיש.

פערציג יאָהר אידישער סאָציאַליזם

(צו דעם זעכציג יעהריגען יובילעאום פון מאָררים ווינטשעווסקי.)

איך געה דאָ ניט שרייבען קיין שבחים אויף מאָררים ווינ־טשעווסקי.

שבחים שרייבט מען אויף טויטע, ניט אויף לעבעדיגע.

לעבעדיגע קריטיקירט מען, וואָס דאָס איז דער גרעסטער **שבח.**

און מאָררים ווינטשעווסקי, א דאנק זיין ליבען נאָמען, איז נאָך זעהר און זעהר לעבעדיג, און ער זוכט ערשט, ווי ער זאָגט אונז, צו מאַכען א רעוואָלוציע.

די רעוואָלוציע, אמת, מאַכט ער ביי זיך אליין, און עס איז א רעוואָלוציע, וואָס ער מאַכט אייגענטליך ניט, נאָר וואָס „קומט פאר" — ביי איהם אין הארצען; אָבער דאָס איז דער אמת'ער סמן פון לעבען. דאָס איז די אמת'ע רעוואָלוציע.

אמת'ע רעוואָלוציעס ווערען ניט געמאַכט, זיי „קומען פאָר", ווי פון זיך אליין.

און ווען א רעוואָלוציע „קומט פאר", סיי דאָס איז אין א לאַנד, סיי דאָס איז אין א הארץ, איז דאָס א סמן פון באנייאונג, פון קרעפטיגען, שטרעבענדען, יוגענדהאפטען און זאפטיגען לעבען.

אזא לעבען דארף מען ניט באזינגען. מען דארף עס אַנאַ־ליזירען, אָבשאַצען און פארשטעהן. קיינמאָל ניט לויבען.

ווארים דאָס אמת'ע לעבען איז קיינמאָל ניט אזא לעבען וואָס איז נוגע נאָר איין מענשען.

דאָס לעבען וואָס הויבט זיך אן מיט אנבייסען, ענדיגט זיך מיט וועטשערע און באנייט זיך מיט אנאנדער אנבייסען, דאָס איז דאָס לעבען, וואָס אינטערעסירט קיינעם ניט, אָפט אפילו ניט דעם בעל דבר אליין. דאָס איז דאָס לעבען פון דעם מאָגען.

---

*) „די נייע וועלט", מארץ, 1917.

דער מאָגען איז אינדיווידועל, און אינטערעסירט נאָר דעם, וואָס טראָגט איהם אין זיך.

דאָס לעבען, וואָס דענקט, און קעמפט, און זוכט נאָך די וועטשערע און פאַר דעם אנבייסען; דאָס לעבען וואָס קומט ניט פון מאָגען, און ניט צוליעב דעם מאָגען; וואָס איז אָפט להכעיס דעם מאָגען; דאָס לעבען פון דער נשמה — אָט דאָס לעבען איז ניט קיין פאַראיינצעלטע זאַך, באַלאַנגט ניט נאָר צו דעם בעל דבר, איז ניט איינזאַם. אזא לעבען געפינט אָפט אַן אָבקלאַנג אין די הערצער פון אַנדערע, און שלאָגט אין טאַקט מיט די לעבענס פון אנדערע.

ווען עס „קומט פאָר" א רעוואָלוציע אין אזא הארץ, איז אָפט א רעוואָלוציע, וואָס קומט פאר אין א סך הערצער אין איין און דערזעלבער צייט. אַמאָל באאיינפלוסט דאָס איינציגע הארץ די אַנדערע הערצער; אַן אנדערש מאָל, און דאָס טרעפט מיינ־סטענס, איז דאָס איינציגע הארץ, ניט ווינסענדיג, באאיינפלוסט פון די פיעל הערצער.

אזוי צי אזוי, עס איז אַן אלגעמיינע זאַך.

און ווינטשעווסקי האָט געלעבט, און לעבט אזא לעבען; די רעוואָלוציע, וואָס קומט פאר אין זיין הארץ איז אזא רעוואָלוציע.

עס איז דערפאר ניטאָ וואס צו לויבען, עס איז אָבער דאָ זעהר פיעל צו אַנאַליזירען, און אפשר, צו קריטיקירען.

* * *

זעכציג יאָהר איז ער אַלט געוואָרען, אונזער יונגער, און ערשט איצט האָט ער זיך ארומגעזעהן וואָס איהם פעהלט; ערשט איצט האָט ער אויסגעפונען, אז ער האָט ניט קיין פאָטערלאַנד, קיין מוטערשפּראַך, קיין רעליגיע, קיין קולטור, קיין דרך ארץ, קיין קינדער און קיין פריינד.

וואו איז ער געווען ביז איצט? ווי אזוי האָט ער געלעבט די אַלע יאָהרען מיט אזוי פיעל פעהלערען?

פרעגט ביי איהם ניט. ער וועט אייך קיין קלאָרע תשובה אויף דעם ניט קאָנען געבען. וואָרים דער אמת איז, ער האָט די אַלע זאכען אַמאָל פארמאָגט. ער האָט זיי פארשווענדט. ער

האָט זיינע געטער פארניכטעט. מיט די אייגענע הענט האָט ער זיי פארניכטעט, צעבראָכען, צעשטאָכען, צעשטויסען און אויף עם דאדורך קיינמאָל ניט א רעוואָלוציע פון איין הארץ; עס איז אָלע שבע ימים צושפּרייט. אנשטאט דעם אלעם האָט ער זיך א נייעם גאָט אויסגעשניצט, איהם אויסגעטאַקט, באַפּוצט און באצירט, און פון איהם אָנגעקוואָלען. דאָס איז געווען דער סאָ־ציאַליזם. דערווייל איז געקומען די שרעקליכע מלחמה. פון דעם ערשטען שאָס איז זיין גאָט פארוואונדעט געוואָרען; זיין גאָט איז געווען דער ערשטער קרבן. מיט שרעק האָט ער זיך גענומען ארומקוקען. וואו זענען די פריהעריגע געטער? וואו זענען די גיטער? וואו איז די ירושה פון זיין טאַטען? וואו איז דאָס פארמעגען, וואָס ער האָט אין זיין לעבען אָנגעארבייט? וואָס וועט ער לאָזען זיינע קינדער? אלעס חרוב! מיט די אייגענע הענט פארניכטעט!

און ער לויפט ארום, זוכט צוזאַמענצוקלייבען די אַלטע שארבענס, אפשר וועט ער זיי קאנען פארדראָטעווען, צוזאַמענ־קלעפּען, פאררירכטען.

אומזיסט!

א פארשווענדעט פארמעגען קומט ניט צוריק!
צעבראָכענע געטער קאן מען ניט פאַרניכטען.

* * *

פערציג יאָהר אידישער סאָציאַליזם!

ער איז שטאָלץ דארויף, וואָס ער, צוזאַמען מיט ליבערמאַן, איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געפּרעדיגט סאציאַליזם צו אידען אויף אידיש.

ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געמאכט דעם גע־וואגטען שפּרונג. פון דער השכלה איז ער גלייך אריבער צום סאָציאַליזם. ער האָט ניט דורכגעמאכט די פארשידענע עטאַפּען, וואָס פיעל אנדערע האָבען געמאכט. ער האָט ניט געלערענט זיין דייטש פון מענדעלזאָנ׳ס באור; ער איז ניט דורכגעגאַנגען די עטאַפּען פון „חובבי ציון“, „חובבי שפת עבר“, פון זיך פאר־טיגען צום אוניווערזיטעט אום דאַן, נאָך דעם ערשטען פּאגראם, צו געהן ווערען א סטאָליאר אָדער א שוסטער; ביי איהם איז

עס געווען איין שפּרונג — פון קאָוונא קיין קעניגסבערג; פון השכלה צום דייטשען סאָציאַליזם.

* * *

מיט פערציג יאָהר צוריק, א יונגער מאַן ווי ער איז דאַמאָלט געווען, איז ער געווען זיכער, אז אין פערציג יאָהר ארום, אויב ער וועט נאָר דערלעבען, וועט שוין געווים זיין נאָך דער סאָציאַלער רעוואָלוציע.

היינט, נאָכדעם ווי די פערציג יאָהר זענען שוין פאַרביי, האָט ער אויסגעפונען, אז דאָס איז געווען פערציג יאָהר מדבר.

א דור המדבר!

און די לוחות זענען צעבראָכען!

און דער עגל הזהב, דאָס גאָלדענע קאַלב, איז דער גאָט וואָס הערשט!

וואָסער טראַגעדיע! וואָסער ענטוישונג!

א נחמה איז אָבער דאָ א גרויסע.

די טראַגעדיע איז ניט נאָר זיין טראַגעדיע. ער שטעהט ניט אליין. ער איז ניט דער איינציגער, וואָס האָט צעבראָכען זיינע געטער און טראָגט זיך איצט ארום מיט איבערגעבליבענע שאַרבענס, וואָס פּאַסען זיך אין ערגעץ ניט אריין.

דאָס איז דער גורל פון יעדען דור המדבר.

* * *

גוט איז געווען דעם נייעם דור, דעם דור, וואָס איז געבוירען געוואָרען אין דער מדבר, צום סוף פון די פערציג יאָהר. קיין ליים אין מצרים האָבען זיי ניט געקנעטען; אין די בלאָטעס פון ים סוף האָבען זיי זיך ניט געפּליושקעט; דעם מן, וואָס איז געוואָרען ווערמיג איבער נאַכט האָבען זיי ניט געקליבען. אָהן מיה און אָהן מאַטערניש זענען זיי געשטאַנען ביים שוועל פון דעם פאַרשפּראָכענעם לאַנד.

גוט איז זיי געווען, אָבער מקנא צו זיין איז ניט געווען וואָס. זיי האָבען ניט געהאַט דעם צער, אָבער אויך ניט דעם נחת, וואָס דער קאַמף און דאָס לעבען פאַר א גרויסער זאַך ברענגט מיט זיך.

די יסורים, די מאַטערניש, די ענטוישונג פון דעם דור המדבר, טראָגען אין זיך דעם אייגענעם שכר — דאָס באַוואוסט־

זיין, אז איידער מען איז מסוגל מקבל צו זיין די תורה, מוז מען דורכגעהן די מדבר.

* * *

און ווען איינער האָט די זכיה צו האָבען געוועז פון די ערשטע, וואָס זענען ארוים פון דעם חושך, מעג ער נאכהער, בראָדיען אין א מדבר, מעג ער שטעהן מיט צעבראָכענע לוחות אין דער האַנט, מעג ער אפילו פארלירען די האפנונג צו קומען אין דעם פארשפּראָכענעם לאַנד — ער האָט זיין שכר אין זיין ארבייט...

די לוחות וועלען באנייט ווערען, דער מדבר וועט זיך ענ־דיגען, און דאָס פארשפּראָכענע לאַנד וועט קומען.

דאָס באוואוסטזיין איז דער גרויסער שכר. און דעם באַ־וואוסטזיין האָט מאררים ווינטשעווסקי.

ער פארלייגט ניט די הענט; ער זאָגט ניט: עד כאן! נאָך די פערציג יאָהר הויבט ער אָן אויפסניי. ווייטער ארבייטען, ווייטער זוכען, ווייטער קריטיקירען, ווייטער ברעכען...

צו דעם פריהצייטיגען טויט פון ב. באָרוכאָוו.

ווי א דונער פון א לויטערען הימעל איז צו אונז געקומען די ידיעה וועגען דעם פריהצייטיגען טויט פון ב. באָרוכאָוו.

איז דאָס אמת? איז באָרוכאָוו טאַקע געשטאָרבען? איז מעגליך, אז דיזער באַגאַבטער יונגערמאַן, פול מיט ענערגיע און שטרעבען, פול מיט גלויבען און האפנונג איז פון אונז אוועקגעריסען געוואָרען אויף אזא נאַרישען אופן אין דעם סאַמע מיטען פון זיין ארבייט, אין דעם סאַמע מאָמענט, ווען זיין אידעאַל שיינט אזוי נאָהענט פון פאַרווירקליכט צו ווערען? עס לאָזט זיך ניט גלויבען. עס קלינגט עפּעס ווי א שונא וואָלט דאָס אויסגעטראַכט. ערשט נעכטען, אזוי שיינט עס, האָבען מיר איהם באַגלייט צו זיין אַלטער היים, צו דער אַלטער היים, וואוהין ער איז געלאָפען ארבייטען פאַר זיין נייע־אַלטער היים, און מיט אמאָל די שרעקליכע ידיעה: באָרוכאָוו איז געשטאָרבען.

איך האָב אויף דעם טויט קיינמאָל ניט קיין פאַראיבעל. איך שרעק זיך ניט פאַר איהם, בין אויף איהם ניט אין כעס, און האָב צו איהם ניט קיין טענות. מיין כעס אויף דעם טויט קומט, ווען ער באַגעהט א ספּעציעלע נאַרישקייט, ווען ער טוט אפּ א רשעות, פון וועלכער ער האָט גאָר ניט, און מיר האָבען א גרויסען שאָדען. אין אזא צייט, ווען איך וואָלט געקאָנט — איך וואָלט איהם אליין געמאַכט דעם טויט.

ווען דער טויט קומט אַלס רעזולטאַט פון א לאַנגען, טעטיגען און נוצליכען לעבען, דאַן איז ער דער נאַטירליכער יורש צו דער גשמיה, וואָס איז געבליבען. נאָכדעם ווען א מענש האָט אָפּגעלעבט זיין נאַטירליך לעבען און אָפּגעטאָן זיין גייסטיגע ארבייט, פאַרגין איך דעם טויט דעם טויטען חומר. דאָס איז זיין ירושה. דאָס איז זיין חלק. זאָל ער זיך ווערגען דערמיט. דאָס אמת'ע, דאָס לעבעדיגע, דאָס באַשטענדיגע — אויף דעם האָט ער ניט קיין שליטה. דאָס איז אונזער חלק, דאָס בלייבט מיט אונז, דאָס

---

*) דער „אידישער קעמפּער“, יאַנואַר, 1918.

איז אומשטערבליך. אָבער ווען דער טויט קומט און כאַפּט זיין חלק ירושה איידער דאָס אומשטערבליכע אין דעם מענשען האָט זיך געקאָנט באַהויפּטען, דאַן בין איך איהם א שונא, דאַן האָס איך איהם — ווי דעם טויט.

ווען עס איז געשטאָרבען אונזער פּרץ, אייער פּרץ, אונזער אַלעמענס פּרץ, האָב איך געפיהלט, ווי מען וואָלט מיין האַרץ געשניטען מיט א מעסער. א טיפער טרויער האָט מיך געהאַלטען געפאַנגען פאַר א לאַנגער צייט. מיר האָט זיך געדאַכט איך בין געוואָרען א יתום. צו דער זעלבער צייט האָט אין מיין האַרץ, ערגעץ־וואו גאַנץ טיף, אין א באַהאַלטענעם ווינקעלע, געשלומערט א באַוואוסטזיין, וואָס האָט זיך אויסגעלאַכט פון דעם טויט, וואָס האָט געזאָגט: ניין! פּרץ איז ניט געשטאָרבען. פּרץ קאַן ניט שטאַרבען. דער טרויער מיינער איז געווען טיף, אָבער דאָס איז געווען א טרויער פאַר דעם שטערבליכען טייל פון פּרצ'ן, וועלכען איך האָב גראַד אויך ליב געהאַט. פּרץ האָט זיין גרויסע אויפגאַבע געהאַט ערפילט, ווען ער איז געשטאָרבען. ער איז דער וועלט גאַר ניט שולדיג געבליבען. זי איז גיכער געווען א בעל חוב צו איהם. אודאי וואָלט איך געוואונשען, ער זאָל נאָך זיין מיט אונז, אודאי וואָלטען מיר אַלע געשעפּט פון זיין קוואַל. אָבער דאָס וואָלט נאָר פאַרגרעסערט די קוואַנטיטעט, ניט די קוואַליטעט. ביטער ווי איך האָב געפיהלט, ווען פּרץ איז געשטאָרבען, טיף אין מיין האַרצען האָב איך געהאַט דאָס געפיהל און דאָס באַוואוסטזיין פון א נצחון איבער דעם טויט. ער האָט דאָך בלויז דעם שטערבליכען טייל אוועקגענומען, און דיזער טייל איז סיי ווי געווען ווייט אוועק פון מיר. צי זיין גוף איז אין ווארשא, צי אין הימעל, — זיין גייסט, זיין נשמה איז געבליבען מיט מיר. אויף דעם האָט דער טויט ניט קיין שליטה.

ניט לאַנג צוריק, כמעט אונטער די זעלבע אומשטענדען ווי באַרוכאָוו איז אין רוסלאַנד געשטאָרבען מיין פריינד מ. טערמאַן. דאָס איז פאַר מיר געווען א שטאַרקער הגם ניט אומ־ערוואַרטעטער קלאַפּ. טערמאַן איז געווען א העכסט אינטעליגענ־טער, עהרליכער און פּרינציפּענטרייער מענש, אָבער ער איז ניט געווען קיין שאַפענדע נאַטור. ער איז ניט געווען קיין בויי־מייר

סטער. דערצו איז ער געווען א קראַנקער מענש, האָט פיעל געליטען. זיין טויט, א גרויסער פארלוסט פאר מיר, איז אפשר געווען א דערלעזונג פאר איהם. איך האָב געפונען א תירוץ פאר דעם מלאך המות און איהם מוחל געווען.

גאַנץ אַנדערש איז עס געווען מיט באָרוכאָוו'ן.

ער איז נאָך געווען יונג, געזונד, טעטיג, ארבייטסלוסטיג, פול מיט באגייסטערונג, מיט גרויסער פעהיגקייט, מיט פיעל וויסען און גרויסען חשק צו לערנען און צו לעהרען. זיין ארבייט, קאָן מען זאָגען, האָט זיך נאָר וואָס אנגעהויבען, און זי איז געווען פיעל פארשפרעכענד.

ווען דער טויט קומט און מאַכט פלוצלונג א סוף צו אזא לעבען, און ווען דאָס איז נאָך דערצו דאָס לעבען פון א פערזענליכען פריינד, דאַן איז ווירקליך א גרויסער הארצוועהטאָג.

איך וויל דאָ ניט מאַכען דעם איינדרוק, אז איך פארגלייך באָרוכאָוו'ן מיט פרצ'ן אין זשעניאַליטעט. דאָס ניט. עס איז נאָר ניט נויטווענדיג. ניט יעדער קאָן זיין א פרץ, אָדער מוז זיין א פרץ. פארשידענע מענשען טוען זייער ארבייט אויף פארשידענע אופנים. יעדער קאָן ווערען לייטזעליג אויף זיין אייגענעם אופן. באָרוכאָוו האָט זיך געהאַט זיין וועג ווי צו בארייכערען די אידישע קולטור. דיזען וועג האָט ער זיך אליין אויסגעוועהלט. אויף דיזען וועג, אויף וויפיעל מיר איז באקאַנט, איז ער דערווייל דער איינציגער, און אויף דיזען וועג האָט באָרוכאָוו אונז פיעל פארשפּראָכען. עס איז א גרויסער שאָד, וואָס דער נאַרישער טויט האָט פון איהם גערויבט די מעגליכקייט אונז צו געבען דאָס פארשפּראָכענע. פאר אונז אלעמען, פאר די, וואָס ארבייטען אויף דעם פעלד פון אידישער קולטור, ווי פאר דער קולטור גופא, איז זיין פריהצייטיגער טויט א גרויסער היזק.

* * *

עס וואָלט אפשר איצט געווען אויפ'ן פּלאַץ צו דערצעהלען, אונטער וועלכע אומשטענדען איך האָב זיך באקענט מיט באָרוכאָוו'ן, און ווי אזוי מיר האָבען געשלאָסען פריינדשאַפט כהרף עין, טראָץ דעם וואָס אין פיעל באציהונגען, אין דעם פועלי ציוניזם גופא, זענען אונזערע אנשויאונגען געווען גאַנץ

דער היפוך. איך האלט זיך אָבער אפּ פון דעם. אזעלכע ערא־ינע־רונגען האָבען דעם גרויסען חסרון, וואָס זיי פארפיהרען איינעם צו שרייבען וועגען זיך אליין, אנשטאט צו באשרייבען די פער־זאָן, וועגען וועלכער עס האנדעלט זיך. איין זאך וויל איך אָבער יא דערצעהלען, ווייל דאָס כאראקטעריזירט באָרוכאָוו'ן.

מיט זיין גאנצען וועזען איז באָרוכאָוו געווען א געלעהר־טער. מיט דעם מיין איך ניט צו זאָגען, אז ער איז געווען א בקי אין א סך ביכער, האָט געקענט א סך לשונות, אָדער א סך חכמות. דאָס האָט ער אויך פארמאָגט. אָבער ניט דאָס איז דער סימן, אָדער די גרויסקייט פון א געלעהרטען. די כאראקטע־ריסטיק פון א געלעהרטען באשטעהט אין דעם חשק, אין דעם שטרעבען אלץ צו וויסען, אלץ צו קענען, אלץ צו פארשטעהן. די ליבע צו וויסען, די ליבע צו די געגענשטאנדען, וועלכע מען וויל קענען און וויסען — דאָס מאכט דעם געלעהרטען. עס איז דאָ א גרויסער חילוק צווישען א געלערענטען און א געלעהרטען.

דער געלעהרטער איז אלע מאָל א געלערנטער, אָבער ניט אלע מאָל איז דער געלערנטער א געלעהרטער.

די קוריאָזיטעט צו וויסען, און דעם חשק צו לערנען האָט באָרוכאָוו באזעסען אין א גרויסער מאָס.

אין דער צייט, ווען איך האָב זיך מיט איהם באקענט און באפריינדעט — דאָס איז געווען אין דעם זומער פון 1912, אין וויען, אין קאפע צענטראל — האָב איך זיך באגעגענט מיט פיעל אנדערע. אלע זענען זיי געווען געלערנטע, אלע חכמים, אָבער נאָר צוויי פון זיי זענען געווען א חוץ געלערנטע, אויך געלעהרטע. איינער פון זיי איז געווען דער אויך ליידער פארשטארבענער דר. ראטנער, און דער צווייטער, דער איצט פארשטארבענער באָרוכאָוו. אלע איבריגע האָבען נאָר געזוכט מיר צו באווייזען זייער אייגענע גרויסקייט, כדי איך זאָל דאָס קאָנען ברייננגען צוריק אהיים קיין אמעריקא. ראטנער און באָרוכאָוו, און ספּעציעל באָרוכאָוו, האָבען זיך נאָר אינטערע־סירט מיט דעם, וואָס איך האָב זיי געקאָנט געבען פון אמע־ריקא. ווען איך האָב זיי ניט געקאָנט געבען פיעל, איז דאָס געווען מיין שולד, ניט זייער.

דאָס אידישע לעבען אין אמעריקא, אידישע קולטור אין

אַמעריקא, אידישע באוועגונג, דער ארבייטער רינג, דאָס אי־דישע טעאַטער אין אַמעריקא, אידישע פּרנסות, אימיגראציע — אָט דאָס איז געווען, וואָס זיי האָבען פון מיר געוואָלט ארויסצאַפּען. באָרוכאָוו ספּעציעל איז געהאַנגען ארום מיר די גאַנצע צייט, און ביז דער לעצטער מינוט, וואָס איך בין געווען אין וויען.

א יאָהר שפּעטער, אין א בריף צו מיר שרייבט ער:

„די עראינערונג פון אונזער באַגעגעניש און בייזאַמען־זיין די פּאר טעג אין וויען איז ביי מיר פּאר די לעצטע יאָהרען דער בעסטער און שענסטער זכרון“.

איך חנפ'ע מיך טיילמאָל, אז דאָס איז געווען מיין איי־גענע פּערזענליכקייט, וואָס האָט איהם געגעבען דעם שעהנעם זכרון „פון אונזער באַגעגעניש און בייזאַמען־זיין“, אָבער אין האַרצען ווייס איך, אז דאָס איז געווען דער נייער בליק אויף אונזער לעבען דאָ, וואָס איך האָב איהם געהאָלפען פאָרמולי־רען. ווי פיעל אַנדערע האָט באָרוכאָוו צו יענער צייט פיעל אונ־טערשעצט און שלעכט פארשטאַנען אונזער טעטיגקייט, אונ־זערע טאַלאַנטען, אונזערע באַוועגונגען און אַספּיראַציעס אין דיזען לאַנד. אין מאַנכע פון זיינע אַנשויאונגען האָב איך אריינ־געטראָגען א קאָרעקטיוו, און ער האָט געשטראַלט פון שמחה. „איך האָב וועגען דעם ניט געטראַכט“, „דאָס האָב איך פאַר־נאַכלעסיגט“; „ס'פרעהט מיך וואָס איהר האָט מיך אויפמערקזאַם געמאַכט“. אָט דאָס זענען געווען די באַמערקונגען, וואָס ער האָט כסדר גאַנץ נאַאיוו און אָהן איבער המצאות געמאַכט. צי ער האָט אויך שפּעטער אָנגענומען מיינע אַנשויאונגען צי ניט, איז ניט וויכטיג. איך האָב אין דעם געזעהן דעם מענש, וואָס שטרעבט צו וויסען, וואָס זוכט א נייעם שטאַנדפּונקט; דעם מענש, וואָס ניט ווי פיעל אַנדערע ביי אונז, וואָס פרעגלען זיך אין זייער „געלערענזאַמקייט“ און — אומוויסענהייט, זוכט מיט אַן ערנסט צו וויסען; א מענש וואָס קלייבט זיין וויסען ביי יעדער געלעגענהייט, און וואָס פרעהט זיך, ווען איינער דעקט פאַר איהם אויף א נייעם ווינקעל אין לעבען.

ווען ער איז שפּעטער געקומען אין אַמעריקא, האָב איך איהם ווירקליך באַדויערט, און האָב דאָס איהם אויך געזאָגט.

אין אייראפא, אמת, האט ער זעהר אפט, צוזאמען מיט זיין פרוי און קינד, געליטען הונגער און דחקות. אין אמעריקא איז איהם געווען פיעל בעסער. קיין הונגער האט ער מער ניט געליטען. ער האט אבער פארלארען אויף אן אנדער וועג.

די מאדערנע באוועגונגען ווי סאציאליזם אדער ציוניזם און די סינטעזע פון די צוויי, ציוניזם־סאציאליזם, אדער פועלי־ציוניזם, וועלכע בארוכאוו האט פיעל געהאלפען צו באשאפען, ליידען אפט פון דעם, וואס זיי זענען עפענטליכע פאליטישע באוועגונגען געבויט אויף טעארעטישע אויספירונגען. די פיהרער אין דיזע באוועגונגען מוזען דאדורך באזיצען טיף טעארעטישע און ברייט עפענטליכע קוואליפיקאציעס, א קאמבינאציע, וואס געהט זעהר זעלטען צוזאמען. פון דעם קומט, וואס פון איין זייט האבען מיר פיהרער, וואס מאכען אונז חרפות, ווען עס קומט צו באגרינדען די באוועגונג, פון דער צווייטער זייט האבען מיר טעארעטיקער, וואס ווערען פאליטישע פירער, צו וואס זיי פאסען זיך לחלוטין ניט, וואס דאס איז נאך ערגער.

צו די לעצטע האט נאך מיין מיינונג געהערט בארוכאוו. פון נאטור, פון דיספאזיציע און ערציהונג איז ער געווען א טעארעטיקער. ער האט קיין פיהרער ניט געקאנט און ניט באדארפט זיין. וויען, מיט איהר באשרענקטער אידישער טעטיג־קייט און מיט איהר גרויסער עפענטליכער ביבליאטעק, איז פאר איהם געווען ווי געשאפען.

ווען ער איז געקומען אין אמעריקא, און געווען געצוואונ־גען זיך ארייננצוואווארפען אין דער עפענטליכער באוועגונג, און צו דעם האט ער זיך נאך געמוזט באשעפטיגען מיט טעג־ליכער צייטונג־שרייבעריי — דאס ערגסטע וואס קאן פאסירען א טעארעטישער נאטור, איז ער ניט געווען אויף זיין פלאץ.

איך בין דערפאר געווען העכסט צופרידען, ווען ער איז אוועקגעפארען קיין רוסלאנד. דארט, אין דער ישיבה פון אידי־שער קולטור, האב איך זיך געקלערט, וועט בארוכאוו, צום טראץ פון דער רעוואלוציע און דער מלחמה, גיכער געפינען א וועג ווי זיך איבערגעבען צו דעם, צו וואס ער האט זיך צום

בעסטען געפאסט, וואו ער קאן אויפטאן אזוי פיעל וויכטיגע, נוציליכע און נויטווענדיגע ארבייט. און דאָ קומט פלוצלינג דער נארישער, זינלאָזער טויט און רייסט איהם מיט גוואלט ארויס פון אונזערע הענט.

וואָסער שאָד, וואָסער רחמנות!

פאַרוואָס איך שוויַג?

אודאי צען מאָל א טאָג דארף איך ענטפערען אויף דער פראגע: פארוואָס איך האָב אויפגעהערט צו שרייבען.

איך ווייס ניט פון וואנען עס קומט, וואָס אזויפיל מענשען אינטערעסירען זיך צו וויסען דעם ענטפער אויף דיזער פראגע. צי עס קומט פון דעם, וואָס זיי בענקען טאקע נאָך מיין שרייבען, צי עס קומט איינפאך פון קוריאָזיטעט, אָדער נאָר פון העפליכקייט, געגוג איז אז סיי באקאנטע, סיי אומבאקאנטע, סיי פריינד, סיי אומפריינד ווילען וויסען די אורזאַך. איינינע האָבען זיך זאָגאר גענומען די מיה צו מיר צו שרייבען. איך זאָג יעדען אן אנדער תירוץ, און געוויינליך, ווי עס פאסירט מיט תירוצים, איז עס יעדעס מאָל נאָר א האלבער אמת, און א האלבער אמת איז, ווי באוואוסט, — ניט דער גאנצער אמת.

פון מיינע באקאנטע און פריינד קאָן איך זיך ווי עס איז ארויסדרעהען. — איינעם זאָג איך אזא תירוץ, א צווייטען — אן אנדערען. סוף כל סוף געהט דאָך זיי ניט אין לעבען צי איך שרייב, צי ניט.

איינער אָבער איז דאָ, פאר וועמען די פראגע איז זעהר וויכטיג, און וועלכער לאָזט זיך מיט גלאט א תירוץ ניט אָפּ־פטר'ן. דיזער איינער בין איך אליין. פאר מיר איז דאָס א לעבענס־פראגע. ניט חלילה א פראגע פון פרנסה. צו דארפען מאכען א לעבען פון אידישע שרייבעריי — דאָס ווינש איך ניט מיין גרעסטען שונא. אָבער פאר מיר איז דאָס א פראגע פון זיין אָדער ניט זיין, פון נעמען אינטערעס אין לעבען אָדער זיין גלייכגילטיג, צו אלץ, וואָס קומט פאָר אין לעבען.

איינינע פון אונזערע שרייבער, ווי איך האָב באמערקט, באקלאָגען זיך אויף א דוחק אין טעמעס. די מלחמה האָט צוויי־

---

*) „די נייע וועלט“, דעצעמבער, 1917.

שען פיעל נויטיגע ארטיקלען, ווי צוקער, ווייץ, וואַגאָנען, שי־פען, אויך אָנגעמאַכט א יקרות אויף טעמעס. איך קאָן זיך אויף דעם ניט באַקלאָגען. טעמעס פעהלען מיר ניט. ניט ווייל איך בין אזוי רייך אין זיי. מיט דעם קאָן איך זיך ניט באַרי־מען. מיר פעהלען זיי ניט ווייל איך דארף אזוי ווייניג פון זיי. איינמאָל א וואָך, אָדער גאָר איינמאָל א חודש, קאָן מען שוין ווי עס איז געפינען א טעמע, אפילו ביי דעם היינטיגען יקרות. אויף דער צענזור קאָן איך זיך אויך ניט באַקלאָגען. אויף מיר איז די צענזור ניט חל. איך באשעפטיג זיך מייסטענס מיט „גלות השכינה“, מיט דעם „וועלט שמערץ“, און דער „וועלט שמערץ“ טוט קיינעם ניט וועה. יעדער איינער מעג דאדורך פארשרייבען רפואות צו דיזען שמערץ וויפיל זיין הארץ גלוסט. מען מוז ניט דוקא האָבען א דאָקטאָר־דיפּלאָם.

בלייבט די פראגע: פאר וואָס איך שרייב ניט, אָהן א תירוץ.

און דאָס הארץ ציהט און נאָגט, די נשמה ברענט און רייסט זיך און פיהלט ווי ארויסצופליהען פון דעם גוף.

פארוואָס די פראגע איז פאר מיר אזוי וויכטיג, איז אָדער מען קאָן ניט ערקלערען, אָדער מען דארף ניט ערקלערען. דער מענש, וואָס האָט אזעלכעס קיינמאָל ניט איבערגעלעבט, וועט דאָס ניט באגרייפען, ווען איהר זאָלט אפילו צו איהם רעדען פון היינט ביז מאָרגען. פארקערט, ווידער דער מענש, וועמעס הארץ עס קלאַפּט מיט דעם טאקט פון די געשעהענישען, אין וועמעס נשמה דאָס לעבען קלינגט אָפּ, ווי א ווידער־קול ; דער מענש, וועלכער ווערט אָפּט געטריבען פון אן אינערליכען, אומבאוואו־סטען כח אויסצוגיסען זיין הארץ און זיך אָפּצורופען, פונקט ווי דאָס לעבען וואָלט זיך צו איהם ספּעציעל געווענדט און גע־װארט אויף זיין תשובה, הגם ביי זיך איז ער באוואוסט, אז ניט איהם מיינט מען, און ניט איהם פרעגט מען — דער מענש דארף ניט קיין ערקלערונג. ער ווייס וואָס דאָס מיינט, ווען איינער פאר׳משפּט זיך אליין צום שווייגען, אין א צייט, ווען ארום איהם קאָכט און זידט און ברענט.

ניט לאַנג צוריק שטעלט מיך אָפּ א אידישער פּאָעט, איי־נער פון די יונגע, און פרעגט : פארוואָס האָט איהר עפּעס אויפ־

געהערט צו שרייבען? פארנומען, ענטפער איך איהם. צופיעל פארנומען מיט געשעפט.

ער איז מיט דעם ענטפער ניט צופרידען. ווי קאָן מען אין אזא צייט שווייגען? פרעגט ער ווייטער.

ווי קאָן מען אין אזא צייט רעדען? ענטפער איך מיט א פראגע. איהר האָט פולשטענדיג רעכט. איז געווען זיין ענטפער.

ניט טראכטענדיג און ניט וועלענדיג, האָב איך געגעבען דעם ריכטיגען ענטפער, און ער האָט דאָס שנעל באגריפען.

ווי קאָן מען אין אזא צייט רעדען?

אָט דאָס איז די פראגע, וואָס שטעלט זיך מיר אין ווענ יעדעס מאָל, ווען איך טראכט צו נעמען די פעדער אין האנט.

פאר דעם גרויסען קינסטלער, פאר דעם, אין וועמעס קאָפּ די וועלט מאָלט זיך אין בילדער, קאָן זיין, הגם איך בין שטארק מסופק אין דעם, זענען די היינטיגע וועלט פאסירונגען א קוואל פאר נייע שאפונגען. די פארב פון די פאסירונגען, אמת, איז איינטאָניג, דערפאר זענען זיי אָבער רייך אין פארשידענאר־טיגקייט, אין עפעקט, אין די שווינדעלדיגע שנעלקייט, מיט וועלכע זיי בייטען זיך, און איבערהויפט, אין די גרויסציגקייט און אין דעם שוואונג, מיט וועלכע זיי זענען אויפגעוואָרפען. פאר דעם קינסטלער קאָן זיין, איז דאָס אלץ פון גרויסען ווערט. וואָס קאָן אָבער מיט דעם אלעם טאָן איינער, וואָס זוכט א תכלית אין לעבען? ניין! ניט דאָס מיין איך צו זאָגען. איך מיין, וואָס קאָן א מענש, וואָס געפינט, אז דאָס לעבען אליין איז דער תכלית, און עס דארף דאדורך געמאכט ווערען אזוי שעהן, אזוי אנציהענד, אזוי פיעלפאכיג, אז עס זאל זיין א נחת צו לעבען, וואָס קאָן אזא מענש טאָן מיט דיזער גרויסער, אומ־געהייערער לייוואנד, באגאָסען מיט רויט, אויף וועלכע די סצע־נעס און בילדער, איינס שרעקליכער פון דאָס אנדערע, לויפען דורך מיט א שנעלקייט, פון וועלכע עס פארכאפט דער אָטעם, עס שווינדעלט דער קאָפּ און עס בלענדען די אויגען? גראָד דער גרויסער שוואונג, די ברייטקייט, די שנעלע באוועגליכקייט מאכען איהם אוממעגליך צו באטראכטען די זאכען. ער שטעהט פארנאפט, אָהן אָטעם, בלינד און שטום.

וואָס קאָן אזא מענש טאָן? קאָפּירען די סצענעס? דאָס

איז ניט זיין זאך. ער קאָן ניט מאָלען, ער קאָן אפילו ניט פאָ־טאָגראַפירען. ער וויל וויסען דעם תוך און דעם תכלית פון דעם אלעם. פון וואנען קומט עס, וואוהין פירט עס? אָבער אזוי שנעל ווי ער פרעגט די פראגע ווערט דאָס רויטע, ווי דורך א בישוף, פארוואנדעלט אין שווארץ, און ער זעהט ניט קיין זאך. ארום און ארום איז שווארץ, פינסטער. וימש חושך.

און די פינסטערניש פארכמארעט און פארשטעלט אלע אנדערע פראגען.

סאָציאליזם, נאציאָנאליזם, סאָציאלע גערעכטיגקייט, יושר, מאָראל, ליבע, קונסט, ליטעראטור — וואָסער באַטרעף האָבען די אלע פּראָבלעמען נעגענאיבער די איינציגע פּראָבלעמע פון דער היינטיגער צייט? ווי קליין, ווי קליינליך, ווי ניט ווירדיג און ניט וויכטיג קומען די אלע זאכען פאָר? ווי קאָן מען רעדען פון יושר און מאָראל, פון גערעכטיגקייט און געזעצליכקייט אין א צייט, ווען יעדע מאָראל ווערט געטראָטען און פארניכטעט, ווען אלע געזעצען, אפילו די געזעצען פון מלחמה, ווערען געבראָכען טויזענט מאָל יעדע שעה פון יעדען טאָג; וואָסער ווערט האָט ליבע, ווען פארגוואלדיגונג איז א געוויינליכע זאך; וועלכען ווערט האָט דאָס לעבען פון דעם איינצעלנעם, ווען גאנצע פעל־קער ווערען אויסגעקוילעט, פארגוואלטעוועט און פארניכטעט? ווי קאָן מן רעדען פון קונסט אין א צייט, ווען די קונסט ווערק פון דורות ווערען געוואלטזאם, אומ׳ברחמנות׳דיג צעשטערט און פארניכטעט? וואָסער ווערט האָבען די אלע אידעאלען, פאר וועלכע מיר האָבען געלעבט אין געשטריטען, און אויף וועלכע מיר האָבען געהאָפט? עס קומט אוים לעכערליך היינט צו טאָג צו רעדען פון די אלע זאכען.

בלייבט נאָר איבער פּאָליטיק, תכסיסי מלחמה. אָבער דאָס לאָז איך איבער פאר די סטראטעגיקער און די דיפּלאָ־מאטען.

האָב איך ווידער ניט וואָס צו זאָגען, שווייג איך.

וואָס איז מכח פּאַלעסטינא?

איך האָב גאָרניט וואָס אויסצוזעצען געגען דעם. איך וועל זיך הארציג פרעהען, ווען פּאלעסטינא וועט געמאכט ווערען פאר א אידיש לאנד — א לאנד, וואוהין פיעל אידען וועלען קאָנען

אויסוואנדערען און זיך באזעצען אונטער דעם ענגלישען שוץ, און לעבען אויף זייער אייגענעם אופן, לויט זייער נאטור און זייער גייסט.

פאר מיר אָבער איז פאלעסטינא נים קיין לעזונג פון דער אידישער פראגע. פאלעסטינא, אויב אלץ זאָל טאקע צוגעהן ווי די ציוניסטען שטעלען זיך פאָר, וועט אויף דעם בעסטען אופן פארענטפערען די פראגע פון אַן אָנצאָל אידען, פון די, וואָס ווילען אויסוואנדערען. די אידישע פראגע וועט דאָס, נאָך מיין מיינונג, נים פארענטפערען. פאר די מיליאָנען אידען, וואָס ווילען נים און וואָס קאָנען נים אויסוואנדערען, און וואָס ווילען דוקא בלייבען אידען — פאר די מיליאָנען וועט די „שאלת היהודים" אלץ בלייבען.

איך פרעה זיך מים דעם פאקט, אויב ער וועט ווען עס איז ווערען א פאַקט, אָבער די באגייסטערונג און דער גלויבען פעהלען מיר.

נים לאנג צוריק האָב איך געלעזען אין א אידישער צייטונג וועגען דעם, ווי נחום סאָקאָלאָוו האָט זיך געזעהן מים די אי־טאליענישע און האָלענדישע מיניסטאָרען פון אויסלענדישע אָנ־געלעגענהייטען מכח פאלעסטינא, און מיר האָט זיך פאָרגע־שטעלט אזא בילד: עס ברענט א פייער, א גאנצער קווארטאל איז אין פלאמען. די הייזער פלאקערען, מענשען ראטעווען זיך ווי זיי קאָנען, די פייערלייט ארבייטען מים אלע בהות, מענשען לויפען און פאדען, אלע זוכען צו העלפען, אָבער דאָס פייער פארכאפט אלץ מער הייזער. מען ווארפט קינדער דורך די פענ־סטער, מען קריכט פון לייטערס, דערוואקסענע שפרינגען פון די דעכער און ווערען געה'רג'עט, געשרייען, יללות, מאמעס זוכען קינדער, קינדער לויפען פארוויינט און קאָנען נים געפינען זייע־רע מאמעס. און בעת דיזער גאנצער מהומה, געהט זיך אויף דער אנדער זייט גאס אן אלטער איד מים א טאָרבע אויפ'ן פלייצע, גלייך ווי נים איהם מיינט מען, און בעט זיך: שענקט א נדבה! און אָנשטאָט צו ווערען אין כעס, האָט מיך אָנגע־נומען א רחמנות. איך האָב פארביסען די ליפען און געבליבען

שטיל. געה רעד, ווען דער אַלטער איז דיינער, און די טאָרבע איז דיינע!

* * *

ענדליך האָבען מיר עס דערלעבט. דער רייכער קרוב האָט אונז צוגעזאָגט: אויב גאָט וועט העלפען, ס׳וועט זיין פּרנסה, וועט מען אונז געבען א שעהנע נדבה, און ווי די צייטונגען שרייבען, געהט דעם פעטער גאַנץ גוט. מיר קאָנען האָפען אויף דער נדבה. און אייניגע פון אונז זענען זיך שטאַרק מסעסק און משמח. מען רופט פאַרזאַמלונגען און מען רעדט, און מען רעדט, און מען רעדט און מען רעדט.....

וואָס קאָנען אָרימע לייט, וואָס וואַרטען אויף א נדבה, מער ווי רעדען?

רעדט מען און מען פרעהט זיך מיט דער הבטחה, און מען נעהט זיך א גרויסען זאַק.

איך בין מקנא די מענשען. גליקליכע מענשען. אמת׳ע חסידים. איז ניטאָ קיין בראָנפען, טרינקט מען וואַסער פון א פלעשעל און מען וואַקעלט זיך אויף די פיס.

איך האָב פיינט זיך אָנצו׳שיכור׳ען מיט וואַסער. אז טרינקען זאָל זיין געטרונקען.

קוק איך צו און שוויינ.

וואָס קאָן מען זאָגען? מענשען זענען גליקליך, די מענשען זענען מיינע אייגענע, זאָלען זיי זיך פרעהען. אפשר? אולי ירחם?

פון אַלע גרויסע אידעאַלען, וואָס מיר האָבען ביז היינט געהאַט, פאַר וועלכע מיר האָבען געלעבט, און צוליב וועלכע עס האָט געשיינט, עס איז געווען כדאי צו לעבען, פון אַלע די אידעאַלען איז נאָר געבליבען איין אידעאַל. קיין קאָנטראַקט, קיין אָפּמאַך עקזיסטירט ניט מער. אַן אָפּמאַך — דאָס איז א שטיקעל פּאַפּיר; מאָראַל איז דאָס וואָס פירט צו מיין ציל; ליבע און גערעכטיגקייט האָבען אָפּגעגעבען זייער פּלאַץ צו האַס און פיזישער קראַפט. דאָס מענשליכע לעבען, דאָס לעבען פון דעם איינצעלנעם, ווי דאָס לעבען פון גאַנצע פעלקער, איז גאָר ניט ווערט, אַלץ איז פאַרשוואונדען, געבליבען איז נאָר איין אידעאַל. דאָס איז דער אידעאַל פון דעמאָקראַטיע. מאַכען די וועלט זיכער

פאר רעמאָקראַטיע. דאָס איז באַשטימט. פון דעם איז ניטאָ וואָס צו רעדען.

היינט ווען רחמנות און יושר און מאָראל און פּרינציפּען און קונסט, און זאָגאַר דאָס מענשליכע לעבען האָבען קיין ווערט, פון וואָס איז דאָ צו רעדען?

שווייג איך.

וואָס איז די פּעולה?

אינהאלט: